عُلوم القُرآن

پښتو

علامه شمس الحق افغانی رحمة الله عليه

مترجم

مولانا سيف الحنان حقانی

Ketabton.com

تاج کتب خانه پیښور
قصه خوانی
فون: ۲۱۲۴۵۴

ketabton.com - The Digital Library

علوم القرآن (پښتو)

علامه شمس الحق افغانی رحمه الله

مترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

تاج کتب خانه ۰ محله جنگی قصه خوانی پیښور

فون نمبر :- ۲۱۴۴۵۴

NO: 21
C: 22

ketabton.com - The Digital Library

فهرست مضامین

شمیر	عنوان	صفحه
۱	پیش لفظ	۱
۲	د وحی او قرآن ضرورت	۴
۳	د قرآن د ضرورت دلیل بقائی	۵
۴	دلیل قانونی	۸
۵	د لیل غذائی	۱۱
۶	دلیل دوائی	۱۴
۷	د لیل نوری	۱۶
۸	د لیل حُبّی	۱۷
۹	د لیل اتباعی	۱۸
۱۰	دلیل نفسیاتی	۲۰
۱۱	دلیل تخلیقی	۲۱
۱۲	دلیل ترکیبی	۲۲
۱۳	د قرآن صداقت او اعجاز	۲۴
۱۴	د معجزے او اعجاز تشریح	۲۵
۱۵	عادیات	۲۵
۱۶	عجائبات	۲۶
۱۷	مشترک خاصیت	۲۷
۱۸	معجزات	۲۷
۱۹	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۲۷

شمیر	عنوان	صفحه
۲۰	اولہ شُبہ	۲۹
۲۱	دویمہ شُبہ	۳۱
۲۲	دریمہ شُبہ	۳۲
۲۳	څلورمہ شُبہ	۳۳
۲۴	پنځمہ شُبہ	۳۳
۲۵	شپرمہ شُبہ	۳۳
۲۶	اُومہ شُبہ	۳۴
۲۷	اتمہ شُبہ	۳۸
۲۸	نهمه شُبہ	۳۹
۲۹	لسمہ شُبہ	۴۰
۳۰	یولسمہ شُبہ	۴۳
۳۱	د نبضی تفسیر بے نُقَط	۴۴
۳۲	د مُسیلمہ توکرے	۴۴
۳۳	ابن الراوندی زندیق یَهُودی	۴۵
۳۴	د متنبّی توکرے	۴۶
۳۵	د اعجاز القرآن پوهه	۴۶
۳۶	مشاهدات او معنویات	۴۷
۳۷	قانونی اعجاز	۴۹
۳۸	تاثیری اعجاز	۵۱
۳۹	دیوپ په نظر کښی د قرآن تاثیر	۵۴
۴۰	ا نجذابی تاثیر	۵۵
۴۱	د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت د رسول الله صلعم	۵۶

ketabton.com - The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحہ
۴۲	په یخنئ کښ خوله	۵۶
۴۳	دروند والے او پیتے	۵۷
۴۴	دقرآن شخصیتی قلبی تاثیر۔	۵۸
۴۵	تاثیر قالبی	۵۸
۴۶	دقرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۴۷	غذائی اعجاز	۶۳
۴۸	دروح آسمانی غذا	۶۴
۴۹	دروحانی ژوند معیار	۶۵
۵۰	دغذائیت معیار	۶۵
۵۱	دروح مرک او ژوند	۶۵
۵۲	قرآن روحانی غذا دے	۶۷
۵۳	دلیل نظامی	۶۷
۵۴	دویم اصول دانسان نورو انسانانو سره تعلق۔	۷۰
۵۵	دریم اصول دانسان دکائینات عالم سره تعلق	۷۱
۵۶	څلورم اصول دانسان دژوند مقصد	۷۳
۵۷	پنځم اصول دانسانی ژوند آخری منزل	۷۶
۵۸	شمولی اعجاز	۷۸
۵۹	غیبی اعجاز	۸۲
۶۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۶۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۶۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۶۳	سلکی اعجاز ۰	۸۹

شمیر	عنوان	صفحہ
۶۴	دریم فصل د تفسیر او د تاویل او دے دواړو متعلقاتو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهے آداب او شرائط۔	۹۲
۶۶	علم اللغت یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنۃ	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالٰهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبۃ	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائے تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شبهے ازاله د صوفیه ؤ او باطنیه ؤ د تفسیر په منځ کښ فرق۔	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائے قسمونه	۱۰۴
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شبهے ازاله	۱۱۲
۷۶	د وحی لغوی درے قسمه: فطری، ایجادی	۱۱۴
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	دویم نزول	۱۱۹
۸۳	دریم نزول	۱۳۰
۸۴	جبرائیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنګه حاصل کړل	۱۳۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۳۲

ketabton.com - The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۸۶	د قرآن سُنت او حدیث قدسی بیلتون	۱۲۳
۸۷	د وحی د نازلیدو قسمونه	۱۲۴
۸۸	د قرآن جمع کول او دهغے تدوین	۱۲۵
۸۹	دریم، دریم او څلورم مُحرک	۱۲۷
۹۰	پنځم او شپږم محرک	۱۲۸
۹۱	د قرآن یادول او صحابه کرام	۱۲۹
۹۲	د قرآن کریم تحریری حفاظت	۱۳۲
۹۳	صدیقی جمع	۱۳۳
۹۴	د صدیقی جمع دستور	۱۳۵
۹۵	عُثمانی جمع	۱۳۶
۹۶	د عثمانی جمع دستور	۱۳۷
۹۷	د قرآن آیتونه او سورتونه	۱۳۸
۹۸	مصحف مدنی / مکی	۱۴۰
۹۹	شامی، بصری، یمنی او بحرینی مصحف	۱۴۱
۱۰۰	کوفی مُصحف	۱۴۲
۱۰۱	د سورة اَعلیٰ آیت	۱۴۳
۱۰۲	د حضرت عائشے رضی الله عنها حدیث	۱۴۵
۱۰۳	یو عامه ضابطه د ابن مسعود رضی الله عنه روایت	۱۴۶
۱۰۴	د قرآن اختلاف او اُوه احرف	۱۴۸
۱۰۵	اُوه قرأتونه- صحابه قاریان	۱۴۹
۱۰۶	اُوه قرأتونه	۱۵۰
۱۰۷	احرُفِ سبعه	۱۵۲

شمیر	عنوان	صفحه
۱۰۸	د اُو واحرُفو حکمت	۱۵۳
۱۰۹	د تحریف په پاره کښے د ابن عباس رضی الله عنه روایتونه	۱۵۸
۱۱۰	شعه او د قرآن تحریف	۱۶۰
۱۱۱	د بائبل تحریف	۱۶۱
۱۱۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۶۲
۱۱۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غُسل	۱۶۳
۱۱۴	د الوهیت تصوّر او بائبل	۱۶۴
۱۱۵	بائبل او د نبوت تصوّر	۱۶۶
۱۱۶	بائبل او د عملونو بدلون	۱۶۷
۱۱۷	د مکی او مدنی سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۶۸
۱۱۸	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۷۹
۱۱۹	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۷۰
۱۲۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۷۰
۱۲۱	د قرآن مهمات	۱۷۲
۱۲۲	د نوی فکر په رڼا کښے د باری تعالیٰ ثبوت	۱۷۴
۱۲۳	د باری تعالیٰ د اثبات دلائل	۱۷۷
۱۲۴	د باری تعالیٰ ثبوت په سلفی دلائلو	۱۷۹
۱۲۵	د باری تعالیٰ د ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونه	۱۸۱
۱۲۶	د وجود د باری تعالیٰ او قرآن مجید	۱۸۸
۱۲۷	د باری تعالیٰ توحید	۱۹۱
۱۲۸	د شرک مذمت	۱۹۳

ketabton.com - The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحہ
۱۲۹	نبوت	۱۹۴
۱۳۰	د نبوت خصوصیتونہ	۱۹۵
۱۳۱	په معجزے، کرامت او سحر کښ بیلتون	۱۹۸
۱۳۲	د نبوت حقیقت	۱۹۹
۱۳۳	ختم نبوت	۲۰۸
۱۳۴	قرآن او ختم نبوت	۲۱۰
۱۳۵	د خاتم النبیین لفظا او د عربو لغت	۲۱۳
۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام	۲۱۴
۱۳۷	میثاقی دلیل	۲۲۴
۱۳۸	د بعثت عمومی دلیل، قبلی دلیل۔	۲۲۵
۱۳۹	وعدی دلیل	۲۲۶
۱۴۰	حدیث او ختم نبوت	۲۲۷
۱۴۱	ختم نبوت او اجماع امت	۲۲۹
۱۴۲	ختم نبوت او درایت	۲۳۰
۱۴۳	د مرزائی وسوسو جواب	۲۳۱
۱۴۴	ختم نبوت د علامہ اقبال په نظر کښ	۲۳۸
۱۴۵	قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونہ	۲۴۱
۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت	۲۴۴
۱۴۷	د معاد په بارہ کښ مذهبونہ	۲۴۷
۱۴۸	د مجازات درے شکلہ	۲۴۸
۱۴۹	د تناسخ رد	۲۵۰

شمیر	عنوان	صفحہ
۱۵۱	په تناسخی مجازات کښ د جرم علم نہ وی	۲۵۱
۱۵۲	د جسمانی معاد رومبے دلیل	۲۵۳
۱۵۳	دوئیم دلیل	۲۵۴
۱۵۴	دریئم دلیل	۲۵۵
۱۵۵	څلورم او پنځم دلیل	۲۵۶
۱۵۶	شپږم دلیل	۲۵۷
۱۵۷	اوم دلیل	۲۵۸
۱۵۸	اتم او نهم دلیل	۲۵۹
۱۵۹	یولسم او دولسم دلیل	۲۶۳
۱۶۰	د قیامت کیفیت	۲۶۵
۱۶۱	عالمی مرض موت یا د قیامت نخښے	۲۶۶
۱۶۲	د شپیلئ د قیامت پوکل	۲۶۷
۱۶۳	د پوکلو حکمت	۲۶۹
۱۶۴	د محشر زمکہ	۲۷۱
۱۶۵	د مومن خوراک څښاک	۲۷۲
۱۶۶	بیان د حوض کوثر	۲۷۳
۱۶۷	عمل نامے	۲۷۳
۱۶۸	د قیامت دورځے گواهئ	۲۷۵
۱۶۹	د عملو نو تول	۲۷۸
۱۷۰	د اعمالو د تول۔ میزان او د موزون لهم بیان	۲۸۰
۱۷۱	د عملو نو تلو تکے به څوک وی؟	۲۸۳
۱۷۲	د عملونو تللو حکمت	۲۸۴

ketabton.com : The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۱۷۳	دغور یزاوناغور یزپیژندل	۲۸۵
۱۷۴	د تول مقام، د پل صراط تیریدل اونور	۲۸۶
۱۷۵	د صراط حقیقت	۲۸۸
۱۷۶	د صراط او نور حکمت	۲۸۹
۱۷۷	د نور اسباب	۲۹۱
۱۷۸	په کومه وجه د صراط پورے وتل اسانیږی	۲۹۱
۱۷۹	جنت او دوزخ	۲۹۲
۱۸۰	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۲۹۳
۱۸۱	د آدم علیه السلام دکیږ. دوځائے	۲۹۵
۱۸۲	د آدم علیه السلام په راکوزولوکښ حکمتونه	۲۹۷
۱۸۳	د جنت د ژوند حقیقت	۳۰۲
۱۸۴	د آخرت د ژوند اجمالی نقشه	۳۰۳
۱۸۵	د عیسیٰ علیه السلام راکوزیدل	۳۰۴
۱۸۶	د مسیح علیه السلام ژوند	۳۰۶
۱۸۷	ختم نبوت او د عیسیٰؑ نزول	۳۲۶
۱۸۸	د ذوالقرنین دیند متعلق د کفارود عذاب همیشوالے	۳۳۲
۱۸۹	تتمه	۳۳۶

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

پیش لفظ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ

احقر د خلویښتو کالونه هم زیاته مُوده د قرآن کریم په خدمت کښ مصروف پاتے شوے دے، ما د خپل توفیق مُطابق د زړو اونوو تفاسیرو اونورو هغه کتابونو مُطالعه کوله د کومو نه چه د قرآن فهمئ په بارہ کښے مدد آ غستے شو، او کوم معارف چه د الله د جانبه په زړه مے وارد کیدل هغه بتول مے په خپل خپل وخت د درس قرآن شریف په شکل کښے پیش کول ۔

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ۔ د ا احقر د دے درسُونونه قدیم او جدید دواړو طبقوته د اُمید نه زیاته فائده اُرسیده، د دوستانو اصرار وو، چه څه تفسیر اُ لیکم، لیکن مادا مناسب اُ نکړله، چه د تفسیر په څانے د قرآنی علومو په مختلفو شعبوکتابونو اُ لیکم چه په مختصر وخت کښ ناظرین هغه اُ لوستے شی، او د لږ جسامت په وجه مالی کمتوفیقه حضرات هم د هغے نه مستفید شی، لیکن تالیف کښے د دے خیال اُ ساتلے شوے

(۱) چه د مطالب قرآن په تعیُّن کښے د سَلَفُو طریقه نه وی پریښودلے شوے، او د بیان شو و معارفو او حقائقو به شان داوی چه د سلفو تائید کوی نه چه د هغے تحریف ۔

(۲) دویمه دا چه دا دور د عقلیت او فلسفیت دے، د دے وجے نه مقاصد شرعیه تقلیه د د عقل او فلسفے په رنګ کښے بیان شی، چه د مغرب زده طبقے د هدایت سامان هم اُ شی ۔

(۳) دریمه ۔ دا چه د مقاصدو په تعبیرا تو کښے د اصطلاحی

ketabton.com - The Digital Library

تعبیرات کړی۔ او زیات تړدِ هغه تعبیرات استعمال شی چه د جدید مذاق مُطابق وی۔ احق دیرزیات مصروف دے۔ د دے وجے دَ بے ضرورته بسط او تفصیل نه مِ دِده اُکړه۔ او په مطلب خیز اختصار مِ اکتفا اُکړه۔ که چرے دَ موجوده دورَ د مصنفینو په طرزِ م کتاب لیکلے نو دَ دے نه خوچنده زیات غټ کتاب جوړیدے شو دکتاب ترتیب په دے ډول دے:۔

(۱) ضرورۃ القرآن:۔ یعنی د نوع انسانی د پاره د وحی الٰهی او دَ قرآن په ضرورت عقلی او نقلی دلائل۔

(۲) صداقۃ القرآن، یعنی په دے خبره عقلی دلائل اودَ مستشرقینِ یورپ تردید چه قرآن د الله د جانبه دے، او معجزه دے۔

(۳) تنزیلِ قُرآن اودَ هغه تدوین:۔ دَ نزولِ قُرآن اوجمعِ قرآن تحقیق:۔

(۴) محفوظیۃ القرآن:۔ د قرآن د محفوظیت دلائل اودَ مستشرقینوَ شُبهاتو تردید:۔

(۵) مُهِمّات القرآن:۔ یعنی دَ قرآن دا هغو مقاماتو حل دَ هغے حکمتونه اوراز ونه اودَ شبهاتو إزاله:۔

(۶) احکام القرآن: یعنی دَ قرآن فقهی احکاماو دَ هغے حکمت اودَ موجوده دور د شُبهاتو جوابونه:۔

(۷) تعبیراتُ القرآن:۔ یعنی د قُرآنی تعبیراتو حقیقی حل په دے غرض چه صحیح مطالبِ قرآنی معلومه شی او دَ جدید خیالوا هل قلمو خامیانے واضحه شی:۔

رومبی پنځه بابونه په کتابی شکل کښے شائع کومه چه دَ هغے نوم به علوم القرآن وی، دُعا کوم چه الله تعالےٰ دَ دے خدمت دَ

تکمیل توفیق ماته راکړی، په خپل درگاه کښے د قبول او منظور کړی، او دا خرت دَ نجات ذریعه دِ کړی، او محترم الحاج سیّد عبد الرشید شاه مهتمم مدرسه فاروقیه بهاولپور دَ پاره دِ الله جل جلاله: دا کتاب دَ سعادت باعث جوړ کړی، او دَ هغه دینی محبت او مجاهدانه کوششونه د الله تعالےٰ دَ دے کتاب د اشاعت سبب جوړ کړی:۔

احقر:۔ شمس الحق افغانی عفا الله عنه:۔

ketabton.com - The Digital Library

دوحی او دقرآن ضرورت

دانسان دسعادت او شقاوت اصولو خپلوله پاره انسانی عقل په
خودَدے وجے کافی نه دے، چه دَعقلی معلوماتو بنیاد هغه تجربے
اومُشاهدات دی په کومو چه دَسائنسی اُصولو مطابق بوره محنت او
ژورغوراوفکر شوے وی، او دسعادت او شقاوت داُصولو بنیاد دَ
عقائدو، اخلاقو اوداعمالوَ خُصوصیاتو پیژندل دی، اودمشاهداتو
اودَ محسوساتوَ دائرے نه دا دنګ بهردی چه په هغے باندے دَتجربے او
مشاهدے په ذریعه هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه دَهغے دپاره
څه تجربه کاره شته دے۔

(۲) دویم دَدے وجے چه عقلی فیصلو کښے دَوهم دخل وی، اودَدے
کبله دغه فیصلے اکثر غلطے اُشی۔

(۳) دریم دَدے وجے چه عقلونه مختلف دی، دصحیح عقل صُورتُونه
گم اودَفاسد عقل صُورتُونه پیدے امورو کښے زیات دی۔

(۴) خلورم دَدے وجے چه دَعقل فیصلے عُموماً په جذباتو بنا وی، نو
حُکه دااکثر غلطے وی هردغه وجه ده چه داقوامِ عالم دعقلونو
فیصلے دَمعرفتِ الٰهی، دَنبوت دَحقیقت معلومولو، دعملونوزدَجزاګانو،
دامورِ آخرت اودَ صحیح اوغلطو عملونو په بارہ کښے یو بل سره متضاد دی
یوقوم شرك صحیح ګڼری، اوبل تثلیث، بل خُدا پرستی، اوبل مخلوق
پرستی، یوقوم دَغواغوښه خوړل ګناه ګڼری، اوخوك ئے نه خوړل،
خوك خنزیر خوړل ښه ګڼری خوك ئے نه خوړل، دَچا دَعبادت کولو
اودَرضائے الٰهی موندلو یوه طریقه ده، اودَچا بله، دَچا دَنبوت تصوّر
یودَے، اودَچا بل، خوك داعمالو جزا اوسزا دَجنت او دوزخ په

شکل کښے مَنی، خوك ئے دروحانی درده اوراحت په شکل کښے اوخوك ئے
دَتناسخ په شکل کښے مَنی، داحال په اتولوُ روحانی امورو کښے دے، دے نه!
واضحه شوه چه په مذکوره اُمورو کښے عقل کافی نه دے، اُس مونږ!
هغه دلائل عقلی پیش کوو کومونه چه دامعلومیږی چه دَدے اُمورو
دپیژندلوَ پاره دَخالقِ کائنات وحی، دهغه کلام یا په نورو ټکو کښی دَ
قُرآن ضرورت دے، اودادے دَپاره چه دَانسانی سعادت اوشقاوت
داُصولو دا سے یقینی فیصله مقرره شی، چه په هغے کښے دشک شُبهے هیڅ
ګنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے دول دی۔

دقرآن دضرورت دلیل بقائ

(۱) رُوحے دلیلِ بقائ دے، دَهرانسان فطری خواهش دے چه هغه ته
دِدائمی بقا اوژوندحاصل وی، حُکه چه دَانسان دَټولو نعمتونو تردون
ژوندسره دے که چرے ژوندنه وی، نوټول نعمتونه مثلاً، مال، و
جاه، اقتدار، خوړل، اَغوستل، اوبنځه دا ټول بیکاره دی، دے!
فطری جذبے دلیل دادے چه دهرانسان دژوندپه بقا باندے خوك
دُشمن که چرے حمله اُکړی، نوهغه به دذات اودَبقا سره دَمحبت په
وجه دَمُدافعت کوشش کوی اودژوندا وبقا محفُوظ ساتلوی پاره به
زوردلګوی، دادنګ کچرے په انسان دروح بیمارئ حمله وی اچه دَهغه
حیات اوبقا نه تر خطره پیښه شی نوهغه په دارو دُرملوغټ مال
لګوی، اودژوندبقا کوشش کوی دے نه معلومیږی چه بقا سره
دَمحبّت جذبه فطری ده، اُس دے ختمیدونکی دُنیا اوفانی جهان کښے
هیڅ یوانسان نه دا فطری مقصد حاصل نه دے نوکچرے دژوندپه یو

ketabton.com : The Digital Library

دور کښے هم انسان ته د دوام حیات او استمرارِ بقا د امقصد حاصل نه وی نو دلته به دا ډیلے شی چه انسان دیو ناممکن څیز فطری خواهش اُکړو، چه د علم نفسیا تو د مخه صحیح نه دے، څکه چه ناممکنات فطری خواهش نه شی کیدے، او نه په یو ناممکن مقصد باندې بټول انسانان متفق کیدے شی داخبره ناممکنه ده چه دوکه په دوکر کښے پنځه شی په بټولے نړۍ کښے داسے یو روغ کس به هم پیدا نه شی چه د هغه خواهش وی چه دوکه په دوو کښے پنځه وی، دا خو شونا ممکن عقلی دا رنګ ناممکن عادی هم فطرةً د بټولو انسانانو مطلوب نشی کیدے، د بټو انسان په فطرت کښے هم دا نه دی پراته چه هغه د بټول عُمر د خوراک څکاک او د ساه اغستو نه بے نیازه شی د دے نه دا معلومه شوه، چه ناممکن عقلی او فطری دوا په د بټولو انسانانو فطری مطلوب نشی جوړیدے، نو د دوام حیات چه د بټولو انسانانو فطری مطلوب دے، هیڅرے ناممکن نه دے بلکه ممکن الحصول دے، اُس دوام د بقا د پاره په دے نړۍ د عالم تغیّرات کښے داسے اشیاء موجود دی چه کچرے د زر خرابیدو نکی او سخا کیدو نکی بل څیز سره اُلګولے شی نو څه زمانے پورے هغے ته بقا حاصله شی مثلاً یو تازه مهی (کب) باندے، چه مالکه اُمبرلے شی او اُوچ کړے شی نو څه مُودے پورے خو باقی ساتلے شی، په چین کښ د یومر سړی کالبُوت د شهدو په ډک بکس کښے په ایښود و څه مُودے د پاره باقی ساتلے شی، د مصر په آثارِ قدیمه کښ داسے منړه پیدا مُوندے شوے ده چه په هغے باندے د لیکلے شوی تاریخ نه دا معلومه شوه چه دا د نیکُوزر وکالو نه د یو مسالے (رمی) په ذریعه محفُوظ ده، هرکله چه په دے عالم تغیُّر کښے د بقا زیاتو لو داسے سامان موجود دے

نو ابدی اولاً فانی اشیاؤ کښے داسے مساله به نه وی چه د هغے ترڅو د انسان رُوح سره اُوشی او په دے وجه هغه ته د دوام بقا او استمرار حیات حاصل شی، ابدی اولا زوال څیز و نه د الله تعالےٰ ذات او د هغه صفات دی، چه انسان سره د هغے په لګیدو انسان ته د دوامِ حیات او استمرارِ بقا حاصلیدے شی او دا د ډول صفتِ الٰهی صرف د الله کلام او د هغه وحی کیدے شی، په دے وجه الله تعالیٰ خپل کلام په پیغمبرانو علیهم السّلام نازل کړو چه انسان ته هغه دائمی حیات او بقا حاصل شی کوم چه د انسان فطری مطلوب دے،

کلامِ الٰهی په دنیا کښے نازل شوے دے، نو دلته د ده ولے انسان ته هیڅ رُوند اُنه بخښلو؟ دا اعتراض یو خو په دے وجه نامعقول دے چه دُنیا پخپله دارِ فناء ده او په دے کښے بټول مُوثرات د فنا هم موجود دی، او هیڅ رُوند او بقا د پاره د داسے محفُوظ جهان ضرورت دے چه په هغے کښے مُوثرات د فنا هم موجود نه وی،

(۲) دویم په دے وجه چه د دے دُنیا د تنګئ د کبله د بټولو انسانانو استوګنه دلته ناممکنه وه، د دینه معلومه داشوه چه د هیڅ بقا غوندے د فطری جذبے د تکمیل د پاره د کلامِ الٰهی او د وحی ربانی ضرورت دے،

یو اعتراض دا کولے شی چه په آخرت کښے به د کلامِ الٰهی عاملینو ته کومے د جنت په صورت کښے هیڅ رُوند حاصل وی، نو د کلامِ الٰهی منکرینو ته به هم د دوزخ په صُورت کښے هیڅ رُوند حاصل وی نُو یو جواب دا دے چه د دوزخیانو رُوند د مرګ نه هم بدتر دے،

دُویم جواب دا دے، چه کلامِ الٰهی ابدی دے نو ځکه د دے اثر هم ابدی دے چه دا د انسان رُوند ابدی جوړه وی خو اګر هغه مسلمان جنت دی او که کفار د دوزخ دی مګر د ابدی رُوند دوه قسمه دی

ketabton.com : The Digital Library

یوسره دآرام او بلّ سره د تکلیف نو دوام خو په دوا پرو کښے دے فرق صرف د استعداد او د عمل دے، جنتیانو کلامِ الٰهی سره د ایمان او منلو جذبے لاندے تړون لرلو او دوزخیانو سره د کفر او انکار د جذبے لاندے نو فرق صرف د نوعیّت شو لو اگرچه دوامِ حیات دواړه دی، ددے مثال داسے دے چه نمر شے سپینوی دُوبی او جامو سره د نمر تعلق یو شان دے مگر دوبی څرمن پرِ تور ږی او د جامو رنگ پرِ سپینږی نو دا فرق صرف داستعداد دے، هم دغه حال د کفر او ایمان دے لکه څنگه چه قرآن واضح کړے دے :-

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّ ؛ ترجمه :- موږ په قرآن د نو لو کمزورو رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ ؛ لرے کولو او د قوت او د راحت سامان اِلَّا خَسَارًا ؛ سورهٔ بنی اسرائیل ایت ۸۲ ؛ پیدا کولو کا پاره نازل کړے دے، لیکن دکفارو د معاند انو ظلم په وجه د قرآن د هغوی د پاره د نقصان سامان جوړ شی :-

دلیل قانونی

(۲) دویم دلیل قانونی دے، د انسان په فطرت کښے دوه قوّتونه موجود دی

(۱) یو قوت شهویه (نزوعیه) چه هغه د قدرت داسے عطا ده چه په هغے انسان د خپلو مفادو د پاره جدوجهد کوی :

(۲) دویم قوّتِ غضبیه دے چه په هغے انسان د داسے قوّتونو مقابله مدافعت کوی چه کوم د مذکور فوائدو په حصول کښے د سره مزاحمت کوی د انسانی فوائدو کلیات، خوړل - څښل، اغوستل، استوګنه او د بلوغ نه پس منکوحه ده د انو ل د انسان محبوب جسمانی مقاصد دی، دوه نور معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبه د انو ل اوه د انسان داسے

مقاصد دی چه په دے کښے ورته څه هم مانع، حائل یا مزاحم راځی نو دے ته مقابله کوی د یو لو انسانی جنګ جګړو بنیاد هم دا څیزونه دی ،

فطرت داغواپی چه د دے اوو مقاصدو د حفاظت د پاره د یو عادلانه داسے قانون ضرورت دے، چه پرِ انصاف قائم شی، او جګړے ختمے شی، اُس دا قانون د د چاوی د خداوند تعالیٰ، که د انسان پر د اظاهره دوه څه دے قسمه قانون جوړه وُ نکی د پاره د څلورو صفاتو ضرورت دے (۱) علمِ مُحیط (۲) رحمتِ کامله (۳) قُدرتِ تامّه (۴) غیرجانبداری ؛ علم محیط خو ځکه ضروری دے، چه د انسانی حقوقو د هر اړخ علم پرے لری او د انسانی فوائدو او حقوقو سره تړلی د انسانانو نه څوند په یو لو دوا دو (د دُنیا، قبر، آخرت) باندے د دده نظر وی چه دغه عادلانه فیصله د انسانی ژوند په ټو لو منزلونو کښے درُسته وی، او دا هم ضروری ده چه دغه فیصله د د انسان د پاره د نتائجو په لحاظ هم درُسته وی خواه هغه نتائج انفرادی وی، او که اجتماعی ظاهری وی، او که باطنی (ژوند ے) مثلاً کوم انسان د سُود د جواز او د زنا یا لواطت یا الترضا د جواز قانون جوړ کړی نو دے کښے خو د خُوشحالۍ شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، لیکن دے یو لو کښے د پُورہ معاشرے د اجتماعی ضرر لحاظ نه دے ساتلے شوے د سُود نتیجه په حرص کښے اضافه او د انسانی همدردی فقدان دے، او زنا او لواطت سره د صحتِ جسمانی او د عملی قوتونو کمزورۍ غوندے، ضرر نه نظر انداز کړے یشوی دی، او په دے کښے همدارنګ په قبر او آخرت کښے د عذاب خیال هم نه دے ساتلے شوے :-

د رحمت کا مله پته وجه ضرورت دے، چه د عادلانه قانون جوړ ولو په موقعه څه قسم غفلت اُنشی، او په قانون کښے عمداً داسے اجزا شامل نکړی چه هغه د انصاف خلاف دی :-

ketabton.com - The Digital Library

قدرت کامله پدے وجه ضروری دے چه دچا زور دلاندے انصاف کړی یا مجرم ته
په سزا ورکولو کښې کمزوری ظاهره نکړی غیر جانبداری پدے وجه ضروری دی
چه دهم قوم، هم وطن هم رنګ او دهم زبان څه طرف داری نکړی
او دارنګ په قانون سازۍ کښے دے قسمه خلقو خیال ساتلو پرغرض
بل قسم خلقو ته نقصان ورنکړی. لکه څنګه چه یورپین خلق داسے کوی.
داخلور صفتونه چه عادلانه قانون جوړولو دپاره ضروری دی.
صرف دخداوند تعالی په ذات کښے موجود دی نه دهغه په رنګ دچا
علم محیط شته او نه دچا رحمت.
اَللّٰهُ اَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْاُمِّ بِوَلَدِهَا ؛ ترجمه:- دالله پاک رحمت په
خپلو بندګانو دومره زیات دے، چه دمور به په خپل اولاد دومره نه وی.
نه دهغه په رنګ دچا قدرت شته چه دچا زور پرې اچولی شی، او په
قانون جوړولو کښے دهغه رعایت کړی یا مجرم نه په سزا ورکولو کښے د
چا نه اویریږی، صرف دخداوند تعالی ذات غیر جانبدار حکمه کیدے شی
چه هغه په قوم او وطن کښے چا سره شریک نه دے چه دهغوی لحاظ کړی
نه چا سره په رنګ او ژبه کښے شریک دے، بلکه هغه خو دا سے ذات
دے چه لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ، اولَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْءٌ دے، ترجمه:- نه هغه نه
څوک پیدا دی اونه هغه دچا پیدا دے، اونه دهغه په شان څوک
کیدے شی.
لهذا وجې د انسان فطری حق، یعنی عادلانه قانون صرف دالله تعالی
ذات سره خاص دے. ع
سروری زیبا فقط اُس ذات بے همتا کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتانِ آذری
(داری (حکمرانی) صرف دهغے پے مثله ذات حق دے. هم دے یوازے حکمران دے.
نور ټول دآذر بتان دی.

اِنِ الْحُکْمُ اِلَّا لِلّٰهِ :- سورهٔ یوسف ؛ قانون جوړول صرف دالله تعالی
آیة ۴۰ ؛ جل جلاله حق دے.
دے قسمه قانون خداوندی، وحی الٰهی او احکام ربانی نوم قرآن دے
پدے وجه دقرآن ضرورت دانسان دپاره ثابت شو. هر کیف انسانی
حقوقو سره ترلی قانون خداوندی نه بغیر دیوانسانی قانون حکمرانی به
دجاهلیت حکمرانی پاتے شی.
اَفَحُکْمَ الْجَاهِلِیَّةِ یَبْغُوْنَ ط وَمَنْ ؛ ترجمه، ولے خلق دانسان جاهلانه
اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُکْمًا لِّقَوْمٍ یُّوْقِنُوْنَ ؛ قانون غواړی، چه حقیقت باندے
سورهٔ مائده آیة ۴۹ ؛ یقین لرونکی قوم دپاره دالله تعالی نه
سوا ذبل چا قانون ډیر ښه دے؟

غیر حق چون ناسی و آمر شود — زور بر ناتوان قاهر شود
زیر گردون قاهری از آمری است — آمری از ما سوی الله کافری است (اقبال)

دالله نه بغیر چه څوک قانون سازشی، په زور ظلم سره په عاجزانو غالب شی، دآسمان
لاندے خو غلبه صرف دیو حکمران (الله) دے، دالله تعالی نه بغیر بل حکمران
کافر دے.

دضرورت قرآن دلیل غذائی

(۳) دلیل غذائی - انسان دجسم او روح نه مرکب زجوړ دے او بیا په دے
دواړو کښے روح اعلیٰ او شرف دے او بدن دهغے په نسبت ادنے
او خسیس دے هم داوجه ده چه دجسم نه روح اوچت نوبدن بیکاره
شی، دروح دا قسمه برتری دوهره واضحه او بدیهی ده چه حیوانات او
جمادات هم دا دے نه خبر دا ردی مثلاً یوڅوک دے سړے چه روح پکښے
وی او څوک مړے په یوځای کښے اوده پروت وی نو هیڅ خیز پرې حمله نه کوی

ketabton.com - The Digital Library

نه پکښ چنجی کیږی نه کارغان او تپوسان ډډه غوښه شوکوی نه زمکه
ډډه بدن خوړی او نه هوا او نمړ دے بدبویه کوے شی. لیکن هم دغه
انسان ډبدن نه چه څه وخت روح اوځی، نو جمادات او حیوانات پټول
په ده حمله کوی باوجود دے چه دمړک نه وړاندے دے په کاناتو کښے
حاکم وو نه چه محکوم:۔

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ: ترجمه:۔ او الله تعالے ډ زمکے او ډ
سورهٔ الجاثیه، ۱۲ یة ۱۳ آسمانونو پټول خیزونه ستاسو مسخر کړیدی

بیائے زمکه هم دغه جسم خوړی، نمړے بدبویه کړی چنجی هم ورته
په پوزه او خوله کښے ننوځی او کارغان او تپوسان هم نړے غوښه شوکوی
دا ټول خیزونه چه روهیږی انسان نه مغلوب وو ډډه دمړک نه
پس په ده حکمه غالب شول چه دوی ډ الهام الٰهی په ذریعه ددے خبرے
نه واقف وی چه په انسان کښے ډ قوت او غلبے باعث ډهغه روح دے
دا ډروح د برتری دلیل دے. هرکله چه بدن کمزوراو روح برابر دے
اګمتر ډ غذا ډ پاره قدرت انتظام کړے دے، دانسان ډ خوراک ډپاره
د غلو ډ دانه هله جوړیږی، چه ددے ټول جهان وسیع کارخانه په
دے محنت اوکړی، مزګه او بوټے د مزګے نه راوټوکوی. هوا څروتازه
اوساتی، ستوری ډهغه ډ نشوونما خدمت اوکړی، نمړے دانے پخے کړی
نړدے حده پورے چه ډانسانی بدن د پرورش ډ پاره نمرد سمندرنه
بخارات اوچت کړی ډ هغه نه ورځ جوړه شی، او ډباران په صورت کښے ډ
اوبو انتظام اوشی، دا ټول انتظام دکمتر انسانی جزء (جسم) ډ غذا د تکمیل ډ
پاره دے د حکمت خداوندی تقاضا ده چه ډ برتر جزء (روح) ډ پروش
ډپاره قدرت ضرور انتظام کړے دے دا څوکیدے نه شی چه دکمتر جزء
(بدن) ډ پرورش د پاره خو دومره لوے انتظام وی او ډ برتر جزء

(روح) ډپاره دهیڅ انتظام نه وی دهغے مثال په بیا دا دے وی چه په اس
سور یو ټیس د چامیله شی، نوکور به داس ډګیا وغیره مکمل انتظام
اوکړی، او د ټیس ډ خوراک څښاک وغیره هیڅ انتظام اونکړی، نو حکیم
مطلق ډبدن (سور لئی) نه ښیات ډروح (سوار) ډ غذا انتظام کړیدے
ځکه چه دوارې په خپلو فرائضو اداکولو کښ ډغذا محتاج دی بدن اوروح
دوارې په دے عالم تغیر کښے آستوګنه کوی او په خپل فرض پوره کولو
کښے ډغذا محتاج دی، که دا ډے نه دی نو نه خو به اس ډ نوبرے نه دے په وجه
ګرزیدے شی او نه به هغه سور د لورے نه دے په وجه داس دا ډے قابو کولے شی بلکه کیدیشی چه
د روح خو ټول سره د وارې ختم ښکاره زمینی دے ددے غذا هم زمینی ده ګروح اپریتی دے او د ټرون
ډعالم بالا سره دے لهذا ډ ده غذا هم لطیفه او د عالم بالا سره کار ده
او دا غذا وحی ربانی ـ کلام الٰهی یا قرآن دے. په دے کښے د غذائیت دوا
(میلان طبعی، او نشوونما) خصوصیات موجود دی. لکه ډبدنی غذا ډا
خصوصیات په دودی او غوښه کښے نه دے ټول موجودی چه د دے
خوراک نه دانسان شوق کیږی کانړی او اوسپنے خوراک نه ئی شوق نه
کیږی، چه دا دوارې اوړه کړی اووے خوړی د غه رنګ په دودی،
غوښه کښ د نشوونما صلاحیت شته په کانړی او اوسپنه کښے نشته
بلکه ډهلاکت خطره ده. قرآن ډ روح غذائے روحانی ځکه دے چه
په دے کښے دا دوارې خصوصیات موجوددی. میلان په دے ټول دے
چه قرآن ویرلوے کتاب دے او بیا په اجنبی ژبه (عربی) کښے هم دے
لیکن سړه دے خلق ډ دے تلاوت ویرکوی دا یاد وی ساتی (حفظ کوی) او د دے
یاد ساتلو ډ پاره ډ ورځ نه او تکرار وی نړ مړکه پورے کوی، ډ وخت او محنت
دا قربانی ډ دے خبرے دلیل دے چه په قرآنی غذائیت کښے روحانی
کشش موجود دے ځکه چه دا ډ روح غذا ده، کچرے غذاء

ketabton.com : The Digital Library

جسمانی نه وی نو د جسم مرګ لازمی دے. همدارنګ رُوحانی غذا چه نه وی نو د رُوح اصلی (حقیقی) مرګ یقینی دے، غذائے قُرآنی نه حیاتِ حقیقی پیدا کیدل په دے آیت کښے ذکر دی یٰاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اسْتَجِیْبُوْا لِلّٰهِ ۔ ترجمه: اے مُومنانو تاسو د الله وَلِلرَّسُوْلِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحْیِیْكُمْ ۔ او رسول خبره مُنئ ځکه چه تاسو سورهٔ انفال، رکوع ۳ آیت ۲۴ هغه (قُرآن) طرف ته بلی کوم کښے چه ستاسو حقیقی ژوند دے۔

وَمَا یَسْتَوِی الْاَحْیَآءُ وَلَا الْاَمْوَاتُ ۔ ترجمه: اعلان اُکړئ چه د قُرآنی سورهٔ فاطر آیت ۲۲ غذا نه محرُوم مړه خلق هغه خلقو سره برابر نه دی چاچه د قرآن غذاء روحانی نه حقیقی ژوند بیا مونده دے۔

۴: دلیل دوائی

په دے عالم تغیُّر کښے د انسان په بدن او رُوح دواړو تغیُّرات راځی د بدن د پاره د تغیُّر سبب مُخالفه آب وهوا، فاسده غذا، یا نا مناسب فعل او حرکت کول یا څه بله حادثه وی همدارنګ د رُوح د پاره د مرضونو او تغیُّرات اسباب کنده، فاسقانه، ملحدانه مُشرکانه ماحول، خراب تعلیم، خراب تربیت، خراب قانُون او خراب افعال او حرکات دی، دے دواړه قسمه بیمارو د پاره مُناسب داکټر یا حکیم ته رجوع کیدے شی بدن او د هغے دارُو دَرمل دواړه مادی څیزونه دی په دے وجه انسان په خپلو تجربو غور او فکر سره د بدن مرضونه معلومه وی او د هغے د صحت د پاره

د دے دارُو دَرملو او علاج تجویز هم اُکړی کوم چه قدرت دلته پیدا کړی دی، او په دے سلسله کښے په خپلو تجربو او کوشش سره دے د پاره قانُون هم جوړ ولے شی، لیکن رُوح انسانی، د هغے صفات، او امراض بتول د انسانی تجربے د دائرے نه بهر دی نه ئے د مرضونو څه تشخیص کولے شی او نه د دے د پاره څه دارُو دَرمل تجویز کولے شی، رُوح پخپله امرِ ربّی دے، او صرف عالم بالا سره تړلے یو حقیقت دے لهٰذا د دے، علاج به هم د عالم بالا نه کیدے شی، چه په هغے د مرضونو ازاله کیږی زمینی علاج (دارُو دَرمل) پرے اثر نه غورځوی ځکه چه رُوح زمینی نه دے، د رُوحانی مرضونو علاج د بدنی مرضونو د علاج نه ځکه ډیر اَهَم دے چه د بدنی مرض په وجه انسان وقتی طور مړ شی، مګر د رُوحانی مرض په وجه د انسان دائمی مرګ او هلاکت واقع کیږی، هم دا وجه ده چه خالق کائنات د بدن د علاج انتظام انسانی تجربو ته سپارلے دے لیکن رُوحانی علاج د پاره د انبیآء علیهم السلام په ذریعه ئے پخپله انتظام اُکړو چه هغه وحی الٰهی او کلام ربّانی بللے شی او د رُوحانی علاج د پاره تجربه او بے خطا نُسخه ده:

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ ۔ ترجمه: مونږ قرآن نازل کړو چه په وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِیْنَ (بنی اسرائیل آیت ۸۲) هغے کښے د رُوح علاج او د هغے د قُوت بخښنے سامان موجُود دے او یقین لرونکو د پاره د الله رحمت دے۔

په دے وخت کښے د رُوحانی امراضو د ازالے او د دے د فیضانِ صحت د پاره بل څه علاج یا نُسخه په کائنات کښے موجود نه ده ځکه چه وَمُهَیْمِنًا عَلَیْهِ ۔ په دغه آیت کښے د قرآن نسخه د تولو انبیاء علیهم السلام په تولو رُوحانی نُسخو باندے مشتمله ده، او په دے کښ د ابدی رُوحانی صحت ابدی

ketabton.com - The Digital Library

اُصول موجود دی هم داوجه ده چه یُوډپ خوَ علمونو انبارونه اُلوستل اودَ هغې په وجه دَ ترقّی آسمان ته اُختل لیکن ددے رُوحانی شفا نه دَ محرُومیت په وجه دَ انسانانو شرافت نه محرومه دی نه په دوی کښے څه نیکی شته نه: خُدائی ویره نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن، بلکه دَدوی دګنده او بیمار رُوحونو په وجه دُنیا هره ورځ جهنم جوړیږی او په دے کښے دَ فواحشو، منکراتو اودَ دینونو تویُولو دلسے یو سیلاب په چپو دے چه دَ هغه دخمید و هیڅ قسم اُمید نشته دَ بچولے دُنیا دتباهی خطره ده حُکه چه خرابی ورځ په ورځ پیدا وی.

۵ دلیل نُوری

په دُنیا کښے دوه قسمه خیزونه دی، یُو هغه چه په سترګو لیدلے کیږی شی، لکه دَ زمکے نه تر آسمانه پورې خیزونه، دُویم هغه چه په سترګو لیدلے نه شی، صرف په عقل معلُومیږی لکه ایمان، کُفر، طاعت، معصیت دَ انسانی اعمالو حُسن او قُبح. دَ دوهمې قسمه خیزونو دپاره قُدرت دوه نُوره پیدا کړی دی، یُو داخلی نُور او بل خارجی نُور، داخلی نُور خو دستر ګو نُور دے. چه انسان کښے دننه موجُود دے، که دَ چا ستر ګه ړنده وی او دَ داخلی نُور نه محرومه وی، نو هغه په مار او پړی کښے فرق نشی کولے

دُویم خارجی نُور چه دَ انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالتین، دیوه وغیره کچرے داخارجی نُور نه وی، اګرچه دَ ستر ګو بینائی دُرسته وی بیا هم هغه په نوره تیاره کښے دَ مار او پړی فرق نشی کولے دوا په نُور نه داخلی او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او یقین حاصل وی.

دا ډنګ دَ دویم قسم خیزونو دپاره هم دَ اندرُونی او بیرونی دوا ړه قسمه رنړا ګانو ضرورت وی، انه دونی رنړا عقل او بیرونی رنړا دَ آسمان ده

ددے دواړو ضرورت حُکه دے چه دایمان او کُفر، دنیک او بد، دَ خیر او دَ شر پیلتون اُشی، هغه بیرُونی رنړا دَ رُوحانی اُمورو دپاره کلام الٰهی دے چه لکه دَ آسمانی رنړا (نمر) په شان یو بله آسمانی رنړا ده، وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِیْ اُنْزِلَ مَعَهٗ ؛ اودوی د هغې رنړا تابعداری کړیده سورهٔ اعراف آیت ۱۵۷ ؛ کومه چه حضورؐ سره نازله شوې ده.

۶ : دلیل حبی

انسان دَ بدن او روح مجموعه ده دَ بدن په وجه هغه دَ جسمانی محبوباتو مثلاً د خوراک څښاک او د مکان خواهشمند دے یا ددے محبوباتو حاصلولو دَ ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے خیزونو سره هم دَ انسان محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم داوجه ده چه انسان په خپل قول تاریخ کښے دَ محبتِ الٰهی دَ تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے دا بیله خبره ده چه کله ددے فطری تقاضے صحیح او درنګت اظهار شویدے لکه ذمومنینو او مُوحِدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه دَ بُت پرستو او مُشرکینو په شان چه هغوی غیر الله دالله تعالیٰ مظهر اُګنړلو او دَ هغے عبادت ئے اُکړو، ددے دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی مُحرک هم دا فطری جذبه (محبت الٰهی) وی تر دے حده چه دَ دُوس او چین خلق چه دخُدائے نه منکر دی ددے جذبے نه مجبُور شول حُکه چه دا خمُولے نشی چنانچه هغوی ددے فطری جذبے د تسکین دپاره دلینن او ماؤزے تنګ مجسّمے التصویرونه حُائے په حُائے نصب کړل چه دَ هغوی تعظیم دَ عبادت په صُورت کښے جاری اُساتلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کمیونزم او اسلام کښے دکمیونستو دا خبره نقل کړے ده چه دخدائے په حُائے بل یو مصنُوعی خدائے دَ خلقو دپاره تجویز کول ضروری دی ځکه دپاره چه دَ ددے فطری جذبے تسکین پرے

ketabton.com - The Digital Library

اُشی، نو دوی دا مقام خپلو مُمتازو مشرانو ته ورکړو. بهر صورت مُحبت الٰهی وفطری جذبه ده ددے دپاره ډیو مظهر ضرورت دے چه د خدائی دخو پښے اوناخو پښے تابعداری اُکړے شی کوم ئے چه خوښ وی هغه اُوکړو او کوم ئے چه ناخوښ وی هغه اُنکړو. لکه څنګه چه د هر محبوب د محبت عامه تقاضا ده، اُس د خدائے د خو پښے اوناخو پښے معلومول ترهغے ناممکنه ده چه خدائے پخپله د خپل کلام په ذریعه نه وی خو د لی حُکمه چه دیوانسان خوښی اوناخوښی ترهغے نشی معلومیدے نو ترخو چه هغه پخپله د هغے اظهار نه وی کړے لکه څنګه چه یو کور به د میلمه د خوښے د خوراک انتظام ترهغے نشی کولے نو ترخو چه میلمه هغه نه وی نیکاره کړی، د الله ذات خو دے نه هُم د پیریدلو وبالا دے، نو حُکمه د هغه د محبت تکمیل دپاره دا ضروری ده چه هغه موبز نه اُښائی چه فلانئی عقیدے، اخلاق اعمال اواقوال د هغه خوښ دی اوفلانی ئے ناخوښ اود اسم خو دل بغیر د کلامِ الٰهی نه ناممکن دی دے دپاره د وحی اوکلامِ الٰهی ضرورت دے چه د هغه د خوښے اوناخو پښے علم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغے نه ضرورت د قرآن ثابت شو.

۷: دلیل اتباعی

په دنیا کښے اتباع اوتابعداری موجوده ده، اولاد د والدینو، شاګردان د اُستاذانو، رعیت د حکومت ماتحت عمله د خپلو افسرانو او احسانمند د احسان کوونکو تابعدار او فرمانبردار وی، دا صورتونه او ددے نه علاوه نور ټول د تابعدارئ صُورتونه فطری او معقول دی او ددے په وجه نظام تمدُّن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانی ژوند به تباه شي، شاګرد د اُستاذ نافرمانه وی نو نظامِ تعلیم به ګډوډ شی، رعیت

د حکومت او ماتحت عمله د افسرانو تابعدار نه وی نو د حکومت انتظام به تس نس شی، که زیړ احسان د خپل مُحسن تابعدار نه وی نو دنیا نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے دُنیا کښے د هرخیز د پاره علت او سبب موجود دی د غه رنګ د ے مذکور تابعدارو او فرمانبردارو د پاره هم د عدت او سبب ضرورت دے، چه هغه (۱) احسان او اقتدار دے، پ اولاد د والدینو، په شاګرد د اُستاذ او په زیړ احسان د محسنانو احسان د فرمانبرداری او اطاعت فطری سبب دے، او په رعیت د حکومت د ماتحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبرداری فطری سبب دے ددے پنځو صورتونو نه علاوه نور ددے صورتونه د فرمانبرداری هم شته مثلاً، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلاً د امام ابوحنیفه امام بخاری رحمهما الله او یا د اهل معرفت مثلاً د شیخ عبد القادر جیلانی یا د نورو بزګانو نور رحمهم الله تعالیٰ تابعداری هم کوی د ددے دواړو صورتونو سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری وی لکه د معشوق حُسن د عاشق د پاره یا هغه باطنی اومعنوی وی. لکه د عُلماءِ دین او بزرګانو د دین حُسن د عوامو د پاره لهذا ددے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف دری دی،

(۱) قُدرت (۲) احسان (۳) حُسن

په انسان کښ چه د دغے درے ګُونډیو هم علت موجود وی نو د هغه اطاعت کولے شی حالانکه د اد انسانی ذاتی خوبئ نه دی بلکه د الله عطا او بخشش دے هر کله چه خُداوند تعالیٰ ددے درے واړو سره چشمه او جامع دے، او د ټولو صفتونه د هغه ذاتی او قوی تر ډیو نو د هغه د ډے اطاعت اُنګړیښی فطرت غواړی چه د دا ډیے ذات اطاعت د خاوند طریقه د ده ګه وی؛ هغه د دا وی چه د هغه وحی او کلام د د پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعه انسانانو ته را اُرسی چه د ددے لاره صحیح طور متعین شی، ددے وحی نوم

ketabton.com : The Digital Library

قُرآن دے چه همیشه دپاره محفوظ دے، لهذا دنوع انسانی د پاره د قُرآن ضرورت ثابت شو

۸: دلیل نفسیاتی

انسان که چرے دَ خپل نفس اورُوح په آئینه نظر واچوی نو دَ کلام الٰهی یادَ قرآن ضرورت پخپله دده زړه دِ ما غواودَ ضمیر خاموش آواز دے یو سلیم الفِطرت انسان که هغه په صحرائے افریقه کښے وی یاد آزاد قبائلو په عزر و نو کښے، هرکله چه هغه یو بدکار مثلاً زِنا یا قتلِ ناحق کوی نو د هغه دماغ او ضمیر دَ دے جُرم کولو نه ضرور متأثر کیږی او هغه په خپل ضمیر کښے د دے، جُرم دا ثر یو تسمه دړُوندوالے تکدُّر او انقباض محسُوسوی سره دَ دے چه هلته په دے فعل د دکومت کُوتکے هیڅوك نه وی نه خو څوك حکومت مُوجُودی نه خو عدالت یا پولیس او نه په دغه ځائے کښے څه ضابطه او قانُون نافذ العمل وی بلکه دا علاقه د هر قانون نه آزاده وی، اُس سوال دا پیدا کیږی چه په دے حالت کښے دَ دغے د رُوندوالی، تکدُّر، انقباض سبب څه دے؟

کچرے دا اُو ئیلے شی، چه ده جُرم کړیدے قانُون مات کړیدے نو داسزا حُکم غلط دی چه هلته نه قانون شته او نه دَ سزا اُدیره شته بیادَ دغے تاثُر وجه څه ده؟ ظاهره ده چه دادده دَ ضمیر هغه خاموش آواز دے کُوم نه چه دے دَا محسوسوی چه ضرور ده څه قانُونات کړیدے کچرے هلته انسانی قانُون نشته نو بیا حقیقی او الٰهی ضابطه دَ انسانی اعمالو دپاره ضرور موجوده ده چه په دغے جُرم د غه ضابطه مات شوے ده او هغه حقیقی او الٰهی قانُون چه دَ کُوم نه په خلاف کولو دده دے مُجرم په ضمیر کښے دا تأثُر پیدا شوے دے همدغه کلام الٰهی یا په بلو تکو کښے

قُرآن دے، چه دَ هغه نه د قُرآن ضرورت په نفسیاتی تأثُر ه ثابت شو

۹: دلیل تخلیقی

عَالَم (یعنے الله نه بغیر نور ټول مخلُوق) صرف ه دوُو خیزونو نوم دے انسان او خادِم انسان، عالَم تخلیقِ الٰهی او فعلِ خُداوندی دے نو په دے کښے به ضرور څه حِکمت وی، حُکه چه حقیر انسان بلا فائده یا بلا حکمته هیڅ یوکار نه کوی، نو دَ هغه خالق به څنګه بے فائده او بے حکمته یوکار کوی مشهوره ده چه فِعلُ الحَکِیمِ لَا یَخلُوُ عَنِ الحِکمَۃِ اُس عقل دا ضروری ګڼړی چه دَ انسان یا دَ خادِمِ انسان په پیدا کولو کښ حِکمت شته، دخادِم انسان حکمت خو دا سے ظاهر دے چه دعرش نه تر فرشه پورے ټول څیزونه دانسان د فائدے، پرورش او خِدمت دپاره دی، زمکه معدنیات نباتات، حیوانات، اور، اُبه، هوا، نمر او دَ هغے ګرمی اور نړا، ستوری و غیره ټول دَ انسان په خدمت کښ مصرُوف دی، لکه څنګه چه دَ قُرآن کریم ارشاد دے:-

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ط سورۃ الجاثیۃ آیت ۱۳ : ترجمه: او تابع کړی دی ستاسو دپاره هغه څیزونه چه په آسمانونو او په زمکه کښے دی،

خالق کائنات زمکه او آسمان ستاسو په خدمت او په فائده کښے په داسے زبردسته جبری ذمه داری لګولی دی، چه په هغے دَ نګران مُقرّر ولو څه ضرورت نشته او نه دَ انسان په خدمت کښے دَ سُستئ یا دَ غفلت څه ویره شته لهذا دا واضحه شوه چه دَ انسان نه سوا ټول مخلوقات دانسان دخدمت اوتربیت دپاره پیدا شوی دی، کچرے په دے کښے یو څیز هم موجود نه وی نو انسان

ketabton.com : The Digital Library

ژوندے نه شوپاتے کیدے دا هم ثابته شوه چه ددے اشیاؤ د تخلیق
مقصد او حکمت دانسان ژوند قائم ساتل دی اُس ددے ورکوتی
انسان د تخلیق حکمت څه دے ؟ هرکله چه کارخانهٔ عالَم دانسان
دپاره پیدا ده نو دا ضروری خبره ده چه انسان د عالَم دپاره نه دے پیدا
د هغې دلیل دادے چه دا پتول عالَم که نه وے نو انسان ژوندے نه شوپاتے
کیدے کجرے انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کیدے شو، خبره داده
چه انسان اشرف المخلوقات دے د هغه د تخلیق مقصد به هم اشرف
وی لکه څنګه چه اَس د خرنه اشرف په دے وجه دے چه دهغه مقصد
هم د خرنه اعلیٰ دے۔ خلاصه کلام داچه جهان انسان دپاره دے
او انسان خالق جهان د پاره، هغه به د نائب خُدا او د خلیفهٔ خُدا
په حیثیت هغه کارکوی چه د هغه د آقائے حقیقی کومه منشاوی، په
دغے منشأ الٰهی به پخپله عامل وی اوبل به پرے عامل کوی او دے ته
وُیلے شی عبدیت او بندګی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا ؛ دپیریانو او بنی آدمو تخلیق د خالق
لِيَعْبُدُونِ ؛ سورهٔ الذّٰریٰت آیت ۵۶ ؛ کائنات د عبدیت او بندګی د پاره دے
په دے بندګی کښے د خداوند تعالیٰ هیڅ فائده نشته او د انسان فائده
کښے داسے ده چه هغه د خپل مقصدِ تخلیق تکمیل اُکړی نو د حیاتِ ابدی
د خوشحالونه به فیضیاب شی، اُس مقصدِ تخلیق یا منشأ الٰهی معلومولو د لپاره ضروری ده چه پخپله خالق د هغو د ضاحت اُکړی او هغه بغیر د کلام الله
او وحی الٰهی نه ناممکنه ده نو ځکه د کلام الٰهی ضرورت ثابت شو چه هغه قرآن۔

۱۰ : دلیل نرحمی

رحمت او شفقت خُوبی ده، او د کمال صفات دی رحمت نه خالی کیدل نقص

دے، چه د هغے نه د الله ذات پاک دے ددے وجے قرآن کښے ځائے ځائے په
د رحمتِ الٰهی ذکر موجود دے په نورو آسمانی کتابونو کښے هُم او د عقل تقاضا هم
دغه ده چه په خالق کائنات کښے د رحم ضرورۍ، د عالَمِ کائنات یو آئینه
ده په دے کښے رحمتِ الٰهی صاف ښکاری، کائنات کښے صرف دوه څیزونه دی

(۱) مرحوم، او مُنعَم، په چا چه رحمت او انعام وی هغه انسان دے

(۲) رحمت او نِعمَت، د آسمانونو او د زمکے هغه ټول مخلوق چه د خُداوند
تعالیٰ دا ټوله د انسان د پاره نعمت او د رحمت سامان دے،

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا ؛ کجرے تاسو د الله تعالیٰ نعمتونه شمیرل
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ (۳۴) سورهٔ ؛ غواړئ نو نه شئ شمیرے بیشکه انسان
ابراهیم آیة ۳۴ : ؛ بے انصافه او ناشکره دے،

د الله تعالےٰ د رحمت خو احال دے، انسانی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول
ښه دی، بلکه څه مُضر او تباه کُن دی او څه مفید او نفع مند دی، د دُنیا ټول
قومونه په دے متفق دی چه انصاف ښه دے او ظُلم بد، لیکن اعمال د
لطیف اشیاء دی چه په انسانی غور فکر یا لیبارتیرۍ (تجربه کاه) کښے د
هغے فائده نقصان نه شی معلومیدے د غه اعمال عام دی عقائد وی که
اخلاق که عبادات که مُعاملات، کجرے په دے اعمالو کښے د الله تعالیٰ هدایت
هُم نه وی او انسان په تباه کُن اوزهر آلود عقائدو او اعمالو کښے مبتلا شی،
او خالق کائنات صرف تماشه کوله نو دا به د ده د شانِ رحمت نه خلاف وے
لکه څنګه چه یو انسان نه د اعلم وی چه په طعام کښے زهر گډ دی بل بے
خبره انسان ټ خُوړی او دے پرے غلے پاتے شی، نو دا به بے رحمی وی،
دا رنګ کجرے یو پُوه په گنده یا کوهی کښے خپه اګدے او د هر پلو وځی،
خو بینا انسان ګُوری او پرے چپ پاتے شو نو دا بے رحمی ده، نو د آ حکم
الحاکمین او ارحم الراحمین شان خوبے انتها اُچت دے هغه ګله د اسے کولے

ketabton.com : The Digital Library

شی چه انسان خو دِ په مُهلک اوتباه کُن اعمالو کښے مُبتلا وی اودے د پرِ چپ وی، حالانکه انسانان به خبره دی اودده ذات په هرڅه خبر دا دے نو ددہ د رحمت تقاضا ده چه دَ هغه د جانبه ورته هدایت نامه مرحمت وی چه په هغے کښے د نجات لاره ښوده او مهلکو عقائدو او اعمالو تشریح اوبیلتون مُوجُود وی، همدغه هدایت نامه کلامِ الٰهی یا قُرآن دے چه دده انسان ته ضرورت دے،

د قرآن صداقت او اِعجاز

د قُرآن د اِعجاز یا دَده د مُعجزکیدو مطلب دا دے چه قُرآن کلامِ الٰهی دے آسمانی اوربّانی هدایت دے، ددے عُلوم او معارف د الله تعالےٰ د ذات علم او عرفان د لامحدُود سرچشمے ابدی قوانین دی د یو انسان د محدُود او ناقص فکر او دِماغ نتیجه نه ده اونه دا د انسانی افکارو او نظریاتو پریشان د وهم خیال، جذبات او خواهش نفسانی نه اثر او تبدیلی قبلوونکو تصوّراتو مجمُوعه ده، دا فطرت او حقیقت دے چه کله نه بدلیږی او نه په هغے کښے د غلطئ څه گنجائش شته نه دے په قوانینو کښے د ترمیم او تبدیلئ ضرورت شته او نه د یو لوبشری قوموند حُقُوقو سره ترلی د عدل او انصاف د لوے لارے نه د آوریدو احتمال مُمکن دے، چه د هغے متعلق د قُرآنِ کریم پخپله ترتیب وار دعوے دا رنګ ده :-

لَا یَاْتِیْهِ الْبَاطِلُ مِنْۢ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ : د قُرآن په مطالبو کښے وړاندے ورسته لَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِیْلٌ مِّنْ حَكِیْمٍ حَمِیْدٍ ۝ : د هیڅ باطل د ننوتو هیڅ گنجائش نشته سورهٔ حٰمٓ السّجدهٔ آیة ۴۲ : ۔ د د هغه ذات نازل کرده کتاب دے چه د حکمت او دانائی سرچشمه ده او په یو لو صفاتِ کامله و موصوف دے لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ ۚ سورهٔ انعام آیه ۱۱۵ : په قرآن کښے د هیڅ ترمیم او تبدیلی گنجائش

وَ تَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَّ : قُرآنی هدایات په ډیر ښتنې او عَدْلًا ؕ سورهٔ انعام آیة ۱۱۵ ۝ : انسانی عدل کښے پوره او مکمل دی اُس یواځے داخبره پاتے شوه چه آیا د اِرشتیا د الله تعالیٰ کتاب دے یا د انسانی ذهن د خواری نتیجه ده، کُچرے اوله خبره صحیح وی نو بیا به هر یو غیر الٰهی طاقت دده په وړاندے عاجزوی اودے کښے به هیڅ شک پاتے نه شی ... (چه دا کلام الٰهی ...) دے او کُچرے دویمه خبره صحیح شی نو بیا به په دے کښے هیڅ شک وی چه دا کلامِ الٰهی دے اوکه نه ؟ مُونږ به وړاندے دا ثابتوو چه قُرآن مُعجزه ده او ټول انسانی طاقتونه ددے ټول څه چه د یو و رُوکی جُز (حصے) جوړ ولو نه هم پاتے دی، هم دا وجه ده چه دا کلامِ الٰهی او مُعجزه دے او دا لکه د نور و پیغمبرانو علیهم السّلام د معجزو په شان د یو وخت د پاره مُعجزه نه ده بلکه تل د پاره ده چه ددے جواب ددے مُنکرین تر قیامته هم نشی ورکولے او د یُورپی عیسائی جارج سیل د ددے خبرے نه پُوره پِ شینی کیدے شی لکه چه هغه لیکی چه د یو انسان قلم د قُرآن په شان مُعجز کتاب هیڅ کُچرے نشی لیکلے بلکه دا معجزه د مرورِ زمانه ی کولونه هم لویه معجزه ده" (تاریخ اسلام جلد ص ۳۲۷ از عبدالقیوم ندوی) د یو لو نه اول مُونږ د قرآن د اِعجاز او مُعجزے کیدو تشریح کوو چه په دے خبره پوهیدل آسان شی،

د مُعجزے او اِعجاز تشریح

په دُنیا کښے څومره خیزونه چه ظاهریږی د هغے ټول درے قسمه دی

① عادیات ② عجائبات ③ مُعجزات

عادیات

عادیات هغه خیزونه دی د کومو چه تر ون هغه مادی اسباب وسره وی چه عام خلق ئے پیژنی لکه د غنمو کرلونه غنم را ټوکیدل او د هغه د کی

ketabton.com – The Digital Library

کولونه د قجورے اُونه را ټوکیدل، د دارُو په استعمال مرض لرے کیدل، د وړې خُوراک سره لوبزه او اُوبو څښلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه کتله مُوندل او په سامان جنګ سره برے مُوندل دا اُمور عادیه دی او د عامو اجو مطابق دے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږی

عجائبات

عجائبات هغه یزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کښے پیدا کیږی، مګر د مخصوصو اوماهرینو نه بغیر عامو خلقو ته د دغے اسبابو او د هغے د پیدا شوو نتیجو هیڅ علم نه وی، مثلاً سائنسی نوی مصنوعات د مشین په زور اُوړکاوے زغلول الوتکه الوځول، سمندری جهاز چلول، ریډیو سټیشنونو نه آواز و نه اوتقریرونه خوروَل، میزائل، آټم بم اوهائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجائبا تو کښے داخل دی، دا رنګ سِحری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیدا وار دی، لیکن دے مخصوصو خلقونه بغیر عام خلقو ته د اسباب او په دے اسبابو د انړه نتیجے معلومه نه وی نو ځکه ورته د اخیزونه عجیبه علومیږی، بیا په عادیا تو او عجائبا تو کښے یو خاصیّت مُشترک دے:-

مشترک خاصیّت

دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دومره دے چه په عادیا تو کښے د مهارتِ فن ضرورت نه وی، څوک هُم چه غنم اُګری، نو غنم ریبلے شی، لیکن عجائبا تو کښے د مهارتِ فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان دغه ایجاد اُګری او نور په زړګو نو ماهرانو ته بیا جوړوی، لکه څنګه چه امریکے ایټم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین دے په ډول ګړو، دینه ثابته شوه چه عجائبات هُم د اسے څیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان ته نه شی کولے نو ځکه دے

عجائبا تو ته مُعجزه نشی ویلے:-

مُعجزات

مُعجزات هغه دی چه یو خو په هیڅ قسمه عامو رعادیا تو خاصو رعجائبا تو مادی اسبابو باندے اړانړه نه وی بلکه د هغے وُجود د خالق کائنات په مخفی قُوّت او مشیت اړانړه وی او دا بغیر د نبی علیه السلام نه بل هیڅوک نشی حاصلولے مثلاً الوتکه هم الوځی، او د سلیمان علیه السلام تخت هم الوتلو لیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوځولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تخت صرف په مشیت الٰهی الوتلو چه دا ټول نه خوچاورانده اُګرے شو نه اُس څوک کولے شی او نه به آئنده کله څوک اکړے شی:-

قرآنی معجزه، بلاغی دلیل

په دنیا کښے دوه قسمه مصنوعات دی یو الٰهی مصنوعات لکه غره، سپوږمۍ وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر سائیکل وغیره اُس موټر چه غور اُګرو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الٰهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا سے نه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعاتِ الٰهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دُنیا کښ کارخانے شته او نه خو په بازار کښے خرڅیږی هُم دغه حال د کتابو نو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه دا سے نه دی چه د هغے په شان یا د هغے نه بنه بل څوک نشی جوړولے مګر د قرآن متعلق دا دعوٰی ده چه دا د خالقِ کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټولے انسانان په جمع د دے په شان څه چه دا د دیوو رد کی سورت الکوثر جوړ کړ بنے نه ښایات نه دے، پشان هم نشی جوړه ولے د لته هیڅ شک پاتے نه شو چه دا د الله تعالےٰ کلام دے، لکه څنګه چه هر په دے معیار قرآن

ketabton.com - The Digital Library

کریم پخپله د خپل اعجاز او د کلام الهی کیدو په باره کښے د عرب فصحاؤ
او بلغاؤ ته د مقابلے دعوت ورکړے دے، فرمائی،

وَاِنْ كُنْتُمْ فِیْ رَیْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰی ؛ کچرے ستاسو په قرآن کښے د شک
عَبْدِنَا فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّنْ مِّثْلِهٖ ؛ وی چه دا کلام الهی ګوندی نه دے نو
وَادْعُوْا شُهَدَآءَكُمْ مِّنْ دُوْنِ ؛ تاسو پتول یوځائے شئ خپل پتول
اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ۝ سورة ؛ امدادیان هم راأ بللئ او د دے دیو
البقرة آیة ۲۳ ؛ وړوکی سورت غوندے یو بل سورت

جوړ کړئ، کچرے تاسو پخپله دعوی کښے رښتینی یئ،

اوداسے هم ورسره اُفرمائیل:

وَلَنْ تَفْعَلُوْا، سورة البقرة، آیة ۲۳ ریښے تاسو داسے هیڅرے نشی کولے
په دویم آیت کښے دے نه هم زیات مضبوط تکوکښ فرمائی:-

قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓی ؛ کچرے پتول انسانان او جنات دے
اَنْ یَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا یَاْتُوْنَ ؛ د پاره جمع شی چه د قرآن مثل
بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ؛ ؛ جوړ کړئ او اوړئ، نو نشئ راوړے
ظَهِیْرًا ۝ سورة بنی اسرائیل آیة ۸۸ ؛ اګرچه دا ټول په دے کښے د یو بل
ملاتړ اُکړی:-

په دے آیت کښے داسے یو قوم ته خطاب دے د کوم چه پخپل ادبی قابلیت او
په فصاحت او بلاغت باندے ناز وو هغوی د قرآن دُشمنان وو او اوّل
مقصد د هغوی قرآنی دعوی غلطول او ماتول وو او دا اعلان د حضور
علیه السلام په خُوله مبارکه اُکړے شو کوم چه اُمّی وو نه ئے شعر و شاعری
زده کړے وه او نه ئے فصاحت بلاغت کښے خه تجربه او مشق لرلو بلکه د دوی
دا خلویښت کاله عُمر داسے تیر شوے وو چه د دغے زبان په ماهرینو کښے
د ده هیڅ شُهرت نه وو په داسے حالت کښے دے اعلان د هغوی تاؤنو

هم زیات کړو کچرے کیدے شوے نو هغوی به په دیره آسانه قرآن او
صاحب قرآن ته په دے سخته ماتے ورکړے وه چه کم بأکم یو
کرښه عبارت خو به ئے د قرآن پشان جوړ کړے وے، لکه چه د قرآن
پخپله هم دا اقرار دے کچرے داسے اُشو نو قرآن بیا کلام الهی نه
دے او صاحب قرآن به د خُدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی
ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن اُګنړل او دے
آسانے لارے په خائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنګونو دیره ګرانه او طویل
تر مینه طریقه اختیار کړه چه په هغه کښے ئے مالونه او ځانونه تباه کړل
او خپله خو پکښے د خپل ملک او وطن نه هم لاس اُوینځلو سره د دے
چه په دے کښے هم ورته کامیابی نصیب نه شوه، د تورے او خونریزئ د
مالی جانی قربانئ ورکول او د ژبے او د قلم خوزولو آسانه طریقه
پریښودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هیڅ
جواب نه وو حالانکه داهغه خلق وو چه کدوی د فصاحت او بلاغت جواب
به تر قیامته اُنکړے شی دا خو د قرآن د اعجاز بلاغی دلیل دے
چه دیر صفا او آسان دے لیکن د یورپ وغیره مستشرقینو د اسلام د
مقابلے د پاره صرف د غټو تنخواګانو او معاوضو هضمولو په غرض بیا هم
خوګده وو بے بُنیاده اعتراضات کړی دی هغه به مونږ په وار وار
نقل کړو او جواب به ئے ورکړو:-

اوله شُبه

اوله شبه اهل استشراق دا کړیده چه کیدے
شی د عرب فُصحاؤ په دے وجه بل قرآن نه جوړولے
چه دا ئی ضروری نه ګنړله نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز وُو لکه چه
یو انسان نیو یارک نه خوتلے شی لیکن د غلته د تللو ضرورت نه ګنړی. د دے
جواب دا دے چه بیشک د نیو یارک سفر د پاره یو اے قُدرت کافی نه

ketabton.com - The Digital Library

دے بلکه د تللو باعث هم ضروری دے، نو کچرے د قرآن په مثل راوړلو باندے د عربو بُلغاء قادِر روے، نود دے نه بله نړیا ته کومه موقعه کیدے شوه حُکه چه قُرآن ته شکست ورکولو د پاره د دوی او د قرآن منونکو په مینځ کښے مقابله په دے وجه جاری وه چه قرآن د دوی دیلار گنی دین باطل کولو، نو د مقابلے ضرورت دے د پاره وُو چه خپل پلار گنی دین به ے هم بچ کړے وے او د قُرآن مثال پیش کولو سره به ے په دے مذهبی مُقابله کښے خپل حریف پوځی مسلمانانو او صاحبِ قُرآن ته ماتے ورکړے وه، د قرآن په مقابله کښے دوی ته خپله بریالی دومره عزیزه او ضروری وه چه د هغے د پاره دوی بے کچه مالی او جانی قُربانئ ورکولے چه په هغے جنګ بدر، اُحد، خندق او حُنین واقعات او په قُرآن منونکو باندے په مکه معظمه کښے د دوی هغه ظالمانه کارنامے گواهانے دی، هغوی په دے سره پوه وُو چه قرآن ته په ماتے ورکولو به د هغوی دین بریالی شی او د هغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی به هم اُخلے شی او د دے مذهبی جنګ یو فریق (مُسلمانان) به هم خوار او زار شی اُس دلته داشبه دا سے عبث ده لکه څنګه چه په صحرا کښی د تنُدے نه مَرسرې په باره کښے اُوسیلے شی چه دے خو بنزے وویه اُوبو خښلو ته قُدرت هم وو لیکن د اُوبو خښلو ضرورت (د تنُدے نه وُوړ آفرین به نکړ غلام جان) دے نه علاوه حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله تعالیٰ د آریه سماج بانی پنډت دیانند ته د مناظرے چیلنج ورکولو نه پس هرکله چه هغه ته ورغلو، نو هغه ته د حضرت مولانا علی مقام په رُوبرو مناظرو کښے بیکاره شوے وو نو چُوپ انکار ته اوکړو او دے ویل چه ما اِراده د مناظرے نه ده کړے نو حضرت مولانا اُفرمایل چه اراده خو دا اختیار شته دے که اول وِ نه ده کړے اُس ته اُکړه به دے خبره هغه خاموش شو د احال د دے شُبهے هم دے، موبنزو ایو کچرے

مشرکین مکه د نظیرِ قُرآن پیش کولو اراده نه ده کړے، نو د عراق مصر شام لُبنان او د بیروت هغه کنړ شمیره عیسایان د اُس د قُرآن د نظیر پیش کولو اراده اُکړی، حُکه چه د هغوی مورنئ ژبه عربی ده او په دے ژبه کښے دوی کنړ شمیره کتابونه لیکلی دی او په دیرو جلدونو کښے ے عربی لُغتونه جوړ کړی دی، د عربی ژبے لوئے لوئے شاعران هم دی عیسائی، غټ غټ حکومتونه او قومونه کرو رونه روپئ هرکال د قُرآن او د اسلام په خلاف خرچ کوی، که د قرآن نظیر پیش کول آسان وے نو دے دومره کرانے مقابلو او منصوبو په ځائے به ئی داکړی وو لیکن ممکنه ده چه عیسائی قومونه خوسپوښ مئی ته اُرسی مګر دا هیڅرے نشی کیدے چه دوی د قرآن ما تُوڼے پیش کړی،

دویمه شُبه

اهل استشراق دا دویمه شُبه کړے ده چه کیدے شی د عربو فُصحاؤ سره هغه اسباب موجود نه وو کوم چه د قُرآن جوړولو د پاره ضروری وُو، دا شُبه هم حُکه بے ځایه ده چه دیوخیز جوړولو د پاره ضروری اسباب صرف څلور خیزونه دی (۱) قدرت یا مهارت (۲) ماده یعنے هغه مساله کوے نه چه دا جوړیږی (۳) باعث او محرک، یعنے داسے مقصد چه د دے په جوړه ولو آماده کوی (۴) نمُونه د هغه څیز چه کوم جوړ ول غواړی مثلاً د میز جوړولو د پاره اوّل دا ضروری ده چه جوړُونکے د نجار کانړ اولوهار وی د دے قدرت او مهارت ولری، یو عام سړے له نشی جوړولے،

دُویم:- داچه لرګے د میز موجود دی، حُکه چه پرته لرګی میز نشی جوړیدے

(۳) دریم:- څیز هغه باعث دے چه په کوم د میز جوړه ولو مقصد حاصلیږی مثلاً د میز قیمت حاصلول یا پخپله د هغے د استعمالولو ضرورت،

(۴) څلورم:- څیز د میز نمونه ده:-

ketabton.com - The Digital Library

دا خوظاهره ده چه د عرب فصحاؤ سره داخلور واړه اسباب موجود وو
دا اول قدرت او مهارت د دوی خو دومره وو چه د نظم او نثر دواړو صورتونو
کښے د دوی جواب نه ووکړی، ماده د قرآن هغه
آله وګڼشت حرفونه دی، چه هغه هم موجود وو او د دوی پټول کلام د دے نه
جوړوو، دبلګ قرآن جوړولو باعث او محرک هم دوی سره موجود وو حکه چې
د قرآن مقابلے کې پاڼه هغوی سره نه پاتے کیدے اینی وُوه، چه د دوی زور په دین
محفوظ شی:-

(۴) خلور م دا چه نمونه د قرآن هم موجوده وه نبی علیه السلام ورته بار بار
قرآن اوړولو، بلکه د دا سے قرآن جوړولو دپاره ئے ورته چیلنج درکړے وو،
نو حکه دا شبه هم بے ځایه ده:-

دریمه شبه

دریمه شبه داده چه کیدے شی، فصحاؤ د عرب
د قرآن ماتون جوړ کړے وی خو مونږ ته نه وی
دا رسیدلے، ذا هم صرف دما شومانو خبرے دی، حکه چه د هغه وخت
کښے سواد څوک سانو نورہ ټوله دُنیا د قرآن خلاف وه او اُس هم د قرآن
مُنونکو په نسبت د قرآن د مخالفینو شمیر په دُنیا کښ ډیر زیات دے
هر کله چه د دغه وخت هغه لږ د مؤمنانو قرآن تر موجوده، د مؤمنانو دا
اُدرسولو نو ډیرو مُخالفینو د دغه وخت د موجوده وخت دے ډیرو مخالفینو
ته ولے دا اُنه د رسولو؛ د د دے خبرے دلیل دے چه دا سے هیڅ نه وُشوی
حکه خو بنکاره قدرے هُم نه شوه،

څلورمه شبه

څلورمه شُبه دا سے ده چه یوسائنس دان
یونوے څیز ایجاد کړی بل سائنسدان دا سے
نشوکولے دا د دے خبرے دلیل نشی کیدے چه د قرآن په مثل بل نه جوړیدل
د دے مُعجزه ده، د دے جواب دا دے چه نو مصنوعات کښے څیز ونه دی چه

چه یوماهرهئ جوړ کړی بل ئے خواه مخواه جوړه ولے شی او قرآن کښے نه
دے حکه خو تراوسه چا جوړ نکړے شو:-

پنځمه شبه

پنځمه شُبه داده چه د قرآن او سحر یو مثال
دے سحر هُم بغیر د ساحر نه بل څوک نشی
کولے نو حکه داد خالق کائنات فعل او معجزه نشی کنړلے، د دے جواب
دا دے چه سحر او معجزه کښے د زمکے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
اسبابو لاندے دے اګرچه دا اسباب بنکاره نه دی که بل څوک هم دغسے
اسباب استعمال کړی نو هغه هم د سحر عمل کولے شی لکه چه په هره
زمانه کښے د ډیر ساحران موجود وی د موسیٰ علیه السلام د همسا کار کسبی نه
دے نو سمدستی د دے اقراریان شول چه دا معجزه ده:-

شپږمه شبه

شپږمه شبه داده چه اهل استشراق وائی چه
د پیغمبر علیه السلام فصاحت او بلاغت بے مثله
وو حکه بل چا دے مقابله کښے نه وی هسے خو قرآن د محمد صلی الله
علیه وسلم کلام دے د دے جواب دا دے چه عرب پخپله ولے دا شبه پیش
نکړه چه هغوی د قرآن اولنی بد ترین دُشمنان وُو د هغوی نه اهل استشراق
زیات خبر دار دی، بلکه دا تیر شوی ټول شبهات هر کله چه پخپله فصیحا نو د
عرب پیش نکړے نو معلومه شوه چه ټولے غلط اوبے ځایه دی:-

دویمه وجه داده کچرے قرآن د رسول الله صلے علیه وسلم کلام نه نو د هغه
په احادیثو مُبارکو او قرآن کښے به بیا هیڅ فرق نه وو، حکه چه هغه د نبی
اوشان په احادیثو کښ قطعًا نشته کومه چه په قرآن کښے موجوده ده لته
مستشرقین بل عذر پیش کوی چه د نبی علیه السلام کلام دوه قسمه وو یو نوری
بے تیاری چه معمولی به وو بل د تیاری او غور و فکر والا چه هغه به بے
مثله وو، نو دا عذر هم حکه غلط دے چه د یو کرته یو سائل نبوس کړے

ketabton.com - The Digital Library

ظاهری څونه هم کارکیدے شی، او مُعجزه غیر اعتیاد نه دے، "واکتروادو" "سسټم آن لاجک" کښے لیکی چه دبیابان په زړو کرتو کښے کچرے د پنځه ویشتو کنجیانے ملاؤ شی نو دا ضروری نه ده چه د نهو سو پنځه او یا ډو کنجیانے د هم دغسے وی، مطلب دادے چه عِلّتُو نه او اسباب چا بیانے دی چه انسانی عقل معلومه کړی دی او کوم اسباب چه نامعلوم دی هغه نسبتاً پیرزیات وی، لهذا دَهرے واقعے حَل د دغے معلومه علتونو په کنجیانو پرانستل صحیح نه وی، "پُرو فیسر هکسلے" لیکی، چه موبنږه د فطرت حد بندی نه شوکولے، د دے مطلب دادے چه مُوبنږ په فطرت د اپابندی نه شو لګولے چه د کوم قانون دلاندے هغه ذات کار کړے دے نو د هغے نه بغیر ګے نه شوکولے" د انګلستان ولیم جیونس لیکی چه" په کارخانهٔ فطرت کښے خُداوندی مُداخلت نه مُوبنږ باطل نه شُو ویلے د کائنات تو خالق کمول او زیاتول هم کولے شی، دا سے رائے د مغرب د ډیرو فلسفیانو ده او ځما په نزد هم دا رائے حکمه صحیح کیدے شی، چه د قانونِ تعلیل بنا په ناقص لټُون ده چه هغے نه یقینی علم نشی حاصلیدے، او د نولو سائنسدانانو منلے شوے قانُون دے چه تجربه او لټون چه پورے محیط نه وی نو هغے نه یقینی علم نه شی حاصلے دے، مثلاً خُموبنږ په تجربه کښے چه خومره اوږد نه را غلی دی نو هغه سوَزُول کوی خو بیا هم آیا موبنږ د نولو اوږدو نو تجربه کړیده او دهغے اُوږدهم موبنږ تجربه کړیده څه چه کوم کښ حضرت ابراهیم علیه السلام غور زولے شوے وو، کچرے نه موده کړے نو دا ناقص لټون شو چه دهغے نه د آتش ابراهیمی" فیصله نشی کیدے د دینه علاوه هر علت چه کوم یو معلول پیدا کوی نو د خپل هومره طاقت په ذریعه ګے پیدا کوی چه"

کوم ده کښے موجُودوی خو دا قوت د خالق کائنات بخښلی او ورکړه ده چه هغه ځانګے هم شی چه ګے داخلی نو دده هغه صلاحیت ختم شو او په دا سے علت بانډے بیا معلُول هیچرے نه شی مُرتّب کیدے، هم دغه رنګ کچرے یو معلُول بغیر د عِلّت نه موجُود شو مثلاً په عصائے مُوسےٰ علیه السلام سره د سمندر بیلیدل دا هم د خالق فطرت کار دے چه په همسا کښ ګے د بیلولو طاقت کیښُودو کوم ذات چه به دے کښے ورانده دا طاقت نه وُو، اینبودے نو دے رخت دا معلُول با عِلّت شو نه چه معلُول بے عِلّته" داخو مُوبنږ د فلسفے مطابق لیکل اُکړه، ورنه اصلی جواب خو دادے چه د عِلّت معلول خبره بالکل غلطه ده خالِق فطرت چه څنګه اُغواړی هم هغسے کولے شی، کله د عِلّت معلول مطابق کار اُشی نو تاثیر او طاقت اینبودو نکے هم د غه ذات دے، او کله بغیر دے نه چه اُشی هغه صرف په ارادهٔ الٰهی کیږی اصل خیز ارادهٔ الٰهی ده، معجزات هم ارادهٔ الٰهی سره حُکمه تعلق لری چه دا صرف افعال الٰهیّه دی او دغه د خدائے او د انسان مینځ کښے فرق دے، چه انسان یوالے د عمل ارادہ نه کوی بلکه ارادے سره هغه اسباب هم استعمالوی مثلاً یو انسان په اُوبو یا د ډوبیدلو مریدل غواړی نو دا به یوالے په ارادہ نه بلکه دے سره به هغه د ډوبیدو خُوړی او اُوبه به خُښی نو هله به مریږی خو خالِق فطرت دا سے نه دے د هغه اسبابو نه ضرورت نشته بلکه د هغه ټول کادو نه صرف د هغه دا رادے تابع دی،

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۔ سوره یٰسٓ رکوع ۵ آیت ۸۱

کښے هم دے مضمون ته اشاره ده، آیا آسمانونو او ځمکه جوړولو کښ صرف ارادهٔ الٰهی کافی نه وه که مزدورانو څخه ضرورت هم پیښ شوے وو؟ هیچرے نه د غه مُعامله د معجزانو ده چه هغه د عادی اسبابو نه بغیر صرف په ارادهٔ الٰهی سره وُجود ته را غلے دی،

ketabton.com - The Digital Library

اتمه شُبه

اهلِ استشراق وائی چه کله چرے قرآن معجزه وی، نو دا به وحیِ الٰهی وی دا پخپله او ددے په ذریعه دَ عُلُومو لِقاء دعقل نه بهر دے، ددے ټوله جواب خو دا دے چه پخپله په بائیبل کښے دانبیاء علیهم السلام وکه وحی ذکر موجود دے نو وحی او نبوت داد واړه داسے اُمور دی چه اهل کتاب (یهود او نصاریٰ دواړه لے) منی صرف دَ پیغمبرِ اسلام دپاره دمنلی شوی حقیقت نه انکار محض ضد او عِناد دے۔

دوهم جواب دادے، چه دَ الله تعالےٰ دجانبه دَ پیغمبر په زړه باندے دَ الفاظو یا دَ معانی القاء بالکل معقوله خبره ده چه ددے، تائید دَ مسمریزم دَ عمل نه کیږی کوم چه یوروحانی عمل دے، صاحب دمناهل العرفان په علوم القرآن کښے لیکلی دی، چه عیسائی مبلغین (کومونه چه مبشرین هم ویلے شی) مصرته لاغلو او په یوځوان باندے دَ تنویم مقناطیسی عمل اُکړو، دهغه نه ئی اول دَ خپل نُوم تپوس اُکړو هغه ورته خپل اصلی نُوم اُښودو بیا دغه عامل هغه معمُول ځوان ته توجُّه اُکړه اووے ویل چه دا نُوم ستا نه دے بلکه ستا بل نوم دے په دے عمل ئے هغه دذهن نه اصلی خپل نُوم لرے کړو او بل فرضی نوم ئی دهغه په ذهن ورا تپلو او دَ دے عمل په ذریعه نورے خبرے هم دَ ده په ذهن کښے واچولے نتیجه دا شوه چه دَ غه ځوان په ذهن کښے دغه الفاظ او علوم دا سے کلک اپریو تل چه دعمل اثر دختیدو نه پس هم په کښ پاتے شول دینه معلُومه شوه چه انسان په یو مخفی طریقه دَ بل انسان ذهن ته الفاظ را اړولے شی نو آیا خدائے پاک دیو منتخب رسول ذهن ته دَ وحی الفاظ او قُرآن نه شی را اړولے؟

دریم جواب دادے چه تپیږ ریکارډ ورته حقیقت نور هم دیر آسان دا سے

کړو چه انسانی الفاظ یو بے رُوحه ټیپ ریکارډ ورته دا سے اړولے او پکښے ئے محفوظ کولے شی نو آیا خُدائے پاک دانسان نه هم عاجز دے چه یوبے روحه آلے ته هم نه بلکه دیو منتخب نبی روح ته وائی او په هغے کښے محفُوظ کړی؟

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰى : سورهٔ ۞ مونږ به ستا په ذهن کښے دَ وحی الفاظ اعلیٰ آیة ۶ واچُوو چه هغه به ته نه هیرَوے۔

اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ۞ ستا په ذهن کښے دَ وحی الفاظ جمع کول بیا سورهٔ قیامة آیة ۱۷ ۞ په تا باندے لَولَول خُو مونږ ذِمه واری دے

نهمه شُبه

اهل استشراق وائی چه دَ قُرآن مضامین په ترتیب نه دی، نو ځکه دا اعجاز نه شی کیدے، ددے رُوسے جواب دادے، لکه څنګه چه شاه ولی الله رحمه الله بیان کړے دے، چه قُرآن دنورو مصنفینو په طَرز نه دے بلکه دَ قدیم عربو دد ستور په طریقه دے لکه چه د سبعه معلّقات" په یو قصیده کښے کنړ مضامین بیانیږی کله پکښ دَ محبت اظهار، کله دیار ان تعریف او کله دَ آس دتیزتک بیان ځکه یا کله قُرآن یو شاهی مکتوب دے په کوم کښے چه یوکور نوته دَ دیر وخیږونو دَ انتظام حکم ورکوی چه په هغے کښے ترتیب لټول څه عقلمندی نه ده۔

دوهم جواب دادے چه دمصنفینو په توګه ټول مضامین په بیل بیل باب کښ نه موټ کول څه نقص نه دے بلکه دا یو بیل قسم اعجاز دے چه هر کله دا کتاب دبیخه وخدائی تم کتاب ثابت دَ انسان جوړ کړے نه دے نو دے شان په ترتیب کښ هم دنورو مصنفینو نه بیل دے کجوړ دا انسانی کتاب ګرځے، نو په دے کښے به خامخا دانسانی ترتیب پیښے شوے وے

دریم جواب دادے لکه څنګه چه امام رازی رح په تفسیر کبیر کښ لیکلی دی چه قرآن پخپله معجزه ده چه دَ هغے ژور ترتیب هم یو پوره معجزه ده

ketabton.com - The Digital Library

اودَ ترتیب اقسم اِعجاز ئے دَ ټول قُرآن لاړ مَا بیان کړیدے، نوورو مفسرینو رح همدغسے کړے دی لکه "بیان القرآن" سبق الغایات فی شرح الآیات" کښے دَ ترتیب قُرآن چه بیان شوے دے اواهل استشراق و په ستر ډوډۍ لګولی دی اودانه کوری، احقره په دے ټول د قُرآن داخری منزل تفسیر په عربی کښے جمع کړے دے چه د ټولونه کران دے اوترأوسه چاپ شوے نه دے:

(۴) څلورم جواب دادے، چه په قرآن کښے بے ترتیبی چه چاته بنکاری دادهغه دَ نظر قصور دے، حُکه چه د قرآن مقصد یوائے تعلیم نه دے، بلکه تعمیل (عمل کول) هم دی چه انسانی ضمیر د عمل کولو دپاره تیار شی چه دغے دَ پاره قُرآن کله دَ امر او نهی نه پس د جنت او دوزخ اود هغے دَ نعمتونو او تکلیفونو ذکر دے دَ پاره کوی چه دَ تعمیلِ حکم نتیجه به جنت او د هغے راحتونه او دعدمِ تعمیل نتیجه به دوزخ تکلیفات وی کله الٰهی اوصاف دے دپاره ذکر کیږی چه دَ الله تعالےٰ لوئی په زړه کښے کله کله شی، اودے به زور انسان د حکم تعمیل ته تیار شی، کله په انسان دخپلو نعمتونو ذکر کوی دے دَ پاره چه دے شرمنده شی اودے د مخه عمل ته آماده شی، کله هغه قصے اوواقعات ذکر کوی په کومو کښے چه به تابعدار مُومنانو باندِ انعام شوے وی، او په نافرمانو عذاب نازل شوے وی دادے دپاره چه انسان میلان اورغبت د فرمانبرداری ته وی او دَ نافرمانی نه دِ ے نفرت اوکړه وی داخلورا صول معلومه وی، نو په قُرآن مضامینو کښے به دَ بے ترتیبئی شك هیڅ رے هم پیدا نشی:

لسمه شبه

اهل استشراق وائی چه د قُرآن په بعضه آیتونو کښے د عربی ژبے دَ علمو قاعدو نه خلاف شوے دے چه هغے ته لحن" وئیلے شی، اودَ اِعجاز نه خلاف دے لکه چه عُروه رض

د حضرت عائشے رضی الله عنها نه روایت کوی، چه ما دَ هغے نه دَ لحنِ قرآنی په بارهٔ کښے تپوس اُکړو مثلاً (۱) اِنْ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ ط سورهٔ طٰهٰ آیة ۶۳، (۲) وَالْمُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ ط سورهٔ النساء آیة ۱۶۲،

(۳) اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِئُوْنَ ط سورهٔ المائدة آیة ۶۹

نو هغوی اُفرمایل:

يَا ابْنَ اُخْتِيْ هٰذَا عَمَلُ الْكُتَّابِ اَخْطَاُوْا فِي الْكِتٰبِ رَوَاهُ اَبُوْ عُبَيْدٍ فِيْ فَضَائِلِ الْقُرْاٰنِ وَاَخْرَجَ ابْنُ الْاَنْبَارِيِّ فِيْ كِتَابِ الرَّدِّ عَلٰى مَنْ خَالَفَ مَصَاحِفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرِمَةَ لَمَّا كُتِبَتِ الْمَصَاحِفُ عُرِضَتْ عَلٰى عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيْهَا حُرُوْفًا مِّنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُغَيِّرُوْهَا فَاِنَّ الْعَرَبَ تُقِيْمُهَا بِاَلْسِنَتِهَا:

گویا کښے ردے ذکر شوی ایتونو کښے بظاهر چه لحن (بے قاعدگی) بنکاری د حضرت صدیقے رض نه ے چه تپوس اُکړو ز هغوی اُفرمایل چه دا کاتبانو غلطی ده. د دویم روایت نه معلومیږی چه د قرآن لیکلے شوے نسخے چه حضرت عثمان رض ته پیش شوے نو هغوی اُفرمایل چه دے کښے خطا لګلے شته، لیکن عرب به هغه په خپلو ژبو سره صحیح کړی،

د دے شبهے روڑ ے جواب دادے چه دا دواړه روایتونه ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی، علامه آلوسی رح فرمائی چه دا روایت د حضرت عثمان رض نه حُکه صحیح نه دے چه د دے دواړو تردید په خپله دے روایتونو کښے موجود دے، چه حضرت عُثمان رض هر کله چه دغے نسخے د قرآن اُلیدے نو وے فرمایل، بِاَنَّهُمْ اَحْسَنُوْا وَاَجْمَلُوْا، مطلب دا چه لیکونکو صحابه کرامو رض دیر په خائسته طریقے را مُرتّب کړے دی، نو دے نه پس بیا دا څنګه وئیلے شی چه په دے کښے غلطئ دی؟:

ketabton.com - The Digital Library

د صحابی رض په یوروایت کښے دینه اوبد وجمع کیدل ددے جوګه دی چه دا روایت د منلو قابل نه دے، البته حضرت عثمان رض په دغه نسخو کښ صرف د دریو حایونو تصحیح کړه:

(۱) لَمْ يَتَسَنَّ ے لَمْ يَتَسَنَّهْ کړلو سورة البقرة الاية ۲۵۹

(۲) اَمْهِلِ الْكٰفِرِيْنَ ے مَهِّلِ الْكٰفِرِيْنَ کړلو، سورة الطارق آیت ۱۷

(۳) لَا تَبْدِيْلَ لِلْخَلْقِ ے لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ کړلو سورة الروم آیت ۳۰

هر کلمه چه هغوی د قرآن د تصحیح دومره فکر کولو چه یو معمولی غلطی ئے هم درسته کولے نو په مذکور روایت څنګه اعتبار راکړے، څی چه د لحن او غلطئ اقرار کولو سره بیا هم هغه پخپل حال پریښوده چه د عقل نه خلاف ده لهذا دا روایت د عقل او نقل دواړو نه خلاف دے چه د قبلولو جوګه نه دے:

(۲) دویم جواب دا دے، چه د لَحْن نه مطلب هغه رسم الخط دے چه د عام د رسم الخط نه خلاف وی ابو عبیده په فضائل القرآن کښے لیکلی دی، چه د لحن معنی د مشهور رسم الخط نه خلاف کول وی، لکه لَا اَذْبَحَنَّهٗ او لَا اَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ:

(۳) دریم جواب دا دے، چه لَحْن نه مطلب طرز تلفظ دے، نه غلطی، لکه وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ ط، سورة محمد الاية ۳۰

اے نَهْجِ التَّلَفُّظِ مَثَلًا الصِّرَاطَ بِالصَّادِ الْمُبْدَلَةِ مِنَ السِّيْنِ ۲

کوے دے غلطئ یا بے قاعدګئ چه ذکر شوی دی د هغے روڼے جواب دادے کیږے په قرآن کښے د عربو د قاعدو نه خلاف څه لفظ وے نو د قرآن مخالفینو په دغه رضا نه کیږے د دغه غلطی خامخا په کوتنه کړے وے، او د قرآن اعجاز به ئے مات کړے وو، د فتح به ئے حاصله کړے وے، چه هغوی داسے ئے نه کړل:

۱ مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۹۰ ۲ مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۹۰ ۳ مناهل العرفان

نو دا شبه نامعقوله ده، بیا هم څه په واړه دے جواب ورکوم:

اِنَّ هٰذٰنِ د قاعدے په موجب اِنَّ هٰذَيْنِ پکار وو حکمه چه "اِنَّ" نصب ورکوی:

(۱) نو ورته جواب دادے چه قاعده د زبان تابع وی او هم دهغه نه جوړه شوی وی، قرآن چه کومه طریقه استعمال کړے ده دا هم په هغو کښے د کنانه بنی الحارث قبیلے لغت دے، تثنیه په دوا ډو حالتونو کښ به الف سره لولی لکه چه مناهل العرفان کښے موجود دی:

(۲) دویم دا چه "اِنَّ" په ضمیر شان مقدر کښے عامل دے چه "اِنَّهٗ" دے او هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ په خپلو کښے سره مبتدا او خبر دی:

(۳) دریم دا چه د هٰذٰنِ الف زولا په زور سٰحِرٰنِ سره د مناسبت په وجه دے، لکه سَلَاسِلَا، وَاَغْلَالًا د سورة دهر آیت ۴ او دا هم یو قاعده ده لکه څنګه چه د قرآن په آیت مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِيْنٍ، د سَبَإٍ کسره او تنوین د "نَبَإٍ" د مناسبت د وجے دے:

(۲) د وَالْمُقِيْمِيْنَ، منصوب کیدل د مدح په بنا دی،

(۳) وَالصّٰبِئُوْنَ، مرفوع کیدل یا خو د مبتدا کیدلو په وجه دی چه د هغے خبر محذوف وی، یعنی وَالصّٰبِئُوْنَ كَذٰلِكَ یا عطف دے په محل د اِنَّ سره د اسم د هغے او یا عطف دے د "هَادُوْا" په ضمیر مرفوع باندے

یولسمه شبه

یولسمه شبه داده چه بعضے زنهنانا نو هم بے مثاله کلامونه په عربی کښے جوړ کړی دی لکه مسیلمة الکذاب، ابن الراوندی الزندیق، ابو العلاء المعری ابو الطیب المتنبی او د نبضی تفسیر بے نقطه چه د هغے قول "حروف بے نکو (نقطو) دی مثلا ا ح د ر س ص ط ع ک ل م و ه، هری، نو دا شبه حکمه بے ځایه ده چه د

ketabton.com - The Digital Library

د فیضی تفسیر بے نقطه

فیضی دا تفسیر پخپله د فیضی په نظر کښے معجزه نه ده اود تولو بلیغانو په نظر کښے هُم داسے کار د مُتنبّی نه شپږ سوه کاله وړاندے په عربو کښے یو معمول اوعام شوو۔ د فیضی نه دیرو راندے په مقاماتو حریری کښے داسے عبارت تو نه موجود دی چه بعضے خالص په حروفِ مُهمله کښے او بعضے په حُروفِ معجمه کښے او بعضے عبارتونو کښے یو لفظ د حروفِ مهمله ر بے نقطو لوم اود دیم لفظ د حروفِ معجمه ر نقطه دار دے، ددے نه علاوه چه فیضی خپل داکار د قرآن ماتون نه دے کړے او نه ئے دا دعوے کړے ده، بلکه هغه تر آخره عُمره د قرآن د اِعجاز قائل پاتے شوے دے او په خپل هم دغه تفسیر کښے ئے د قرآن اِعجاز او تعریف په زوردار و الفاظو کښے پیش کړیدے لکه لیکی:-

كَلَامُ اللهِ لَا حَدَّ لِمَحَامِدِهٖ وَلَا عَدَّ ؛ د الله کلام داسے دے چه د هغے د تعریفونو لِمَكَارِمِهٖ وَهُوَ مَاءٌ لَّا سَاحِلَ لَهٗ ؛ هغه وخه حد نشته او د هغے د فضائلو شمیر هم نشته داداسے سمندر دے چه غاړه ئے نشته، د فیضی دداسے اِقرار با وجود د هغه تفسیر سوا طع الا لهام اِعجاز کنړل مدعی سست اوگواه چُست جوړیدل دی،

د مسیلمه نوکرے

د فیضی نه علاوه د مُسیلمه هغه نوکرے چه په هغے کښے د انسانی هدایت بُوئی نه ده هم نشته نه خو هغه پخپله د قرآن پشان معجزه کنړلے ده او نه بل چا کنړلے دے، بلکه هیڅ یو بلیغ ماهِر زبان هغه د ذکر کولو وَړ هم اُنه کنړل مونږ د ناظرینو د ضیافتِ طبع په خاطر هغه څه لیک نقل کوو۔

وَالْمُبْدِرَاتِ زَرْعًا وَّالْحٰصِدَاتِ حَصْدًا ؛ حُصادِ قسم وی په هغه ښځو چه تخمونه کړی

وَالذّٰرِيٰتِ قَمْحًا وَّالطّٰحِنَاتِ طَحْنًا ؛ او په هغه ښځو چه لوُ و نه کوی او په هغه

وَالْجٰبِلٰتِ عَجْنًا وَّالْخَابِزَاتِ خُبْزًا وَّ ؛ ښځو چه غنم صفا کوی او په هغه ښځو چه

الثَّرِيٰدَاتِ ثَرْدًا وَّاللّٰقِمٰتِ لُقْمًا ؛ چه اُوړه زمیچن کوی او په هغه ښځو

إِهَالَةً وَّسَمْنًا ؛ ؛ چه اُوړه اَغزی او په هغه ښځو چه دودی

پخوی او په هغه ښځو چه بنورا کښے دودی مَاته وی او د واز دے او کچوړه

نورئ اَغستونکو باندے / دلفظ خامیانو نه علاوه هغه په هر خائے کښے

واو" استعمال کړے دے حالانکه بعضے خایونه د "فا" او د ثُمّ" داستعمال

دی بیا داچه کوم کارونه د سرو دوی د ښځو او د سرو په گډه وُو هغه ئے هم

صرف ښځو ته منسوب کړل دا مضمون پخپله دیر لغو او بے فائدے دے

چه دیوادنے درجے سړی دپاره شرم خبره ده دا رنگ داتوکړے

هُمُ اَلْفِيْلُ مَا الْفِيْلُ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْفِيْلُ لَهٗ ذَنَبٌ وَّبِيْلٌ وَّخُرْطُوْمٌ

طَوِيْلٌ، جاحِظ دهغه داسے توکړے هم نقل کړی دی

يَا ضِفْدَعُ بِنْتَ ضِفْدَعَيْنِ نَقِّيْ مَا تُنَقِّيْنَ نِصْفُكِ فِي الْمَاءِ وَنِصْفُكِ

فِي الطِّيْنِ لَا الْمَاءُ تُكَدِّرِيْنَ وَلَا الشَّارِبَ تَمْنَعِيْنَ

دا دواړه توکړے د آتی رهاتمی او د چیندخے په باره کښے دی

ابن الرّاوندی زندیق یهودی

ابن الرّاوندی یهودی النسل المتوفّی سنه ۲۹۳ هـ ده به د

یهودو او نصارے وُنه غټے پیسے اغستے او د قُرآن او اسلام په تردید کښے ئے کتابونه لیکل د هغه د کتابونو نومونه دادی، التاج والفرید، والزمرّدة، وقضیبُ الذّهب، د کتابونو لیکلونه پس به ئے د یهودو او نصارئ وُنه نورے پیسے غوښتے چه نه به ئے ورکولے نو هم د دے کتابونو تردید به ئے بیا کولو ابوالعلاء المعری د ده د کتاب تاج په باره کښے لیکلی دی،

لَا يَصْلُحُ تَاجُ اَنْ يَّكُوْنَ نَعْلًا ؛ د تاج دومره حیثیت هم نشته چه پاره ترجوړه شی، دا د هغه ابوالعلاء المعری قول دے، چه د ابن الراوندی په شان پخپله هم مُلحد وو ابن الرّاوندی د بغداد په پُول یو معتزلی ابوعلی جبائی سره

ketabton.com - The Digital Library

ملاقات اُکړو او ورته ے اُویل چه ځما قُرآن اَوْرے ، ځُبائی اُویل چه څه ستا دَ شرمناك عُلُومو نه خبر یَم ، بیا هغه اُویل چه اے ابن الرّاوندی ته پخپله منصف شه چه ستا په دے کلام کښے د قرآن پشان فصاحت ، بلاغت ، خوږوالے او هیبت زړه به دا ښے شته؟

هغه اُویل چه نشته!

دَ متنبّی توکړے

متنبی د پیغمبرئ دعوٰی کولو په وخت اُویلی وو

أُقْسِمُ بِخَالِقِ اللَّيْلِ وَالرِّيحِ الْهَابَّةِ بِاللَّيْلِ إِنَّ الْكَافِرَ لَطَوِيلُ الْوَيْلِ وَإِنَّ الْكَفُورَ لَمَكْفُونُ الذَّيْلِ ، بیائے توبه کړه او مخلص مسلمان شو ، ددے تولو مآخذ د مُصطفٰے صادق الرافعی اعجاز القُرآن نومی کتاب مخ ۲۰۸ تر ۲۱۳ دے ، ددے څیړونو د نقل کولو یو مطلب د قُرآن اعجاز صفا ښکاره کول دی ، دویم داچه متنبی و غیره د مُسیلمه او ابن الراوندی وغیره نه ډیر زیات لوړ ادبی مقام لرلو لیکن هغه هر کله چه په دے میدان کښے قدم کیښود د نو د هغه کلام داسے ښکاریدو چه د هغه معتقدینو پخپله هغے پورے خندا کوله او ددے ضمیر هم په دے د لره ملامت کولو ۔

دویمه خبره داچه د قُرآن په جواب کښ چه چا څه اُویل مسلمانانو بے له تعصُّبه هغه نقل کړل ، دریمه خبره داچه د قُرآن دامقابله په بغداد کښے په هغه وخت شویده چه پخپله مقابله کوونکی د رعیت په حیثیت د یو مخ په ترقی اسلامی حکومت کښے استوګن وو او آزادی پکښے دومره وه چه حکومت ټپوس هم اُنګړو چه غالباً د هغے وجه داکیدے شی ، چه اِعجازِ قُرآن یو نمر دے په دے توکړو دے ته هیڅ نقصان نشی رسیدلے ،

دَ اعجاز القُرآن پوهه

مُشاهدات او معنویات

(۱) قرآنی اعجاز اګرچه بلاغی حیثیت سره ذوقی څیز دے لکه د تر خوا و خوږ د اُوبو پیژندل او د فصاحت و بلاغت ذوق لرونکی د پاره د ایو بدیهی څیز دے لیکن مُوبز یَوخو څیزونه په ګوته کوو چه د هغے په وجه به معمُولی فهم لرونکو حضراتو ته هم د قرآن اعجاز واضح شی ، څه مضامین خو د مشاهدا تو سره تعلق لری چه هغه ښکاره څیزونه دی لکه آسمان یا نور دا سے څیزونه اوځه معنویات یعنے د لیدلو نه بهر څیزونه دی ، مثلاً ، اَخلاق اَعمالِ قلبیه د احکامو عقائدو او د غیبیاتو قوانین ، د عرب او د عجم د شاعرانو د فصاحت بلاغت میدان مشاهدات وُ نه چه معنویات ، د دغه کلام پوهه غور ز نګونه هم یه مشاهداتو کښ دی معنویاتو کښ به ګڼ هیڅ درک نه وی لیکن قرآن مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم او سره د دے په زور بیانی کښے هیڅ فرق نه راځی

(۲) د عربو او د عجمو شاعران د رشتیا د دروغو پابند نه وی خو خپل بیان او فصاحت و بلاغت کښے به ګڼ خپل زور بنکاره کولو هم د غه وجه ده چه د عربی شاعرئ په باره کښے دا مقوله مشهوره وه چه اَحْسَنُهُ اَكْذَبُهُ ، یعنے هغه شعر ډیر ښه دے چه په هغے کښے دروغ ډیر وی مګر د قُرآن مضامین پوله د رشتیا و پابند دی چه په هغے کښے د واقعاتو خلاف هیڅ مضمُون نشته په دے وجه د قرآن دائره تنګه وه خو بیا هُم د دے په فصاحت او بلاغت کښے فرق را نغلو او که یو شاعر صرف د رشتیا و چا پابند کړو نو د هغه کلام به بے خونده پلټے شی ، او بلاغت به ئی هم ختم شی دا یوائے قران دے چه د رشتیا و د پابندئ سره د هغے خوند مزه نوره هم زیاتیږی او بلاغت کښے به هر وخت جدا توند کیږی ،

ketabton.com - The Digital Library

(۲) انسان او دَ هغه قُوّتونه محدُود دی په دے وجه بلیغ شاعر په یوخاص میدان کښے دَ خپل فصاحت زور بشودلے شی لکه دِ امرؤ القیس دشاعرۍ زوردَ بنځو او آسونو په تعریفونو کښے محدُود دے، دَ نابغه ذبیان جوش دَ ویرے دمضامینو سره مخصوص دی، دَ اعشیٰ، دَ شراب سره، دَ عنترهٔ رنگ فِردوسی او نظامی دَ جنگ په مضامینو کښے لاجواب دی، شیخ سعدی په اخلاقو کښے بیمثاله دے خو په قرآن کښے د هر قسم مضامینو باوجود دهغے په فصاحت بلاغت کښے هیڅ فرق نه راځی

(۳) دقُرآنی بلاغت خصوصیت دا دے چه په لږو تکو کښی داسے اعلیٰ مضمُون بیان کړی چه دهغے په کتابونه جوړیدے شی، خو بیا هم دَ قرآن په خوبۍ والی کښے هم فرق نه راځی او نه په مضمون باندے دلالت کولو کښے کږ لیچ او کړکیچنی راځی مثلاً. وَفِیْ اَنْفُسِکُمْ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ○ (سورهٔ الذّٰریٰت، آیة ۲۱)

(۵) سل کاله پس هره ژبه بدلیږی، حکه دهر کتاب سَل کاله پس هغه مزه نه وی، بلکه دهغے دَ مضامینونه په مطلب اغستو کښے کرانی راولاړیږی دحضرت شاه عبدالقادر رحمه الله ترجمه قرآن بے مثاله ده لیکن دزمانے په تیریدو سره دهغے دبعضے اُردو الفاظو استعمال پاتے شو نو دے وجے دهغے افادیت کمزورے شو بیا حضرت شیخ الهند رحمه الله دغه ترجمه دنورو الفاظو په قالب کښے دَ هغے دَ افادیت قائم ساتلو دپاره واچوله، لیکن دَ قرآنی الفاظو په افادیت څوارلس سوه کاله پس هم هیڅ فرق راغلود دے نه معلومیږی چه دَ قرآن دالفاظو انتخاب خالق کائنات دے دپاره کړیدے چه دا به تر قیامته دپیرے مُودے دپاره برقرار وی، دده خلورواُمورو ملاحظه کولونه پس دے کښے هیڅ شک نه پاتے کیږی چه دا دول کلام دَ بلاغت داسے حدونه دسیدلے دے چه هغے ته دَ انسان

رسائی هیڅرے نه شی کیدے هم دغه وجه ده چه قُرآن څه وخت نازل شو نو خانه کعبه کښے هغه آویزان اُوه بیمثاله اومشهُورے قصیدے دَ شاعرانو څخه لوړ او آسمانو کوڅے کړے یوائے دَ امرؤ القیس یو قصیده هم هغسے آویزان حکه پاتے شوه چه دَ هغه خورَ دهغے دراکو خولونه انکار کړے وو، لیکن هرکله چه هغے دَ طُوفان نوح علیه السلام متعلق دقُرآن دا ایت واوریدلو،

وَقِیْلَ یٰٓاَرْضُ ابْلَعِیْ مَآءَکِ وَ : اے مزکے خپلے اُبه نیږے کړه،
یٰسَمَآءُ اَقْلِعِیْ وَغِیْضَ الْمَآءُ : اواے آسمانه اُوریږه اوابه کمے شوے

سورهٔ هودُ ایة ۴۴

نو دَ امرؤ القیس خورسمدستی دغه قصیده له هم راکوځه کړه،
(اِعجاز القرآن الرافعی):

جارج سیل لیکی چه دیوانسان قلم هم داسے معجزانه کتاب نشی لیکلے اوداد مرورُونډی کولونه هم لویه معجزه ده: ارمیکسوئل کنگ لیکی کجرنے وَحی څه شے وی، نو بیشک قُرآن یوالهامی کتاب دے (تاریخ اسلام عبدالقیوم ندوی جلد ۱ ص ۳۲۷)

قانُونی اعجاز

دقرآن بلاغی اعجاز خو بیان شو اُس دے خبرے چه قُرآن دَ الله تعالیٰ کلام دے دویم دلیل قانونی اِعجاز دے، انسانی قانون کمیوتن جوړکړے وی که کمزورتنا نو (پارلیمنټ) اودوی دپیرماهران هُم وی خو بیا هم دغه قانُون په مختلفو قومونو اوملکونو کښے دپیرے مودے نشی چلیدے اوخامخا په دے کښی داسے یوکمزوری بنکاره شی چه په هغے کښے دترمیم اوتغیُّر ضرورت راولی، هم دغه وجه وه چه کیو حکومت اوبادشاهئ په قوانینو کښے دهغے قانون سازے اسمبلئ اوپارلیمنټونه دیمارَ بدلئ راولی او

ketabton.com - The Digital Library

اوهمدغه د انسانی قانون د خامئی او کمزورئی دلیل دے لیکن د قرآن قانون چه هغه د انسانی ژوند د ټولو اړخونو سره تړون لری او د هغې بنکاره کوونکے هم صرف د پیغمبر علیه السلام هغه یوذات دے چه لیکل لوستل ئے نه وو کړی او اُمّی (ناخوانده) پلے شوے، د هغے وطن ټول خلق نالیکلی اونالوستلی وو په کوم کښے چه دوی بنکاره شوی وو په دغه وطن کښے نه د تعلیم زور شور وو او نه د څه قانون نه خلق خبر وو خو سره د دے د ایشیا، یورپ او افریقه په درے واړو براعظمونو کښے د زړو کالونه زیاته موده په دے فیصلے کیدے نه په دے کښے چا نقص بنکاره کړو او نه په کښے د تغیر او تبدیلئ ضرورت پیښ شو په موجوده زمانه کښے چه تعلیم عام دے او د ټولے نړئ خلق د یو تبر په لوګه یو بل سره تړلی دی خو صرف مسلمانان نه بلکه د یورپ مخالفین هم د قرآن قانون بے مثاله معقول او جامع بولی حالانکه په دے خوارلس سوه کاله تیر شوی دی،

(۱) د اکټر سموئیل لیکی، چه د قرآن کریم مطالب داسے همه گیر او د هرے زمانے په مناسب دی چه ټول آوازونه ئے خامخا قبلوی او محاوره شکلونو، بنارونو او بادشاهونو کښے نکیږی»

(۲) مسټر ولف لیکی» د رشد و هدایت، وسیع جمهوریت، انصاف او عدالت نوی تنظیم، مالیات، د غربا و د حمایت او د ترقئ اعلیٰ آیین په قرآن کښے موجود دے،

(۳) د فرانس د اکټر موریس لیکی» د قدرت مهربانو چه کوم کتابونه انسان ته ورکړی دی قرآن د هغے ټولونه بهتر دے د تاریخ اسلام عبدالقیوم ندوی جلد ۱ ص ۳۲۱ تا ۳۳۲ نقل شوی صرف په درے حوالو مونږ اکتفا کوو، د دے نه تاسو اندازه د نورو وکړئ چه دا دول،

کتاب د انسانی فکر پیداوار کیدے شی؟ هیڅرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالیٰ هغه بے اندازه علمی سرچشمه ده چه هغے ته د ټولو قومونو او د ټولو زمانو ضرورتونه پوره کیږی او په دے کتاب کښے ټول راغلے کړه،

ابیات اقبال مرحوم

آن کتاب زنده قرآن حکیم
حرف او را ریب نے تبدیل نے
نسخهٔ تکوین اسرار حیات
صد جهان تازه در آیات او
نوع انسان را پیام آخرین

حکمت او لایزال است و قدیم
معنی اش سرمندیِ تاویل نے
بے ثبات از قوتش گیرد ثبات
عصرها پیچیده در آفات او
حامل او رحمة للعلمین!!

(۴) د دینه علاوه سره د امنډ برلیکی، د قرآن قوانین د تاجدار نه تر کمتر فرد پورے، یا د نلے حاوی دی او دا دومره معقول دی چه مثال ئے نشته» (حواله بالا تاریخ عبدالقیوم ندوی)

(۵) آرنلډ لیکی چه قرآن هغه اصول پیش کړه چه د سائنس هغه مخ په وراندے ترقی هم دے ته ماتے نشی ورکولے،

(د تاریخ عبدالقیوم ندوی هم دغه حواله)

تاثیری اعجاز (۳)

د قرآن حکیم د خپلو تاثیراتو د مخه هم یو معجزه ده حکمه چه په هیڅ انسانی کتاب کښے دا دوول تاثیر نشته کوم چه قرآن حکیم کړو، او ټولنه ئے پرے د وسنانه کړه د اثر اچولو اولنے ترټولو د انسان روح سره دے، حکمه چه دا بدل شی نو انسانی تصورات، گفتار او کردار کښے پخپله تبدیلی راځی، دے دے وارد مرکز روح یا زړه دے، لکه څنګه چه حدیث د احقیقت بنکاره کړیدے چه

ketabton.com - The Digital Library

په بدن کښے یو توټه وه چه هغه درسته وی نو ټول بدن درست
وی (بخاری شریف) دا صلاح مرکز روح دے خو روح امر ربّی او آسمانی
څیز دے، زمینی نه دے لهذا کوم کتاب چه آسمانی وی نو کلام ربّی به
وی په هغے به د روح اصلاح کیږی کوم چه امر ربّی دے. قرآن حکیم
کوم قوم او ملک (عرب) کښے چه بنکاره شو هغه د ټولے نړۍ د خرابو
مرکز وو، اعتقادی خرابی دومره وے چه د خدا پرستی، اخلاقی څه
قلبیه هم نه وه بلکه هر ځائے بت پرستی وه انصاف ورک و د ټول
ظلم ظلم وو، هر زور آور په کمزوری لوخت وو او بغیر د لوټ مار نه د
هغوی بله ذریعه معاش نه وه د دوی د ظلمونو نه د دوی اولاد هم
خلاص نه وو، نړدے چه خپلے ژوندۍ لونړه به ئی په خاورو ور
مندلے او ویاړ به ئے پرے کولو نکے به ئی دومره کولے چه د هغوی هیڅ
مجلس به د شرابو خښلو نه خالی نه وو، د اتفاق بوټی هم په دوی
کښے نه وو، او دهرے قبیلے او قوم خلق به د هر بل سره په جنګ کښے بوخت
وو او دا ئے په ټولو کښے زیاته خوښه مشغله وه، د اصلاح ټولے ذریعے
(تعلیم، تربیت، قانون) دوی کښے نه وے، جهالت لاقانونیت او خودسری
عامه وه. د احوالاتو انسانی ذرائع او وسائلو سره په زرګونو کالو کښے هم
نه شو بینه کیدے د چا په خوب خاطر کښے هم نه راتله چه دصدو جزری
نیوونکی خرابئ به چرته ختمے شی، ځکه چه د اصلاح د ذرائعو نومونشان
هم د غلته نه وو، اُس چه د اهرڅه شته تعلیم عام دے، د نشر و
اشاعت ټولے ذریعے شته، قانون موجود، د اصلاح معاشره انجمنونه
قائم، اصلاحی فلمونه هم شته خو بیا هم په خرابو او شر و فساد کښے
اضافه کیږی او د جرمونو نوی نوی صورتونه راځی. اُس د دے
منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت اوکړه:-

چه هغه په دوه دوه نیم کالو کښے دا مشکل ترین کار په ډیر آسانئ حل
کړو او هغه اصلاحی انقلاب ے په عربو کښے دا و ستو کوم چه ټولے نړۍ
ته معلوم دے، د تاریخ په صفحو کښے بنکاره دے او دوست دشمن د
دے اقرار کوی، په عربو کښے بت پرستی، د بیخه ختم شوه او کور په
کور د خدا پرستئ او توحید دا سے شور پښت اُشو چه د غه بت پرست
بت شکن شول، سر ے صرف وحدهٗ لاشریک ته ټیټ شو، په ژبو ے
هروخت د الله توحید جاری شو، په زړونو کښے د الله خوف خائے شو
د غیر الله خوف ے د زړه نه اُوتو- د غه قوم چه د خپلو سکه دونړو دشمنان
وو د اسلامی او قرآنی ټرون په وجه ے بلال حبشی، صهیب رومی، او
سلمان فارسی غوندے پردی خلق " د خپلو سکه رونړو نه هم زیات
اګدړل، خانه جنګی ختمه شوه، او ټول عرب قوم دمینے او رورولئ
په مزی کښے پیټلی فولادی دیوال جوړ شول، جواری کون او سُود خورل شراب
خښل - غلا - ډاکه - قتل، او ظلم نه بولے، د عربو نه ورک شول، بلکه د دوی
قدمچه کومے ځائے نه اُدسیده و د هغه ځائے نه د ټولے خرابئ ختے
شوے، د یورپ یو اهل قلم لیکی چه د قرآن نازل کیدو نه پس عرب
دانسانانو په شکل کښے فرښتے جوړے شوے، دا یو تاریخی حقیقت دے
چه دا سے اصلاحی کارنامه چه سر تر پایه معجزه ده صرف د قرآن
په وجه اُشوه چه د ټولو انسانی کتابونو په جمع او د نړۍ د ټولو
حکومتونو د طاقت په جمع نه بهر وه نو دا د دے خبرے دلیل نه دے
چه قرآن کلام الهی دے او د خداوند ی تاثیر په وجه دا هغه اصلاحی
کارنامه ے اکړه؟ ولے نه دا خو د دے خبرے تاثیری دلیل دے، چه
قرآن کلام الهی دے، دا کوم چه ما اُلیکل د موجوده دور اسلام دشمنانو
عیسایانو هم د هغے اقرار کړے دے د هغے تفصیل بیا ټولونه وړاندے

ketabton.com : The Digital Library

داوضاحت کول غواړم چه ما دوه دوه نیمه کاله ولے اُلیکل حالانکه قرآن خو دیرویشت کاله نازلیدلو، د هغے وجه دا ده چه د مکے دیارلس کاله خو کُفارو په خپل ظالمانه طاقت د قُرآن آواز بند کړیود ددے د تبلیغ ټولے لارے ځے هم بند ے کړے وے د هجرت نه پس اته کاله کُفارو د هغه کار د جنګ په زور د فتح مکے پورے جاری اُساتلو دا یوویشت کاله خو قرآن نازلیده ولیکن کُفارو د ده تبلیغ او آواز نه مذکور طریقو بند اُساتلو او باقی پاتے زمانه (یعنی په دیرویشتو کالو کښے) صرف دوه دوه نیمو کالو کښے داکار اُشو، د ده وضاحت نه پس بیا خپل مقصد ته راګرځو:-

دیورپ په نظر کښے د قُرآن تاثیر

داکټر ماریس لیکی، چه قرآن په دنیا هغه اثر اُخور ځولو چه د هغے نه بهتر ممکن نه وو د فرانس یسیان لیکی چه قرآن داسے ژوند اوپُرزور ایمانی جوش پیدا کوی چه بیا پکښ د شک ګنجائش نه پیدا کیږی سر ولیم میور لیکی - چه قُرآن د کائناتو د فطرت په دلائلو سره خدائے پاک د ټولو نه اعلیٰ هستی ثابته کړه او انسان ځے د هغه په اطاعت راښیټ کړلو:-

مستر جی - ټی لیکی چه قُرآن په بیشمیره انسانانو اثر واچولو او د سائنس دنیا د قُرآن ضرورت نور هم واضح کړو:-

مستر عمانوئل ډی انش لیکی، چه د قرآن رښتیا په یُورپ کښے هغه وخت راښکاره شوه چه نیږه خوړه د ه او په د ے د یُونان سر علم او عقل نه ژوند حاصل شو:

مستر ایچ - ایس لیدر لیکی چه د قُرآن د تعلیم نه د حکمت او فلسفے ظهور اُشو او دا ے ترقی ځے اُکړه چه د خپل وخت د ټولو نورو

لوئے یورپی حکومت نه زیات اُچت شو

(۳) انجذابی تاثیر

د قُرآن کوم اصلاحی تاثیر چه مونږ بیان کړو هغه هم داسے یو معجزه ده چه په انسان کتاب نه ظاهریدے نشی، لیکن د اصلاحی اعجاز نه علاوه د قرآن انجذابی تاثیر هم یو معجزه او د ے خبرے پخلے د ے چه قرآن کلام الٰهی د ے،

(۱) حکه چه قُرآن د یرغټ کتاب د ے د هغے یادول د یر گران د ے،

دویم داچه د غیر عرب مسلمانانو نو د پاره د ځه ژبه پردئ ده چه د هغے په یادولو کښے دویم بند ش د ے خپله ژبه کښ کتاب یاد ول آسان او پردئ ژبه کښے یاد ول د یر گران دی،

(۲) د ریمه خبره داده چه په د ے کښے یو رنګ آیا تو نه د یر دی چه په هغے سره ې پزل کیږی، او غلطیږی، داهم د هغے په یاد ولو کښے یو بند ش د ے

(۳) خلورمه داچه د قُرآن حافظ د پاره د قوم یا د حکومت نه څه تنخواه نه د ه ترلے شوے نه ځے په دوی کښے څه خاص عزت شته:-

(۴) پنځمه داچه د قرآن یاد ولو د پاره د یر وخت په کار د ے او بیا د یاد ساتلو د پاره ځے ټول عُمر تر مرګه د د ورا د تکرار ضرورت د ے،

دومره خواری کچرے د دنیا وی ډګرئ حاصلولو د پاره کولے نو د یر مال او عزت به ئے ګټلو، دا ټول د حفظ قرآن په لاس کښے غټ غټ خندان دی، لیکن سره د د ے په مسلمان قوم کښ یکهو نه حافظان د قرآن موجود ی او د د ے د حفظ رواج په د ے بے تپوسه حال کښے هم مخ په ترقئ د ے چه دا د د ے دلیل د ے چه د قُرآن په ذات کښے معجزانه انجذابی داسے کشش موجود د ے چه د د ے بند شوئے نو سره هم مسلمانان خپل خان نه راکاږی او هیڅ یو بند یز په د ے اثر نه غُرځوی د کشش او انجذابی تاثیر د قُرآن یو مستقله معجزه ده او د د ے دلیل د ے چه قُرآن کلام

ketabton.com - The Digital Library

الٰهی دے ځکه چه بل یو کتاب دومره حفظ کوونکی په مخ د ځمکے نشته نه دا سے کشش په بل کتاب کښے شته تر دے حده چه د تورېت او انجیل یو حافظ هم نشته ۔

د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت

درسول الله صلے الله علیه وسلم دا صلاحی او انجذابی تاثیر نه علاوه دا شخصیتی تاثیر هم د قرآن یو مستقله معجزه ده ، د قرآن په بارهٔ کښے صحیح او غلط دوارهٔ رائے دی ، یو صحیح رائے ده چه دا کلام الٰهی دے او بله غلطه رائے ده چه دا کلام الٰهی نه دے د صحیح رائے ثابتولو او د غلط رائے د بیکارهٔ کولو د پاره مونږ د قرآن د شخصیتی تاثیر اعجاز هم ورا ندے کړو ۔

د شخصیتی تاثیر اعجازی درے صورتونه دی ۔

① نزولی اثر ② قلبی اثر ③ قالبی اثر

① شخصیتی نزولی اثر :

مخالفین وائی ، چه قرآن دالله تعالےٰ کلام ځکه نه دے چه دا د رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم کلام دے ، که دا غلطه رائے اُمتلے شی نو بیا خپل هغه کلام چه په هغے کښے په خدائے تعالیٰ دروغ د ټیلے شوی وی ځکه به ډیر زور اثر په دغه انسان اُغږوی لکه څنګه چه د عرب د دغه مشهور شاعر قصید و خاص اثر په هغه شاعرانو نه پریوتو کومو چه دا پخپله جوړے کړے وے که دا سے وے نو تاریخ کښے به ئے څه قدر ے ذکر شوے وے لیکن د قرآن وحی :

په یخنئ کښے خوله

به چه په حضور علیه السلام څه وخت په یو عامه جمع کښ کیده نو د یخ موسم باوجود د هغوی د مخ مبارک نه به د خولو غټ غټ خاځکی په ډیر زور خځیدل ، د حضرت صدیقے رضی الله عنه په اوږل د بخاری کښ منقول دی ۔

لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا

ما حضور علیه السلام اُلیدو چه په سخته یخنئ کښے به په ډیر وحی نازلیده او ختمه به شوه نو د هغوی د تندی د مبارک نه به دا سے خوله راځیده ، نکه څنګه چه وهلی رک نه وینه دارے وهی په یخنئ کښے دا سے سخته خوله د تلل غیر اختیاری ده چل وَل په دے کښے نشی کیدے اُس دا بنکارهٔ خبره چه دا سے تاثیر په انسانی کلام کښے نشی کیدے معلومه شوه چه دا د حضور علیه السلام خپل کلام نه وو ، بلکه الٰهی دے ۔

دروند والے او پیتے

کلام د الفاظو نه جوړ وی په هغے کښے دروند والے او پیتے له ګمه ؟ ځکه چه دا خو په اجسامو کښے خاص وی او قرآن خو الفاظ وی جسم خو نه وی بیا هم په حضور علیه السلام به چه قرآن نازلیدو نو د هغوی په شخصیت کښے به د معجزے په دول دروند والے او پیتے پیدا کیده او دلک هم بلکه ډیر زیات ۔

بخاری شریف کښے زید بن ثابت رض نقل کوی ۔

كَادَتْ فَخِذُهُ أَنْ تَرُضَّ ، ترجمه : قریبه وه چه خماد پټون هډوکے د پیتی د زوره چوره چوره شوے وے ۔

د سورهٔ مزمل په تفسیر کښے مستدرک حاکم د صدیقے رض نه نقل کوی ، چه حضور علیه السلام په سفر کښ په اُوښه سور روان وو ، چه وحی قرآنی نازله شوه ، هغه اُوښه د وحی قرآنی د پیتی د زوره کینا سته ، دا بنکاره خبره ده چه په زید بن ثابت رضا و په اُوښه دا دول اثر نه د وحی را تلونه وراندے او نه وروستو چرے شوے وو ، دا صرف د قرآنی نزول اثر وو چه دا په قرآن کښے هم ذکر دے ۔

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبره علیه السلام موږ به تاباندے

ketabton.com : The Digital Library

یو درُوند قول درواچوُ:-

هرکله چه داخیز قُرآن اوحدیث کښے راغلو عامو خلقو اُکتلو کچرے دا تاثیر دواقعاتو نه خلاف وے نو دَ قُرآن مُخالفینو کفارو به خامخا دا اعتراض اوانکار دوا به کړے وے، هرکله چه هغوی دا سے اُنه کړه، نو دا دلیل شو ددے خبرے چه دا تاثیر واقعی په نوا تُر سره ثابت دے، دا تاثیر صرف قرآن سره نه دے بلکه دَهغے قُرآن سره چه دَ جبرائیل علیه السلام په واسطه نازل دے نو دا سے شوه، لکه چه دَ وخت دنا زلیدوا وَدَ جبرائیل علیه السلام دفعل اوعمل هم په دے کښے داخل وی دا دَ قُرآن دَتاثیر مجموعه ده چه بل انسانی کلام کښے نشته:

۲- دقُرآن شخصیتی قلبی تاثیر

دَ صاحبِ قُرآن حضورعلیه السلام په زړه مُبارک باندے دقُرآن دا اثر وو چه دَحضورعلیه السلام په فرمائش حضرت عبدالله بن مسعودرض ددوی په وړاندے قرآن شریف تلاوت کړو، نو خلقو اُکتل چه دَ هغوی دستړګو مبارکو نه بے اختیاره اُوبنکے جاری وے-وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ

(۲) مطرف بن عبدالله بن شخیررض نه نقل دے، هغه وائی چه دَ شپے په تهجُّد وکښے حضورعلیه السلام یواځے (هیڅوک هم نه وو) قُرآن لوستلوحُه به لاره تیریدم نو دَ حضورعلیه السلام دَ ژړا په وجه دَ هغوی سینے مبارکے داسے جوش وهلو لکه په دیچکی کښے ویشیدلے اُبه چه جوش وهی، فِلْجَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ. ښه! چرے دَچل وَل دَ خبرو نه چلوَلی سړی پخپله دَ شپے په تیرے کښے په یواځے، داسے اثر کیدے سی، داتاثیرخو دَ کلامِ الٰهی کیدے شی،

۳- تاثیرقالبی

په وینا کښے دومره تکلیف نه وی خومره چه په عمل کولو کښے وی دَ

چل وَل خبرے یواځے دَ خلقو شودلو دَ پاره وی چلوَلی سړے پخپله نل نرتله دپرَدُو لکے عمل پرِ نشی کولے نو ترڅو چه هغه کلامِ الٰهی اُنه گنړی اودَ هغے مضامین حق اُنه گنړی لیکن دحُضورعلیه السلام په قالب اوبدن مبارک باندے دَقُرآنی احکامو څخه اثر به کیدو؟ کوم وخت چه دا آیت نازل شو:-

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ: سورهٔ الانشراح ایة ۷ اے پیغمبره علیه السلام ته چه څه وخت دَضروری کار نه فارغ شے نو خپل ځان دالله تعالےٰ په عبادت کښے ستړے کړه، اوالله طرف ته پُرَینتیا شه ددے نه پس حضرت صدیقه رض فرمائی چه هغوی به ټوله شپه عبادت کولو نه تردے حده چه (تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ) دهغوی قدمونه مبارک به اُپرسیدل

(۲) بخاری شریف کښے دی چه دَ صدیقه رض نه دحضورعلیه السلام دا خلاق په باره کښے تپوس اُنشو نو هغوی اُفرمایل چه پُوره قُرآن د هغوی اخلاق وو بلکه څنګه چه هُوک خپل عادتونه اواخلاق نشی پریښودے دغه شان دحضورعلیه السلام اخلاق اوعادات قُرآنی احکام جوړ شوی وو چه څه په قُرآن کښے وُو هم هغه دَهغوی په عمل کښے موجود وو، ښه! چرے په یوانسان دخپل چل وَل دکتاب په دے وول تالیف، جسمانی اوعملی تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دَلیل ددے خبرے دے چه قُرآن کلامِ الٰهی دے اوپخپله حُضورعلیه السلام په دے دکلامِ الٰهی په حیثیت دنورو نه زیات عمل کوونکے وو،

دَقُرآن سیاسی اعجاز

قُرآن عربو کښے نازل شو اودوی دَ نورو قومونو نه کمزوری بے علمه اوبے هنره وُو، دسیاسی غلبے حاصلولو هیڅ ذرائع دوی سره نه وُو، ځکه چه سیاسی غلبے اواقتدار حاصلولو دَ پاره اوّل دافراد وزیاتولے ضروری وی

ketabton.com : The Digital Library

او دوی کنړ نه وو۔ عرب به په هغه وخت کښے صرف سعودی عرب
اویمن ته وئیلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
مصر او شمالی افریقه دا عرب ملکونه نه وو، خو اسلامی فتوحاتو
نه پس عرب ملکونه جوړ شو۔ (۲) دویم څیز تعلیم دے او عرب اُمیانو
یعنی دنالو ستو ملک وو، دَ ټریم څیز اتفاق او یووالے وو۔ لیکن دَ عربو هره
قبیله دَ یلے دُشمنه وه تر دے چه دَ مدینے منوّرے د انصارو دوه مشهورے
قبیلے اَوس او خزرج پخپلو دیوبل دُشمنان وو۔ (۳) خلورم څیز کار یگری
دے او په عربو کښے نه کارخانه وه او نه کاریگری دتُورے او دَ معمولی
پوشاک دپاره هم هغوی دهندوستان او دَ شام دَ عیسائیو محتاج وو۔
(۵) پنځم څیز زراعت او غذائی کفالت دے۔ او دَ قحُورو نه بغیر هغوی
دنورو قومونو محتاج وو، ځکه چه دهغوی وطن دکرونڈے جوګه نه وو
چنانچه قُرآن هغے ته پخپله "وَادٍ غَیۡرِ ذِیۡ زَرۡعٍ" اُوئیلے۔
(۶) شپږم څیز معدنی دولت دے او په دغه وخت په عربو کښے یو معدنی
دولت نه وو اُس چه موبز څه کورُو هغه دا سئ زمانے پیدا وار دے۔
(۷) اُوم جسمانی قوّت دے، او دا هم په دوی کښے ځکه نه وو چه دغه
ملک دِ یر گرم دے ضروری غذا اورته حاصله نه وه، دَ اوبو هم ډیر کموت
وو دیخنئ او گرمئ نه ځان ساتلو دپاره دوی سره کورُونه نه وو نه دِ یا تو
خلقو به په تنبوانو کښے گذاره کوله او دَ علاج څه انتظام هم ورسره نه
وو۔ (۸) آتم څیز رُوحانی او اخلاقی قوّت دے چه دَ توحید اعلیٰ او پاکیزه
تصوُّر نه پیدا کیږی، لیکن دَ عربو خلقو به دَ کافرو یا دَ کافرونه جوړ
بُتانو عبادت کولو۔

په دے حالاتو کښے قُرآن په عربو کښے بنکاره او عربو تر لو په جمع
دے رنړا دَ وُرَ کولو بنه زور اُ لکولو دوه دوه نیم کالونه زیات وخت

قُرآن دَ آزاد اشاعت (خورَ ولو) دپاره وخت نه وو مُوندلے شوے،
لیکن دے لږه مودّه کښے قرآن عربولرهٔ دکوم خائے نه تر کوم خائے
اُدَ سَول دے اندازه دَ قُرآن نه وړاندے او دَ قُرآن نه وړ ستو دَ عربو
دَ نسبت کولو نه معلُومیدے شی عرب قبل القُرآن هغه وُوچه دگُومو
مُونږ ذِکر اُکړو او عرب بعد القُرآن دا سے یو قوم جوړ شو چه په تنظیم
اتحاد، اخلاق، بلند خیالئ، اولوالعزمئ، ایثار، قُربانئ، خُدا پرستئ
شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنئ، رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
جهانبانئ، جهانگیرئ، دیانت، امانت، صدق او راستئ، دَ وعدے پُوره
کولو او په عدل و انصاف کښے دَ دوی یو قوم هم سیال نه وو، بلکه دَ بشریت
پټول تاریخ دَ دوی دمثال پیش کولو نه تش تود دے هم دغه وجه ده چه
دتیر شوو اُتهٔ کمزورو سره هم هغوی دَ مشرق او مغرب دوه لویو
متمدّنو اوبے اندازے سامان نه ډک پاک بادشاهورقیصر او کسریٰ)
په یو وخت تکره اُوهله او په دیر لږ وخت کښے هغوی تار په تار کړه
دهغوی دُورے ئے والُو خُولے او دهغوی لوئے او تخت و تاج ئے تس نس
کړل۔

اُوس سوال دا دے چه دا سیاسی غلبه عربو ته په کومه وجه حاصله
شوه، چه دَ وَرَو دَ هغے طُوفانی چپے په مشرق کښے کاشغر او دیوار چین
سره را اُ ټمبیدے او په مغرب کښے مراکش او فرانسی پورے؟

دے جواب دا دے چه سیاسی اقتدار او غلبے حاصلولو دپاره دوه
قسمه اسباب کیدے شی، (۱) یو مادی (۲) او دویم روحانی او غیبی۔
اُس ذِکر شُو چه مادّی هیڅ اسباب عربو سره نه وو، بلکه دعربو د
دُشمنانو او حریفانو سره وو، کچرے په مادّی اسبابو دَ غلبے فیصله
کولو وے نو عرب به دَ مخ دَ زمکے نه قطعاً وړک وو او نتیجه به اَ ړولے،

ketabton.com: The Digital Library

(په عکس) وه، نو معلومه شوه چه دا هرڅه په هغه غیبی اوروحانی طاقت چه کوم عربوته د قرآن اوصاحب قرآن علیه الصلوٰة والسلام د برکته نصیب شوے وو، اُس بنکاره خبره ده چه دا سے معجزانه طاقت د کتاب الٰهی د طاقت نه بغیر ممکن نه دے هم دے نه معلومه شوه چه قرآن کلام الٰهی دے او په کوم پاك ذات چه دا نازل شو هغه دتولونه زیات کامل اوخاتم النبیین ذات وو د مسلمانانو اُوسنی زوال باعث هم دا دے چه دوی دا اسلام او د قرآن په هدایاتو عمل پریښے دے ورته ددے دوارو اُس هغه طاقت دے چه کوم وو۔ د قرآن دا نسخه د زرو کالونه هم زیات وخت از میبت شوے او تجربه شویده، وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ۔ قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّ شِفَآءٌ۔ لیکن په کاغذ لیکلے شوے او په خولے ویلے شوے بهترینه نسخه تر هغے اثر نشی کولے ترڅوچه په هغے عمل اُنشی دیورپ مستشرقین دا راز نه پیژنی چه که چرے مسلمانانو اسلام او قرآن ته رُجوع اُکړه نو نوی کهربا، مسلمانان په یوځائے شی په یومرکز کښے به راشی د هغوی خواړه واړه طاقتونه او د ترقئ ذرائع به یومُوټے شی او د دُنیا پر وهلے نمبر طاقت به جوړ شی او خُو نور دلاس نه به د هغه بنکارا اُحی، نوځکه څه موده راسے هغوی مسلمانانو نو لوړه د قرآن او اسلام نه د بیرته کولو کوشش نه شروع کړی دی، او دا وائی چه د مسلمانانو نو زوال د قرآن او د اسلام په وجه دے او دا هم وائی چرے مسلمانانو نو د مغرب هغه کنده او خُدائے ویزاره تهذیب اختیار کړو نو دوی به ترقی اُکړی او همدا وجه ده چه په اسلامی ملکونو کښے زور او نوے جنګ جاری دے او د ترورځ په مسلمانانو کښے انتشار او مرکزنه تبدیلیږی او نکی جذبات پالنم مومی۔ موبزه په خپلو

---

۱ سورهٔ بنی اسرائیل آیة ۸۲ ۲ سورهٔ حم السجدة آیة ۴۴

دوُ کتابونو ترڅنګ او اسلام" اشتراکیت او اسلام کښے دا مسئله پوره حل کړے ده چه د هغے رُوح دوه خیزه دی هغه دا چه دیُورپ کاریګری، هنر او علم یو خیزدے او د هغه طرزِ ژوند، معاشرت او تهذیب بل شے دے۔ اوّل شے دا سلام دے چه یورپ پرې قبضه کړیده، یعنے یورپ هغوی صنعتکاری چه هغه واخلئ اوّدوم د هغوی کنهکاری ده چه هغه پریږدئ په دے د زور تعلیم یافته وګڼی اعتراض نشته حُکه چه هغه اسلام سره پخپله فِټ دے د فِټ کولو ضرورت نشته دلائل حُما په نورو کتابونو کښ شته او دیُورپ تهذیب کنهکاریانے پریږدئ چه هغه دا سلام او ترقئ دوارونه خلاف او پخپله یُورپ د هغے په وجه د تنزُّل بنکار دے او د حُنکدن په حالت کښے دے، دا سے حُمونږ خانه جنګی ختمیدے شی، دنوی اوزور تعلیم دوارهٔ وزرے د ترقئ د پرواز د پاره ضروری دی دوارهٔ د لے یوځائے کړئ جنګوئ مه:۔

۴۔ غذائی اعجاز

انسان د جسم او رُوح نه جوړ دے دا دوارهٔ په دے بدلیږی او نکی او خرابیږی او نکی جهان کښے آباددی، حُکه په دوی کښے هم بدلی او خرابے راځی، نو نو ځوچه دے دوارو د پاره د غذا انتظام نه وی نو د دوی باقی پاتے کیدل ناممکن دی په دے وجه قُدرت د جسم او د بدن د بقا د پاره د غذا انتظام کړے دے، چه دے د ختمیدو نه بچ شی او دے د پیدا کولو نه چه کُومے فائدے اخستل مطلب وو هغه هم پُوره شی او دے کښے څه نقصان را نشی او د رُوح د غذا د پاره ئے هُم په دے غرض انتظام کړے دے چه دے هُم ژوندے پاتے شی او دده د پیدائش مقصد پوره شی، قدرت دانسانی بدن د غذا دا سے لوئے انتظام کړے دے چه د زمکے نه واخله تر آسمانه او تر نمرا و سپوږمئ پورے دده د غذا په

ketabton.com : The Digital Library

په تیاری کښے لګیا دی مثلاً د بدن غذا (وډۍ) د پاره ز مکه غنم را
اُټوکوی اُوبه اوهوا هغه شنه اوتازه ساتی دستورو په کشش هغه دانه
نیسی اوغټیږی، نمرد سمندر نه بړاس اُوچت کړی پورته وریځ شی
اود هغې نه ډباران په شکل کښے دا ُبوا نتظام اُکړی او بخیلے کرمئ هغه د غنمو
دانے پخوی، بادونه بوس او غنم جُدا کولو کښے مدد کوی شپه ورځ یوبل
پسے لګیدلی دی نو دے کښ اعتدال پیدا کوی مطلب دا چه ټوله کارخانه
دجهان په غنمو جوړه ولو کښے لګیا ده چه انسانی بدن له د خوراک تیار کړی
حالانکه د روح نه د بدن قیمت او قدر دیر لګ اولا ندے دے چڑدغه
لاندے اوکمزوری جُز د پاره دومره لوئے اوو سیع انتظام د قدرت د طرفه
موجود دے نو دا خو هیڅرے نشی کیدے چه د رُوح د غذا د پاره د څه
انتظام نه وی دا خو نه عقل منی او نه ئے حکمت خو بیلتُون صرف دومره
دے چه بدن د زمکے شے دے د دے غذا سامان هم د زمکے نه اُشو
اورُوح آسمانی او امر ربی دے له دے وجے د دے غذا هُم د دغه ځائے نه
پکار ده :-

د رُوح آسمانی غذا

د رُوح د ژوند د پاره قُدرت یو روحانی غذا تجویز کړے ده خو هغه داسے ده
چه څوک د هغے کیفیت او مقدار نشی بنودلے ځکه چه د رُوح په دے
کښے الله تعالےٰ سره مشابهت او مناسبت دے نو دے د پاره یه غذا هم
داسے پکار وی چه د الله ذات سره تړون لری، بلکه د هغه صفت وی
د الله د غه صفت صرف هم د هغه کلام کیدے شی چه روح انسانی ته منتقل
شی او دے ژوندے اُساتلے شی نو د کلام الٰهی او وحی ربانی نه بغیر د انسانی
رُوح ژوند نا ممکن دے، لکه څنګه چه د جسمانی غذا نه بغیر د جسم
ژوند نا ممکن دے :-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند اومرګ هُم هغه معیار لری کوم چه یو انسانی اندام لری
دا فیصله به د غذا په مُقرر معیار مُوقوف وی چه واقعی کلامِ الٰهی یا قرآن
الٰهی د روحانی غذا ده که نه

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوه څیزونه دی (۱) طبعی میلان (۲) ترقی او نشوونما. (۱) مثلاً د وډۍ
او غوښه جسمانی غذا ده او اُسپنه او لرګے جسمانی غذا نشی کیدے د دواړو
په مینځ کښے بنکاره بیلتُون داسے دے چه د وډۍ او غوښه خو پرل د
انسان طبیعت غواړی او دائے طبیعت نه غواړی چه د اُسپنے او لرګی ټوټه
جوړه کړی او وے خوړی:

(۲) دویم معیار دا دے چه د وډۍ او غوښے خوراک سره بدن غټیږی
او ترقی کوی مګر اُسپنے او لرګی خوراک سره داسے نه بلکه نقصان
کیږی، د غه رنګ قرآن هم طبیعت غواړی، ځکه خو په لکهونو حافظان
د پیر عُمر لګیا وی قُرآن یاد کړی او بیا د هغے د ساتلو د پاره تر مرګه ټول عُمر
د هغے د ورُونه او تکرارُونه کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سره په رُوح کښ
داسے اصلی (حقیقی) ژوند پیدا کیږی چه بیا یو موتے خلق په زرګونو نورو
خلقو برکیدے شی لکه موږه سیاسی اعجاز" کښے چه بیان کړه کچرے
رُوح ته قرآنی غذا اور نکړے شی نو رُوحانی ژوند داسے ختمیږی، لکه چه
څنګه بدنی ژوند د بدنی غذا نه مونډلو په وجه ختمیږی :-

د روح مرګ او ژوند

د هر څیز ژوند د هغه د پیدا کولو د مقصد نه معلومیږی :-
(۱) د ستر بے پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوږ پیدا کولو مقصد آوریدل دی
ستر که چه لیدل نشی کولے او غوږ چه آوریدلے نشی نو دا د دوی مرګ

ketabton.com - The Digital Library

دے دغه شان د رُوح پیدا کول د "معرفتِ الٰهی" دپاره دی څوپورے
چه دا مقصد حاصلیږی نو روح ژوندئ ګوندی مړ دے :-

(۲) دا الله په معرفت او د الله په تعلّق سره روح کښے یولوئے دا سے
طاقت راشی، چه د هغے مقابله د نفس قوت نه خالی رو حونه نشی
کولے اُس د دے طاقت نوم رُوحانی ژوندون او د دے نیشتوالے رُوحانی مړک
دے، دا سے ژوند قرآنِ حکیم په دے الفاظو بیانوی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ ؛ اے مؤمنانو تاسو د الله او رسول حکم
وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ط ؛ اُمنئ هغوی تاسو دا سے خیزته
سورۃ الانفال - آیة ۲۳ ؛ دا بلی کوم چه تاسو ته ژوند درکوی،
دے نه معلومه شوه چه رُوحانی ژوند د جسمانی ژوند نه اعلیٰ او زیات
اوچت دے د دے رُوحانی ژوند په برکت او طاقت سره صحابه کرام
د خپل نه خوچند ه زیات لښکر و ته ماتے ورکړه سره د دے چه
هغوی سره به هیڅ سامان نه وو او تجهیزاتی دا سے کارنامے به ئی اُکړے
چه صرف د جسمانی ژوند خاوندانو به نشوے کولے دا ژوند هغوی ته
د قرآن او اسلام نه حاصل وو، د ابن جریر طبری په تفسیر کښے
وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ د سورۂ آل عمران آیة ۱۰۳ :-
د حضرت ابوقتاده وضاحت دا سے بیان شوے (د دے ترجمه) چه "د
عربو خلق ډیر ذلیل خوار او د بتولو نه زیات گمراه وُو هغوی سره نه
خوراک او نه پوشاک وو هغوی د رُوم او فارس غوندے د دُوو زمرو
په منځ کښے نرۍ وو دوی سره د پښخید و هیڅ خیز نه وو، هغوی د خوراک
نه محروم وو، نور د ګوانډی خلقو به هغوی خوړل نو دے چه اسلام راغے
اسلام د ته یو کتاب (قرآن) ورکړو چه هغه دوی لره د قوم نو
سردارانو او حاکمانو جوړ کړل :-

قرآن رُوحانی غذا ده

د غذا د پاره موبنږو پانده ے دوه معیاره
بیان کړی دی (۱) د طبیعت میلان (۲) او
ترقی (۱) قرآن طرف ته د ماتے خو د احال دے چه د نړۍ بل یو کتاب دومره
نشی لو ستے خو مره چه د الو ستلے کیږی نړۍ کښے د هیڅ کتاب دومره حافظان
نشته خو مره چه د قرآن دی، حالانکه دے غریبانو حافظانو ته نه د
مسلمانانو له طرفه څه عوضانه ورکولے شی نه د قوم یا حکومت له طرفه
او بیا خو د قرآن ژبه هم غیر عربو د پاره اُپراده چه د مجبورئ نه بغیر
هغے ته طبیعت نه ورځی، هم دے نه معلومیږی چه قرآن رُوحانی غذا ده
حکه خو دے ټولو مشکلاتو باوجود دے ته د طبیعت میلان شته :-

(۲) دویمه خبره دا ده چه غذا خو رونکی ته د غذا نه ترقی او طاقت
حاصلیږی نو د قرآن تاریخ هم دا بنائی چه د قرآن په برکت کمزورو انسانانو
طاقتورو شول، بے اخلاقه با اخلاقه شول، لاندے خلق برَ ه او ناپاک خلق
پاک شول، د دے نه پس د هیڅا هم په دے کښ شک نه پاتے کیږی، چه قرآن
آسمانی غذا ده چه د رُوح د پاره د آسمان نه نازله شوے ده او قرآن باندے
یقین لرونکو ته هم دے قرآن هغه عظمت او شان ورباندے بخښلو چه د هغے
مثال په انسانی تاریخ کښے نشی موندے او دا شان یوائے د کلامِ الٰهی کیدشی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند د پاره دا سے نظام قائم کړے دے چه د هغینه
پخپله دا یقین پیدا کیږی چه دا د خالق انسان له طرفه دے دا انسان
جوړ شوے نه دے، حکمه چه دا انسانی ژوند راز د نه او رمز د نه صرف
خالق حیات پیژنی نه چه بل څوک انسان چه کله هم دے لاړے نه
دا وریدو او په یو انسانی لاړه حیات باندے د تګ کوشش اکړو نو
هغه ته امن او آرام نصیب نشو د قرآن نظام حیات دومره کامل او د

ketabton.com - The Digital Library

ژوند په ټولوارخونو باندے خوردے چه کچرے دهغے تفصیل بیان
شی نو دیرغټ کتاب به ترجوړ شی لهذا موبزدقرآن د صداقت په
غرض یوځینې بنیادی اصول پیش کوو،
(۱) دانسان تعلق دخالق کائنات سره (۲) دانسان تعلق دخپلوهم جنسو
انسانانوسره،
(۳) دانسان تعلق دټول عالم دکائناتو سره:-
(۴) دانسان دژوند مقصد:-
(۵) دانسان دژوند اخیری پوړی:-
(۱) دوه بې اصوله ـــــ دانسان تعلق خالق کائنات سره:-
خالق کائنات دانسانی ژوند مرکز دے، دانسان ژوند، دهغے دغږوياتو
دژوند د ظاهری اوباطنی فائدو اخری فیصله د خالق کائنات مرضی
سره ترلے ده دخپل مرکز حیات نه دانسان جدا کیدل دهغه
مرګ دے اود هغے سره یوځای کیدل دده حقیقی ژوند دے لهذا د
انسان رهبئ ذمه واری داده چه هغه د خالق کائنات په ورانده
په دے حیثیت (شان) یقین اولری۔ دانسان دے حیثیت بنکاره کولو
دپاره قرآن ډوبې ارشاد فرمایلو:-
خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ (سورهٔ ملک آیة ۲) یعنے خالق کائنات
دانسان دمرګ اوژوند خالق دے:- بیائے اعلان اوکړو:-
وَمَا بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ (سورهٔ النحل آیة ۵۳) انسان ته ټول حاصل
نعمتونه د خالق کائنات بخښش دے، بیائے ارشاد فرمایلو چه انسان
خپل کوشش سره چه کوم څیزونه حاصلوی د هغے آخری فیصله
هم دقدرت په لاس کښے ده انسان له پخپل کوشش نیازبدل نه دی پکار
وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ (سورهٔ التکویر آیة ۲۹) سنا سو خوښه

د الله د خوښے تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خولے مبارکے نه دا اعلان اوکړو:-
قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا - اعلان اوکړه چه څه د خپل ځان د
اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ط (سورهٔ اعراف آیة ۱۸۸) پاره هم د سود او زیان اختیار نه
لرم نو خو چه د الله خوښه دا فیصله اونکړی:-
دے خیالا تو لازمی نتیجه به داوی چه (۱) رب العلمین سره به دانسان
د محبت یو مضبوط طه رِ شته پیدا شی، چه کله هم نشلیږی،
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ط (سورهٔ البقرة آیة ۱۶۵) او یقین د خاوند انوی هم دے محبت
دا ځوی چه د هغه فکری اوعملی ژوند د الله سره اوترلے شی او د هغه
ظاهر او باطن د الله په مخکښ سر ټیټ شی، د هغه ظاهر او باطن د الله
په یاد وا باد شی او په کائناتو د هغه نظر دا سے وی چه هغه دا د جمال
د محبوب صرف یو آئینه کښے، هغوی په ولاړے په ناستے او په ملاستے
يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّ (الله یاد وی او په دے خیال او فکر په
عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ (آسمانونو او زمکے نظر اچوی چه اے
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ (د عالم خالقه تا دا عالم بے مقصده نه
هٰذَا بَاطِلًا ط (سورهٔ ال عمران آیة ۱۹۱) دے پیدا کړے)
او دا اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ (پ ۱) په تصور کښے دے د دین دُنیا دکامیابو
چشمه رب العلمین کښے او اعتقادی، قولی او عملی عبادت صرف د هغه
کوی، او د خپلو منډو ترپرونه پس د دین دُنیا د خپلو مشکلاتو د حل د
پاره هم د هغه مدد غواړی هغه خپله د رضا د الله په رضا کښے ورکه کړی
او د الله تعالیٰ په امر، نهی باندے عمل کول یعنے د هغه د حکمونو تعمیل
د خپل ژوند ضروری حصه جوړ کړی، قرآن نه چه څه فائده (فیض)

ketabton.com - The Digital Library

حاصل کړے دے قرآن پخپله دغسې حال پخپلو دے الفاظو کښے بیا نوی
وَلٰكِنَّ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ ۔ الله ستاسو په زړونو کښے د ایمان مینه
فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ ؛ واچوله او ستاسو په زړونو کښے ے ور
وَالْعِصْيَانَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ؛ نَنۍ ستاو ستاسو په زړونو کښے د کفر
گناه او نافرمانۍ کرکه واچوله هم خلق په سمه لاره دی (سورهٔ حجرات آیة ۷)
دا هم هغه څیز دے چه په دے د خالق کائنات او د مرکز حیات سره
تړون پیدا کیږی، او دا تړون بیا هغه څیز دے چه هغې سره د انسان زړه
او دماغ ته تسلی او آرام نصیب کیږی او د ټولو دُنیوی پریشانو خاتمه ځکه
اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ؕ (الرعد آیة ۲۸) صرف الله په یاد زړونو ته
(اطمینان حاصلیږی)

دویم اُصول، د انسان د نورو انسانانو سره تعلق

د انسان ژوند په تمدن او اجتماعیت بنا دے یعنې په کلده وخت تیرولے شی
بیا ځکه د خپل ژوند ضروریات د نورو انسانانو په مدد حاصلوی،
حجامت د پاره د نائی ضرورت مندوی، جامو د پاره د جولاګ لو بنو د پاره
د کولالګ د مکان جوړولو د پاره د لکهکار او علاج د پاره د طبیب او داکټر محتاج
وی دارنګه بے شمیره نورو ضرورتونو د پاره د بیشمیره نورو انسانانو
محتاج وی، تر څو چه د ده د نورو انسانانو سره تعلق نه وی نو هغه ژوند
نشی تیرولے نو ضروری شوه، چه د انسانانو په منځ کښے تعلق د پاره د
دا سے بنا سته اصول وی چه انسان په هغې د اجتماعی ژوند فائدے
حاصلولے شی. قرآن حکیم د حقوق انسانی متعلق دا سے شکاره احکام او
جامع هدایات ورکړی دی چه په هغې عمل کولو سره د انسان د کلدے
ژوند د بهترو شحاله او پُرامن جوړیدے شی د تفصیلاتو ګنجائش
تنګ کښے د انسان د کلدے د ژوند نو څو اصول قرآن

قائم کړی دی، (۱) د بشریت د یووالی اعتقاد یعنې د ټولو د یو نسل او وطن
د اختلاف باوجود ټول انسانی قومونه د یو پیر مثال لری لهذا یو انسان
د بلو انسانانو سره هم هغه سلوک کوی کوم چه هغه د خپل پیر
(خاندان) سره کوی، ځکه چه ټول انسان د یو مور پلار یعنی د آدم علیه
السلام او د حوا ؑ اولاد دی،
(ب) د ټولو، نسل او د ملک اختلاف صرف د پیژندګلوی د پاره دے د جنګ
جګړو یا د کرکے د پاره نه دے.

دریم اُصول، د انسان د کائناتِ عالم سره تعلق

د انسان تعلق د کائناتو سره د خادم او د مخدوم په حیث دے کل کائنات د
انسان په خدمت کښے لګیا دی انسان ته معلومه دی او که نه خو سفلی
عناصر ټول یعنی زمکه، باد، اُوبه او اُور، د زمکے آسمان منځ کښے د ریځ
او باران او برکنی نمر، سپوږمۍ او ستوری د ټول په خپل خپل ځائے
د انسان په خدمت کښے لګیا دی او د دی د ژوند ضروریاتو تیارولو کښے
لګیا دی همدغه حال د ځناورو، اُونبُوتو او د معدنیاتو دے چه د هغو
د فائدو تحقیق یو مستقل علم دے د دے حقیقت قرآن حکیم په دے
الفاظو کښے اعلان کړے دے :-
خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا ؗ اے انسانانو د زمکے او د آسمان ټول څیزونه
سورهٔ البقرة آیة ۲۹) ستاد فائدے د پاره پیدا دی)
وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ او ګیا کړی دی ستاسو د فائدے
سورهٔ الجاثیة آیة ۱۲) د پاره د زمکے او آسمانونو ټول څیزونه د کائناتو
دے تعلق معلومیدو سره په انسان باندے څو حقیقتونه پرانستے شی
(۱) دا دے چه جهان ټول برکنی اولاد یعنی څیزونو کښے د انسان فائدے دی
انسان له کار دی چه دا ټول د دے نه د انسان په زړه کښے په

ketabton.com : The Digital Library

کائناتو د حاکمیت او د هغې د قابو کولو جذبه پیدا کیږی، د انسان او د کائناتو په مینځ کښې د فائدې ورکولو او د فائدې اخستلو تړون.

قائمیږی انسان دے نه د فائدو اخستو کوشش نه کوی، او د علوم کوینه په ذریعه په دے فائده وقابو مومی او د دے فائدو د تخلیق حکمت پوده کوی

(ب) دویمه نتیجه د عالمی تعلق به داوی، چه انسان به خان حاکم او مخدوم او ټول کائنات به محکوم او خادمان کنړی لهذا هغه به دا ټولے دُنیوی فائدے د انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جوړ وی او شرف انسانی به د دوی خادم محکوم یا تابع نه جوړ وی او دے په دے نظریه عمل کوونکو وی

(جهان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جهان تاد پاره دے نه جهان د پاره

نه بلکه د خالق جهان د پاره دے په دے بنا به هغه دُنیا د انسانی شرف د تکمیل ذریعه جوړ وی انسانی شرف به په دُنیا نه قربا نوی هغه به د زرمال حاکم وی د هغې بنده او غلام به نه وی پدے اصول به د هغه خودی نوره هم لوړه شی هغه به د خپل رُوحانی شخصیت د لویدلو اقراری شی او د دُنیا د ذلیلو غرضونو د پاره به په انسانی شرف باندې داغ نه لګوی.

(ج) د کائناتو عالم د قابو کولو او د هغې د خادمیت یو نتیجه بل داهم وی. چه انسان به د شرک نه پرته شی خپل خان به اشرف المخلوقات او نور ټول مخلوقات به خپل خادمان کنړی هغه به د عبادت لائق نه کنړی حکه چه خدائے مرکله هم د خادم عبادت نکوی او نه د هغه نه مُراد وی نه غواړی هم د غه وجه ده چه قرآن د هغه انسانانو په بارہ کښے فرمائی کومو چه د آسمان یا د هغے څیزونه معبودان جوړ کړی دی:-

وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ. سورهٔ حج آیة ۳۱.

شوه چه هغه دا انسانی شرف د آسمان نه هم ډاګ اړکړو:-

او هم د دے تعلق اثر به وی چه انسان به د مخلوق د عبادت نه ویزاره صرف د خالق کائنات عبادت ګذار شی، او هم دا د قرآنی تعلیم نتیجه ده

۴- خلورم اصول، د انسان د ژوند مقصد

د انسانی ژوند ګی خلورم بنیادی اصول دا دے چه انسان د خپل ژوند د مقصد معین کولو غټه پرا ښتی د ټولو نه ضروری علم دا دے چه انسان ته د خپل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکه څنګه چه انسان د ټولو مخلوقاتو نه برتر او اشرف دے، نو د هغه مقصد حیات هم دا سے برتر او اشرف وی چه په هغے کښے د سره بل یو مخلوق هم نه وی برابر- د غوا، مینے او بزے مقصد پیدائش دی په کومه کښ چه د هغو د پیروی او بنه وی نو هغه به زیاته قیمتی وی بزے نه غواو غوا نه مینه زیاته قیمتی ده د خر نه آس ځکه زیات قیمتی دے چه د خر نه د هغه مقصد اوچت دے په دے خبره کښے انسان فکر اوکړو نو ثابته به شی، چه د انسان نه بغیر ټول مخلوقات د انسان د پاره دی انسان به دے نه خدمت او فائده اخلی اوس د غور جوګه خبره ده چه د انسان د ژوند څه مقصد دے. او د دے سوال حل کول د انسان د ټولو نه ډیر مبنی ذمه واری ده

د اخوکیدے نشی چه معمولی څیزونه خو د مقصدیت نه خالی نه وی خو انسان عقل دے د ټولو نه دلوے هستی پیدا کول د چا مطلب وی؟ ځکه چه د خالق کائنات په حکمتی به داغ اُلګی نو بنا په دے د انسان د پیدا کولو مقصد د پرغټ دے لکه څنګه چه انسان د خپلو غټه هستی دے، د مادہ پرستانو په خیال کښے خو د هغه مقصد صرف خوندونه اخستل دی د خوراک خوندونو وی او کله د عزت یا د حکومت، پرګوبے خبر (خوراک) خو د انسان د ژوند مقصد ځکه نشی جوړیدے چه بعض

ketabton.com - The Digital Library

خنا ورلکه میښه او، هاتی دانسان نه ډیر نږیات خوراک کوی اوده له خونه
هم زیات ورکوی، حکمه ډیر خوراک کښے خوند هم ډیروی، لکه څنګه چه
یوکس دوه آمونه خوری او بل کس شل آمونه اُخوری نو دے دویم
کس له به خوند هم زیات ورکوی، دا دلیل حکمه غلط دی چه دمیښے
اوهاتی نه دانسان خوراک بنه دمر هاتی اومیښه وابنه گیا خوری
اوانسان پولاؤ اوچرګان! حکمه چه دهاتی اومیښے دپاره دغه وابنه
گیا پولاؤ اوچرګان دی دوی نه داخیزونه نږیات خوند ورکوی اُس
دویم څیز (رُتبه، عزت) ل (دامام غزالی رحمه الله تعالے دوینا مطابق
وَهمی څیزونه دی حکمه چه عزت اورتبه دمال دپاره ده اومال هم د
خوراک دپاره خوفرق صرف دواسطے دے وراندے هم مقصد خوراک
ووبلواسطه اواُس هم مقصد خوراک دے خوبالواسطه:-

دغه رنګه دریم څیز (حکومت) هم یُومستقل مقصد، حکمه نه دے
چه دادمال اورُتبے دپاره اومال ورُتبه دخوراک دپاره مطلوب دی
لکه څنګه چه وراندے ذکر شُو، خوراک څه مقصد نه دے، بله دا
چه دانسان حکومت دکوشش او دتکلیف دے، مال پرخرچ کیږی
منډے تړے پکښے وهلے شی شرونساد پکښے کیږی، وو نه دهغه
دپاره پکاروی حکومت آوپه دل پکښے راځی، مطلب داچه دزرګونو
خطرونه انسانی حکومت ډک وی په دے کښے خو دده بیا ذمرے بنه
دے چه دهغه حکومت قدرتی دے ټول څناورے قدرتی زیرفرمان
دی اودا سے هیڅ قسم خطرے هم پکښے نشته هم په دے دول انسانی
لذّت اوخوند هُم دغسے نو اوتکلیفونه نه ډک دے په دے خونه دغسے
اغستو کښے کله سروماں اوټول تپر هم اُبیلی مګر دځنا ورولذت
ددے ټولو خطرونه نرخالی دے دهیڅ وجه دا ده چه دانسان په فطرت

کښے تیرشوے غم اودمستقبل فکر پروت دے دده په منګرو یا
خپلوانو کښے څوک چه وراندے مړ وی دده نه چه رایاد شی خامخا
غم جن کیږی اوآئنده خطرے فکر هم دسره خامخاوی ددے وجه
دانسان پټول لذّتونه دغمونو اوفکرونو نه ډک دی اودځنا ورو هیڅ
پولذت کښے هیڅ قسم غم فکر نشته ددے پټول تقدیر خُلاصه داشوه
چه انسان دخپل ژوند مقصد پخپله نشی مُقرّرولے دامقصد
به دده خالق مقرّروی، لکه څنګه چه دهوائی جهاز جوړه ونکے د
هوائی جهاز مقصد متعین کړی نه چه پخپله هوائی جهاز خپل مقصد
متعین کوی هُم دامقصد په صفا او بلیغو الفاظوکښے قرآنِ حکیم بیان
کړے دے:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ○ دَپیدا کولو اوبنیاد مُوخه تخلیق
مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ○ مقصد عبادتِ الٰهی دے موږ
سورة الذّٰریات آیة ۵۶ تر ۵۸ ○ دوی نه روزی غواړو
او نه په پل خوړل.

دا سے لکه څنګه چه انسان دادوه مقصدُونه پخپلو غلامانو پوره
کوی حکمه چه موبز ته نه دروزئ حاجت شته اونه دخوراک اِنَّ
اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ○ بلکه خُداوند تعالی وراندے
نه دانسانی مشین قائم ساتلو دپاره دروزئ انتظام کړے دے، حکمه
چه هغه ډیرقوی اوزور آور دے،

کچرے یو مشین نه دزنګ روغن ضرورت دے دپاره وی چه هغه
خراب نشی نو دآدمشین وجود مقصد نه دے، بلکه دده مقصد هغه
کار دے چه مشین سازکوم کار دپاره جوړ کړے دے هم دغه حال
دانسان اوډهغه دړزق دے دانسان دپاره روزی دبقاء سامان دے

ketabton.com - The Digital Library

مقصدِ تخلیق نه دے، مقصدِ تخلیق به هُم هغه وی چه کوم دَ پاره انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادتِ الٰهی. دَ تیل اوروغن (پشان رد مشین دَ پاره) روزی هُم دَ انسان صحیح ساتلو دَ پاره یو سامان دے دَ هغه دَ ژوند مقصد نه دے، په دُنیا کښے د هر مشین قیمت دَ هغه مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو به هغه مشین زیات قیمتی ګڼلے شی چه لږ وخت کښے دیر چینی پیدا کوی هم دغه رنګ د انسانی مشین قیمت به دَ هغه د تخلیقی مقصد په مطابق وی چه هغه عبادت الٰهی او تقوٰی ده فرمائی، اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰکُمْ، او هم دا انسان دَ الله په نزد دیر قیمتی دَ شرافت او عزت خاوند او دیر مقبول دے۔

پنځم اُصول، د انسانی ژوند آخری منزل

د انسانی ژوند آخری پوړی الله سره یوځائے کیدل دی، قرآن د دوائی چه د انسان ژوند متحرک دے ساکن نه دے:۔

یٰٓاَیُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا، ته په هره مرحله پر تکلیفونو فَمُلٰقِیْهِ ط سورهٔ الانشقاق آیة ۶ ؛ تیر او ولوالله ته ورروان ئے او بیا به ورسره یوځائے شے:۔

(۱) دده آیت نه معلومه شوه، چه انسانی ژوند متحرک دے:۔

(۲) په دے حرکت کښے ورته تکلیفونه هم خامخا پیښیږی:۔

(۳) دده حرکت آخری پوړی خدائے سره یوځائے والے دے:۔

دا خبره دیره ښکاره ده چه انسانی ژوند متحرک دے انسان اوّل څوم وی، بیا هلک او ځوان شی، تر دے د ترقی حرکت دے بیا مرکه پورے دَ تنزل حرکت جاری وی، د مرګ نه پس برزخی حرکت شروع شی، دا ټول قسمه حرکتونه ضروری دی دا هیڅ نشی بنده ولے دَ

ترقئ په حرکت کښے به ترقی کیږی او دَ تنزل په حرکت کښے به خامخا تنزل کیږی خو دا ټول حرکتونه دغسے نوا او مصیبتونه نه پاک دی:۔

دا خو دَ بنکاره ژوند حرکتونه وو، دَ پټ حرکت، یعنے د قبر او دَ برزخ حرکت هم څوک نشی بنده ولے دا بنکاره او پټ قسمه ټول حرکتونه به هله ختمیږی چه دده حرکتونو آخری پوړی ته ورشی او دا آخری پوړی کومه ده، دا پوړی هغه ده په کومه کښے چه دا انسانی ژوند نتیجے او ثمرے بیا مونډلے شی،

په دنیا کښے هر حرکت یو عمل نه وئیلے شی، چه څه وخت دهغه عمل نتیجه راځی نو هغے عمل حرکت ختم شی، یو زمیندار زمکه چوپړی تخم پکښے اچوی، دَ هغے اُبه خوړ کوی، سره په کښے اچوی۔ خیال ئے ساتی، څوکیداری ئے کوی، چه فصل پوخ شی بیا ئے ډیبی، په مشین یا په غوایانو او خرو ئے غوښلوی، بُوس او غله بیله کړی چه دَ غلے درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، حُکه چه هغه دعمل نتیجے او د حرکت آخری پوړی ته اُرسی او دده نه پس دغه حرکت ختمیدل ضروری دے هم دغه حال د انسان دے هغه پخپل ژوند کښی تکلیفونه تیره وی اوور سره حرکت کوی، څوک دَ خیر او نیکئ دَ پاره تکلیفونه تیروی او څوک دَ شر او بدئ دَ پاره ځان خوری دا سلسله تر مرګه جاری وی بیا وړاندے په آخرت کښے چه هرکله دا دوارہ قسمه خلق دَ خپلو عملونو نتیجے او دَ خپلو حرکتونو ثمرے دَ جنت او دوزخ په شکل کښے بیا مُومی نو ژوند به خپل خُلهٔ او آخری پوړی بیا مومی او په پته به اُدریزی او دا دَ ژوند دَ حرکت انتهاده ګڼلے شی نو چه په دے آیت کښے دَ عملونو دَ نتیجو بیان دے:۔

ketabton.com - The Digital Library

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۝ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ۝ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ۝ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝

سورهٔ الانشقاق آیه ۷ تا ۱۳

چا ته چه عمل نامه په ښی لاس ورکړے شوه، نو هغه نه به آسان حساب آغښتے شی او خپلو خلقو نه به خوشحاله راشی او چا ته چه عمل نامه د شا د ژ ستو رکړے شوه نو هغه به مرګ غواړی او په جهنم کښے به أغور ځیږی، ځکه چه هغه په کور کښے بیغمه وو: دانسان دا حالتونه قرآن حکیم په دے آیتونو کښے بیان کړی دی

وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۚ كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ۝

سورهٔ هود آیت ۶

په دے آیت کښے د انسان د دے وار وحالتونو ذکر دے د ژوند چه څه وخت په زمکه کښے او حرکت کوی د آخرت منزل کوم ځای چه آستوګنه کوی یعنے جنت یا دوزخ د قبر او برزخ حالت چه کوم کښے امانت وی تا اُکتل چه د انسانی ژوند پټه بنیادی اُصوله قرآن په څه بنه طریقے حل کړیدی او د انسانی ژوند نظام ئے په بنه دول پیش کړیدے چه داد ول یو غټ فلسفی او حکیم هم نه دے حل کړے نو دا دلیل دد ے خبرے دے چه قرآن کلام الٰهی دے:-

۷- شمولی اِعجاز

د اعجاز شمولی مطلب په قرآن کښے دا سے خوښیږونه دی کوم چه په انسانی کلام کښے نشی جمع کیدے د دے نه معلومیږی، چه دا الٰهی کلام دے نه چه اِنسانی. هغه څیزونه دادی:

(۱) جِدّتِ اسلوب: مطلب دا چه د قرآنِ حکیم طرزِ بیان د انسان کلام نه مختلف دے په دے پتول ماحول کښ د دے مثال نشی موندے انسان چه څه وا آخلی نو خپل ماحول نه ئے را اخلی نو کوم چرے د انسانی کلام وے نو د عرب و د ماحول نه به ماخوذ وے خو دا سے څکه نه دے چه په عرب و کښے خو څه. چه په پتو لو ژ بو کښے د کلام دے طرز موندے شی:

(ا) کلامِ منظوم یعنے شاعری (ب) کلام منثور مُسجّع (ج) کلام منثور غیر مُسجّع: د قرآن حکیم په دے دیوا پو کښے یو طرز هم نه دے او دوست د ُشمن دا قرار کوی چه قُران د سبع مُعلقات یا د دیوانِ حماسه پشان شعر هم نه دے څکه چه د ردیف، قافیے او بحرو غیره پابندی په دے کښے نشته او د مقاماتِ حریری پشان منثور مسجّع، یعنے د بند و نو والا نثر هم نه دے او د عام مصنّفینو پشان بے بنده نثر هم نه دے، دینه معلومیږی چه په مخ د نړۍ دا سے کلام بل هیڅوشته نه نو د دے بنیاد او سرچشمه انسانی او زمینی نده بلکه الٰهی او آسمانی ده:-

(۲) په انسانی کلام کښے د متکلّم د جذباتو ډیر دخل وی چه هغه د قهر خبرے کوی نو پکښے د رحم ټوټے هم نه وی او چه د رحم خبرے کوی نو د قهر اړخ پکښے نه وی څکه چه انسانی جذباتو کښے اعتدال نه وی په خلاف د قرآن حکیم چه دے کښے په یو وخت د زیری او د ویرے د جنت او د دوزخ، او قهر او د رحم ذکر په یو ځای وی دے نه معلومیږی چه د انسان په شان د جذباتو نه مغلوب هستی د قرآن نه ده زبانی نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝

سورهٔ الحجر آیه ۴۹ تا ۵۰ په دے آیت کښے د مغفرت اعلان سره د

ketabton.com : The Digital Library

دردناک عذاب هم ذکر دے، مگر انسان د غصې او قهر په وخت
درحم او شفقت اظهار هیڅرے نشی کولے او د رحم او شفقت په وخت ئے
د غصے خبره په خوله نشی راتلے :-

(۳) د هر انسان د کلام چه مطالعه اوشی نو په هغے کښے به خامخا داسے الفاظ
بنکاره شی چه د بهر نئ دوړے د باؤ پیدا وار به وی چه د هغه نه به
معلومیږی چه متکلم د ویرے په وجه داسے خبرے کوی، دینه علاوه
په انسانی کلام کښے خو کله د قوت اظهار کیږی مگر د داسے قوت هیڅرے نه
چه هغه نه په زمکه آسمانونو باندے د حکومت اظهار کیدے شی که
چرے چا لږه مطالعه د قرآن هم اوکړه، نو هغه ته به په هره صفحه دا
محسوسه شی چه دا داسے متکلم کلام دے چه د کائناتِ عالم د یو څیز
نه هم هغه نه ویریږی اونه دباویږی بلکه عظیم تر تجلل کائناتو باندے
حکمرانی کوی. د طوفانِ نوح د بندیز په باره کښے د قرآن د الفاظو زور
خو اګورئ :-

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ يَا سَمَاءُ ؛ اے زمکے خپله اوبه تیرے کړه او
أَقْلِعِي ؛ سورهٔ هود د آیة ۴۴ ؛ اے آسمانه دوریدو نه بند شه
چرے یو انسانی طاقت هم داسے حکم ورکولے شی ؟

(۴) انسانی کلام د انسان د دماغی قوت د محدودوالی مظهر وی د هغه
د بلاغت اس په هر میدان کښے یو شان منلے نشی د هغے. د ده
قابلیت په خاصو مضامینو کښے د بلاغت زور ښودے شی بل قسم مضامینو کښے
د هغه د بلاغت د غشے زور نه وی، یو عرب مشهور شاعر ابو نواس صرف
د شراب په تعریف کښے بهترین شعر خو ویلے شی په بله موضوع نه
بل شاعر "ابوالعتاهیه" په زهد و تقوے، په فناءِ دنیا او په شوق
د آخرت باندے د بلاغت نه ډک شعر ویلے شی خو په نورو مضامینو

داسے نشی ویلے، په فارسی شاعرانو کښے فردوسی نظامی په جنګی
مضامینو پورے زور سره شعر ویلے شی لیکن په بل میدان کښے هغه
پس راځی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنګی یا بل نه دے، کچرے د
خوش قسمتئ نه یو شاعر په هر موضوع باندے شعر ویلے شی نو دا
فرق بیا هم وی چه په بعضے مضامینو د ډیر بنه کلام او په بعضو لږ کم
او په نورو هغه نه هم کم ویلے شی. دے نه علاوه د شاعرانو او بلیغانو
ټول مضامین د فکر او د مادیاتو د دائرے نه بهر نه وی په دے
ټولو کښے غیبیات او د مادیاتو نه پورته مضامین ډیر کم وی، په
محسوساتو کښے د شاعرانو خیالات کار کولے شی، لیکن په غیبیاتو کښے
د تخیل پرواز ختم شی او دے ټولو نه علاوه شاعران د رشتیا د
او د واقعاتو پابند نه وی، ځکه چه په داسے بیا په خیال پابندی راځی
د شاعرانو کار دغه وی چه په خیال کښے څرخبره هر څنګه چه راغله
هغے د پاره هر څه الفاظ چه د هغه په خیال کښے راغلل نو د شعر په قالب
کښے د رنګینئ سره او د واچوی په دے ډول نه وی چه داسے کیدے هم
شی که نه او دا رشتیا دی او که دروغ. هم په دے وجه د شاعرانو
په باره کښے یو معقوله ده چه، "أَحْسَنُهُ أَكْذَبُهُ"، چه ډیر بنه
شعر به هغه وی کوم کښے چه ډیر دروغ بیان وی. لیکن د قرآن حکیم
مضامین یو طرف نه دومره وسیع دی، چه دے کښے عبادات،
معاملات، قوانین منزلیه، د معاشرت احکام، د مملکت قوانین، بین
الاقوامی قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ، محسوسات، غیبیات،
واقعاتِ دنیا او حقائقِ آخرت ټول مضامین دی بیا دے وسیع مضامینو
دبیا نولو د پاره دائره دومره تنګه ده چه هیڅ یو مضمون او عبارت
نه دروغ او خلافِ واقعه نه وی او سره د دے د قرآن په فصاحت

ketabton.com - The Digital Library

او بلاغت کښے یو ذره فرق هم نه راځی لکه چه فرمائی:-

وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوْا فِيْهِ اخْتِلَافًا كَثِيْرًا ○ سورهٔ النساء، چا کلام وے نو ډهمه په شان
آیة ۸۲ بلاغت او مضامینو په صداقت کښے به خامخا فرق
راغلے وو،

دا سے شان ډهغه کلام کیدے شی چه ډهغے سرچشمه لامحدود
قوت وی او هغه صرف خالق کائنات کیدے شی، نو دا دلیل ددے خبرے
شو چه قرآن هم د الله تعالیٰ رشتیا کلام دے:-

۸ - غیبی اعجاز

په قرآن کریم کښے د غیبی علومو یو لوی ذخیره موجوده ده چه
ډهغے ته د یوغټ فلسفی او لوئے عالم رسائی نشی کیدے نو دا به کله
شی چه د نالوستی قوم یو نالوستی ذات به ډهغے ته رسائی شی دا سے
غیبی علوم و پرتمونه وی:-

(۱) د نبوت پیغمبرانو علیهم السلام او قومونو تاریخ، د ډهغے نتیجے او ثمرے
(۲) د اتلولے واقعے، دوخت نه ړوند ډهغے خبرورکول او د ډهغے دا سے
حقیقت بیانول چه ظاهری اسبابو اثر نه وی،
(۳) د مرګ او طبعیاتو نه بعد امورو په باره کښے دا سے حقیقتونه
بیانول چه د لوئے فلسفی او د یو لوفلسفیانو د مجموعی قوت نه هم
ډیر اوچت وی:-
(۴) د نبوت پیغمبرانو علیهم السلام مثلاً آدم علیه السلام حضرت
نوح ع، حضرت هود ع، حضرت صالح ع، حضرت ابراهیم ع، حضرت
اسمٰعیل ع، حضرت اسحاق ع، حضرت یوسف ع، حضرت موسیٰ ع،
حضرت هارون ع، حضرت داود ع، حضرت سلیمان ع، حضرت عیسیٰ ع

حضرت یحیی او حضرت زکریا علیهم و علی نبینا الصلوٰة والسلام
تاریخی واقعات او د دے پیغمبرانو علیهم السلام د دعوت او تبلیغ
مقصد و نه او د دے پیغمبرانو علیهم السلام د قومونو امتونو
واقعات او د دوی پیغمبرانو علیهم السلام د دعوتونو او ارشادونو په
خپل خپل امتونو باندے د موافق او مخالف اثرات او د دوی انجامونه
او نتیجه، د دے نتیجو علتونه او اسباب، عبرتونه او نصیحتونه چه څنګه
تحقیق او حیرت انګیز صداقت او بلاغت سره قرآن بیان کړیدی
ډهغے مثال په انسانی تحریر کښے نشی مونده ے:-

د دے واقعاتو یو حصه په تورات کښے موجوده او څه حصه د تورات
د عالمانو او تاریخ په سینو کښے محفوظ وه لیکن د صاحب قرآن علیه
السلام په ټول ژوند کښے یو واقعه هم داسے نشته چه هغوی ته د انسانی
استاذ نه د زکی کړے څه موقعه پیښه شوی وی یا ے ترې ذکر کړی
وی، یا چا استاذ داسے وئیلی وی، چه مانه حضور علیه السلام زده کړه کړیده
د داسے علومو باقاعده حاصلولو د پاره بالخصوص د یو اُمّی او نالوستی
سړی د پاره د ډیره زمانه او د ډیر له پیسے زده کړے ضرورت وی، د
دې پاره د خوکینتو یا خو ملګرتو ملاقات کافی نه وی لیکن د نبوت د زمانے
د قرآن د شنانو هیڅ وخت د د دوی ع د اُمّی توب نه انکار او نکړو او نه د
تیرشوو پیغمبرانو علیهم السلام یا د تیرشوی قومونو په واقعاتو کښے
څه شک شبهه کړے وو د اخبره د دے واضح دلیل دے چه ټول د شنانو
او دوستانو د حقیقت او ریښتینی منلے چه هغوی علیه السلام اُمّی وو
او چا نه هم هغوی زده کړه نه وه کړے او قرآن کومو تاریخی واقعاتو
د انبیاؤ یا د امتونو چه بیان کړی دی هغه ے هم صحیح منل کیدے
منلے نو خامخا به ئی اعتراض کړے وے، په دے بنا د موجوده مستشرقینو

ketabton.com - The Digital Library

اعتراضات ډډوالړ اُمورو په بارهٔ ځکه غلط او بے بُنیاده ډی چه ددے
مقصد سیاسی دے او استعمارته وده ورکول دی، د استشراق فتنه
علمی اراده نده بلکه د تحقیق په مرکزی سرچشمے د طاقت (قرآن) اوپه
نبوت باندے حمله کول غواړی چه د مسلمانانو ډډ زړونو نه د قرآن او
نبوت هغه جوړ شوے څخه شی او د هغوی د فطری وحدت خاتمه اُشی او ددی
د جُدا کولو او خان خان له کولو نوی دور کُونه پرانستے شی،
يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ: دوی غواړی چه د الله نُور پخپلو
وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُونَ ۝: خُولو سره کړی او الله د خپلے رڼا
سورهٔ الصف آیة ۸: پُوره کولو نکے دے هر څومره چه کافران ډډ بدکنړی
په عامو انګریزی دانو کښے صحیح علمِ دین نشته او د دینی ژبے عربی هم
مهارت نشته او ددے نه علاوه د دوی دیُورپ هر یو مصنف سره
عقیدتمندی هُم ده چه د دا د مغربی تهذیب اثر دے او د عُلماءِ دین نه
کرکه ده، د اخلوځیزونه داسے دی، چه مستشرقین خپلے فتنے ته په دے
سره وده ورکولے شی، مونږ دګولډزیتر" د مذاهب تفسیر یه نوم کتاب
او د ولیم میور" د لائف آف محمدؐ" نوم کتاب په آزاد فکر د یره سره مُطالعه
کړیده لیکن په مُونږ هر هغه اثر اُشوچه کوُم مونږ اُس بیان کړو او دا
څمونږ د یقین د مضبُوطوالی یو باعث جوړ شو، مونږ د را تلُونکی مورد
په بارهٔ کښے د قُرآن کریم یو څو هغه غیبی اعلانات بیانوُو چه کوم لا شوے
نه وو او نه د هغے څه اسباب او ذرائع وو،

① قُرآن کریم داسے قسم اعلان په دے الفاظو کښے کړیدے: غُلِبَتِ
الرُّوْمُ فِيْٓ اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُوْنَ ۝: سورهٔ
الروم آیة ۲ تا ۴: رومیان دایران په مقابله کښے داسے مغلُوب شوچه د
کسریٰ فوجونو زُور می حکومت او د هغے مرکز داسے تباه کړو، چه دائے یو

خپل قلنګی ریاست جوړ کړو، تاریخ اُښو دل چه د دے خبرے څه نښه
هم نه وه، چه رُومی حکومت به بیا راپاڅی او د کسرے هغه لُوئے حکومت
ته به ماتے ورکوی، مګر قُرآن بِضْعَ سِنِيْنَ" یعنی دلسو کالو نه کمه موده
مقرر کړه او هم دغسے اُشوه د لسو کالو نه کمه صُوده کښے رُومیانو کسرای
نه شکست ورکړو او د دوست دُشمن د قُرآن داغیبی اعلان پخپلو
سترګو د رشتیا او کید ُونکے اُلیدو او د تاریخ په پاڼو کښے محفوظ شو،

② مسلمانان دیر کمزوری وو، او قریش دیر زور آور وو، بالخصوص
د حُدیبیے په مقام سنه هر کښے چه صحابه کرام د دیر لږے ځایه
مدینے منورے نه د عُمرے په نیت راغلی وُو قُریشو د طاقت به نشه کښے
هغوی د مکے شریفے او د عُمرے نه منع کړل سره د دے چه دا کار د عرب
د مَنلی شوی قانُون نه هم خلاف وُو، مسلمانانو د صُلح حُدیبیے هغه
کمزورے دفع هم اُمنلے په هغے کښے یو داد فعه هم وه چه داخل د مسلمانان
عمره نه کوی بلکه آئنده کال د بیا راشی او په دے حال کښ سورهٔ فتح
نازل شو، اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ۝ (سورهٔ الفتح آیة ۱) چه په دے
کښے د دوُو فتحو پیشګوئی شوے وه، یو د یهود و خیبر از ه زمکه د مسلمانانو
په قبضه کښے راتلل او د هغوی لوئے طاقت ته ماتے ورکول، او دویم د
قُریشو بلکه د عربو مجمُوعی طاقت ته ماتے ورکول او مرکز عرب مکه
مُکرّمه فتح کول، دا دواړه فتح مُسلمانانو صرف په دوُو کالو کښ حاصله
کړے، دے نه معلُومه شوه چه قرآن کریم د عالِمُ الغیب کتاب دے

③ قُرآن حکیم داسے وخت کښے د خلفاءِ راشدینو د خلافت پیشګوئی
کړه چه د صحابه کرامو ژوند ته هُم خطره وه بلکه یو مُسلمان هم خان
محفوظ نه ګڼړلو لیکن د قرآن حکیم دا پیشګوئی درسته ثابته شوه او هم
دے مُطابق هغوی د ډ مکے حکومت حاصل کړو د هغوی دین

ketabton.com - The Digital Library

او اسلام هُم سیاسی طاقت بیا مُوندا او مضبُوط شوا و اسلام په بَل جهان
د خلفاءِ راشِدِینو په ذریعه خور شو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم
څه ویره پاتې نشوه، دَدې څلورو اړخیزو اعلان په څلورو الفاظو
کښې قُرآن کړې وو، وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَیُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
دِیْنَهُمُ الَّذِی ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا (سورۂ نور
آیۃ ۵۵) په نادوغه حالا تو کښې قُرآن حکیم دا سے نوډ دیر غیبی اعلانات
دوخت نه رُوبه کړیدی او بیا رِشتیا اُختل مکړه لنډه والی په غرض
صرف هم دا مثالونه کافی گنړُو۔

۹- اِنجذابی اِعجاز

د قُرآنِ حکیم د جاذِبیت دا سے یو خاص شان دے چه په هیڅ
انسانی کلام کښې نشته:

(۱) د جاذبیت یو دلیل دا دے، چه عیر عرب خلق د پردیُ ژبے دا قُرآن
په دیر تکلیف یاد وی یا دے سائی او د دے دوړُو نه او تکرارُونه کوی،
حالانکه دے کښ دُنیوی هیڅ فائده نشته۔ دا جاذبیت یوا څے د قرآن
کیدیشی، دبل هیڅ کتاب نه دا ۔

(۲) دویم دا چه دے په معنے نه پوهیدونکی خلق هم بیا بیا تول
دے تلاوت کوی او زړه ئے نه پوره ته کیږی نه دینه معلومه شوه چه
انسانی روح دپاره په قرآن کښې یو خاص جاذبیت مُوندے شی

(۳) دریم دا چه د دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هم چه دا تلاوت
کوی نو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تجربه شوے ده په هر یو
پوهیدونکو خو اثر خامخا کیږی، نو دا سے کشش چه په بل یو انسانی کتاب
کښې هم نشته، د دے خبرے دلیل نشی جوړیدے چه قرآن کلام الٰهی دے

۱۰- تالیفی اِعجاز

د قُرآن حکیم په تالیف کښې هم اعجازی شان موجود دے، حُکه چه
انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغے یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سره یادوی او
بل لیکن د قُرآن تالیف بالکل د انسانی تالیف نه جُدا او نوے شان
لری، او سره د دے دومره معقُول دے، چه امام رازی رح فرمائی،
چه د قرآنی اینو نو ربط هم یو مستقله معجزه ده، په قرآن کښې په
یو څائے احکام، واقعات انبیاء، اُمورِ آخرت، او صفات د باری تعالےٰ
بیانیږی، نو ظاهر بین نا پوهه خلق دا ډیر ربطی کنړی خو قُرآنِ حکیم
خپل مضامین د دوُو مقصدونو دپاره بیانوی یو دا سے څیز شود لچه
انسان ته رُوبه د هغے علم نه وی، او دُویم چه قرآن په دے عمل عواړی
حُکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغے
عمل نه وی شوے، نو قُرآن دا دواړه عواړی، عِلم او عَمل لیکن د هغے
ترغیب دپاره قرآن حکیم نُور مضامین هم بیانوی چه هغه به د تاریخ
منلی شوی واقعات وی بالخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د
اُمتونو واقعات او یا به دا د آخرت نتائج وی حُکه چه بنه عمل انسان
هله کوی چه د هغے بنه نتیجه د هغه په دماغ کښې راشی او بد عمل پرینږدی
به هله تیار یږی، چه د هغے بده نتیجه ئے په وړاندے وی، او یا به دا
صفات د باری تعالیٰ وی د دے مطلب به داوی، چه انسان به خان د عالِمُ
الکل، قادرِ مطلق، عادل، ذات په وړاندے ذمه دار گنړی نو نتیجه به ئی
داوی چه دا سے ذات د حکمونو خلاف ورزی به نکوی، د تالیف دا
حیرت انگیز نظام د دے دلیل دے چه قُرآن کلام الٰهی دے

⁂

ketabton.com - The Digital Library

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان د جذباتو کو ډے دے دده هر حرکت په جذباتو بنا وی،
قهر په وخت د رحم او شفقت نه خالی وی او د رحم په وخت د قهر
او غصے نه تش وی، په خوشحالئ کښے به چوی غم به ورسره پوتے نه وی
لیکن د الله شان د جذباتو نه پاک دے، او قرآن د هغه کلام دے چ
یعنی کښ غضب سره د مهربانئ او مهربانئ سره د قهر ذکر وی خو خایونه
جدا وی مثلاً د غضب خائے گنهگاران وی او د مهربانئ خائے ـ
فرمانبرداران وی هم دغه وجه ده چه قرآن کښے دویږه لوسره ذکر
ورکولو او زیری ورکولو سره دویږه لو، جنت سره د دوزخ او دوزخ سره
جنت ذکر په یو خائے کښے موجود وی او بے شمیره خایونو کښے په یو آیت کښے
مینه، او قهر، دواړه موجود وی مثلاً،

نَبِّئْ عِبَادِيْٓ اَنِّيْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝ خما بندګان خبر کړه چه
وَاَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ۝ خو معاف کوونکے او مهربان
سورة الحجر آية ۴۹ و ۵۰ ؛ او دا چه خما سزا هم درد ناکه ده ؛

د دے جمع نه مطلب دا چه د قرآن سرچشمه د جذباتو کوډے انسان
نه بلکه د جذباتو نه پاک د حکمتونو د خزانے کلام دے، د هغه د حکمت
تقاضا ده، چه انسان کښے د محبت او خوف دواړه حکه وی، کچرے خوف
خدا نه وی، نو بیا به د خدائے پاک د فرمانبرداری کارخانه گډاوډه
شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کښے د حاکم ویره نوی نو حکومت
پاتے کیږی دا رنګ د محبت ضرورت حکه دے، چه په عبادت کښے اخلاص
وی د محبوب حکم په اخلاص سره منلے شی او د هغه د پاره محب د خپل
قربانئ ورکولو نه هم تیار وی، هرکله چه په الله تعالیٰ کښے دا دواړه
جمع دی نو هغه په کلام قرآن کښے د هم دا دواړه خاصیتونه جمع وی، په نو

خبرو نو کښے دا دواړه جمع کیدل د نهنت په حساب دیر کم دی،
انسان ده زمری یا د ظالم انسان نه ویریږی مینه ے د رسره نشته
مور سره د هغه محبت شته لیکن ویره ے تر نشته معلومه خو چه
یوائے خالق کائنات کښے دا دواړه جمع کیدے شی بلکه د هغه ذات د دے
دواړو مرکز دے، ثابته شوه چه قرآن حکه هم د دے ذات کلام دے
د ترغیب او ترهیب په باره کښے آیتونه پیش کوم

لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ ؕ د الله د رحمت نه نا اُمیدی مکوئ
يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ ؕ بیشکه الله ټول گناهونه معاف
الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ سورة الزمر آية ۵۳ ؛ کوے شی، په تحقیق هغه معاف
کوونکے او مهربان دے ؛

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ ۔ هیڅ نفس نه پوهیږی چه ماکوم
اَعْيُنٍ ۚ جَزَآءً ۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ سورة ؛ ستر ګو یخولو والا نعمتونه د هغه
السجدة آية ۱۷ ؛ ؛ ؛ ؛ ؛ ؛ د پاره د عملونو په بدل کښے پټ ساتلے
دی ؛ د دویږه لو په باره کښے ارشاد دے ؛

وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ۙ مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ۙ يَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيْغُهٗ وَيَاْتِيْهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ؕ وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ ؛ سورة ابراهیم آیه ۱۵ تا ۱۷ ؛

ناکامه دے هر هغه کس د چا چه
په خپل زور د یا پرواو اسلام
سره ے مخ کړو د هغه د رسته
جهنم دے، د هغے د ډوډا به په
ده خښولے شی گوټ به تر اخلی
مگر نه یږولے به ے نشی او د هر طرف نه به په ده د مرګ سختئ وی خو مری
به نه او د دے نه پس به پرې سخت عذاب کښے کیږی ؛

۱۲- ملکی اعجاز

د تولو نه لوے انسان بادشاه حکم هم چلیږی او خلق تر ویریږی هم

ketabton.com - The Digital Library

مکړدا دوارہ محدُودوی، اوداسے هیڅرے نشی کولے چه زمکے یا آسمان غوندے یوغټ مخلُوق ته حُکم ورکړی، لیکن قُرآن طُوفانِ نوح علیه السلام کښے زمکے او آسمان ته داسے حُکم ورکړو:-

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي (سورهٔ هود آیة ۴۴) : اے زمکے خپلے اُبه نیږے کړه او اے آسمانه اُبه بنده کړه:-

اودا حُکم ځکه جاری هُم کړو د دُنیا لوئے بادشاهان د خلقو د خُوشامدو تقریرونه اوخبرے دے د پاره کوی چه هغوی جرئت بغاوت اُنکری او حکمت تروا نخلی، لیکن د یو یُورپی مُصنّف په قول "قُرآن نه دا معلومیږی، چه دَدے مصنّف چا نه ویریږی" دے نه معلومیږی چه قرآن د خالق کلام دے:-

(دریم فصل)

د تفسیر او تاوِیل او د دے دواړو د متعلقاتو بیان:

(۱) د تفسیر او تاویل د لفظونو معنوی تحقیق:-

تفسیر په عربی لغت کښے د فسر نه جوړ دے چه د هغے معنیٰ دیوخیز شکاره بیانول دی او په دے وجهٔ قارورهٔ، نه هم تفسرهٔ ویلے شی حکه چه د هغے په لیدو به داکثر ډاکټر مریض حال شکاره شی" تاویل" په عربی لغت کښے د اوّل نه جوړ دے چه د هغے معنیٰ راګرځیدل دی، د تاویل اصطلاحی معنیٰ هُمدغسے د قُرآن الفاظ تولو احتمالی معنیٰ کانو کښے یو معنیٰ تنها راګرځول دی،

د تفسیر او تاویل په شرعی او اصطلاحی معنیٰ کښے خو اقوال دی

(۱) د ابو عبیدهٔ قول دے چه دواړه یو معنی لری (۲) امام راغب فرمائی چه تفسیر عام لفظ دے د کلامِ الٰهی تشریح او د کلامِ انسانی تشریح (دواړو) ته ویلے شی، مګر تاویل یوائے د کُتُبِ الٰهیّه تشریح ته هم ویلے شی:

(۳) د امام ابو منصُور ماتریدی دا رائے ده، چه تفسیر دے ته وائی چه د قُرآن مُراد یقینی طور متعین کړے شی، او تاویل به دے ته ویلے شی چه احتمالی معنے کانو د قرآن کښ یوه معنیٰ غیر یقینی طور متعین کړشی، (رُوح المعانی جلد ۱ ص ۳ الاتقان، جلد ۲ ص ۳) همونږ به نزد دے اقوالو کښے خه اختلاف نشته صرف د اصطلاح کانو اختلاف دے د متقدمینو اصطلاح داده چه تفسیر او تاویل دواړه په یو معنیٰ کښے استعمالیږی او د تفسیر په موقعه لفظ د تاویل، استعمالیږی، تفسیر ابن جریر دا طرز غوره کړے دے ابو عبیده دواړه هم معنیٰ بولی د هغه په هوراندے دغه اصطلاح د متقدمینو ده د متاخرینو اصطلاح هغه ده کومه چه ابو منصُور ماتریدی بیان کړیده چه تفسیر هغه دے چه نقلی دلیل سره مُرادِ الٰهی متعیّن کړے شی او تاویل به هغه ویلے شی چه یه احتمالی معنے کانو کښے یو معنے په ظن او اجتهاد متعین کړشی- د امام راغب فرق حقیقی نه دے بلکه د متعلق په اعتبار یو اصطلاحی فرق دے. چه د تاویل تعلّق د کتب الٰهیه د تشریح سره دے او تفسیر عام دے:-

(۴) دارنګ دا قول چه روایهٔ د قُرآن د معنیٰ متعین کول، تفسیر او درایهٔ متعین کول تاویل دے:

(۵) یا کومه معنیٰ چه د قُرآن د عبارت نه واضح معلومیږی هغه تفسیر او کومه چه په اشارے د الفاظو سره معلومیږی هغه تاویل دے:-

(۶) یو قول د متاخرینو اصطلاح کانے دی کوندی د قُدامه ماړ په اصطلاح کښے دواړو یو معنے ده چه صاحب قاموس دا شکاره بیان کړیده او د متاخرینو اصطلاح علامه آلوسی په رُوح المعانی کښے بیان کړیده:-

(۷) د تفسیر، تعریف، موضُوع او غایة (غرض)

علامه الوسی په رُوح المعانی کښے د علمِ تفسیر دا تعریف کړے دے، چه

ketabton.com - The Digital Library

علم تفسیر هغه علم دے، چه په هغے کښے د قرآن د الفاظو طرز، تلفظ، د مفرداتو د قرآن مدلولات او معانی مراده او د هغے افرادی او ترکیبی احوال او د نورو متعلقاتو بحث وی او په قول د صاحب د مناهل العرفان (جلد ۱ صفحه ۴۷۲) د دے مختصر تعریف دا دے، چه علم تفسیر قرآن سره د ترلی د هغه تحقیق نوم دے، چه د هغے نه مراد الهی متعین کیدے شی د قدماؤ د اصطلاح مطابق قرآن د تفسیر او تاویل یو معنی ښودلے ده په سورهٔ فرقان کښے دی، وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا: (آیه ۳۳) په بل ځای کښے ارشاد دے. وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ (آل عمران آیه ۷) موضوع د علم تفسیر کلام دے (روح المعانی) غایت او غرض د علم تفسیر د مراد الهی علم حاصلول به دے غرض چه په اعتقاد او عمل کښے د هغے تابعداری وکړے شی.

د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهے آداب او شرائط

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او په نورو کتابونو کښے د تفسیر د اهلیت او استعداد او د قرآن د پوهے د قابلیت د پاره څو شرطونه ذکر دی موږ دلته د اسرهٔ د دلائلو په ذکر کولو سره معلومیږی د قرآن پوهه مبی محاطبو (صحابه کرامو او عربو) ته د نزول قرآن په وخت دده علومو ضرورت نه وو حکمه د هغوی طبعی مهارت وو او فطری ذوق ئے هم دے لرلو نو حکمه هغوی د دے علومو د مقاصدو ماهر وو، لیکن د غیر عربو او نزول قرآن د زمانے نه پس د نورو عربو د پاره د قرآن د پوهے دپاره غرض دده علومو مهارت ضروری اګڼلے شو حکمه چه رسنی د قرآن کریم د نورو قومونو د کلمو څخه بوکښے د نورو قومونو د کلمو څخه بوکښے د نورو قومونو د کلمو څخه بوکښے

ketabton.com - The Digital Library

او کله خنثیزی، بیا د هر نوځ د کتونو شمیر څومره دے د نوځ ا
ترکیبی څومره دی او څنګه دی د نوځ شرائط څومره دی، او کوم کو
دی دغه رنګ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښے دے او په کو
کښے نشته۔ د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کښے د دے م
څومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغے مصارف کوم دی
دے ټولو تشریح چه حقیقت کښے د قرآن تشریح ده بغیر د سنّته ناممکن
ده دغه حال د حج روځے او د نورو احکامو دے، څنګه چه مونږ
د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بود لغت محتاج یو
دغه رنګ د قرآن عملی شکل متعیّن کولو د پاره د حدیث او سنّت
محتاج یو۔ او دا خو مونږ محتاجی ده د قرآن محتاجی نه ده ځکه چه
مونږ ته د قرآن نه د فائدے اغستو د پاره قدرتی طور دد ے
اُمور و ضرورت دے، مونږ چه اُبو نه فائده اغستل غواړو و
مونږ ته دکوهی کنستو یا د وَلے جوړ ولو ضرورت وی، د دے
دا مطلب هرگز نه دے، چه اُبو به محتاج دی، یا کوهی یا وَلَه محتاج
ده بلکه مونږ ه فائدے اغستو د پاره د دے دواړو محتاج یو اُبو
بے نیازه دی، همدا غه وجه ده چه پخپله قرآن د خپلے ہوهے د پا
د حدیث او د سُنّت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلا
قول او عمل یلے شی ارشاد دے،

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ (سورهٔ جمعه آیة ۲) د حضور علیه
السلام منصب دا دے چه هغه خلقو ته د قرآن او د حکمت تعلیم و
کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم پسے ئی. ځکه چه د قرآنی الفاظو ته
رُجوع ذکر دے، يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ، ځکه د دعا ے قاعدے له مخ
کچرے یو اُستاذ صرف د کتاب عبارت واوړی نو دا ننی و یلے چه

ده د کتاب تعلیم ورکړو نو څوچه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
نه وی ورکړے په بل ایت کښے دی:-

لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ (سورهٔ النحل آیة ۴۴) د پاره چه ته
واضح کړے، خلقو ته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوے دے
علیٰ هذا القیاس په دے باره کښے ډیرا یتونه موجود دی چه د هغه
د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابته شوے ده

علم الآثار

د قرآنی معنو پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
د آثارو علم ضروری دے صحابه خو براه راست
د حضور علیه السلام شاګردان دی او تابعین ے په یو واسطه
شاګردان دی، د دوی د قرآن پوهیدو د سُنّتو خلقو نه زیاته
صحیح ده، امام شافعی رحمه الله تعالیٰ په الرّسالة کښے لیکی چه
اِجْتِهَادُهُمْ فَوْقَ اِجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو د اجتهاد مونږ
د اجتهاد نه ډیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کښے د قرآن
کریم ارشاد دے،

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ (سورهٔ البیّنة آیة ۸) الله تعالیٰ د هغوی
نه راضی او د دوی د الله تعالیٰ نه راضی دی)

د رضائے الٰهی دا آسمانی سَنَد دومره اُوچت (اعلیٰ) دے چه دے
سره دا احتمال نه پاتے کیږی چه مجموعی حیثیت سره به د دوی تفسیر
غلط شی او د اُمّت د پاره به د ګمراهئ سبب جوړ شی، ځکه چه د رضائے
الٰهی نه پس د دے قسمه احتمالاتو ګنجائش نه پاتے کیږی، دے نه علاوه
د علم الآثار نه د صحابه رضی الله عنهم او تابعینو رحمهم الله علم د اتلے شی او
مفسّر قرآن د دا سے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شی کوم چه د دے ټولو نه خلاف
وی او د تحریف قرآن غوندے ډیوے جُرم سبب جوړ شی یا

ketabton.com - The Digital Library

چه په هغې باندې قرآن کښې د دوزخ وعید را غلې دې

وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ؛ او څوک چه د پیغمبر خلاف کوی
لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ؛ او د مؤمنانو نه په خلاف لاړ شی
نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ط وَسَآءَتْ؛ نو موږ به هغوی د هغوی د
مَصِيْرًا ط (سورهٔ النساء آیة ۱۱۵) خوښې په لاره تلو ته پریږدو او
جهنم کښې به ځای ورکړو چه هغه ډیر خراب ځای دې) دغه آیت
نه معلومه شوه چه څنګه مخالفت د رسول علیه السلام جرم دې دغه
رنګ د صحابه کرامو مخالفت هم جرم دې، ځکه چه د نزول قرآن
مؤمنان همدغه دی. له دې وجې دا سې تفسیر چه د صحابه کرامو د
مجموعی رائې نه خلاف وی هغه تحریف او جرم دې، چه د هغې سزا
دوزخ دې ۔

۴۔ علم القواعد و اصول استنباط ۔

د مفسر د پاره د عربی زبان د هغې قوانینو علم هم ضروری دې
چه په هغه د مجمل، مفصل، عام، خاص، مطلق، مقید، امر
نهی وغیره حقیقتونه او مقتضیات معلومه کړې شی چه د تفسیر
کولو په وخت احکامو او نتیجو راوسلو کښې غلطی ونکړی، دا قواعد
د اصول فقهٔ د علم نه معلومیږی۔ دا د عربی ژبې یو ژور علم دې
چه خاص اهل علم ته پیژنی او دینته اهل استنباط ویلې شی دوی
په دې قاعدو کښې ماهر وی، او دې په زور د احکامو د استخراج
جوګه وی قرآن کښې د دې خاص طبقې ذکر دې ۔

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ	یعنې د امن او خوف په باره کښې څه
اَذَاعُوْا بِهٖ ط وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى	حادثه پیښه شی نو کوم هغه
اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْۢبِطُوْنَهٗ	الله او رسول علیه السلام ته حواله

مِنْهُمْ (سورهٔ النسآء آیة ۸۳) کړی نو دا استنباط خاوند انو به د هغې حقیقت
پیژندلے وے ۔

شرعی احکام کوم چه اوامرو نو امر دې او د امن خیزدے او کوم چه منهیات وی
نو نهی دې او د خوف خیزدے، څه معامله کښې دا تحقیق کول چه مامور
دے که منهی نو دا دے به دا مطلب وی چه دا امن کښې داخل دے که
خوف کښې۔ دا د الله او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم (کتاب الله
او حدیث) طرف ته راوړل بلکار دی، دے د پاره چه د اجتهاد کونکی
د کتاب الله او سنّت منصوصا تو سره د دغې معاملې موازنه اوکړی او
د هغې حکم تر اثباتی دے د پاره د عربی په عامه ژبه د پوهیدو نه
علاوه د عربی ژبې د مخصوصو قواعدو معرفت (پیژندل) هم ضروری
دی چه په هغې د قرآن د صحیح قانونی اندازې فکر دا رومدار دے
او د اصول فقه د علم نه دے قانونی قواعدو پیژندنه کلی حاصلیږی

۵۔ علم قواعد الالهیات

د مفسر فرض دی چه هغه ته د ذات الهی سره تر لوجائز او ناجائز و
علم حاصل وی، او هغه په دې پوهیږی چه الله تعالے یو داسې هستی
ده چه د جسمیت، طرف او مکان او زمان نه منزه او پاک دے او د
دې قید و تونه بالکل بهر دے، هغه داسې ذاتی کمالاتو سره موصوف
دے چه لامحدود دی دا دے د پاره چه د هغه آیتونو په تفسیر کښې د رڼ
اُنځوری کوم چه الهیاتو او د الله ذات او صفاتو سره متعلق وی، او یا دے
اُمورو د پاره د علم العقائد او علم الکلام ضرورت دے، چه دا الهیاتو
په مسئلو کښې د کُمراهۍ نه محفوظ پاتے شی ۔

ازالهٔ شبه	کیدے شی چه د چا په زړه کښې دا شبه وی چه د تفسیر
	قرآن د پاره په کومو علومو کښې د مهارت شرط ایخودے

ketabton.com - The Digital Library

شوے دے نو هغه علوم خو د نزول قرآن په زمانه کښے نه وو بلکه د هغے نه
تدوین شو لکه علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغة علم الحدیث والآثار
علم العقائد او علم الکلام او اصول فقه. آس د دے ضرورت ولے پیدا
شو او که د دے ضرورت وی نو د ورپاندینی صحابه کرامو تابعینو تفسیر
بیا څنګه وو؟ جواب دا دے چه د علم وجود او د هغے تدوین کښے فرق دے دا
ټول علوم مذکوره، د نزول قرآن بلکه د هغے نه هم ورپاندے موجود وو
عربی ژبے سره دا ګنډلی وو او په عربی خبرو اترو کښے به استعمالیدل مګر
د دے علومو تدوین او تصنیف نه وو شوے هسے خو فاعل مرفوع دلیل
مفعول منصوب دلیل، عام، خاص، مطلق او مقید دغه رنګه د صرف
او نحو تغیرات، دا ستعمال بلاغتی موقعے دا ټول د نزول قرآن په
وخت کښے موجود وو او عربو به استعمالول صرف د تصنیف او تدوین
په سانچه کښے پس واچولے شو. علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
په حیث قرآن سره سره وجود ته راغلل خو صرف تصنیف او تدوین ته
ړستو اشو نو دا شبه څکه بے ځایه ده:-

۷- علم الموهبة

د قرآن د پوهے او د تفسیر د مهارت د پاره علم
وهبی او د شاه ولی الله رحمه الله په قول "علم لدنی"
ضروری دے، چه د نور ایمان او تقوی نه پیدا کیږی، د قرآن ارشاد دے
لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورة الواقعة آیة ۷۹) د قرآن ظاهری الفاظو
او نقوشو ته صرف پاک لاس لګولے شی، یعنے د کوم لاس چه طهارت او
اوضو شوته صرف پاک لاس لګولے شی، نو هغه ظاهری قرآن ته لاس نشی لګولے د هغه رنګ چه د
ظاهرت باطنی او قلبی نه وی، نو هغه د قرآن باطن او د هغه معانی
نشی مونده ے. دا طهارت باطنی او قلبی نور په طاعت الهی او تقوی سره
پیدا کیږی، چنانچه امام سیوطی رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۸۱ کښے دا امام

زرکشی د البرهان فی علوم القرآن نه نقل کړیدی،

اِعْلَمْ اَنَّهٗ لَا يَحْصُلُ لِلنَّاظِرِ فَهْمُ مَعَانِي
الْقُرْاٰنِ وَلَا يَظْهَرُ اَسْرَارُهٗ لِمَنْ فِي قَلْبِهٖ
بِدْعَةٌ اَوْ كِبْرٌ اَوْ هَوًى اَوْ حُبُّ الدُّنْيَا
اَوْ مُصِرٌّ عَلٰى ذَنْبٍ اَوْ غَيْرُ مُحَقِّقِ الْاِيْمَانِ
اَوْ ضَعِيْفُ التَّحْقِيْقِ اَوْ يَعْتَمِدُ عَلٰى
مُفَسِّرٍ لَيْسَ عِنْدَهٗ عِلْمٌ اَوْ رَاجِعٌ اِلٰى
مَعْقُوْلِهٖ وَهٰذِهٖ كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَانِعُ
بَعْضُهَا اَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهٰذَا مَعْنٰى
قَوْلِهٖ تَعَالٰى سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ
الَّذِيْنَ يَتَكَبَّرُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ، قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ
يَقُوْلُ اَنْزِعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْاٰنِ
اَخْرَجَهُ ابْنُ اَبِيْ حَاتِمٍ قَالَ
سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ لَا يَجْمَعُ فَهْمَ
الْقُرْاٰنِ وَالْاِشْتِغَالَ بِالْحُكَّامِ
فِيْ قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط ٭ ٭ ٭ ٭ ٭

د قرآن معانی او اسرار دا سے کس
ته نشی حاصلیدے چه په زړه
کښے چه بدعت، تکبر، خواهش
پرستی یا محبت د دنیا وی، یا په
ګناه مصر وی یا د هغه ایمان
مضبوط نه وی یا د هغه تحقیق کمزور
وی یا په غیر عالم مفسر باندے
اعتماد کوی یا د خپل عقل منه
کوی دا ټول امور د قرآن پوهه کښے بندونه وی او څه د نور
نه لوستے وی همدا معنی ده د قرآن
د دے ارشاد چه څه به د قرآنی
مقاصدو نه هغه خلق اړوم چه
په زمکه کښے ناحق لوی کوی ابن ابی
حاتم د سفیان بن عیینه نه نقل
کړی دی چه د وی نه به د قرآن د
پوهه نور راباخم، سفیان ثوری فرمائی چه حکامو پرستی او د قرآن
پوهه دواړه د مؤمن په زړه کښے نشی جمع کیدے.

دے نه معلومه شوه چه د قرآن د پوهے د پاره د زړه د نرا ضرورت
دے، چه څوک دے نه محروم وی نو هغه به د قرآن د پوهے نه هم محروم
د ی او دا نرا د هغه امورو نه پیدا کیږی کوم چه پورته عبارت کښے ذکر
دی او دا الله تعالیٰ نه د فیض حاصلولو د پاره شرط دی د دے نوم

ketabton.com - The Digital Library

"علم الموهبة" دے چه په دے د قرآن دروازه پرانستے شی،
په حدیث شریف کښے دی چه چا پخپله رائے د قرآن صحیح تفسیر هم اګر وی بیا هم ده غلطی اګره (ابوداؤد - ترمذی، نسائی) د ابوداؤد په یو بل روایت کښے دی، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ یعنے پخپله رائے تفسیر کوونکے د دوزخ مستحق دے په دے وجه ټول علماء په دے متفق دی چه تفسیر بالرائے یو بدکار دے

د تفسیر بالرأے تحقیق

د تفسیر بالرائے نه دا معنی قطعاً مراد نه ده چه د قرآن په تفسیر د هغه رائے او فکر استعمال نشی، حکه چه دے نه خو بغیر تفسیر کیدے نشی او پخپله قرآن په (لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ) چه خلق د قرآن کښے فکر کوی او په (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ) چه دا خلق په قرآن کښے ولے غور نکوی) قسم الفاظو سره په قرآن کښے د فکر او تدبر کولو ترغیب ورکړے دے په دے وجه "رائے" او "فکر" څه بد نه دے بلکه د تفسیر بالرأے مطلب دا دے،

(۱) چه خپله رسول ﷺ قائمه کړے رائے بنیاد جوړ کړی او ټول امت دے رائے نه د آړو لولو کوشش کوی په دے صورت کښے رائے اصل شوه او قرآن تابع شو، چه موضوع په سبب کول دی او بدی او د دوزخ باعث دی، په دے صورت کښے تفسیر بالرأی کښے داسے "ب" سببیت د پاره ده سیاق سباق او د عربی قواعدو مطابق د رائے په استعمال داسے تفسیر کول چه د قرآن او د اسلام د بنیادی مقاصدو نه خلاف نه وی هغه "محمود" دے مذموم نه دے او دے ته تفسیر بالرائے هم نشی ویلے، بیا هم که دے نه څوک تفسیر بالرائے اوائی نود کتبت بالقلم" کښے استعمال شوے "ب" پشان رائے به صرف یو آله د تفسیر

د تفسیر ی عمل محور او مرجع به نه وی،
(۲) دویم صورت دا دے، چه په قرآنی تفسیر کښے د عمل او نقل دوه جدا دائرے دی، د قرآن د مفردا تو معنے متعین کول اسباب نزول، ناسخ، بیان د مجملا تو او مختلف قرآتونه، دا ټول داسے خیزونه دی چه صرف په نقل معلومیږی رائے په دے کښے نشی چلیدے. لهذا په دے امورو کښی د رائے د خل تفسیر بالرائی وی، چه هغه بد دے باقی پخپله رائے د آیت د پیرو معنو کښے یو معنی متعین کول یا د هغے نه د حکم استنباط د قواعدو د استنباط مطابق یا د قرآنی حکم د حکمت او د راز وغیره استخراج دا ټول تفسیر بالرائے کښے داخل نه دے، حکه چه دا ټول امور د عقل او د رائے دائرے سره تړلی دی نه چه د نقل او د روایت سره (الاتقان جلد ۲ ص ۱۷۹ و ص ۱۸۳) نود تفسیر بالرائی به دا مطلب وی، چه رائے د نقل په دائره کښے مداخلت اوکړی، او د نقل او روایت په موقعه نقل او روایت په خپل رائے سره تفسیر اوکړی، نو دا د حد نه تجاوز دے،

د شبهی ازاله، د صوفیه و او باطنیه و د تفسیر په منځ کښے فرق،

د اسلام صوفیه و هم د قرآن تفسیر ونه کړی دی، او باطنیه ملاحده و هم لیکن اوّل ته تحریف او تفسیر بالرأی نشی ویلے او دویم قسم په تحریف کښے شامل دے، د دے فرق دا دے، چه صوفیه کرام د قرآن ظاهری معنے منی او د هغے سره د مناسبو او مماثلو خیزونو ذکر کوی چه د ذهن د پرواز دائره وسیع وی، او د هغه مناسب خیزونه د اسلامی مسلّماتو نه خلاف نه وی، د دے نه د اسلامیاتو انکار نه لازمیږی مګر باطنیه ظاهری معنی نه منی او د خپلے خوښے د غه باطنی معنے اصل مراد د الله ګڼی، لکه څنګه چه د افرق روح المعانی بلکه تفتازانی

ketabton.com - The Digital Library

هُم بیان کړیدے، علامه آلوسی فرمائی

وَاَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْاٰنِ فَهُوَ مِنْ بَابِ الْاِشَارَاتِ تَنْكَشِفُ عَلٰى اَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْبِيقُ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ ذٰلِكَ مِنْ كَمَالِ الْاِيْمَانِ وَمَحْضِ الْعِرْفَانِ لَا اَنَّهُمْ اِعْتَقَدُوْا اَنَّ الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ اَصْلًا وَاِنَّمَا الْمُرَادُ الْبَاطِنُ فَقَطْ اِذْ ذٰلِكَ اِعْتِقَادُ الْبَاطِنِيَّةِ الْمُلَاحِدَةِ نَوَسَّلُوْا بِهٖ اِلٰى نَفْيِ الشَّرِيْعَةِ بِالْكُلِّيَّةِ وَحَاشَا سَادَاتِنَا مِنْ ذٰلِكَ وَقَدْ حَضُّوْا عَلَى التَّفْسِيْرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوْا لَا بُدَّ مِنْهُ اَوَّلًا اِذْ لَا يُطْمَعُ فِي الْوُصُوْلِ اِلَى الْبَاطِنِ قَبْلَ اَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنِ ادَّعٰى فَهْمَ اَسْرَارِ الْقُرْاٰنِ قَبْلَ اِحْكَامِ الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنِ ادَّعَى الْبُلُوْغَ اِلٰى صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ اَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ

د تفسیر قرآن په بارہ کښے د صوفیه د کلامونو قبیلے د اشاراتو دے چه هغه په سالکانو منکشف کیږی اود قرآن ظاهری معنو سره منطبق کیدے شی۔ دا د کمالِ ایمان او د خالص معرفت نښے دی، د دی دا مطلب هرگز نه وی چه ظاهری معنی مراد نه وی، بلکه صرف باطنی معنی مراد دی، دا عقیده خو د باطنیه و ملحدینو ده چه په دا سے د دی شریعت ختمولو غواړی او خپل بزرګان خو دے نه ویزاره دی حکه چه هغوی پخپله په ظاهری تفسیر زور ورکړے دے، او وئیلی دی چه د چا ظاهری تفسیر پوخ نه وی هغه باطن ته نشی رسیدے او کوم کس چه د ظاهری تفسیر د پختګی

(پوښتنه) نه وړاندے د غیر د قرآن زده نه حاصلولو غواړی نو هغه دا سے دے لکه د کوم ښوونځی نه د غیر د واړه د سیدلو دعوی کوی۔

د علامه آلوسی د دے بیان نه معلومیږی، چه د صوفیه و په تفسیر کښے د خو اُمورو لحاظ وی، چه هغه د باطنی تفسیر نه جدا کوی،

(۱) د الله مراد صرف ظاهری تفسیر دے نه چه باطنی اشارات (۲) صرف په

ظاهری تفسیر کښے د مهارت په وجه باطنی اشاراتو ته رسائی کیدل یعنی (۳) باطنی اشارات ظاهری تفسیر سره مطابق کیدل ضروری دی (۴) د معرفتِ الٰهی په نتیجه کښے د باطنی اشاراتو مطلب، د مناسبو څیزونو انکشاف دے، نه چه د الحاد او د خواهش نفسانی په نتیجه کښے! - د حدیث په دے الفاظو: لِكُلِّ اٰيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَلِكُلِّ حَدٍّ مَطْلَعٌ، کښے د ظاهر نه مراد ظاهری معنی ده او د باطن نه اَسْرار مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۷ د صوفیه و او باطنیه و په معنو کښے د بیلتون په غرض موږ یو مثال پیش کوو چه دا بیلتون ښه ښکاره شی، حدیث شریف کښے دی، اِنَّ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيْهِ كَلْبٌ وَّ صُوْرَةٌ: یعنی په کوم کور کښے چه سپے یا تصویر وی نو په هغے کښے د رحمت فرشتے نه داخلیږی، دا خو ظاهری معنی ښکاره اُس کچرے، څوک دا معنی په خپل حال هُم دا سے واخلی او بل یو مناسب مطلب ځے دا هُم واخلی: ..... چه د کور نه مطلب زړه او د سپی نه مطلب د دنیا کانو خوښوونه دی او تصویر نه مطلب محبت د دنیا دے نو چه په کوم زړه کښے محبت د دُنیا او د سپی پشان اخلاق وی، نو هغے کښے ملکی نور نه داخلیږی، او سره د دے حدیث د ظاهری الفاظو په جوړ بے ضرورت سپے او د سګاه والا خیز تصویر په کور کښے حرام ګڼړی دا مثال د صوفیه و د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اُس څوک د دے دا مطلب بیان کړی، چه دے نه ظاهری کور ظاهری سپے او ظاهری تصویر مُراد نه دے او نه هغه په شریعت کښے منع دے، بلکه د دے مطلب په حدیث کښے د سپو خوښوونه دی، او د تصویر نه مطلب یواځے محبت د دُنیا دے نو دے ته به موږ هغه باطنی تفسیر وایو کوم چه الحاد او تحریف دے، دغه رنګ په سورتِ بقره کښے د بنی اسرائیلو په سلسله کښے راغلی دی، اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً: سورهٔ بقره آیة ۶۷) د بنی اسرائیلو دیو

ketabton.com The Digital Library

التَّفْسِيْرُ مِنْ غَيْرِ حُصُوْلِ الْعُلُوْمِ الَّتِيْ يَجُوْزُ مَعَهَا التَّفْسِيْرُ وَالثَّانِيْ تَفْسِيْرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِيْ لَا يَعْلَمُهٗ اِلَّا اللّٰهُ وَالثَّالِثُ التَّفْسِيْرُ الْمُقَرِّرُ لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بِاَنْ يَجْعَلَ الْمَذْهَبَ اَصْلًا وَالتَّفْسِيْرُ تَابِعًا فَيَرُدُّ اِلَيْهِ بِاَيِّ طَرِيْقٍ اَمْكَنَ وَاِنْ كَانَ ضَعِيْفًا۔ اَلرَّابِعُ اَنْ مُرَادَ اللّٰهِ كَذَا بِالْقَطْعِ مِنْ غَيْرِ دَلِيْلٍ، اَلْخَامِسُ التَّفْسِيْرُ بِالْاِسْتِحْسَانِ وَلَهُوَى (الاتقان جلد ۲ ص ۱۸۳)

دا تفسیر د قرآن د تفسیر پاره د ضروری علومو حاصلولو نه بغیر تفسیر کول:۔

(۲) د صفاتِ باری تعالیٰ یا د مقطعاتو یا د متشابهاتو تفسیر کول چه د هغے علم الله تعالیٰ سره خاص دے (۳) د خپلے غلطے قائم کړے شوے رائے د مضبوطولو د پاره د قرآن تفسیر کول چه هغه د خپلے غلطے رائے تابع کړی، او هم دے نه ځے د یمادا کا ډی، خلورم داچه بغیر دلیله د عوے اُکړی چه هم دا مطلب یقیناً د الله تعالیٰ دے، پنځم داچه د قرآن تفسیر په خپله خوښه او خواهش اُکړی:۔

دا ټول صورتونه په تفسیر بالرائے کښ داخل دی، په کومو چه د دوزخ د سزا او عید را غلے دے، د لوی رنګ په تفسیر ولو کښے به ډیر کم دا سے وی، چه په دے ډنګه صورتونو کښے به په یوه خه طریقه داخل نه وی، العیاذ بالله:۔

اقسامِ تفسیر:۔

ابن عباس رضی الله د تفسیر خلور قسمه بنودلی دی (۱) چه صرف د عربی ژبے په خاص مهارت او د هغے په قواعدو پیژندو معلومیدے شی (۲) هغه اعتقادی او عملی بنکاره احکام چه د قرآنی الفاظو به آوریدو سره معلومیدے شی، لکه چه فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ سورهٔ محمد آیه ۱۹؛ یوه شه چه بغیر د الله بل معبود نشته اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ (البقرة آیه ۴۳) لمونځ قائموئ او زکوٰة ورکوئ

مقتول سړی د قاتل معلوم مسئولو د پاره دوی ته حکم اُشوچه غواذبح کړی او بیاد هغے یو جُز مقتول سړه اُمبزئ نو مقتول به ژوندے شی او خپل قاتل به اُښائی، اُس ددے ایت دا سے تفسیر کول چه د "بقرةً" نه غوا یا غوے نه دے مُراد بلکه نفس بهیمه ترمُراد دے بنکاره مطلب به ځے دا وی، چه خپل نفس بهیمه د عبادت او د ریاضت په چاړه ذبح کړی یعنے مړے کړی هرکله چه نفس سرکشی ختمه شی نو روحانی ژوندے به نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواهشات نفسانی به په ګوته کړی، (مطلب دا چه د خواهشاتو نه مغلوب انسان مړے دے، د غوا/غوے نه مطلب هغه نفس بهیمه دے، کومه چه د خواهشاتو مرکز دے، د دے ذبح کول په ریاضت او عبادت سره د دے خواهشات مغلوب کول دی، چه هغه قاتل بولی، د ژوندی کیدو مطلب جسمانی نه، بلکه روحانی ژوندے مراد دے، (مترجم)

دا تفسیر کول چه غوا/غوے نه دے ذبح شوے او نه خولے مقتول بیا ژوندے شوے او خپل قاتل ے اُښودلو، نو دا تفسیر بالرائے دے چه چُوپ انحاد اوزندیقیت دے:۔

که اصل واقعه او د آیت ظاهری معنی په خپل ځائے صحیح اُګڼړی او بیا د هغے باطنی تفسیر اُګړی نو څه بدعت ے نشته لکه څنګه چه قاضی بیضاوی په خپل تفسیر کښے د هغه ذِکر شوے اشارے د معرفت الٰهی د نکتو په درجه کښے نقل کړی دی:۔

د تفسیر بالرائے قسمونه

امام سیوطی رح په اتقان کښے د ابن النقیب رح نه نقل کړے دی:۔

مَا تَحْصُلُ فِيْ مَعْنٰى حَدِيْثِ التَّفْسِيْرِ: په شریعت کښے د منع شوی تفسیر پنځه بِالرَّاْيِ خَمْسَةٌ اَنْوَالٍ اَحَدُهَا صورتونه دی:۔

ketabton.com - The Digital Library

چه دا د عربو عوام هم معلوم وی لے شی اود ے د پاره د عربی دباریکو ضرورت نه وی او نه په دے باندے د نه پوهیدو څه عُذر قبول دے، (۳) چه صرف مجتهدین علماء پرے پوهیزی او عموماً دے ته تاویل وئیلے شی مثلاً د فقهی احکامو استنباط، بیان د مُجمل تخصیص د عام او تقیید د مُطلق۔ حقیقتِ لُغویه باندے حقیقت شرعیه ته ترجیح ورکول او حقیقت عُرفیه ته په حقیقتِ لُغویه باندے ترجیح ورکول خو هله چه په خلافے دلیل قائم نه وی، لکه وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ: چه دلیل په معنیٰ لُغوی سَکَنٌ نو معنیٰ عُرفی به ترے مطلب نشی اغستے:۔

(۴) خلورم هغه چه د هغے عِلم الله سره خاص دے، لکه د مُتشابهاتو د وخت د قیامت او د رُوح وغیره عِلم (الاتقان جلد ۲ صـ ۱۹۲)

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ کښے د مذکوره آسانئ نه مطلب دویم قسم دے لفظ د ذِکر دے قرینه ده چه یولے هغه قُرانی مضامین آسان کړے شوی دی چه وعظ او نصیحت سره تړون لری او هغه هُم دغه دویم قسم دی امام زرکشی دا تقسیم خوښ کړیدے، او په دے تقسیم کښے علماءِ سره چه کوم قسم خاص شوے دے هغه په عامه اصطلاح کښے تاویل بللے شی خو تاویل محمود په دے لانه یعنی شرطونو مشروط دے که دا سے نه وی نو بیا تاویلِ مذمُوم او تحریف دے:۔

(۱) دکوم آیت تاویل چه کیږی هغه به د دوړاندینی آیت سره جوړ خُوری (۲) د رُستنی آیت سره به هم جوړ خُوری (۳) د لُغت په اعتبار سره د آیت په مطلب کښے دے خلے وی (۴) د کتاب الله او سُنّتِ رسول نه به خلاف نه وی:۔ الاتقان جلد ۲ صـ ۳۱۱ کښے دی:۔

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمُ الْبَغَوِيُّ وَالْكَرَاشِيُّ التَّاوِيْلُ صَرْفُ الْاٰيَةِ إِلٰى مَعْنًى مُّوَافِقٍ لِّمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْاٰيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِّلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ:

د تاویل د صحت بغوی او کراشی دوے شرطونه نقل کړیدی (۱) د رُومبی آیت سره جوړ بنت (۲) د رُستی آیت سره جوړ بنت۔ (۳) د کتاب الله او سنت سره نه مُخالف کیدل۔ امام زرکشی د علّامه زمخشری نه دا پنځم شرط هم نقل کړے دے، چه د دے تاویل او تفسیر نه د قُرآن په مُعجزانه بلاغت کښے څه نقصان نه پیښیږی، بلکه اعجازی بلاغت په خپل ځائے باقی وی قال الزمخشری مِنْ حَقِّ مُفَسِّرِ كِتَابِ اللّٰهِ الْبَاهِرِ وَكَلَامِهِ الْمُعْجِزِ اَنْ يَّتَعَاهَدَ فِيْ مَذَاهِبِهٖ بَقَاءَ النَّظْمِ عَلٰى حُسْنِهٖ وَالْبَلَاغَةِ عَلٰى كَمَالِهَا (البُرهان جلد ۲ صـ ۳۱۱)

(۱) د مُفسّرِ قُرآن د پاره دا ضروری ده، چه هغه د تفسیر په ټولو لاروکښے دا خبره په نظر کښے ساتی چه د قُرآن د نظم (عبارت) خُوبی او د قُرآن د بلاغت کمال پخپل ځائے پاتے وی،، دے نه پنځم شرط هم معلوم شو د علامه زمخشری (رائے بالکل صحیح ده د قُرآنی آیت اصلی مقصد د پاره په قُرانی تفسیر کښے اعجازی شان موجود دے کچرے معنے بدله شی او د خپلے خوښے معنے اُوکړے شی نو د قرانی تفسیر اعجازی شان ختم شی او په قُرانی الفاظو کښے د نظمِ قرانی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه ځانی معنے (چه مبلوپه وجه کمزورے شی، (۲) کتاب او سُنّت کښے چه کوم بیان شوے دے هغه یو ناقابل تقسیم آسمانی حق دے نو د قران د کوم آیت چه تفسیر کیږی نو دا به کتل پکار وی، چه دا تفسیر یا مطلب په بل ځائے د قران یا د سُنّتِ نبوی د مطالبو سره خو ټکر نه وی

ketabton.com - The Digital Library

که تکره وهی نو دا به دے خبرے دلیل وی چه د انفسیر خپل خانی او تحریف دے حق یو د بل سره نه تکراویږی نو تفسیر به هم هغه صحیح وی چه په هغے کښے یو بل سره تکراو تعارض نه وی خو تعارض نه مطلب حقیقی تعارض دے هسے خو ظاهری تعارض مضر حکم نه دے چه هغه په قرآن کښے غور کولو سره ختمیږی، هم دغه وجه ده چه د هدایت په تفسیر کښے د مفسر نظر دے په نقل کتاب او سنت وی دے د دیارلسو چه د هغه تفسیر د مجموعی کتاب او سنت نه خلاف نشی، (۲) دارنګ د خیر القرون (یعنی صحابه تابعین او تبع تابعین چه د قرآن د پوهے یو غټه او ممتاز برخه لری) د تفسیرونو د مجموعی روح نه چه ر ستنے کوم تفسیر خلاف وی نو هغه به تحریف وی او د قبلولو قابل به نه وی، البته کچیرے یو ماهر مفسر د تفسیر د شرائطو په رنړا کښے داسے مطالب قرآنی بیان کړی، چه سلفونه وی بیان کړی خو د هغے خلاف نے هم نه وی کړے، نو د داسے معارف قرآنیه و دروازه د ډیر ستو خلقو د پاره بنده ده او په قرآن کریم د صحیح غور او فکر په زور د معارفو او اسرارو د استخراج کار به تر قیامته جاری وی، په حدیث شریف کښے راځی، لَا یَنْقَضِیْ عَجَائِبُهٗ: د قرآن عجیبه مضامین نه ختمیږی د دے متعلق د امام شافعی رحمه ارشاد دے

جَمِیْعُ مَا تَقُوْلُهُ الْاُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ وَجَمِیْعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْاٰنِ وَ جَمِیْعُ الْقُرْاٰنِ شَرْحٌ لِاَسْمَاءِ اللّٰهِ الْحُسْنٰی وَصِفَاتِهِ الْعُلْیَاءِ: ۞

(ائمه مجتهدین نوچه کوم احکام په اجتهاد (رأی) سره بنکلی دی، هغه د حدیث او سنت شرح ده او پوره سنت د قرآن شرح ده او قرآن د الله تعالی د اسماء حسنی او د صفاتِ عالیه و شرح ده) او د دے اسرار و متعلق د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه ارشاد دے:

قَالَ ابْنُ مَسْعُوْدٍ رض مَنْ اَرَادَ الْعِلْمَ: څوک چه علم غواړی نو د قرآن

فَلْیُثَوِّرِ الْقُرْاٰنَ فَاِنَّ فِیْهِ عِلْمَ: د مضامینو لټون د قرآن کریم څخه اَلْاَوَّلِیْنَ وَالْاٰخِرِیْنَ (رَوَاهُ: چه په دے کښے د اوّلینو او آخرینو البَیْهَقِیُّ فِی الْمَدْخَلِ) ۞ علم دے (مراد اُصول د علم دی)

او هم په دے باره د ارشادات د باری تعالیٰ دی، تِبْیَانًا لِّکُلِّ شَیْءٍ، تَفْصِیْلًا لِّکُلِّ شَیْءٍ، غرض داچه د دین بنسټ اُصول په قرآن حکیم کښے موجود دی او په فیضانِ الٰهی سره د الله تعالیٰ په خاص بنده کانو د قرآن نه د دین اسرار پرانستے کیږی د دے فیضان ذکر په روح المعانی جلد ۱ ص ۷ کښے راغلے دے، دے قسم فیوضاتو ته تفسیر اشاری وئیلے شی د باطنیه و په تفسیر اشاری کښے چونکه د ظاهری معنی انکار دے په دے وجه هغه مردود دے، د اهل السنة صوفیه و چه کوم اشاری تفسیرونه کړی دی په هغے کښے اهم خلود دی، تفسیر نیشاپوری، تفسیر الآلوسی، المتوفی ۱۲۷۰ھ تفسیر التستری سهل بن عبد الله التستری المتوفی ۲۸۳ھ ولم یتم (یعنی پوره نه دے) او تفسیر د محی الدین بن عربی المتوفی بدمشق ۶۳۸ھ دا ټول صاحبان د قرآن ظاهری معنی تسلیم کولو نه پس اشاری تفسیرونه کوی چه د هغے متعلق زرکشی په برهان کښے لیکی:

کَلَامُ الصُّوْفِیَّةِ فِیْ تَفْسِیْرِ الْقُرْاٰنِ: د صوفیه و کلام تفسیر نه دے بلکه قِیْلَ لَیْسَ بِتَفْسِیْرٍ وَّاِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ: هغه وارداتو او وجدانیاتو دی وَّمَوَاجِیْدُ یَجِدُوْنَ عِنْدَ التِّلَاوَةِ: چه هغوی د تلاوت په وخت محسوسوی) ابن الصلاح په خپله فتاوی کښے لیکی:

وَجَدْتُ عِنْدَ الْاِمَامِ اَبِی الْحَسَنِ الْوَاحِدِیِّ: ما د ابوالحسن الواحدی اَنَّهٗ قَالَ صَنَّفَ اَبُوْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِیُّ: نه معلومه کړه هغه اُو ئیلے حَقَائِقَ التَّفْسِیْرِ فَاِنْ کَانَ اِعْتَقَدَ اَنَّهٗ تَفْسِیْرٌ: چه عبد الرحمن السلمی

ketabton.com : The Digital Library

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا وَلَا ذَهَبَ بِهِ مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ كَذَلِكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسْلَكَ الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ نَظِيرٍ لِمَا وَرَدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ يُذْكَرُ بِالنَّظِيرِ.

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے هغه دا تفسیر ګڼری نو کافر دے ابن الصلاح فرمائی چه هغوی دا د تفسیر په توګه نه دے ذکر کړے او نه ئے دغه لفظ تشریح ګڼری، کچرے دا سے وے نو دا باطنیت دے، دا خو یوائے د قرآنی مدلول نظیر ذکر کړے دے، ځکه چه یو نظیر نه بل نظیر رایادیږی؛

دے اقوالو نه معلومه شوه چه صوفیه دا سے قسم تفسیر نه بولی بلکه د قرآنی مقاصد و نظیر بیانوی او دے سره د باطنیه او د صوفیه و د تفسیر بیلتون راغلو اول د قرآن د ظاهر نه انکار کوی لیکن صوفیه د قرآن ظاهری معنی مفلونه بعد دا سے قسم بیان کوی، په مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۷ کښے دی:-

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَمْنَعُونَ إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحَضُّونَ عَلَيْهِ وَيَقُولُونَ لَا بُدَّ مِنْهُ أَوَّلًا إِذْ مَنْ أَدَّعَى فَهْمَ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ وَلَمْ يُحْكِمِ الظَّاهِرَ كَمَنْ أَدَّعَى بُلُوغَ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ ؛ ؛ ؛

دے څخه نه د صوفیه و د تفسیر اشاری او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق معلوم شو، صوفیه د ظاهری معنی انکار نه کوی، بلکه د هغے ترغیب ورکوی اووائی چه دا ډیره ضروری ده، ځکه چه د ظاهری مراد د پختګی نه بغیر د قرآن په اسرارو د پوهے دعوے دا سے ده لکه چه څوک د علوی اُلری چه په دروازه د ننوتو بغیر ځه دننه کورته لاړم ؛ ؛ ؛

صاحب د مناهل د تفسیر اشاری قبلولو د پاره پنځه شرطونه بیاکړیدی

(۱) ظاهری معنی دِ د قرآن خلاف نه وی،-

(۲) دا دعوی دِ هم نه وی چه معنی مراده یوائے معنی اشاری ده نه چه معنی ظاهری،-

(۳) د قرآنی الفاظو دِ پر لرے تاویل دِ نه وی چه د الفاظو عربی حیثیت دِ هغے خلاف وی،-

(۴) تفسیر اشاری دِ د شرع او عقل مقابل او معارض نه وی،-

(۵) اشاری مضمون دِ په شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی،-

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۴۹۹ باندے امام ابن تیمیه رح د قرآن هرهغه تفسیر غلط بنودلے دے چه د صحابه و او د تابعینو د تفسیر نه خلاف وی، اصول التفسیر کښے لیکی:-

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ إِلَى مَا يُخَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُخْطِئًا فِي ذَلِكَ بَلْ مُبْتَدِعًا لِأَنَّهُمْ أَعْلَمُ بِالْحَقِّ الَّذِي بُعِثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولَهُ

هرهغه تفسیر چه د صحابه و او تابعینو د تفسیر نه خلاف وی نو دے مفسر په غلطه د بلکه بدعتی دے، ځکه چه د قرآن په تفسیر او د هغے په معنو دوی د ډیر سنه پوه وو نکه څنګه چه هغوی د

انتهی:- ؛ حضور علیه السلام د راوړلی شوی حق

د ډیرزیات عالمان وو

امام سیوطی رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۷۶ کښے هم دے په بارہ کښے لیکی وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چه دا ډیره قیمتی او اعلیٰ خبره ده لیکن دے سره لیکی چه د صحابه و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے، ځکه چه په دے قسم روایاتو کښے ضعیف او موضوعی هم موجود دی هرډغه

ketabton.com - The Digital Library

یا اَلْاِعْلَامُ فِیْ خَفَاءٍ (فتح الباری ابتدا جلد اول) یعنے بل نه پټ خه بنودل، دَ دَوحی لغوی معنی دی، او دے شرعی معنی اَلْاِعْلَامُ بِالشَّرْعِ یعنے صرف شرعی احکام بنودل وحی دے۔ دَ وحی لغوی، درے قسمه دی

(۱) فِطری (۲) اِیجادی (۳) عِرفانی

فطری لکه دَ خدائے پاك په الهام دَ نورو مخلوقاتو بین جوړول او په هغے کښے شهد جمع کول دغه رنګه د نورو حیواناتو کارونه خو دا قسم وحی صرف حیواناتو (څناورو وخارورو) پاره وی، په قرآن کریم کښے دی:

وَاَوْحٰی رَبُّكَ اِلَی النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِیْ: مونږ د شهدو مچو ته په وحی مِنَ الْجِبَالِ بُیُوْتًا (سورهٔ النحل آیة ۶۸) فطری سره اُبنودل چه تاسو په غرونو کښے کښیوونه جوړ کړئ)

ایجادی لکه دَ یورپ سائنسدانان چه یو آړخ ته محنه کړی او هغے د پاره کوشش کوی نو دَ غه مطلوب خیز صورت او نقشه الله پاک دده په ذهن کښے راولی او دغه خیز بیا جوړ شی، مثلاً روهبی سړی هوائی جهاز جوړول غوښته هغه اَوّل ذالوګے شکل ذوو لیدلے دَ یوالوتونکی خیز شکل ئے په خیال کښے راوستلو او کار ئے پرے شروع کړو بخربے ئے کولے او تکلیفونه اوتاوانونه ئے برداشت کول تردے چه قدرت دَ الوتکے مکمّله نقشه دَده په ذهن کښے واچوله، دَ موجد کار خپل ذهن مُتَوَجّه کول وو او دَ خُدائے کار دَ مطلوب خیز نقشه اچول دا هغه وحی او الهام دے چه عامو انسانانو ته کیږی هغه دِ کافرولے نه وی:

كُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ: یعنی مؤمن او کافر دواړه چه کوشش رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا ۝ کوی نو مونږ دَ هغه مدد کوو ستا

سورهٔ بنی اسرائیل آیة ۲۰ ﴿ دَ خُدائے بخښش او فیض په چا بند نه دے دا قسم وحی عامو انسانانو نو دَ پاره خاص ده اګرچه هغه کافر هم وی:

عِرفانی دریم قسم وحی عِرفانی ده چه اولیاؤ سره خاص ده هله چه یو ولی دَ شریعت په تابعداری او په ریاضت سره دَ زړه صفائی بیا مومی نو په دَ ده باندے خاص علوم دَ الهام په ذریعه دَ الله دَ طرفه وارِد دیږی چه هغے ته قرآن اشاره کوی:

وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ ﴿ څوک چه دَ دین په لاره کښے اوسُبُلَنَا (سورهٔ عنکبوت آیة ۶۹) ﴿ الله په فرمانبرداری کښے محنت کوی نو مونږ په هغوی دَ هدایت خاص لارے پرانیځو:

دے هدایت مطلب اِلهامی معارف دی چه دَ هدایت ایمانی نه سوا دی، ځکه چه ایمانی هدایت خو دَ محنت کولو نه وړاندے هم حاصل دے دا درے واړه قسمه الهام په لُغت او په معنی عامه کښی وحی ده دا حیوان انسان اولیاءِ کرامو ته کیدے شی اګرچه دمرتبو فرق پکښی هغه دے چه کوم ماوړاندے بیان کړو او دا وحی یوائے دَ پیغمبرانو نه ده بلکه دَ پیغمبرانو وحی خاص وحی شرعی ده:

وحی شرعی

څلورم قسم شرعی ده چه انبیاء علیهم السلام سره خاص ده خو هر نبی ولی هم وی نو هغه ته وحی عرفانی هم کیږی چه دَ هغو نبوت دو حی شرعی دے، چه دَ قانون او احکامو حیثیت لری ﴿ بخلاف دَ ولی دَ وحی عرفانی چه هغه قانونی حیثیت نه لری او دا دَ علم کلام یو عامه مسئله ده:۔ وَالْاِلْهَامُ لَیْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ: یعنے دَ ولی الهام قانون شرعی نشی جوړیدے ۔ دوحی شرعی حقیقت دادے چه دالله دَ جانبه دَ فرښتے په واسطه یا بغیر په نیغه په خوب یا په

ketabton.com - The Digital Library

(۱) د یو جسم په یو مکان کښے ټکاؤ کیدل لکه
نَزَلَ الْأَمِيرُ الْمَدِينَةَ ، (امیر په ښار کښے ټکاؤ شو)
رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا ؛ ترجمه :- اے خُدایه ما د برکت
سورهٔ مُؤمنون آیة ۲۹ ؛ والا ځائے کښے ټکاؤ کړے ۔

(۲) د یو جسم باندے نه لاندے راتلل، لکه
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا ؛ مُوبنز د آسمانه د برکت اُوبه راکوځے
کړی دی :

د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر د پاک) دی په دے وجه
د نُزول قرآن مطلب اعلام (ښودل) دے مطلب دا چه قرآن په ندیم
دفتر ښتے رَسُول علیه السلام ته ښودل' دا نُزُولِ قرآن دے او په
دے تعبیر (نزول) کښ د قرآن د شان لوئی ښکاره کول مقصود دی
(مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۴) چه انسان ته د لوړ مقامه پرځیز
را غلے دے، یا قُرآن باندے د نزول اِطلاق په دے اعتبار دے چه
جبریل علیه السلام د یولوړ مقامه په زمکه راکوز شو دا خو حقیقت
دے نو په دے واسطه قُرآن ته هُم نزول منسوب شو ۔

(۳) دریمه معنی د نزول دا هُم ده چه پخپله خو یو څیز راکوځ نه شو
خو اسباب ئے د عالم بالا سره تړون لری چه ارادهٔ الٰهی هم کیدیشی
یا آسمانی تاثیرات اوهُم په دے اعتبار سره اُسپنه څاروا او انسانی
لباس د پاره هم قُرآن د "نزول" لفظ استعمال کړیدے ۔
وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ؛ مُوبنز اُسپنه راکوځه کړه چه د هغه
وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ، سورهٔ الحدید آیه ۲۵ ؛ نه د جنګ سامان هم جوړیږی)
وَأَنْزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ ؛ مُوبنز ستاسو د فائدے د پاره د
أَزْوَاجٍ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي ؛ څاروا اُته جوړے راکوځے کړیدے

سَوْآتِكُمْ ، سورهٔ الاعراف آیة ۲۶ ؛ مُوبنز لباس راکوز کړو چه د هغے
په اغوستو ستاسو د حیا ځایونه پرده شی ،
دے درے وارو څیزونو اسباب آسمانی وی نو دے د پاره هُم د
(نزول) لفظ استعمال شو ۔

نزول نه بیا دوه نور لفظونه ؛ اِنزال او تَنْزِيل جوړیږی ، (۱) تَنْزِيل
په وار وار راکوزیدونه وائی ، او انزال په وار وار او په یو ځل راکوزیدو
د پاره استعمالیږی ، لکه چه عذاب د پاره هُم دے استعمال شوے
دے :-
إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ ؛ مُوبنز په دے کلی د آسمان نه عذاب
رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ (سورهٔ عنکبوت ؛ نازلوونکی یُو
آیة ۳۴) ؛ ؛ ؛ ؛ ؛

ښکاره خبره ده چه عذاب په یو ځل نازل شویدے ۔ او قُرآن په
وار وار او دے دوارو د پاره د (انزال) لفظ استعمال شو، فرمائی
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ ؛ ټولے خُوبئ د هغه الله دی، چه په
الْكِتَابَ (سورهٔ کهف آیة ۱) ؛ ؛ خپل بنده ئے د الکتاب نازل کړو
(مُفردات امام راغب ص ۷۵۰) ۔

د قُرآن درے تَنْزُلات

(۱) نُزُولِ اوّل | د بارگاهِ خُداوندی نه لوحِ محفُوظ نه نُزول، چه هغه
د دے آیت کښے ذکر دے ۔ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي
لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ○ سورهٔ البروج آیة ۲۱ د ۲۲ ؛

(۲) دویم نزول | د لوح محفُوظ نه د لاندینی آسمان د بیت العزة
مقام ته نزول چه په سورتِ دُخان سورتِ
قدر او سورتِ بقره کښے ذکر دے ۔

ketabton.com - The Digital Library

اودویم کړت د ډډو مبی آسمان په بیت العزت مقام کښے او دریم کړت نزول ځے په وار وار په حضور علیه السلام اُشو، نور آسمانی کتابونه په یوځل په کتابی صورت کښے نازل شوی دی د قرآن دواړه قسمه (په یوځل، په وار وار) نزول دا ښائی چه د خدائے حکمت فربنتو ته دا بنودل وو، چه دا آخری کتاب دے، یا ډډو مبی آسمان ته د نازلولو مطلب د نبی علیه السلام شوق زیاتول وو، حکمه چه د هغوئے شے را نزدے کیدل شوق نوره هم زیاتوی، یا دا حکمت وو چه د قرآن د مکمل حفاظت یقین راشی او شک شبه بالکل ختمه شی (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۶ تا ۴۰)

دا حقه دا خیال دے، چه د قرآن د حفاظت مکمل انتظام کول په دے وجه مقصود وو چه دا آخری کتاب دے، یوځل د عمومی انتظام په صورت کښے قرآن په لوح محفوظ کښے محفوظ کړے شو چه د حکومتِ الهیه مرکزی محافظ خانه ده- دویم ځل په بیت العزت کښے د آسمانی حفاظت انتظام اُشو او دریم ځل د نبی ﷺ په زړه نازلیدو سره د زمینی حفاظت انتظام اُشو، په خلورم ځل د اُمّت په سینو دے د حفاظت انتظام اُشو لکه فرمائی: اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ (سورهٔ الحجر آیت ۹) او پنځم ځل د حضرت ابوبکر، عمر او عثمان رضی الله عنهم اجمعین په ذریعه د تحریر په صورت کښے دے د حفاظت انتظام اُکړے شو په زړونو کښے خبره اچولو نکے او په سینو کښے محفوظ کولو نکے یواځے الله دے، جبرائیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنګه حاصل کړل، صحیح خبره دا ده چه جبرئیل علیه السلام الله نه قرآن واورید او د هغے الفاظ ځے حاصل کړل، لکه څنګه چه بیهقی د اِنَّا اَنْزَلْنٰهُ، په تفسیر کښے لیکلی دی او دے تائید د طبرانی هغه حدیث شریف دے چه د

اِنَّا اَنْزَلْنٰهُ فِیْ لَیْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ :- هم مونږ دا په مبارکه شپه کښے نازل کړے دے۔ (سورهٔ دخان آیة ۳)

اِنَّا اَنْزَلْنٰهُ فِیْ لَیْلَةِ الْقَدْرِ :- هم مونږ دا په شپه د قدر کښے نازل کړے دے۔ سورهٔ القدر آیة ۱

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِیْ اُنْزِلَ فِیْهِ :- د رمضان میاشت هغه ده په کومه کښے چه د قرآن (سورهٔ البقره آیة ۱۸۵) نازل کړے شوے دے

د دواړو د نزول مطلب په یوځل نازلیدل دی، شپه د قدر او شپه مبارکه دواړه یوه دی او په رمضان شریف کښے دی نو دا یو نو کښے هیڅ تعارض نشته لکه څنګه چه مستدرک حاکم او نسائی او بیهقی هم د ابن عباس رض نه نقل کړی دی۔

(۳) دریم نزول

دریم نزول د جبرئیل علیه السلام په واسطه د نبی علیه السلام په زړه مبارک شوے دے، لکه فرمائی الله جل شانه

نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِیْنُ عَلٰی قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِیْنَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِیٍّ مُّبِیْنٍ ۝ سورهٔ الشعراء آیة ۱۹۳ تا ۱۹۵

دا روح الامین ستا په زړه را کوز کړے دے، چه ته ویرولو نکے شے په صفا عربی ژبان کښے۔

دا نزول تقریباً په دوه میاشت کاله کښے مکمل شو، دلته دا شبهه کول بے ځایه دی چه د نبی علیه السلام په زړه مبارک د قرآن د نزول مطلب دا چه صرف معانی به نازل شوی وی الفاظ به نه وی نازل ځکه چه قرآن (بِلِسَانٍ عَرَبِیٍّ مُّبِیْنٍ ۝) الفاظ دا گواهی ورکوی، چه د قرآن الفاظ هم نازل شوی وو، ځکه چه الفاظ د ژبان (ژبے) وی،

قرآن دوه کرته په یوځل نازل شوے دے اول کرت په لوح محفوظ کښے او

ketabton.com - The Digital Library

نواس بن سمعان رضی الله نه ئے مرفوعاً نقل کړے دے:

إِذَا تَكَلَّمَ اللهُ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ السَّمَاءُ رَجْفَةٌ شَدِيدَةٌ مِنْ خَوْفِ اللهِ فَإِذَا سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ صَعِقُوا وَخَرُّوا سُجَّدًا فَيَكُونُ أَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ جِبْرَائِيلُ فَيُكَلِّمُهُ اللهُ بِوَحْيِهِ مَا أَرَادَ فَيَنْتَهِي بِهِ حَيْثُ أُمِرَ

څه وخت چه الله تعالیٰ د وحی کلام کوی نو آسمان د خدائے دویرے نه رچیږی څه وخت چه آسمان فریښتے واوری نو هر شی او په سجده پریوځی د یتولو نه رومبے جبرئیل علیه السلام سر راپورته کړی نو الله تعالیٰ د وحی کلام هغه سره اوکړی چه کوم خائے ته د حکم اشی هلته د خدائے وحی اوږسوی:

د جبرئیل علیه السلام د وحی حاصلولو یو غیبی معامله ده په هغے کښے درائے څه څه نشته لهذا دا صورت د یتولو نه زیات غوره دے، په مناهل العرفان جلد ۱ ص۴۳ کښے الله تعالیٰ نه د جبرئیل پنځه پنځه روحانی حصول او د لوح محفوظ نه حاصلول هم ذکر کړی دی

د قرآن نازل شوی الفاظ

کلام د انسان په ذهن کښے وی بیائے په ژبه د الفاظو په شکل کښے ادا کوی د اکلام که کوم ډوله خلق هم وائی نو د دغه رومبی کښ کلام به یائے شی مثلاً د امرؤ القیس قصیده یا د حریری مقامات چه څوک هم اووائی نو دا به هم د امرؤ القیس او د حریری کلام گنړلے شی، دغه رنګه الله تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ په شکل کښے ظاهر کړو بیا جبرائیل علیه السلام اولوستو حضور علیه السلام اولوستو په اربو نو انسانانو اولوستو اولیو به ټولے مګر کلام به د الله گنړلے شی نه چه د جبرئیل علیه السلام یا د محمد علیه السلام په قرآن کښے دی حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ وَبِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ دهغه بنکاره ثابتیږی چه د قرآن

الفاظ د الله د جانبه دی، او د الله کلام دے، کچرے مضمون دیو زید وی او د دغے مضمون ادا په الفاظو د بل (عمرو) وی نو دے نه به د زید کلام نه بلکه د عمرو کلام و ئیلے شی په دے وجه د قرآن الفاظ او معنے د واړه د الله د جانبه دی او قرآن له هم د دے ذات ترتیب کړے دے، مونږ نور زیات د خبرو په ولو نو کښے حان نه ښلوو څکه چه څه ډیره فائده ئے نشته، په مناهل العرفان کښے دا پوره ذکر مضمون شته دے:-

د قرآن، سنّت او د حدیث قدسی بیلتون

امام سیوطی رحمه الله د امام جوینی نه نقل کړیدی، چه د قرآن الفاظ او معنے د واړه د جبرائیل علیه السلام په واسطه د الله تعالیٰ د جانبه نازل دی او د حدیث مضمون د الله د جانبه دے مګر الفاظ ئے د رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، (اتقان جلد ۱ ص۴۳) او حدیث قدسی به هغه وی چه الفاظ ئے هم د الله د جانبه وی لیکن معجزه نه وی او نه د هغے د الفاظو په تلاوت هغه ثواب حاصلیږی کوم چه د قرآنی الفاظو په تلاوت حاصلیږی او نه په نمونځ کښے د دے لوستل کیدی شی (مناهل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص۴۴)

د احقر په رائے کښے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دواړه مضمون د الله د جانبه دے لیکن د حدیث نبوی نسبت الله تعالیٰ نه کول معنوی دی، مطلب د جانبه د الله خو مضمون دے لیکن په بنکاره الفاظو کښے ئے نسبت الله تعالیٰ نه نه دے شوے مګر د حدیث قدسی نسبت په بنکاره الفاظو کښے الله تعالیٰ نه کول څکه ضروری دی چه دا د الله تعالیٰ حکم او امر دے او هم په دے وجه د حدیث قدسی الفاظ بدلول او روایت بالمعنی جائز نه دے او د حدیث نبوی جائز دے

ketabton.com - The Digital Library

خو په شرط دَدے چه اصلی معنو کښے ئے فرق را نشی همدغه
وجه ده چه حدیث قدسی ته ئے حدیث اُوئیل چه الفاظ نبوی د
پاره دا (حدیث) خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے دَ بنکاره نسبت په
وجه شوے دے چه دَ حدیث نبوی نه دَدے زیات اهمیت او
خصوصیت ثابت شی، واللهُ اَعْلَمُ :-

دَ وحی دَ نازلیدو قِسمُونه

دوحی نازلیدل به یا ئِه ذریعه دَ فرښتے وی یا بیخ په نیغه دَ الله دَ
جانبه

دَ رُوښی قسم بیادرے قسمه دی

(۱) وحی تصلصلی (۲) وحی تمثّلی (۳) وحی رُوعی

(۱) وحی تصلصلی کښے جبرئیل علیه السلا په خپل اصلی حقیقت (مَلکیت)
باندے قائم وی اوَ وحی راوُړی، چه په حدیث دَ بخاری کښے دے ته ډیرا
سخته وحی وئیلے شوے دی فرمائی (وَهُوَ اَشَدُّهُ عَلَیَّ) دا شدت په دے
وجه دے چه بشریت اوملکیت دواړه یوځائے کیدل ډیرلوے پیښے حُکمه
دے چه فرښته اوانسان یوجنس نه دے اوبله وجه ئے دا ده چه
نبی علیه السلام دَ بشریت نه مَلکیت ته عُرُوج اُکړی گویا کښ دواړه
حضرت جبریل اوحضور علیهما السلام) فرښتے خپل منځ کښے یو
ځائے شی اودا ځکه پیښے دے چه گویا کښے دَ حضور علیه السلام جنس
بدل شی (دَ بشریت نه ملکیت ته) اودا څه آسانه خبره نده :-

(۲) دویم وحی تمثلی ده چه جبرئیل علیه السلام دَ انسان په شکل کښے وحی
راوُړی په دے صُورت کښے حضرت جبرئیل علیه السلام دَ ملکیت نه
بشریت ته تنزل اُکړی اودَ وَهم جنسو یوځائے کیدل څه پیښے نه جوړ
دادواړه قسمه وحی ، اودَ رُوښی قسم وحی شِدّت دَ بخاری په ابتدا کښے ذکر

اوقُرآنی وحی عمُومًا په دے دوؤ طریقو را ځلے ده :-

(۳) دریم قسم وحی رُوعی ده : چه جبرئیل علیه السلام وحی په زړه
مبارک دَ نبی علیه السلام دَ الله په حُکم نازِله کړی اودَ حُضور علیه
السلام دَ آورید و (په غوږ و مبارکو) هغے سره څه تعلق نه وی :-
(اَخْرَجَهُ الْحَاکِمُ)

دَ بالذات (بیخ په نیغه) وحی دوه قسمه دی

(۱) په ویښه لکه دَ معراج په شپه دَ الله دَ جانبه بیخ په نیغه (بلاواسطے
په وحی شوے وه :-

(۲) یا په خوب کښے لکه دَ حضرت معاذ رض په حدیث کښے دی، اَتَانِیْ رَبِّیْ فَقَالَ
فِیْمَ یَخْتَصِمُ الْمَلَاُ الْاَعْلٰی ، یعنے خوب کښے ما ته الله تعالے راغے اووے
فرمائیل چه دَ عالَمِ بالا فرښتے په څه کښے بحث کوی (اتقان جلد ۱ ص ۳۲)

پنځم فصل

(دَ قُرآن جمع کول اوَ هغے تَدوِین)

قُرآن دَ خالِق کائنات آخری کتاب دے، حُکمه الله تعالیٰ دَدے دَ
محفُوظ ساتلو مکمل انتظام اُکړو عالَمِ بالا کښے ئے په لوح محفوظ
(بَیت العزت کښے محفُوظ کړو او په زمکه ئی دَدے دَ حفاظت دوه قسمه
انتظام اُکړو، یُوحِفاظتِ صدری، چه دَ نبی علیه السلام او دَ اُمت په زړونو
او دِماغونو کښے ئے محفُوظ کړو، چه دا قُرآن پخپله ذکر کړیدی په بخاری
کښے دَ ابن عباس رض نه منقُول دی، چه دَ قرآن دَ نازلیدو په وخت به
جبریل علیه السلام سره، سره حضور علیه السلام لوستو او تلاوت کولو
چه قُرآنی وحی محفُوظه شی نو دا آیت نازل شو :-

ketabton.com : The Digital Library

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ط دزرزده کولو د پاره نه په دے
اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ۝ سوره ۷۵ خپله ژبه مه خوزوه حضور په
القیامة آیت ۱۶ او ۱۷ ✣ ✣ ✣ ذمه دی دے جمع کول ستا سینه
کښے او لوستل ستا په ژبه ✣ ✣ ✣ ✣ ✣
دے نه پس به دی علیه السلام په چپه خوله د قرآن وحی آوریده او هم
د غسے به ئے یاد یده او نور و خلقو ته به ئی رسوله دا رنګ د قرآن د حفظ
ذمه واری یو بل خلاصه کښے الله پخپله اخیستے ده، فرمائی، سَنُقْرِئُكَ
فَلَا تَنْسٰى" : موږ به تا نه (قرآن) لولوو بیا به تا نه نه هیریږی.
دا امت په سینو کښے د قرآن محفوظ کولو ذکر هم قرآن کښے شته فرمائی
بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ز د قرآن سنګاره ایتونه
(دی چه د اهل علمو په سینو کښے موجود دی :-

قدرت د اخری کتاب په سینو کښے محفوظ ساتل غوښته نو دے د پاره د
د رڼو میے نه دا سے قوم چوڼ کړو چه د هغوی حافظه بیمثاله وه د هغوی
سینے د نورو امتونو د قبائلی نسبونو خزانے وے او دوی به یوځل
د سړو لو شعرونو قصیده چه واوریده نو ورته به یاده شوه او د عربو
تاریخ په دے ګواه دے، او بیا دا نالوستے قوم وو د دوی د هر آوریدلو
شی پتول دارومدار په قوتِ حافظه باندے وو نو د دی دے فه
قوتِ حافظے له قرآن او اسلام نور هم ترقی ورکړه او دا نور هم
زیات شو د دے نه بغیر عربو سره د قرآن محفوظ ساتلو د پاره د
هغوی د زړه لګولو، او شوق زیاتولو نورو اسباب او محرکات هم
شوچه د هغے په زور دوی د خپل ذهن او دماغ قرآن یاد ولو ته دلته
زیاته محنه کړه چه هغه دا دی

اول محرک د عربو ساده او د تکلف نه خالی وو، د هغوی د

ضروریات د پیر مختصر وو چه هغے د پاره د دومره محنت او منډو وتر و
ضرورت نه وو چه کوم به ئے بیا مونده نو هم په هغے به ئے قناعت کولو
او نور و پسے به ئے مخه نه اړوه هم په دے وجه د هغوی ژوند فارغ و
او د قرآن د حفظ د پاره دوی سره د پیر اُزکار وخت وو مطلب دا
چه د اُزکار وخت زیاتوالے هم یو سبب او محرک وو ✣ ✣ ✣

دویم محرک قرآن او وحی سره د دوی د حد نه زیات ته
مینه او عشق وو او دا دواړه داسے څیزونه
دی چه د یو څیز را بنکلوا او حاصلولو د پاره د پتولو نه لوئے محرک دے
چه دوی ئے، د یو عاشق په شان په قرآن یاد ولو مجبوره کول د صحابه
کرامو قرآن سره د عشق او محبت د پیر تاریخی واقعات موجود دی چه
دے کښے د شک کولو هیڅ وخه ځائے نه پاتے کیږی هر کله چه یو څیز
سره د مضبوط حافظے والا قوم په عاشقانه دول محبت پیدا شی نو بیا
د غه څیز د پیر زر یاد ولے شی :-

دریم محرک د قرآن حیران کُن او تعجب پیدا کونکے رنګ دریم
محرک وو، خصوصاً چه پتول د عربو فصیحان
او بلیغان د دے د مثل را وړو نه پاتے راغلے وُو او دا هم د صحابه کرامو
خپل ځان ته د را بنکلو یو باعث وو، ځکه چه د انسان په طبیعت کښے دا
پراته دی چه هغه د هر عجیبه او ناآشنا څیز د یاد ولو کوشش کوی لهذا
دے محرک هم د صحابه کرامو زړونه د قرآن یاد ولو ته را تیښت کړه
او دوی په پوره توجه سره د دے په یاد ولو کښے ښکیده او د قرآن
حیران کُن اعجاز په دوی کښے د دے د یاد ولو زبردسته جذبه او اشتیاق پیدا کړ

څلورم محرک په حدیث کښے د قرآن په زده کړے او د دے په
یاد ولو او په دے د عمل کولو ترغیب ورکړے

ketabton.com : The Digital Library

شوے دے چه په هغے د صحابه کرامو ایمان او کامل یقین وُو تر دے حده
چه په قُرآن عمل کولو باندے به هغوی ټپچل ځانونو قربانولو فخر
اووبارکولو، اوکله به چه صحابه کرامو د ترغیب الهی آیتونه واوریدل
نو د هغوی د شوق اور به نور زیات په لمبو شو مثلاً دا آیتونه ـ
(۱) اِنَّ الَّذِیْنَ یَتْلُوْنَ کِتٰبَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ
سِرًّا وَّعَلَانِیَةً یَّرْجُوْنَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُوْرَ (سوره فاطر آیته ۲۹)
(۲) کِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَیْكَ مُبٰرَكٌ لِّیَدَّبَّرُوْٓا اٰیٰتِهٖ وَلِیَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ
د صحیح مسلم په روایت د حضرت عثمان رض یو حدیث شریف دے
خَیْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْاٰنَ وَعَلَّمَهٗ: په تاسو کښے د ټولو نه زیات بنه
هغه کس دے چه قُرآن زده کړی او بل ته ئے اِزده کړی ـ

اوبل حدیث د عبدالله بن مسعود رض په روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْاٰنِ فَلَهٗ بِهٖ حَسَنَةٌ وَّالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا
لَا اَقُوْلُ الٓمٓ حَرْفٌ بَلْ اَلِفٌ حَرْفٌ وَلَامٌ حَرْفٌ وَّمِیْمٌ حَرْفٌ ـ
په دے حدیث کښی د قُرآن په یو یو لفظ د لسو لسو نیکو وعده اوثواب
ښودلے شوے ده نو دا سے قسم ترغیبات او تشویقات نو به په
صحابه کرامو دیر غټ اثر غورځید و کوم نه چه قُرآن او حدیث
درک دے، همدغه وجوه وه چه صحابه کرامو خپل ټول ژوند د قُرآن
په حفظ کولو کښے تیر کړو ـ

پنځم محرّك د صحابه کرامو د دین د نجات اګی یوه ذریعه هم د قُرآن وو د وی به خپله پته وه اوکامیابی هُم قُرآن سره تړله او داعشق جذبه او یقین د دے باعث شو چه هغوی به قُرآن دے د عاشق په توګه یاد ولو ـ

شپږم محرّك صحابه کرامو به قُرآن حکیم په نماځ کښے په

تراویحو کښے لوستلو د ژوند په ټولو کارونو کښے به ئے هم په دے فیصله
کولے په عقائدو ـ عباداتو، اخلاقو او اعمالو کښے به د دے په هدایت
تلل غرض د اچه اسلامی ماحول او معاشره کښے د قرآن حفظ د دیر
عزت او شرافت ذریعه وه نو ځکه د دے باعث شو چه قُرآن حفظ
یاد کړے شی ـ

د قُرآن یاد ول او صحابه کرام

د دے تیرو شو و محرّکاتو اثر وو چه صحابه کرامو خپله ټوله محنه قُرآن
یاد ولو ته کړے وه ـ د عرب و قبائلو د یر لږ لږ مزلونه کول او د
قُرآن د یاد ولو د پاره به ملونے مُنوّرے ته راتلل او نبی علیه السلام به
هُم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلو ته په دے غرض لیږل چه
قرآن هغوی ته وَرْیاد کړی په صَفَر سنه ۴ هـ د ابُو براء په درخواست
نجدیانو ته د قرآن د تعلیم او تبلیغ په غرض د حضرت مُنذر بن عمرو ساعدی رض
په مشرۍ کښے دا ویا ۷۰ قاریانو یو ټولے حضور علیه السلام ورلیږلو
خو د عامر بن طفیل په ټکۍ سواد دګو صحابه کرامو مُنذر بن محمد رض
او عمرو بن اُمیه رض ټول شهیدان کړے شُو د شهید کیدو په وخت
چه حرام بن ملحان رض نه نیزه پورے را پورے اُوته نو هغوی اُفرمایل
اَللّٰهُ اَكْبَرُ فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ (الله اکبر ځماد ګ کعبے په پروردګار قسم
وی چه ځُر کامیاب شوم)

د دے ټولې نوم د سَرِیَّةُ الْقُرَّاءِ ط) وو او هُم د دینه په دغه وخت کښے
د قاریانو او د حافظانو د ګڼو والی پته لګی (فتح الباری جلد ۷ صـ ۲۹۶
علامه ذهبی په طبقات القُرّاء کښے دا ووُ مشهور و حافظانو او قاریانو
نُومُونه بنودلی دی کوم نه چه د قاریانو د قرأت سند د سیږی،
هغه دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) اُبَی بن

ketabton.com - The Digital Library

کعب رضؓ (۴) عبدُ اللہ بن مسعود رضؓ (۵) سالم مولیٰ رضؓ (۶) ابی حذیفہ رضؓ
(۷) معاذ بن جبل رضؓ چہ پہ دے کښے اُبی بن کعب رضؓ دَ قاریانو سردار دے
پہ مفتاح السعادات جلد ۱ کښے دی چہ ابو موسیٰ الاشعری پُورہ قرآن
یاد کړے وو او حضور علیہ السلام تہ ئے واورولو، پہ صحابہ کرامو کښے لس زدہ
حافظان صحابہ کرام دیر مشہور وو چہ پہ هغوی کښے اُوہ دیرش نور تہ اعلیٰ
مقام حاصل وو دَ هغوی نومونہ دادی (۱) ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲)
عُمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۳) عُثمان بن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۴) علی بن
ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۵) عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۶) طلحہ رضی
اللہ تعالیٰ عنہ (۷) سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۸) حذیفہ بن الیمان
رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۹) ابو هریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۰) عبادہ بن الصامت رضی اللہ
عنہ (۱۱) معاذ بن جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۲) مجمع بن حارثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۳)
فضالہ بن عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۴) ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ عنہ
(۱۵) عمرو بن العاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۶) سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۷)
عبد اللہ بن عباس رضؓ (۱۸) ابو ایوب انصاری رضی اللہ (۱۹) عبد بن ذو
ذوالحارین رضی اللہ تعالیٰ (۲۰) عبید بن مُعاویہ بن زید بن ثابت رضی اللہ
تعالیٰ (۲۱) ابو زید رضی اللہ تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفہ رضی اللہ
تعالیٰ (۲۳) سلمہ بن مخلد بن الصامت رضی اللہ تعالیٰ (۲۴) سعد بن عبید
بن نعمان الانصاری رضی اللہ تعالیٰ (۲۵) زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ (۲۶)
اُبی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ (۲۷) عبد اللہ بن السائب رضی اللہ تعالیٰ (۲۸)
سلیمان بن ابی حشمہ رضی اللہ تعالیٰ (۲۹) تمیم الداری رضی اللہ تعالیٰ (۳۰)
معاذ بن الحارث رضی اللہ تعالیٰ (۳۱) ابو الدرداء رضی اللہ تعالیٰ (۳۲) عُقبہ
بن عامر الجُهنی رضی اللہ تعالیٰ (۳۳) عبد اللہ بن عمر بن الخطاب رضی اللہ
(۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی اللہ تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعہ رضؓ

(۳۶) عبد اللہ بن عمرو بن العاص رضی اللہ (۳۷) ابو حلیمہ معاذ رضؓ
بحوالہ تہذیب، طبقات بن سعد، تذکرۃ الحفاظ ذہبی، مفتاح
السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خُو دَ پُورہ قرآن دَ حافظان
لنډ بیان دے او چا تہ چہ نیمگړے قرآن یاد دے هغوی خو شمیر
نشی کیدے او دا دَ قرآن دَ حافظانو رُوښے دَ وروستو اسلام رچہ خو مره
بہ خورید و هومره بہ ورسره حافظان دَ قرآن
هم زیاتیدل، سرولیم میور غوندے دَ اسلام دُشمن هم خپل
کتاب لائف آف محمد کښے اقرار کړو چہ د صحابہ کرامو حافظہ
زیاداشت) بے مثالہ وہ لکہ چہ لیکی چہ دَ دوی حافظہ دیرہ لُوچہ
وہ خو دَ قرآن دَ پارہ بہ ئی دا دیرہ زیاتہ استعمالولہ، دَ دوی حافظہ
دومره مضبوطہ وہ او محبت ئے هُم دومره قوی وو چہ اکثر صحابہ وُو د پیغمبر
علیہ السلام پہ حیاتِ مُبارک کښے بہ وحی صحیح لوستہ او یادولہ، پہ شپږمہ
صدئ عیسوی کښے عرب څہ چہ پتولہ دُنیا کښے دلیکونکو لوستونکو خلقو
شمیر زرو کښے یو نہ هم کم وو د پریس او چاپ خانے انتظام نہ وو پہ دغے
دَ دوی نیات کار بہ پہ پاڈولو دوان وو کوندی پہ یوځو تحریرونو کښے خو
زیاتے کمے راوستل دیر آسان وو، هم دغہ وجہ دہ چہ دَ دُنیا تولو
مذهبی کتابونو کښے تحریف اُشو۔ قرآن حکیم پہ زمانہ د پیغمبرئ
کښے پہ زرګونو سینو کښے پُورہ محفوظ وو او لکهونو سینو کښے نیمګړے محفوظ وو
دا بیان پہ سورۂ عنکبوت کښے شویدے،
بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ ۔ قرآن دَ واضحو آیتونو مجموعہ دہ چہ
اُوتُوا الْعِلْمَ (سورۂ عنکبوت ایت ۴۹) دَ اهل علمو پہ سینو کښے محفوظ دی؛
دقرآن دَ یادولو او دَ تلاوت کار پتولو مسلمانانو جاری ساتلو، مسلمانانو پہ
حُکمِ قرآن پہ نوښتو کښے لوستو چہ دے لوستو پہ نماځ کښے فرض وہ

ketabton.com - The Digital Library

تردے چه عثمان غنی رضی الله تعالیٰ عنه او تمیم داری رض به په یو یو رکعت کښے یوتول قرآن ختموَلو (تهذیب التهذیب و استیعاب) عبد الله بن عمر او عبد الله بن عمرو العاص به په یو شپه کښے قرآن ختموَلو (فتح الباری) سعد بن المنذر به په درے ورځو کښے قرآن ختموَلو (اسد الغابة) دَسلفو دَقرآن دَتلاوت دا حال وو چه به بعضے شوارو ځایونو کښے اُته کوته قرآن شریف ختموَلو، یعنی څلور ختمه دَورځے او څلور ختمه دَشپے، بعضے به دورځے درے کړته او بعضے به دوه څله حالانکه حضور علیه السلام دَدرے ورځو نه کم وخت کښے دَقرآن شریف دَختمولو نه منع کړے وو، چه دَقرآن دَمطالبو په پوهه کښے څه نقصان راځی، ترمذی کښے عبد الله بن عمر رض مرفوعاً روایت کړے دے:-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَءَ الْقُرْاٰنَ فِيْ اَقَلَّ مِنْ ثَلٰثٍ: (اتقان جلد ۱ ص ۳۷)

په سینو کښ دَحفاظت دا انتظام هیڅ یو انسان کتاب نه نصیب شوے نه دے کوم کتاب چه دَمسلمانانو په غوبنه څرمن څه چه په رک رک اوپه زړه اودماغو کښے ښوتے وی او مشرق او مغرب دواړو کښ ددے داسے حافظان موجود وی چه دَهغوی الفاظ او حروف بالکل یو شان وی، څه کمے زیاتے پکښے نه وی، دَدے بیمثله انتظام باوجود دَقرآن په حفاظت کښے بیا هم دَچا شک شُبه کیدے شی:-

دَقرآن حکیم تحریری حفاظت

په اتقان کښے دَمستدرک حاکم په حواله نقل دی چه قرآن په تحریری صورت کښے درے کرته جمع شوے دے (۱) د پیغمبر علیه السلام په زمانه کښے (۲) دَابوبکر صدیق رضی الله په زمانه کښے (۳) دَحضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په زمانه کښے دَاړومبی دوه جمعے په بخاری وغیره کښے دَزید بن ثابت الانصاری دَروایت نه ثابتے دی (اتقان جلد ۱ ص ۵۷ تا ۵۹). اودا دریمه جمع،

یعنے عثمانی جمع دَحضرت حُذیفة بن الیمانی دَروایت نه منقوله ده دَدے دَکوارو وجمعو په نوعیت کښے فرق وو، دَړومبی قسم (نبوی) جمع مقصد داووچه قرآن ضائع نشی نو ځکه قرآن په مُختلفو څیزونو لیکلے شو - څه خو دَسپینو کانړونه جوړے کړو تختو باندے، څه دَسپینو څرمنو په ټکړو او څه دَکړکی په هوارو تختو باندے، نو داجمع دَیو کتاب په شکل کښے نه وه دصدیقی نه جمع مطلب قرآن دَکتاب په شکل یوځلے کول وو چه دَځان ځان له ټکړو دَضائع کیدو هیڅ څه خطره پاتے نشی دَاجمع په کاغذ شوے وَه چه دَنبی علیه السلام په زمانه کښے نه وو (کاغذ) اودَابوبکر صدیق رض په زمانه کښے دَشام نه مدینے مُنوّرے ته راوسیدلے وو- مُوطا امام مالک رح کښے دَسالم بن عبد الله نه روایت دے:-

جَمَعَ اَبُوْبَكْرِنِ الْقُرْاٰنَ فِي الْقَرَاطِيْسِ: ابوبکر رض صدیق قرآن په کاغذ جمع کړے وو) مغازی مُوسیٰ بن عُقبه کښے دی:-

حَتّٰى جُمِعَ عَلٰى عَهْدِ اَبِيْ بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ: (اتقان جلد ۱ ص ۵۹) دَابوبکر رض په زمانه کښے قرآن په کاغذ لیکلے شو اوجمع شو):

دَحضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په زمانه کښے دَقرآن جمع کولو مطلب داوو چه دَمختلف قسمه تلفظ نه دا محفوظ کړے شی، چه دے نه فساد پیدا نشی، دا فرق امام سیوطی په اتقان کښے دَابن تین نه نقل کړیدے (اتقان جلد ۱ ص ۶۰):-

صدیقی رض جمع

ددے جمع مُحرّک فاروقِ اعظم رض وو بخاری کښے دَزید بن ثابت نه روایت دے، چه کله په جنګ یمامه کښے اویا (۷۰) حافظان شهیدان شول نو ابوبکر صدیق رض دَاُمّت نه ډار شو، څرنګه چه لاړم نو هلته حضرت عمر رض

ketabton.com - The Digital Library

هم موجود وو، حضرت صدیق رضی الله تعالی اُ فرمائیل چه:

أَنَّ عُمَرَ رض أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ الْقَتْلَ قَدِ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرَّاءِ الْقُرْآنِ وَإِنِّي (۲) أَخْشَى أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرَّاءِ فِي الْمَوَاطِنِ فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي (۳) أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ كَيْفَ نَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم

(۱) ماته عُمر رض راغلو او وے و ئیل چه د یمامه په دے کرم جنګ کښے د قُرآن قاریان شهیدان شول ؛ (۲) کچرے نور وجنګونو کښے هُم داسے قاریان شهیدان کیدل نو د قُرآن ډاکثر حصه ضائع کیدو خطره ده (۳) لهذا تاسو حکم ورکړئ چه قُرآن د تحریری صورت کښے جمع شی ما هغه نه اُو ئیل چه مونږ څنګه هغه کار اُکړو کوم چه پیغمبر علیه السلام نه کړی

(۴) فَقَالَ عُمَرُ رض هَذَا وَاللهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ ؛ (۴) حضرت عُمر رضی الله تعا

(۵) يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللهُ صَدْرِي لِذَلِكَ ؛ اُو ئیل چه خدائے م د قسم وی چه دے کښے خیر دے، نو همیشه به ؛ (۵) ماته هم داسے و ئیل تر دے چه خُما سینه الله دے کار د پاره پرانسته ؛

مُونږ رُوبه لیکلی دی چه نبی علیه السلام پخپله زمانه کښے د قُرآن لیکلو حُکم ورکړے وو، لیکن هغه په کتابی شکل کښے نه وو خو د حضرت عُمر رض مُطالبه داوه چه د کتابی صُورت کښے جمع شی، حُکه خو حضرت ابوبکر رض اُفرمائیل چه مُونږ څنګه داسے کار کولے شُو کوم چه حضور علیه السلام نه دے کړے لیکن حضرت عُمر رضی الله تعالی د دے هغه ضرورت په ابوبکر رض اُ منلو کوم چه دے وخت کښے را پیښ وو د نبی علیه السلام په زمانه کښے نه وو پیښ شوے، د نبی علیه السلام زمانه کښے قُرآن چه کتابی شکل کښے جمع نه وُو د هغے وجهے داوے (۱) د نبی علیه السلام په زمانه کښے هغه حالات نه وُو کوم چه صدیق رض په زمانه کښے را پیښ شوا و د هغے په وجه

قُرآن ته کتابی شکل ورکړے شو ؛ (۲) د نبی علیه السلام په زمانه کښے هغه خیزونه نه مُوندے کیده کوم چه د صدیق رض په زمانه کښے اُموندے شوه لکه کاغذ او نور د لیکلو سامان وغیره ؛

(۳) د نبی علیه السلام په زمانه کښے لا د تلاوت منسُوخ کیدو احتمال وُو کچرے دغه وخت د کتاب په شکل کښے قُرآن لیکلے شوے وے، نو بیا به د بعضے تلاوت منسوخ کیدو په وجه هغه ټول کتاب بدلولے شو چه هغه پیرګران کار وو ؛

(۴) قُرآن به د احوالو او واقعاتو په ترتیب نازلیدو او اُیتونه او سُورتونه به د مضامینو په ترتیب لګیدل کچرے د نبی علیه السلام په زمانه کښے قُرآن د کتاب په شکل جمع شوے وے، نو د نوی اُیتونو یو ځائے کول به مناسب وُو اُیتونو او سورتونو ته سره بیا د پیرګران وو، دا صورت د حضرت ابوبکر صدیق په زمانه کښے ختم شو، حُکه چه وحی را تلل بند شو، کاغذ او نور سامان د لیکلو پیدا مُوندے شو، شو حافظان د پیر شهیدان شول، نو حُکه قُرآن ته کتابی شکل ورکول ضروری شول ؛

د صدیقیؓ جمع دستُور

حضرت صدیق رض د قُرآن په جمع کښے پوره احتیاط کړے وو او داسے انتظام ئے کړے وو، چه د قُرآن په کتابی جمع کښے د هیرے یا د بلے غلطئ څه احتمال هم پاتے نشی هغوی په جمع کولو د قُرآن کښے صرف په دے اکتفا اُ نکړه، چه هغه اُیاتُونه د یو راجمع کړے شی کوم چه چا نه یاد وی، یا په څه څیز لیکلی وی، یا د حضور علیه السلام نه آوریدلی شوی وی، بلکه دے بارے کښے په دوه قاعدو عمل اُ کړو ؛

(۱) هغه لیکلی شوی اُیتُونه د جمع کړے شی، چه رسول الله صلی الله علیه السلام د خپل وراندے په چا لیکلی وی او د دوه عادلانو ګواهانو په

ketabton.com - The Digital Library

ذریعه دده ثبوت اُمونده شی، په ابوداؤد کښے د حضرت عُروه رض نه روایت دے،

اِنَّ اَبَا بَکْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَیْدٍ اقْعُدَا عَلٰی بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَکُمَا بِشَاهِدَیْنِ عَلٰی شَیْءٍ مِّنْ کِتَابِ اللّٰهِ فَاکْتُبَاهُ:	حضرت ابوبکر رض حضرت عمر رض او زید رض دواړه ته اُویل چه تاسو د جماعت په دروازه کښے کینئ چه دکتاب الله په کوم لیکلی شوی ایتو نو دوه کسان گواهان

تیر شول نو هغه ایتونه اُلیکئ،

(۳) دویم داچه دغه لیکلی آیتونه د دیرو صحابه کرامو رض په سینو محفوظ هُم وی (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۲۴۵)

دغه رنگ ابن ابی داؤد په کتاب المصاحف کښے سند سره بیان کړیدے چه وَمَا کَانُوا یَکْتُبُوْنَ فِی الصُّحُفِ وَالْاَلْوَاحِ: صحابه ورض به چه کوم قرآن په صحیفو وَالْعُصُبِ وَکَانَ لَا یُقْبَلُ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰی: په تختو او د تجورو په څانگو لیکلی و یَشْهَدَ شَاهِدَانِ ... نو هغه به د دوو کسانو د گواهئ نه پس قبلولے شو

عثمانی جمع

د اسلام دائره هرکله چه لویه شوه نو کوم مسلمانان نور قرآنی ایتونه د کوم اُستاذ نه په کوم تلفظ او قرأت کښے چه زده کړی وو نو په هغوی کښے او به نورو هغه مسلمانانو اختلاف پیدا شو کومو ته چه په بل قرأت کښے تعلیم ورکړے شوے وو، لکه څنگه چه بُخاری کښے د حذیفه بن الیمانی دا ذکر شوے خبره د دے قسمه فتنے دلیل دے کوم چه د آرمینیا او د آذربائیجان د فتح کولو نه پس مدینے منورے ته واپسی کښے د حضرت عثمان رض په خدمت کښے داعرض وړاندے کړو:

اَدْرِكْ هٰذِهِ الْاُمَّةَ قَبْلَ اَنْ یَّخْتَلِفُوْا: په دے اُمت کښے د یهودو او نصارٰی اِخْتِلَافَ الْیَهُوْدِ وَالنَّصَارٰی ... په شان اختلاف پیدا کیدو نه وړاندے کړو:

تاسو دا سنبال کړئ:

تر دے چه په مدینه منوّره کښے هر د اُستاذ انو او شاگردانو په مینځ کښے د قرأت دا اختلاف فتنه پیدا شوه. نو څکه خو حضرت عثمان رضی الله په خطبه کښے اُفرمایل چه "هر کله تاسو کښے دا اختلاف دے (چه په مدینه کښے یئ) نو لرے [illegible] بنارونو کښے خو دده نه هُم د نورو ښارونو کښے اختلاف پیدا کیدو خطره ده" معنوی خبل الفاظ دادی،

اَنْتُمْ عِنْدِیْ تَخْتَلِفُوْنَ فَمَنْ نَّاٰی مِنَ الْاَمْصَارِ اَشَدُّ اِخْتِلَافًا. (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۲۴۵ و اتقان ص ۵۹)

نو بیا هغوی دا قضیه صحابه کرامو رض ته وړاندے کړه او د هغوی په اتفاق سره حضرت عثمان رض د حضرت حفصه رض نه د قرآن هغه نُسخه را اُوبلله کومه چه د حضرت صدیق رض په زمانه کښ لیکلے شوے وه او د هغے څو یو نقلونه ے واخیستل د دے د پاره چه هغه مشهوره او بناد و نوته اُکیزی او هر د هغے په مُطابق د دے قرآن ذکر کړے او بشود نه جاری وی او د دے نه علاوه د نورو د قرأتُونو بندیز ے اُکړو، د دے عثمانی مجموعے ته "امام" حُکمه کیبنودے شو چه هغه د تولو قرآنی نسخو پیشوا او امام دے، په اجماع د صحابه کرامو سره د دے لیکل چه د کوم مجلس (کمیټ) په حواله شو، هغه څلور تنه وو، د دے قریش او یو انصاری وو د قریشو صاحبان دا وو،

(۱) عبدالله بن زبیر رض (۲) سعید بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن الحارث رض (۴) او زید بن ثابت انصاری وو:

د عثمانی رض جمع د دستور (آئین)

په عثمانی جمع کښے د دے خبرو خیال اُساتلے شی:

(۱) په مصحف کښے هم هغه څیز درج دی کوم چه یقینی قرآن منلے شی،

ketabton.com - The Digital Library

(۲) داهم معلومه وی چه د حضور علیه السلام په آخری دور کښے د دے تلاوت باقی وو۔

(۳) د کوم صحیح والے چه حضور علیه السلام نه ثابت وی او د هغے تلاوت منسوخ نه وی (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۲۵۰) امام سیوطی رح نقل کړیدی چه د دے نسخو شمیر اُوه ووچه اُوو سنادونو سره تړون لری، یوه نسخه حضرت عثمان رض په مدینه منوره کښے اُساتله او نوره ے مکه مکرمے، شام، یمن، بحرین، بصرے، او کوفے ته اُلیږلے (اتقان جلد ۱ ص ۶۰) بیا د دے نسخو نه مسلمانانو بیشمیره نسخے نقل کړے او حضرت عثمان رض حکم اُکړو، چه د دے نه سوا په کومو نورو نسخو کښے چه د قرأت اختلاف وی نو هغه ضائع کړی، د حارث محاسبی نه په اتقان کښے نقل دی چه مشهوره داده چه حضرت عثمان رض جامع قرآن دے مګر په اصل کښے جامع قرآن حضرت ابوبکر رض دے، حضرت عثمان رض خلق د تلفظ (قرأت) په یوه طریقه راجمع کړل، حکمه چه په وړاندے نورو نسخو کښے د پیر قرأت تونه موجود وو خو په اصل مضمون د قرآن کښے تر نه هیڅ فرق نه را تلو حضرت علی رض فرمائی کچرے حکه په دغه وخت کښے امیرالمؤمنین وے، نو ما به هم هغه کول چه کوم حضرت عثمان اُکړل (اتقان جلد ۱ ص ۶۰)

د قرآن آیتونه او سورتونه

عثمانی جمع په ۲۵ سنه هجری کښے اُشوه امام زرکشی او نورو علماؤ اجماع په دے خبره نقل کړیده چه د قرآن د آیتونو ترتیب توقیفی دے مطلب دا چه د الله په حکم شوے دے ۔ کښے د چارلے او خیال کار نه دے کړے د هر آیت په باره کښے به جبریل علیه السلام دا حکم راوړو چه فلانے آیت د فلانی آیت سره یو ځائے اُکلوئ، امام احمد د عثمان بن

العاص نه په اسناد حسن سره نقل کړیدے، حضور علیه السلام رض ته دی چه فلانے آیت په فلانی سورت کښے شامل کړئ همدغه رنګ ابوداؤد ترمذی او نسائی کښے د ابن عباس رضی الله تعالیٰ نه نقل شویدی،

كَانَ اِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْءُ دَعَا بَعْضَ : یعنی په حضور علیه السلام به چه مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُوْلُ ضَعُوْا هٰذِهِ : څه وخت څه آیتونه نازل شوے الْاٰيَاتِ فِي السُّوْرَةِ الَّتِيْ يُذْكَرُ : لیکونکے به ئے راوبللو او وے به ئے فِيْهَا كَذَا وَكَذَا : فرمایل چه دا آیتونه په هغه سورت کښے شامل کړه په کوم کښے چه دا دا مضمون دے،

د سورتونو په ترتیب کښے غوره یزه خبره داده چه هغه هم توقیفی دے، مطلب دا چه دا هم د الله په حکم شویدے ۔ امام جلال الدین سیوطی رح د کرمانی رح د کتاب البرهان نه نقل کړیدی ۔

تَرْتِيْبُ السُّوَرِ هٰكَذَا هُوَ عِنْدَ اللّٰهِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوْظِ : د سورتونو ترتیب هم دغه شان د اَعْلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ وَعَلَيْهِ كَانَ صَلَّى اللّٰهُ يَعْرِضُ : الله په نزد په لوح محفوظ کښ دے عَلٰى جِبْرِيْلَ كُلَّ سَنَةٍ : او هم په دغه ترتیب به حضور علیه السلام هر کال جبریل علیه السلام له آوروله ۔

دغه شان د امام بیهقی نه هم منقول دے امام بیهقی په "المدخل" کښ هم لیکلی دی،

كَانَ الْقُرْاٰنُ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ : د نبی صلی الله علیه وسلم په زمانه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَتَّبًا سُوَرُهُ : کښے د قرآن سورتونو او آیتونه وَاٰيَاتُهُ عَلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ اِلَّا الْبَرَاءَةَ : هم په دے ترتیب وو، وَالْاَنْفَالَ ۔ سوا د سورۂ براءة او سورۂ انفال ۔

ابوجعفر نحاس نه هم دغسے منقول دی، امام سیوطی رح په اتقان

ketabton.com - The Digital Library

جلد ۲ ص ۶۳ کښے د حذیفه ثقفی رض په روایت یو حدیث دا سے نقل کړے دے کوم چه په مسند احمد او په سنن ابی داؤد کښے هم موجود دے او د ابن رشد د کتاب المصاحف نه هم په تائید کښے دا سے روایت نقل کړیدے چه د قرآن د آیتونو او سورتونو ترتیب هم د الله په حکم شوید ے (توقیفی دے)

امام زرکشی رح په (برهان) کښے لیکلی دی چه څوک د سورتونو ترتیب نه اجتهادی وائی نو هغوی ته هم توقیفی ښی جګړه یواځے د لفظونو ده، حکه چه توقیف عام دے که قولی اوکه فعلی، بهرحال د حدیثو د ذخیرے نه ثابته ده چه د سورتونو مونږ نه په زمانه د نبوت کښے مشهور او معروف وکوم چه په اتقان کښے شته او دا د ده خبرے ثبوت دے چه د سورتونو ترتیب توقیفی دے،

د عثمانی رض مصحفونو تاریخ

مصحف مدنی د عثمانی مصحفونو کومه نسخه چه په مدینه منوره کښے اینوده شوے وه نو هغه د شهادت تر وخته حضرت عثمان رض سره وه د هغوی نه پس حضرت علی رض سره اوبیا د خلافت ملاویدا وسره حضرت معاویه رض ته اُسپارلے شوه بیا د اُندلس ته اُرسیده بیا د مراکش دارالسلطنت سره فاس ته اُرسیده (تاریخ ادبیات لیبی تذکرة المصاحف) بیا په څه طریقه مدینے منوره ته اُرسیده په رُومی جنګ عظیم کښے د مدینے گورنر فخری پاشا نوده تبرکاً سره قسطنطنیه ته یوړه او تر اُوسه هلته پرته ده،

مکی مصحف

مکی نسخه ۶۵۷ هجری پورے په مکه معظمه کښے پرته وه، محمد بن جبیر اندلسی په ۵۷۱ه د غلته د هغه زیارت کړے دو،

مولانا شبلی نعمانی لیکلی دی چه د هغه د سیاحت په وخت د غه نسخه په جامع دمشق کښے پرته وه او هغوی ته غالباً د نولسمے صدئ په اخر کښے زیارت کړے وو، کشاف المهدی ص ۱۵۷ کښے لیکل دی، چه سلطان عبد الحمید خان ۱۸۷۶ء نه تر دیرشو کالو پورے حکومت کړے دو په دغه زمانه کښے جامع دمشق کښے اُورا ګیدو او د غه نسخه یکښ اُسوحیده

شامی مصحف

مورخ احمد مقری ۱۰۴۵ه کښے د ده نسخے زیارت کړے وو او د کوفی نه د اُندلس د بادشاهانو بیا د سلاطین مؤحدینو، بیا د سلاطینو بنی مرین په قبضه کښے راغله او جامع قرطبه کښے پرته وه، قرطبے والو سلطان عبد المؤمن نه ورکړه او هم د ده په حکم ابن الشکوال د مراکش دارالسلطنت ته په شول ۵۵۲ه یوړه ۵۷۶ه کښے خلیفه معتضد علی بن مامون سره وه او هم په دغه کال د ه هرکله چه په تلمسان حمله اُکړه نو دے په کښے مړ شو په دے هله گله کښے دغه نسخه ورکه شوه خو بیا د تلمسان بادشاهی خزانے نه راا ُرسیده د هغه خاے نه یوسوداګر په بیعه واغسته او فاس ته ے راوړه چه تر اُوسه هلته پرته ده

بصری مصحف

دا نسخه د مصر په کتب خانه خدیوکښ پرته وه، د سلطان صلاح الدین ایوبی یووزیر په ۵۷۵ه کښ دا په دیرش زره اشرفو واغسته،

یمنی مصحف

یمنی مصحف د مصر د جامع ازهر په کتب خانه کښے اُس هم شته

د بحرین مصحف

د ا د فرانس په یو کتب خانه کښے پروت دے،

ketabton.com - The Digital Library

کوفی مصحف

دا د قسطنطنیے په کتب خانه کښے شته دے، د حضرت عثمان رضی اللہ
درے نور مصحفونه هم دی په دے کښے دویم مصحف عثمانی دقاهرے
په جامع سید نا حسین رض کښے شته۔ دریم مصحف عثمانی دتونس په جامع
ملیه دلی کښے وو، کچرے د تقسیم په هله کله کښے گلاوه شوے نو
هلته به پروت وی، خلورم مصحف عثمانی د لندن په انډیا آفس
کتب خانه کښے شته په دے لیکل دی، "کتبهٗ عثمان بن عفان"، دا
د مغلو بادشاهانو سره وو، داکبر بادشاه مُهرهم پرے شته په هغه
کښے دا میجر راونس له کوتونه وړ غلو هغه د ایسټ انډیا کتب خانے
ته ورکړو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او په یو صفحه کښے شپاړس
کرښے دی۔

د قرآن محفوظوالے یو داسے حقیقت دے، چه د هغے اقرار بحیثیت د
اسلام مخالفینو هم کړے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولډزیهر
وغیره د مسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پاره بے سروپیخه
شکونه پیدا کولو کوشش کړیدے، نومونږ اُس ددے نه تاسو خبرول
ددے خلفو اصلی غرض په قرآن کښے گډبُون او بدلون راوستل دی
دغه گولډزیهر یهودی مستشرق خو بیا په دے ډیر زور لګولے دے
په تفسیری مذاهبو کښ هغه د بیشیره اسلامی کتابونو مطالعه کړیده
او داخپل کتاب کے د "علمی تحقیق" په نوم اُلیکلو لیکن بیا هم د مستشرقینو
د عادت په توګه ددوی هر کتاب تحقیقی او علمی شان کمزوری خو
سیاسی شان ډیر زیات لری ددوی یقین دے، چه مسلمانان د خپلو
مرکزونو قرآن او صاحب قرآن نه د ټیکاره سیاسی طاقت په ذریعه
لرے سائل ممکن نه دی نو د خپل اصلی مقصد د تکمیل د پاره دے د جنګ

او د سیاست د میدان په ځای علمی میدان غوره کړو او د استشراق
په زهرجنه وسله د مسلمانانو د یقین کمزوری کولو او په دوی کښے
د شک د زهرو خورلو د پاره د اسلامی تحقیق په نوم کرورونه
روپئی اُلګولے او کتابونه لیکل د کامیابئ په اُمید شروع کړه د دوی د کامیابئ اُمید نه دی
را، د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او د مسلمانانو سیاسی تنزل چه دے
نه هغوی دا پے شتونی نتیجه را اُښکله چه پریوتی قومونه د غالب قومونو
هر قسم (غلطه هم) خبره منی او پریقین کوی:

(۲) انګریزی دان یوازے نه بلکه نورو مغرب زده خلق (چه احساس
کهتری کښے مبتلا دی) دیورپ هر مُصنف مُحقق کنړی او د خپل دینی
عالمانو نه کرکه لری، خو بنو نوی تعلیم یافته خلق د دینی تعلیم نه نا
خبره د یورپی مصنفینو هر یو خبره بے تحقیقه منی او دینی عُلماوو ته د کرکے
په وجه هغوی کوری نه چنا نچه د مسلمانانو دا قسم کمزوری د مستشرقینو
د کامیابئ باعث شوے، او مسلمانانو پخپله د دے نه په شکوک او شبهاتو
کښے راګیر شوے۔ د قرآن د محفوظیت په بارہ کښے د دوی شبهے اُصولاً دا دی

(۱) د بعضے آیتونو اور وایتونو نه د قرآن د غیر محفوظ کیدو دلیلونه نیول۔

(۲) د اختلافِ قرأت او سبعه احرافو نه دلیل نیول۔

(۳) د شیعه و د روایتونو نه حُجت نیول۔

مونږ به دا ټول په لنډه نقل کوو او د دے جوابونه به ورکوو

د بعضے آیتونو اور وایتونو نه دلیل نیول

د سورۂ اعلیٰ آیت	سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰٓى اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؛ البته

مونږ به تاته اُلولو نو ته به هیر نکړے خو چه کوم
الله اُغواړی۔

د دے آیت نه مستشرقینو دا نتیجه را اُښکے ده چه د قرآن څو آیتونه هیر کړے

ketabton.com - The Digital Library

خو دا غلط حُکمه ده (۱) چه دا استثناء صُوری ده حقیقی نه ده، په علمی اصطلاح کښے دا قسم استثناء دخپل فضل یا د قدرت د اظهار د پاره استعمالیږی دے نه د یو څیز مستثنےٰ کول مطلب نه وی بلکه مطلب دا دے چه مُونږ به تاته قرآن داسے اُولُوو چه ته به ئے هیر نکړے نو دا د الله فضل او احسان اګنړه ددے مثال داسے دے، لکه د قُرآنِ کریم په بل یو ځائے کښے په جنت کښے د جنتیانو د همیشه پاتے کیدو بیانولو نه پس اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ چه ذِکر دی، او مطلب ئے دا دے چه جنت کښے هیشوالے د الله فضل دے، که نه د الله تعالےٰ خو دا هیشوالے د جنتی ژوند واپس هم اغستے شی خو د الله وعده ده چه واپس ئے نه اخلی (۲) دغه نه علاوه که دا مطلب هُم واغستے شی چه ته به ئے نه هیروے خو هله که مونږ ئے هم نه هیروُل اُغواړو، یعنے داسے نه هیروُل د الله په مرضئ موقوف دی. نو بیا هم هیروُل حُکمه ثابت نه دی چه قرآن کریم په بل ځائے کښے صفا فرمائیلی دی، چه مونږ ئے تاته نه هیروُل نه غواړُو بلکه حُمونږ دا خوښه ده چه قُرآن د ستاسینه کښے محفُوظ وی، لکه چه سُورهٔ قیامة کښے دی:۔

اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ: سورهٔ القیامة (۳) دستا په سینه کښے د قرآن جمع کول د هغے محفُوظ کول او ستا په ژبه د هغے د لوستلو ذمه واری حُمونږ ده نه دے سُورت کښے د استثنائی صورت جوړه ئے هغه پریکړه اُس خو هیروُلو د هیریدلو سوال نه پیدا کیږی:۔

(۳) دریم جواب دا دے کچرے څه آیتونه هیر کړے شی نو دا به د هغے د منسُوخ کیدو یو شکل وی په دے د قرآن په محفوظیت کښے هیڅ فرق نه راځی یعنی کومه آیتونه چه د حضور علیه السلام په سینه مبارکه کښ الله تعالیٰ محفوظ اُساتل او هغوی اُمّت ته اُ رَسُول نو هم دا

قُرآن دے اوکه د حِکمت په وجه د حضور علیه السلام نه هیر کړے شونو هغه قُرآن پاتے نشو بلکه خالق کائنات پخپله هغه د قُرآن برخه جوړه نکړه، لکه څنګه چه هر حاکم ته اختیار وی چه خپل فرمان کښے څه ټکی او جُمله لیکی او څه نه لیکی او جُمله تر لرے کوی دا کار د فرمان د محفُوظیت نه خِلاف نه دے، دا خو د صاحب فرمان خپل کار دے د بل چا کار خو نه دے، چه فرمان پریکاره کیږی د قرآن کریم اِرشاد دے،

قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ: اے پیغمبره دا اعلان اُکړه چه څه تِلْقَاۗئِ نَفْسِيْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى: خپله ځانه په وحی الٰهی کښے ردّد اِلَيَّ: (سورهٔ یُونس آیة ۱۵) بدل نشم کولے څه خو صِرف د وحی تابعداری کوم:

د حضرت عائشے رضی الله عنها حدیث

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّهٗ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ يَرْحَمُهُ اللّٰهُ لَقَدْ ذَكَّرَنِيْ كَذَا وَكَذَا اٰيَةً كُنْتُ اُسْقِطُهَا مِنْ سُوْرَةِ كَذَا وَكَذَا (رواه مسلم)

حضور علیه السلام د شپے د یوسړی قُرآن واوُریده و نو وے فرمائیل چه الله د په دے رحم اُکړی دے ماته فلانی فلانی آیتونه د فلانی فلانی سورتو نو یاد کړی وو.

دے روایت نه دا ثابتیږی چه د قُرآن دغه آیتونه بالکل بیکاره او ضائع شول بلکه دا دے سړی د لوستلو ورانده حضور علیه السلام نه دا یادوُو، صحابه کرامونه هم یاد وو. لیکلے شوی هم وو صحابه کرام به لوستل لکه څنګه چه دغه سړی اُلوستل، نو په دے وجه دا دے آیتونه د ضائع کیدو خوځه احتمال پاتے نشو پرته دومره خبره ده چه د نبی علیه السلام توجُّه ورته نه وه او د دغه سړی په لوستو د نبی علیه السلام

ketabton.com - The Digital Library

توجُّه بیاورته اُشوه داسے نه چه حضور علیه السلام نه بالکل هیروو
دا خو یو عامه محاوره ده خو دے سره هوکله چه قرآن دَلیک په شکل
کښے موجُود وو، لکهونو ته یاد وُو، نو یو یا څوکسانو نه که هیر هم شی نو دے
سره دَ قرآن په محفُوظیت هیڅ اثر نه پریوځی ۔

یو عامه ضابطه۔ یو عامه قاعده داده چه داسے قسم هر څای کښے پکار راځی، هغه داده چه قُرآن په تواتر او قطعی اجتماع سره ثابت دے دَ اعتراض دَ یادې کوم روایتو نه چه پیښ کولے شی هغه خو یا ضعیف وی او یا ډیر ډیر نه زیات خبرِ واحد وی، خبرِ واحد ظنّی وی، او ظنّی دَ قطعی په مُقابله کښے بیکاره دے، نو ځکه داسے ډول قسمه اِعتراضُونه بالکل بے ځایه وی ۔

دَ ابن مسعود رضؓ روایت

مسند احمد او طبرانی او ابنِ حبان کښے دَ حضرت عبد الله بن مسعود رضؓ نه منقول دَه، چه هغوی به قُرآن کښے مُعَوِّذَتین یعنی قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ دواړه سورتونه نه لیکل، دغه شان ابو عبیده رح په روایت دَ ابن سیرین رح دَ ابن مسعود رضؓ نه نقل کوی چه هغوی به سورتِ فاتحه په قُرآن کښے نه لیکله او حافظ بن حجر رح دَ بُخاری په شرح کښے دے روایتُونو نه صحیح وئیلی دی خو دے خو جوابُونه دی ۔

(۱) دَ سورۃِ فاتحه او دَ دواړو معوِّذتینو قرأت په یقینی تواتُر سره ثابت دے نو ظنّی خبر دَ دے مُقابله کښے هیڅ نه دے او کیږے دَ ابن مسعود رضؓ دا انکار ثابت هُم شی نو اجماع او تواتُر دیوکس په مخالفت نه ماتیږی کله داسے کیدے شوے نو بیا خو یو مُتواتر هم نه وو پاتے او دَ دین ډول کار به بیا ډَ رنگ وو ۔ (۲) قاضی ابو بکر رضؓ دَ ابن مسعود دَ انکار جواب داوَر کړے

چه داد هغے دَ قرأنیت نه اِنکار ندے، بلکه په مصحف کښے دننه دَلیکلو نه اِنکار دے، ځکه چه لیکل دَ هغه څیز ضروری وی چه دَ کومو دَ هیریدو ویره وی او سورۂ فاتحه او معوذتین داسے سُورتونه نه دی چه دَ دے دَ هیریدو وهدو څه امکان نه وو، هم دا جواب ابن قُتیبه رح په مشکلات القرآن کښے ورکړے دے اگرچه په روایت کښے اِنَّهُمَا لَيْسَتَا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ ردا دواړه دَ کتاب الله نه نه دی راغلے دے خو دَ کتاب الله: مطلب مصحف وی او پُورته مطلب به ئی داشی چه دَ دے دواړو په مصحف کښے دلیکلو ضرورت نشته ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب ورکړے دے، چه دا سورتُونه دَ ابن مسعود رضؓ په زمانه کښے متواتر وو مگر هغوی ته دَ تواتُر علم نه وو رسیدلے په دے وجه ئے احتیاط کولو څه وخت چه دوی ته دَ تواتُر علم اُشو نو دَ خپل قول نه ئے رُجوع اُکړه، لکه چه عاصم رح په واسطه دَ زِرّ دَ ابن مسعود رضؓ نه قرأت نقل کړیدے چه دا دے واړه سُورتونه نه دی ثابت دی نو دا دَ خپل رُوسبی قول نه ئے دَ رُجوع کولو دلیل دے ۔

دَ دے ټولو جوابونو ضرورت هله پیښیږی چه دَ ابن مسعود رضؓ نه دے اِنکار ثابت شی، لیکن دیر و محققینو دَ ابن مسعود رضؓ دَ انکار تردید کړیدے او دے روایت ته ئی موضُوع، باطل او غلط وئیلی دی ۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي شَرْحِ الْمُهَذَّبِ اَجْمَعَ الْمُسْلِمُوْنَ عَلٰى اَنَّ الْمُعَوِّذَتَيْنِ وَالْفَاتِحَةَ مِنَ الْقُرْاٰنِ وَاَنَّ مَنْ جَحَدَ شَيْئًا مِّنْهَا كَفَرَ وَمَا نُقِلَ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رضؓ بَاطِلٌ لَيْسَ بِصَحِيْحٍ وَقَالَ ابْنُ حَزْمٍ فِي تَذْكِرَةِ الْمُعَلَّى الْمُجَلَّى

امام نووی رح په شرح مهذب کښے لیکلی دی چه دَ مسلمانانو په دے اتفاق دے چه معوِّذتین او فاتحه دَ قُرآن حصه دَ چه څوک دے نه انکار کوی هغه کافر دے او کوم چه دَ ابن مسعود رضؓ نه نقل دے

ketabton.com : The Digital Library

هٰذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُوْدٍ وَإِنَّمَا صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْهُ وَفِيْهَا الْمُعَوِّذَتَانِ وَالْفَاتِحَةُ (اتقان جلد ۱ صفحه ۷۰)

نوهغه باطل دے درست نه دے ابن حزم محدث په قدح معلّق کښے لیکلی دی چه انکارکول په ابن مسعود رض باندے دروغ ترل دی، حکه چه دَه نه په روایت دَزِرّ دعاصم قراءت داسے ثابت دے، چه دے کښی دا دواړه سورتونه دی)

دغه رنګ امام رازیؒ په تفسیر کبیر کښ لیکلی دی په اتقان جلد ۱ صفحه ۷۰ کښ تفصیل شته، چه دا ابن مسعودؓ انکارکول نه نووئ باطل وئیلی دی او ابن حزم ورته دروغ او موضوع وئیلی دی

د قرأت اختلاف او اُوه احرف

مُستشرقین د قرآن د تحریف یو دا دلیل هم وَرکوی چه دے کښے گنې قراتُونه وی (یعنی یو قرأت نُے نه دے) نو دا دلیل حُکه غلط دے چه تحریف هغه دے چه په بادشاهی دستاویز کښے دَاصل متکلّم او د دستاویز جوړونکی نه بغیر بل څوک زیاتے کړے اُکړی، که بادشاه پخپله دے کښے زیاتے کړے اُکړی نو هیڅ عقلمند دے ته تحریف نه وائی..

د قرآن پاک قرأت دوه قسمه دے (۱) متواتره اوړه (۲) غیر متواتره، دا دویم قرأت د قرآن حُکمه نه دے چه د اُصول اِمامان په دے مُتفق دی چه قرآنیت د پاره تواتُر شرط دے، اوهُم قرأتِ متواتره قرآن دے دے نه تحریف نه ثابتیږی، تحریف دے ته وئیلی شی، چه غیر قرآن په قرآن کښے داخل کړیشی اویا د قرآن څه برخه د قرآن نه بهر کړیشی نو د قرأت اختلاف په دے دواړو کښے یوهُم نه دے لانور داچه امام زرکشیؒ په بُرهان کښے لیکی چه قرآن د الفاظو نُوم دے او د قرآن قرأت د الفاظو د تلفُظ او د ادا طرز دے، نو د دے په زیا توالی د

د قرآن په الفاظو کښے هیڅ کمے زیاتے نه راځی (اتقان جلد ۱ صفحه ۷۰)

اُوه قِرأتُونه

په بُرهان کښے امام زرکشی لیکلی دی چه قرآن د وحی هغو الفاظو نه وئیلی شی چه حضور علیه الصلوٰة والسلام ته د احکامو بیانولو د پاره کوم چه په معجزانه انداز نازل شوی دی او قرأت دَدے تلفُظ او د ادا طرز نه وئیلی شی، اُوه قِرأته تر اُو قاریانو په تواتُر ثابت دی، او بیا د دغه اُوو اِمامانو نه تر حضور علیه السلام پورے سند د قرأت په کتابونو کښے موجُود دے، چه یو راوی دبل نه نقل کړیدی لیکن په اتقان کښے د ابن جزری نه نقل دے چه حضور علیه السلام پورے هُم دا اُوه قِرأته متواتر دی:-

وَقَدْ نَصَّ عَلٰى تَوَاتُرِ ذٰلِكَ كُلِّهٖ ؛ دا اُصولو اِمامانو بنکاره بیان کړیدے اَئِمَّةُ الْاُصُوْلِ كَقَاضِيْ اَبِيْ بَكْرٍ ؛ چه اُوه قرأتُونه سراسر د حضور غَيْرِهٖ وَهُوَ الصَّوَابُ لِاَنَّهٗ اِذَا ؛ علیه السلام پورے متواتر دی

ثَبَتَ تَوَاتُرُ اللَّفْظِ ثَبَتَ تَوَاتُرُ ؛ نو هرکله چه الفاظ متواتر شو نو د هَيْئَةِ اَدَائِهٖ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَقُوْمُ ؛ هغ تلفظ اَو ادا هُم مُتواتره شوه اِلَّا بِهٖ وَلَا يَصِحُّ اِلَّا بِوُجُوْدِهٖ ؛ حُکمه چه تلفظ او ادا الفاظو سره تړلی (اتقان جلد ۱ صفحه ۷۰) ؛ دی رځان له دَدے وُجود نشته)

صحابه رض قاریان

هغه قاریان اُوه دی کومو چه نبیغ په نبیغه د حضور علیه الصلوٰة والسلام نه قِرأت زده کړو. د قاریانو په نُوم مشهور شول، د رُوستنو قاریانو اُستاذان او شیوخ دی او د دوی قِرأت په تولو مُسلمانانو ملکونو کښ خور شو حتّٰی چه تر اُوسه داشته (۱) حضرت عثمان رض (۲) حضرت علی رض (۳) اُبَی بن کعب رض (۴) زید بن ثابت رض (۵) عبد الله بن مسعود رض

ketabton.com - The Digital Library

(۶) ابوالدرداء رض (۷) ابوموسی اشعری رض (مناهل العرفان جلد ۱ صفحه ۴۷۰)

اوه قرأتونه

(۱) ابن عامر رح چه نومئی عبدالله یحصبی دے یحصب د حمیر قبیلے د یو شاخ نوم دے دا هغه منسوب دے، ابونعیم او ابوعمران کنیت دے، تابعی دے، د مغیره بن ابی شهاب المخزومی نه قرأت حاصل کړے دے او هغه د حضرت عثمان رض او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه، دا عامر په ۱۱۸ سنه هـ کښے په دمشق کښے وفات شو.

(۲) ابن کثیر نومئی عبدالله بن کثیر دارمی، ابومحمد یا ابومعبدئی کنیت دے، دا د مکے معظمے د قرأت امام وو دوی د مجاهد نه قرأت حاصل کړے وو هغوی د ابن عباس رض نه دوی د ابی بن کعب رض نه او ابی بن کعب د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه حاصل کړے وو، دا ابن عامر دوه بالواسطه شاگردان هشام او ابن ذکوان مشهور دی او دا ابن کثیر دوه بالواسطه شاگردان البزی او قنبل مشهور وو، دا ابن کثیر رح په ۱۲۰ سنه هـ کښے په مکه مکرمه کښے وفات شو.

(۳) عاصم، عاصم بن ابی النجود ئے نوم، په قرأت، فصاحت او خوش آوازئے کښے مشهور وو. دوی د زر بن حبیش او هغوی د عبدالله بن مسعود رض او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو، دنافع رح کنیت ابوبکر دے دوی (۱) قالون ابوموسی، عیسی بن منیا النحوی، د قالون معنی "گره" ده قرأت ډیر گره وو محکم ورته قالون وئیلے شی المتوفی ۲۲۰ سنه هـ او (۲) ورش نوم د عثمان سعید المصری دے، په قرأت او خوش آوازئے کښے بیمثاله وو په مصر کښے ۱۹۷ سنه کښے وفات شو دا دوه هغه مشهور شاگردان دی چه کوموچه دا ده د قرأت سلسله چلیدلے ده:-

(۴) الکسائی، ابوالحسن علی بن حمزه الکسائی النحوی په احرام کښے بنئ کساء (څادر) (لنگ) اغوستو نکه په کسائی مشهور شو، په نحو کښ بیت

او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو د یزیدی په واسطه د هغوی مشهور شاگردان دوه دی (۱) دوری ابوعمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی ۲۴۶ سنه هـ (۲) ابوشعیب صالح بن زیاد المتوفی ۲۶۱ سنه هـ

۵. حمزه بن حبیب بن الزیات الکوفی مولی د عکرمه بن ربیع التیمی دوی د اعمش نه هغوی د یحیی بن وثاب نه هغوی د زر بن حبیش نه او هغوی د عثمان رض، حضرت علی رض، حضرت عبدالله بن مسعود رض نه او بیا دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو. د دے د عربیت د علم قرائتو او د علم حدیث ماهر وو په ۱۵۶ سنه هـ کښے په حلوان کښے وفات شو، دا ابوعیسی د واسطه د دوی دوه مشهور شاگردان سلیم بن عیسی الکوفی خلف المتوفی ۲۲۹ سنه هـ او خلاد المتوفی ۲۲۰ سنه هـ وو او د دوی د قرأت سلسله په دواړو دواړو شوے وه:-

(۶) نافع بن عبدالرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی د ابوجعفر القاری او د نورو او ۷۰ تابعینو نه قرأت حاصل کړے وو. کوموچه د ابن عباس رض او د ابوهریره رض نه او دے دواړو د ابی بن کعب نه او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قرأت حاصل کړے وو، د نافع رح کنیت ابورویم دے د دوی (۱) قالون ابوموسی، عیسی بن منیا النحوی، د قالون معنی "گره" ده قرأت ډیر گره وو محکم ورته قالون وئیلے شی المتوفی ۲۲۰ سنه هـ او (۲) ورش نوم د عثمان سعید المصری دے، په قرأت او خوش آوازئے کښے بیمثاله وو په مصر کښے ۱۹۷ سنه کښے وفات شو دا دوه هغه مشهور شاگردان دی چه کوموچه دا ده د قرأت سلسله چلیدلے ده:-

(۷) الکسائی، ابوالحسن علی بن حمزه الکسائی النحوی په احرام کښے بنئ کساء (څادر) (لنگ) اغوستو نکه په کسائی مشهور شو، په نحو کښ بیت

(۳) ابوعمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی د سعید بن جبیر رض او مجاهد رض او بیا دے دواړو د ابن عباس رض نه او هغوی د ابی بن کعب رض

ketabton.com: The Digital Library

اوپه قرآن کښے بمثاله ووسنه ۱۸۶ هـ کښے وفات شو ۔

پرلټوقاریانو کښے نوردرے دا دی:۔

(۸) ابوجعفر یزید بن القعقاع دَدوی دَقرأت سند دَ ابن عباس رض او ابی هریره رض دَ دے دواړو دَ ابی بن کعب رض نه اودَ دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دے المتوفی سنه ۱۳۰ هـ ۔

(۹) یعقوب بن اسحاق الحضرمی ۔ دوی دَ عاصم او ابوعمرو بن المعلاء دَ قرأت حاصل کړے ووالمتوفی سنه ۲۰۵ هـ ۔

(۱۰) خلف بن هشام بن ثعلب، کنیت ابومحمد دے دَ عاصم بالواسطه شاګرد ووالمتوفی سنه ۲۲۹ هـ (طبقات القراء لابن الجزری و مناهل العرفان جلد ۱ ص ۴۲۹ تا ۴۵۰)

اَحرُفِ سبعه

په اُووُ اَحرُفو دَ نزولِ قُرآن حدیث دَ یوولیشتو صحابُونه روایت شوے دے ابوعبید بنکاره کړے چه دا متواتر دی، اتقان جلد ۱ ص ۴۵ په صحیحینو کښ دابن عباس رض دروایت الفاظ دادی چه حضور علیه السلام اُرمائیل چه جبرئیل علیه السلام ماته یوحرف اُ لولولو ماتو رهم اُ غوښته نوهغوی به ما زیاتول ..... تردے چه اُووُ ته رااُرسیدل دَدے حدیث په شرح کښے امام سیوطی په اتقان جلد ۱ ص ۴۵ کښے څلویښت اَقوال او علامه آلوسی په المعانی کښ اُوه اقوال نقل کړیدی، غوره یزه خبره داده چه دَ اُووُ مطلب دَعربو قبیلو اُوه لغتونه دی، کومُو دَ دیرو فصیحو اُو قبیلوو دادی (۱) قریش (۲) هذیل، (۳) تمیم (۴) اَزد (۵) ربیعه (۶) هوازن (۷) سعد بن بکر دا غوره قول دے حُکه چه ابوعبید، ثعلب، زهری او علماؤ بلکه عطیه هُم دے ته مختار (غوره) وئیلے دے او بیهقی په شعب الایمان کښے دے ته صحیح وئیلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۴۷ وروح المعانی

په دے قول امام سیوطی رح دا سے اعتراض کړے دے، چه دا اُوه قرأتونه یوازے دَ قُریشو وُو، حُکه چه دَ عُمر او دَ هشام دَ قرأت په جکړه کښے حضور علیه السلام دَ دواړو ته صحیح اُوئیل حالانکه دا دواړه قُریشیان وُو، دا سے ابوقتیبه او ابوعلی الاهوازی هم وائی، خو هُمونږ په خیال کښے دا اعتراض صحیح نه ښکاری، حُکه چه کیدیشی چه دَ نبی علیه السلام زهغه یو صاحب دیوے قبیلے په قرأت اودویم صاحب دَ بلے قبیلے په قرأت آوریدلی وی نه داچه کولزے دَ قریشو دا اُوه قرأته (لُغاته) وُو:۔

دَاُووا اَحرُفو حکمت

په شروع کښے دَ اُووا پرولُغاتو قرأت اوبیا صرف دَیولغت قرأت مقرر کولو حکمت دادے (والله اعلم) دَ قرآن بنکاره بیان دے بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ۝ چه قرآن په عربی ژبه کښے نازل شوے دے، خو په بعضے مخصوصو الفاظو کښے دعربو قبیلو اختلاف وو لکه څنګه چه کَشکَشَه لی او لکهنؤ په اړدوکښ یا دَ پیښور او دَ قندهار په پښتو کښے:۔

وَمَآ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ رَّسُوۡلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوۡمِهٖ:۔ موبنږهر رسول دَ هغه دقوم په ژبه کښے جوړ کړے وو)

بنکاره خبره ده چه دَ حضور علیه السلام خاص قوم قُریش وو اعمام قوم ئے عرب وو دَعربو قبیلے په تعصُّب کښے دومره زیاتے وے چه ژبے په خاصو ټکو په خاص طرز او تلفُّظ باندے به ئے مړکونه کول نو دَ الله تعالے حکمت دا وو چه اسلام په ابتداء کښے کچرے دوی ته یوازے دَ قُریشو لُغت مخصُوص او مقرر کړیشی، نوکیدے شی چه دَدغه تعقب په وجه دَعربو هغه نورے قبیلے دَ قُرآن نه فیض وانخلی نو هریو قبیلے ته په دے غرض په خپل لُغت کښے دقرأت اجازت حُکه ورکړے شوچه یوخو به دَ قُرآن نه فیض یاب شی

ketabton.com - The Digital Library

اوبل به د خپلے محرومئ په سبب د تعقب اوضد بنکار نشی د
عثمانی رض جمع قرآن په وخت کښے هرکله چه اسلام ډیر خور شو د
قبیلو خصوصیتونه اوځان ځانی ختمه شوه ټول مسلمانان یورونړه
شول د ژبے وغیره هیڅ فرق په دوی اثر نشو غورزولے نو په مصحف
عثمانی کښے صرف د قریشو په لغت د نبی علیه السلام په ژوبی حکم
اویا د مذکور علت اوسبب ختمید و په وجه اکتفا اوکړے شوه لکه څنګه
چه مؤلفة القلوب په زمانه د نبوت کښے د زکوٰة مصرف وو لیکن فاروقی
زمانه کښ د اسلام د طاقت اغستو په وجه داعلت اوسبب پاتے نشو
حکه دوی بیا مصرف د زکوٰة نه خارج کړے شوداسے نور هم ډیر
احکام امام زرکشی په برهان کښے نقل کړیدی چه د علت اوسبب
ختمید و په وجه هغه ختم کړے شوی دی ۔

د قرآن تحریف ثابتولو د پاره مستشرقینو دا اوه حرفونه یا اوه
لغتونه هم دلیل جوړ کړیدے ، خو داحکه صحیح نه دے لکه څنګه
مونږ ورته ویلے دے ذکر کړل چه تحریف د بل چا زیاتی کمی نه وئیلی شی
کچرے متکلم (دلته الله پاک) پخپله په خپل کلام کښے کمے زیاتے څه
مصلحت د پاره اوکړی نو دے نه تحریف نشی وئیلے لکه څنګه چه د
بادشاهانو او د نورو حاکمانو په حکمونو کښے د ایو عام معمول دے او
د هغه رنګ د تیر شوی مصلحت په بنیاد اول په اوو قرأتونو د قرآن
دلو ستے اجازت اوبیا د اموقوف کول اوپه یو خاص لغت (د قریشو) د
قرآن قرأت تحریف نه دے بلکه دا تصرف الٰهی په خپل کلام (قرآن)
کښے دے چه په دے حق د ټولو روغو خلقو اتفاق دے چه پخپله خبره
یا حکم کښے متکلم زیاتے کمے کولے شی ، د هغه رنګ منسوخ التلاوة
(د رجم) ایت هم اوګڼړه چه اول د قرآن برخه وه اوبیا د قرآن

نه د دے تلاوت اوښکلے شو ، نو دا تصرف په قرآن کښے د قرآن د نازلونکی
پخپله وو نه چه د بل چا لکه چه فرمائی :-

قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِيْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ (یونس آیة ۱۵)	نه اعلان اوکړه چه دا قرآن څه د خپله خانه نشم بدلولے څه خوهم د هغے تابعداری کوم کوم چه ما ته وحی کیږی :-

د هغه رنګ د خلع سورت چه د اُبی رض په مصحف کښے وو او بیا منسوخ
التلاوت شو نو دا تصرف الٰهی وو د بل چا نه د دے سره سره دا هم
حقیقت دے چه په اعجاز کښے منسوخ التلاوت آیتونه د قرآن حکیم
مستقل آیتونو سره هرګز برابر نه دی بلکه کم دی حکه خو معلومیږی
چه د رب هیڅ نه د غه آیتونو د مستقل پریښودو الله تعالیٰ اراده نه
وه

اوه قرأتونه

د اوو حرفونو د حدیث دویمه تشریح اوه متواتر قرأتونه دی ، د
تحریف اعتراض په دے هم حکه نشی کیدے چه د اوه واړه قرأتونه
هم قرآن دے په قرآن کښے دے سره هیڅ کمے زیاتے نه راځی ، په دے
صورت کښے د اوو حرفونو مطلب د تلفظ اوه طرزونه دی ، د حرف ، بخوی
معنے ، مطلب نه دے بلکه لغوی معنیٰ مطلب دے ، چه معنیٰ ئے اوه
قرأتونه دی ، قرأتونه خو د اوو نه زیات دی او په حدیث کښے اوه
یادیږی ، داوله ۔

د دے جواب یو هغه دے کوم چه اتقان د جزری نه نقل کړیدے
هغه وائی چه ما د صحیحو ، شاذو او د ضعیفو ټولو قرأتونو ډیر ژور
اوکړو نو معلومه شوه چه آخرکښ دا ټول د اوو نه بهر نه دی (اتقان
جلد ۱ صـ ۴۷) کچرے د اوو نه زیاتی هم وی ، نو دد ے هم څه پروا

ketabton.com - The Digital Library

حُکه نشته چه داُوو نه مطلب مشهور قرأتُونه دی اوبل داچه لفظ داُوو (سبع) دَحصرد پاره نه دے، دویم داحدیث دَ نبی علیه السلام رُوهیبے دے، اواُوه قرأتُونه بیارُ ستوظاهر شوی اوتصنیف شوی دی داځکه چل دے، نودَ دے جواب دادے چه اُوه واړه قرأتُونه دنبی علیه السلام په وخت کښے وو، حُکه خودَ هغوئ نه داتول داُوو مشهورو قاریانو رضی په ذریعه روایت شوی دی، صِرف دَدے کتابُونه رُستو جوړ شوی دی۔

دریم اعتراض دادے چه هرایت کښے خواُوه قرأتُونه نه جاری کیږی، نو جواب ئے دادے چه په تول قرآن کښے داُوو قرأتونو وجود بنودلے شوے دے نه چه په هرآیت کښے۔

دَاسلام مخالفینو په مصحفِ عثمانی څواعتراضونه کړیدی چه په هغے کښ مستشرقین پیش پیش دی۔ مُربزاُس هغه نقل کړو اودوار په وار به دَ هغے جواب ورکړو۔

(۱) رُوهیبے اعتراض دادے چه څه وخت حضرت عُثمان رضی اللہ تعالیٰ ته مصحفونه وړاندے کړیشو نو هغوی اُفرمائیل۔ اِنَّ فِی القرآنِ لَحْنًا سَتُقِیْمُهُ الْعَرَبُ بِاَلْسِنَتِهِمْ (رُوح المعانی جلد ۱ ص ۲۸) په مصحف عثمانی کښے دا سے غلطئ دی چه عرب به ئے په خپلو ژبو درست کړی هم داشان په فوزالکبیر کښے دی: نواول جواب ئے دادے لکه چه علامه آلوسی لیکی، لَمْ یَصِحَّ عَنْ عُثْمَانَ اَصْلًا، (چه دادروایت دحضرت عثمان رضی اللہ عنہ بالکل ثابت نه دے۔

(۲) دویم جواب دادے چه په مصحفِ عثمانی دَصحابه وُ اجماع ده اودرسم عثمانی هم وحی سره ثابت دے، نو په غلطه څنګه اجماع کیدے شی، (۳) دریم جواب دادے، چه حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانو ته په جمع شابا سے ورکړووے فرمائیل، اَحْسَنْتُمْ وَاَجْمَلْتُمْ ناسو دیربنه اوښائسته کار اُکړو نیو صحابی په غلط کار څنګه شایلے سے وو کولے شی، بل داچه ابوعبیده دَعبدالرحمن بن هانی نه نقل کړیدے والی چه حُکه حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ سره وُم کاتبانو چه دغه مصحف حضرت عثمان ته وړاندے کړو نو هغوی قلم دوات طلب کړو، اوددے غلطیانے ئے درسته کړے (۱) لَمْ یَتَسَنَّ ئے لَمْ یَتَسَنَّهْ" کړو، (۲) لَا تَبْدِیْلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِیْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ" کړو، اور (۳) اَمْهِلِ الْکٰفِرِیْنَ ئے مَهِّلِ الْکٰفِرِیْنَ کړو، (تفصیل وړاندے هم ذکر شوے دے) داسے وړے دَکتابت غلطئ هرکله چه حضرت عثمان رضی درسته کړے نونورے څنګه غلطئ به ئے په کښے څنګه پریښوے۔

خُلُوْرم داچه دلته د لحن" معنے غلطی نه ده بلکه دَقرآن هغه صحیح الفاظ دی په کوموچه دغه وخت دَعربو ژبه نه چلیده اود هغوی دخبرو په طرز نه ووه نو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ اُفرمائیل چه عرب به ئے په بیابیا تلاوت قابو کړی اوژبه به ئے پرواوړی، دے کښے شک نشته چه دَلحن دوه معنے دی، (۱) غلطی (۲) طرزِ کلام دحضرت عثمان رضی په روایت کښے دادویمه معنی مُراده ده کومه چه امام راغب رحمہ اللہ په مفردات القرآن کښے لیکلے ده خو دے ته لحنِ محمود وئیلے شی لکه دَعربو شاعروائی: خَیْرُ الْحَدِیْثِ مَا کَانَ لَحْنًا (بنه خبره هغه وی چه په بنه طرز اُوئیلے شی) ہر او هم دغه معنی دَقرآن په "وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِیْ لَحْنِ الْقَوْلِ" کښے استعمال ده لَعَلَّ بَعْضُکُمْ اَلْحَنُ بِحُجَّتِهٖ ددے مطلب دادے، چه دَمقدمے یوفریق دفصیح طرزِ کلام ماهِر وی، نوځُکه دهغوی په خبره فیصله کوم کچرے داخبر واقعی دهغه حق نه وی نوداډِګری به دَهغه په حق کښے داور یوتګړوی

ketabton.com - The Digital Library

دے حوالو، مطلب داچه د لحن نه یوازے غلطی نده مراد ده
بلکه یوخاص طرزِ تلفظ مُراد دے:۔

پنځم داچه د لحن مطلب د رسم الخط لحن دے مزید تشریح ځ
داده چه په مصحف عثمانی کښے څه رسم الخط د تلفظ سره مطابق
نه وی، لیکن د ژبے (عربی) والا به ئے پخپله درسته کړی، لکه څنګه
چه په انګریزی کښے د یر داسے لیکل دی، چه د تلفظ مطابق نه دی خو
د ے ژبے والا ئے پخپله درست کوی:۔

د تحریف په بارہ کښے د ابن عباس رض روایتونه

مستشرقینو د ابن عباس رضی اللہ

څه روایتونه نقل کړیدی بلکه وَقَضٰی رَبُّكَ په ځائے وَوَصّٰی رَبُّكَ
او د مَثَلُ نُوْرِهٖ په ځائے مَثَلُ نُوْرِ الْمُؤْمِنِ ؛ د دے لسے روایاتونه
نه خود قرآن په معنٰے څه خاص فرق نه پریووځی خوبیاهم صاحب
د مناهل العرفان د ے څوجواب ورکړی دی:۔

(۱) اِنَّ هٰذِهٖ رِوَایَاتٌ ضَعِیْفَةٌ: دا ضعیف روایتونه د حضرت عبداللہ
لَمْ یَصِحَّ شَیْءٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: بن عباس رضی اللہ تعالے نه ثابت نه دی

(۲) دا روایتونه د قرآن د قرأت متواتره نه خلاف دی ځکه بیکاره دی

عام جواب دا د ابن عباس رض نه د اسلام مخالفینو څومره روایتونه چه نقل
کړیدی د هغے ټولو عام جواب دا دے چه ابن عباس رض په قرآن
او په قرأت کښے د زید بن ثابت رض او د اُبی بن کعب شاګرد دے او دا دواړه
حضرات د هغے کمیټی ارکان دی، کوم چه حضرت عثمان رض د قرآن د جمع
د بارہ مقرر کړے وه، نو دده دے دوارو استاذانو اونورو لویو صحابه د
چه د کومو الفاظو د قرآن سره اتفاق کړیوی، نو ابن عباس رض د هغے
هیڅرنے مخالف کیدے نشی نو دا روایتونه اول خو ضعیف او بے اعتباره

دی که ثابت هم شی نو د قرآن د متواتر و الفاظو مقابله د یوکس بیان
نشی کولے لکه چه بغداد بنار په تواتر ثابت دے که یوکس د دے خلاف
بیان ورکړی نو هغه اعتباری او د منلو نه دے، اصلی خبره دا ده
چه څوک صحابه کرامو نه داسے کچه خبره منسوب کوی نو دا د دے
دلیل دے چه دا نسبت کوونکے کچه سړے دے او دده خبره د اعتبار
کولو او د منلو جوګه نه ده:۔

شیعه او د قرآن تحریف

مستشرقین پخپله د قرآن په تحریف ثابتولو کښے پاتے راغلے نو دا بهونه
ځ خوشی کړل چه د مسلمانانو یوه غټه فرقه (شیعه) د قرآن د تحریف
قایله دی او دا ازے ورله هغه کیښود کوم چه دا بنائی چه د شیعه و
منلے عقیده ده چه قرآن کښے تحریف سته خو دا ځکه غلط دی چه د
شیعه وُهم هغه عقیده ده کومه چه د سُنّیانو ده هغه داچه قرآن
پوره او مکمّل محفوظ دے په دے کښے دیر حرف کمے زیاتے نشته د
شیعه وُ د دیرو کتابونو حوالے دا دی:۔

(۱) شیخ صدوق ابو جعفر محمد بن علی بابویه په رساله اعتقادیه کښ یکی
مَا بَیْنَ الدَّفَّتَیْنِ لَیْسَ بِاَکْثَرَ مِنْ: کوم قرآن چه د دے دوو دفتونو په
ذٰلِكَ وَمَنْ نَسَبَ اِلَیْنَا اَنَّهٗ اَکْثَرُ: مینځ کښے دے د دے نه نور زیات
فَهُوَ کَاذِبٌ: ☆ ☆ ☆ نشته او څوک چه موبز ته دے
نه د زیات منلو نسبت کوی نو هغه دروغژن دے،

(۲) په تفسیر مجمع البیان د ابوالقاسم علی بن الحسین المُوسوی کښے دی
اِنَّ الْقُرْاٰنَ عَلٰی عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ: قرآن د نبی علیه السّلام په زمانه
صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کَانَ مَجْمُوْعًا: ☆ کښے هم د غسے جمع وو لکه چه
مُؤَلَّفًا عَلٰی مَا هُوَ الْاٰنَ وَذَکَرَ اَنَّ مَنْ: اُس دے او کوم امامیه یا حشویه

ketabton.com - The Digital Library

خَالَفَ مِنَ الْإِمَامِيَّةِ وَالْحَشْوِيَّةِ لَا ؛ چه دَدے خلاف کوی نو په هغے یُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ ؛ حُکمه اعتبار نشته چه هغوی الضَّعِيفَةَ ؛ ؛ ضعیف خبرونه قبول کړیدی ؛

سید مرتضٰی شیعه لیکی

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ ؛ داُسنی قُرآن دَصحت علم داسے بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ ؛ ؛ یقینی دے لکه دَمشهور بنارونو دَموجودګئی او یادَلویو لویو تاریخی واقعاتو علم ؛

قاضی نوراللہ الشوستری شیعه په مصائب النواصب کښ لیکی

مَا نُسِبَ إِلَى الشِّيعَةِ الْإِمَامِيَّةِ ؛ ؛ کومه خبره چه امامیه شیعه وُته بِوُقُوعِ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ لَيْسَ ؛ ؛ منسُوب شوے ده چه هغوی په مِمَّا قَالَ بِهِ جُمْهُورُ الْإِمَامِيَّةِ وَإِنَّمَا ؛ ؛ قُرآن کښے تحریف مَنی دا دَ ټولو امامیه وُ قَالَ بِهِ شِرْذِمَةٌ قَلِيلَةٌ مِنْهُمْ لَا ؛ قول نه دے بلکه دَدوی دَ یوو ډلو کی اِعْتِدَادَ بِهِمْ، وَقَالَ الْمُلَا صَادِقُ ؛ ټولی قول دے کوم چه بے اعتباره وی فِي شَرْحِ الْكُلَيْنِيِّ يُظْهِرُ الْقُرْآنُ ؛ اوملا صادق په شرح کلینی کښ لیکی هٰذَا التَّرْتِيبُ عِنْدَ ظُهُورِ الْإِمَامِ ؛ چه قرآن به هم په دے ترتیب دولسم الثَّانِيَ عَشَرَ ؛ امام ظاهر وی ؛

محمد بن حسن الحر العاملی دَامامیه شیعه وُلوئے محدث په خپله رساله کښ لیکی کومه ئے چه دَ خپلے زمانے دَ یو عالم په رد کښ لیکلے ده چه هر کسے که تتبُّع اخبار و تفحُّص تواریخ و آثار وکړی چاهم چه دَاخبارو، آثارو او تواریخو لُټون نه وکړے نو بعلم یقینی میږاند کړی چه قُرآن د رغایت ؛ اُګرو هغه یقیناً پوهیږی چه موجوده درجهٔ تواتر لوده وَ آلاف صحابه ضبط ؛ ؛ قُرآن په انتهائی تواتُر سره ثابت دے او په ونقل کړده وَآن د عهد رسول اللہ مجموع و ؛ ؛ زړګونو صحابه کرام موهغه نقل کړے او مؤلف بُوده ؛ ؛ ضبط کړیدے او هغه دَ حضُور علیه السلام په زمانه کښ یو ځائے شوے او جمع شوے

فروع کافی کتاب الروضة ص۸۵ کښ حضرت علی رض نه روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضَّلَهُ وَفَضَّلَهُ وَ قُرآن یو عزتمند کتاب دے کوم له چه بَيَّنَهُ وَأَوْضَحَهُ وَأَعَزَّهُ وَحَفِظَهُ الله تعالیٰ فضیلت او بُزرګی ورکړیدے مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ اوهغه ئے دَباطل دَګډون نه محفُوظ کړیدے

شیخ صدوق دَرساله عقائد کښے لیکی،

اَلْقُرْآنُ الْمُنَزَّلُ وَمَا بِأَيْدِي النَّاسِ ؛ نازل شوے او دَ خلقو په لاس نو وَاحِدٌ لَا زِيَادَةَ فِيهِ وَلَا نُقْصَانَ ؛ ؛ کښے موجود قُرآن یو دے چه په هغے کښ کمے زیاتے نشته

دَشیعه وُ دا دے مستند وحوالونه پس دا حقیقت بنکاره کیږی چه دَیوخو بے اعتباره خلقو نه سوا په شیعه وُکښ هم په قرآن کښ دتحریف یا دکمی زیاتی قائل نه دی نو د تفصیل دَنعمان آلوسی په کِتَابُ الْجَوَابِ النَّصِيحِ لِمَا لَفَّقَهُ عَبْدُ الْمَسِيحِ،، کښے اُګورئ قُرآن حکیم دَ تحریر او دِ ماغ په دوارو اړخونو محفُوظ دے او دَ قُرآن الفاظ او مطالب دواړه معجزه دی ؛

دَبائیبل تحریف

دا دے په عکس دَبائیبل نه تاریخی بنیاد شته او نه علمی دانجیلونو خو داحال دے چه (۱) اصل انجیل یووا واُس څلورد ی، او بخآر په قصص الانبیاء کښے لیکلی دی چه دَیورپ محققین دا مَنی چه پوه مبودرے څلور صَدو کښے دَ سلو نه زیات انجیلونه وو، چه څرمُوده پس دَ هغے نه څلور انجیلونه دَ نائیسیا په کلیسا کښے دَیو فال په بنا چُونړ کړے شُوا و نوانجیلونه پریښوے شو،،

(۲) دیورپ سکټس دَزړے کتب خانے نه انجیل برنابا رَا اُو توچه دسُورت مریم په مطابق دَحضرت مسیح پیدائش او زیږے په پیغمبرانه اسلام مشتمل

ketabton.com - The Digital Library

دپوپ خاص شاګرد (فرامرشو) چه دا اُلیدو نو مُسلمان شو دا انجیل المنار، پریس کښے چاپ شوے دے دَیُورپ محققین په دے مُتفق دی چه په دے انجیلونو کښے یو هُم دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او نه دَ هغے ترجمه ده او نه دَ دے څه سل شته، دَ مسیحیّت مشهور دُشمن پولوس دامشهور ؤ کړه چه ما ته مسیح علیه السلام لاس را اُړے دے، ځکه چه هغه غورزیدلے وو نو هغه اُووَیل چه اُس به دَ مسیح په هدایت دَ مسیحیت دَدُشمنۍ په ځای دَ هغه دَ تبلیغ کوشش کوم هغه او سینټ پال مسیحیت ګډوډ کړو (دائرة المعارف مسیحی مصنف البُستانی لیکی چه لوقا خوَ مسیحیت یو خراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت راغلے دے او اِبنیّت، کَفّاره، شراب، مردار او خنزیر حلالوالے ئے په مسیحیّت کښے شامل کړو او دا ئے دَ خرابو یو مجموعه جوړه کړه

انجیل متی دَزړو نصارای وُاتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے او نه دَ هغے ترجمه ده کچرے ترجمه ئے وی نو دَ ترجمے زمانه او دَ مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل ۱۳۹ سنه، کښ په بیت المقدس کښے کینا ستو او وے لیکلو دے خوَ حضرت عیسی علیه السلام صحابی هُم نه دے، زوبن بغانی داسے لیکلی دی:

مرقس پطرس ګوانا کو په مروج الاخبار کښے لیکی چه مرقس یهودی وو دَرُومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً ۶۰ سنه، کښ اُلیکلو۔

لوقا مسټر ګډال په رسالهٔ الهام کښ لیکی چه دَ لوقا انجیل الهامی ځکه نه دے چه دَه پخپله دَدے په سَر کښے لیکلی دی چه هغه دا انجیل شاه فیلس سره دَ خط وکتابت په بنا لیکلے دے، لوقا په انطاکیه

کښے طبیب وو۔ دمسیحیت یو خراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت راغلے دے او اِبنیّت، کفاره، شراب، مردار او دَ خنزیر حلالوالے ئے مسیحیت کښے داخل کړو،

انجیل یُوحنّا کیتھولک هیرالډ جلد ۷ کښے پروفیسر لق نمنقول دے چه انجیل یُوحنّا دَ سرنه تزیخه دَ اسکندریئے ډیو طالب علم تصنیف دے (الفاروق باجه زاده ص۳۴۲)

تثلیث دَ دائرة المعارف مسیحی مُصنف البُستانی لیکی چه مسیحیانو دَ تثلیث لفظ د یونانیانو څخه دَ سینټ پال او پولوس نه وا ؤرید وکوم چه مُتعصب یهودی وو او هغه مسیحی توحید په شرک کنده کړو او دَ کامیابئ سائے واغستنه په دے صنم پرستانه عقیده کښ مسیحی صداقت ورک شو۔

ختنه او دَ جنابت غسل نصاریٰ مَنی چه ختنه یونانیانو علیهم السلام کړیده، عیسے علیه السلام سُنّت وو پولس یهودی دَ کتاب په مخالف سُنتوَل بند کړه چنانچه (۱) وَلْيُخْتَنَنْ كُلُّ ذَكَرٍ (هرنارینه دِ سنت کړیشی) تورات تکوین (۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُخْتَنَنَ الصَّبِيُّ (دوی ته اُووایه چه په اتمه ورځ دِ ماشوم سُنتوے شی (سفر الاحبار باب ۱۲) او حضرت مسیح فرمائی چه لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَاةِ (چه څه به په تورات کښے هیڅ تبدیلی نکوم (متی باب ۵)

(۳) کوم سړی نه چه مَنی اُوځی نو نجس بدن دِ په اُبو اُوینځی او حائضه دِ هُم داسے کوی

(۴) خنزیر حرام دے (سفر الاحبار (باب ۱۱) دَدے نه یونانیانو معلومه شوه چه دَ انجیلونو اوَ هغوی دَ احکامو تحریف نه کومه حد شوے دے

ketabton.com : The Digital Library

دبائیبل د تحریف داخلی شهادت

کچرے تاریخی شهادتونه او د یورپ د محققینو اقرارونه شانه اغستو وروسته
شی نو بیا هم بائیبل کښی چدننه داسے مضامین موجود دی چه د هغه نه
دد ے تحریف په ښکاره ډول ظاهر یږی حکه چه دین مذهب کښے
بنیادی مسئله تل درے دی:-

① د الوهیت تصوّر ② د نبوّت تصوّر ③ د عملونو د بدلو تصوّر یا
آخرت د هر مذهب دا بنیادی اصول دی:-

① د الوهیت په تصوّر کښی د الله تعالیٰ عظمت، پاکی او تنزیه ضروری ده
حکه چه انسان د هغے صحیح معرفت بیا مونده ے شی او زړه د هغه د
جلال او جمال په شان د نړا او آباد کړیشی،

② د نبوت تصوّر په دلسے پوانداز کښی پیش کړیشی چه د انسان زړه
او دماغ د نبی د عظمت او عصمت په وړاندے نیت شی او د هغه د
فرمانبرداری عشق د د هغه په زړه کښی پیدا شی:-

③ د بدلو تصوّر او د عملونو د جزا نقشه د دا سے جوړه وی چه انسان
د نیکئ نه بلی او بدئ نه د ورله کرکه او ویره پیدا کوی او د عملونو د
نتیجو دینی تصوّر د هغه په فرمانبرداری کولو تیار وی او د ګناه نه د منع
کوی، حکه چه د نیکئ د نتیجو زیرے او د بدئ د نتیجو نه ویره لومقصد د
انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پاکی وه، په دے تله اُس
مونږ د بائیبل تعلیمات او هدایات تلوچه هغه د درے وار تصوّرات تو
مقصد ونه ترکومے پورے کوی:-

د الوهیت تصوّر او بائیبل (۱) خُداوند، په زمکه د انسان په
پیدا کولو پښیمانه او د لګیر شو۔
(تورات پیدائشی درس ع ۵ و ۶) (۲) پښیمانه کیدو

ستړے شو (کتاب پرسیا باب ۶ درس ۶) د خط کشیدهٔ الفاظو
نه د خدائے تعالیٰ جاهل کیدل، غمژن کیدل او ستړی کیدل ثابتیږی
چه هیڅرے د الله د شان سره سمون نخوری:

(۳) ته به بیشکه هغه زمکه ته اُنه رسے، د کومے په یابت چه ما قسم
خوړلے دے، چه خُه به هلته ستا د اُستوګنے بندوبست کوم (توراټ
ګنتی باب ۱۴ آیت ۳۰ بیا په آیت ۳۵ کښ دی) تاته به خُما وعدهٔ
ما تَوَل معلومه شی، د قسم وعده ما تَوَل یو شریف انسان سره
نه بنائی تو خالق کائنات سره به څنګه اُ بنائی،

(۴) تر صباصادقه پورے یعقوب خُدائے سره پرزَوَنے کولے او سحر
چه څه وخت تلو نو یعقوب پرهغے نه پریښو تر څو چه برکت ئے تر
وانستو رپیدائش باب ۳۲ آیت ۲۴:

(۵) خُدائے پاک به د هغه پلار ته سمان د بیخه را اُ یاسی (کتاب یسعیا
باب ۳ آیت ۱۳):

(۶) خدائے د خپے په دروازه ولاړ د هغه د خُلے نه اوراو سپیرمونه
لوړے را اُوتو او سُور شوا و منډے کړه۔ خلقو موسیٰ او هارون ۴ سره
خُدائے په ګرسئی ناست اُلیدو او خورل سبنل ئے اُ کړه، د هغه جاے
د وارے پشان سپینے او د هغه د سر و ویښته سُتړه او د هغه پشان وو (اول
سلاطین باب ۲۲)

(۷) خُو بزخُدائے یهوداپیدا شو (عبرانیون باب ۱۴ آیت ۱۴)

(۸) د خدائے کم عقلی د خلقو د عقلمندئ نه او د خدائے کمزوری
د خلقو د زور نه زیاته ده، ته خُما خوئے او مانه نن پیدا شوے،
(اعمال باب ۱۳ آیت ۳۲)

دے خوالو نه تاسو د خُدائے بائیبلی تصوّر اندازه کړئ، د دینه

ketabton.com - The Digital Library

نوره زیاته د خُدائے بیعزتی څه کیدیشی، بیا د قرآن د احکم چه ،
لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ او لَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ښه اُګورئ چه د خُدائے هستی
د څه په شان نده او نه د هغه څوک سیال شته ،

بائیبل او د نبوّت تصوّر

(۱) نوحؑ شراب اُخښل او بدمسته شو، د هغه ستر بربنډ شو خو د
هغه ځامنو پټ کړو (پیدائش باب ۹ ع ۱۹)

(۲) لوط علیه السلام شراب اُخښل او خپلو لُونړو سره ے زنا اُکړه
او معامله دوه کرته اُشوه ، (پیدائش باب ۱۹ ع)

(۳) حضرت یعقوب علیه السلام د بزے د بچو څرمن ډلاسه تاؤ کړه
او د دروغ ے اُو ټیل او خپل پلار ته دوکه ورکولو د پاره ے خپل نوم
عیص اُښودو (پیدائش باب ۲۷ ع)

(۴) د حمور څوئے سکم د حضرت یعقوب لُور وسا سره زنا اُکړه :-
(پیدائش باب ۳۴ ع)

(۵) د مُوسیٰ علیه السلام په غائبید و هارون علیه السلام د خلقو په وینا
د کالُوبُت جوړ کړو او په خلقوئے د دے عبادت اُکړلو او د هغے د پاره ے
د قُربانئ ورکولو حُکم ورکړو، اووے ویُیل چه د استا سو معبودد ے
چه د مصر د زمکے نه ے تاسو را اُویستئ (خروج باب ۳۲ ع)

(۶) داؤد علیه السلام په چت اُخنو د حتّی اوریا بنځه ے په لمبا اُلیده
نو پرے عاشق شو راوے بلله او زنا ئے ورسره اُکړه چه د هغے خیټه
شوه نو د هغے خاوند ے په مکر اُوژلو (د سموئیل دویم کتاب باب ۱۱ ع)

(۷) حضرت سلیمان علیه السلام د ممانعت باوجود مُوآبی او عمُونی
بُت پرستو ښځے جوړے کړے او نفسانی خواهش ے دومره په
چپو شوچه اوُ سو و بیګمو او درے سو و حرمو ته ے خبره اُرسیده

بیا په دی دومره عاشق اوزن مُرید شوچه بتولی نه مائل شو او په
آخری عُمر کښے ځُ ایمان نه هم سلام اُکړو (اول سلاطین باب ۱۱ ع)

(۸) مُوښزایمان راوړو چه ته خدائے نه راوَتے ے، یعنی یسوع :-
(یُوحنّا باب ۱ آیت ۳۰ ع)

(۹) یسُوع اُو ټیل چه د آسمان اوزمکے ټول اختیار ما له راکړیشو
(متی باب ۲۸ آیت ۱۸ ع):-

(۱۰) مانه چه څومره و پرانده ے را غلی دی هغه ټول غله او ډاکوان
دی، (یُوحنا باب ۱۰ آیت ۸ ع)

(۱۱) امت د پاره نبیؑ د عمل نمُونه وی آیا د نبیانو د نبوّت
مقصد پوره کولے شی)

بائیبل او د عملو نو بدله

(۱) څومره خلق چه په شریعت تکیه کوی، هغه ټول لعنت لاندے
دی (کلیتون باب ۳ آیت ۱۰ ع)

(۲) خُدائے د جاعدالتُونه نه کوی هغه د عدالت ټول کار خپل څوئے
نه اُسپارلو (یوحنّا باب ۵ آیت ۲۱ ع)

(۳) کوم مسیح چه څُوښزد کړه د پاره لعنتی جوړ شو هغه مُوښز په بیوه
اغستو او د شریعت د لعنت نه ے خلاص کړو :- (کلیتون باب ۳
آیت ۱۳ ع)

(۴) هغه یوازے څُوښزد گُناهونو گفّاره نه ده بلکه د ټولے دُنیا
گُناهونو هم د یُوحنا پوهے عام خط باب ۲ آیت ۲ ع :-

(۵) پادریانو نه د گُناه بخښلو اختیار دے د چا گناهُونه چه تاسو
بخښئ نو هغوی اُبخښلے شو او د چا گناهُونه چه قائم پریږدئ نو
هغه اُسائلے شوے (یوحنا باب ۲۰ آیت ۲۳ ع)

ketabton.com - The Digital Library

آیاد بدلے دا سے تصوّر نه پس دنیکی کولواودګناه نه بچ کیدجن به پاتے کیدے شی ۰ دے نه معلومه شوه ۰ چه دا ټول تحریفات دی ،

شپږم فصل

مکی اومدنی سُورتونه اودهغے شمیراودآیتونوکلمواودحروفو شمیر په بیان کښے

دمکی اومدنی متعلق درے اصطلاحات دی

(۱) کوم سُورتُونه چه دهجرت شروع کیدودزمانے نه ورانده نازل شوی دی ، هغه مکی دی اوکوم چه دے نه رُسته نازل دی هغه مدنی دی

(۲) کوم سُورتونه چه په مکه کښے نازل شویدی هغه مکی دی ، خو مکے نه مطلب خُود مکه اودهغے خواؤ شاعلاقه ده ، لکه مِنیٰ ، عرفات اوحُدیبیه اوکوم چه مدینه کښ نازل شوی دی ، نو هغه مدنی دی خو دلته هم خُود مدینه اودهغے خواؤ شاعلاقه مُراد ده لکه بدر ، اُحد ، سلع ، (۳) کومو آیتونو کښ چه خِطاب اهلِ مکه ته دے هغه مکی اوکومو کښے چه اهلِ مدینه ته خطاب دے ، هغه مدنی دی ، خو مشهور ټوله قول دے ، دمکی اومدنی پیژندل دصحابه کرامو له اقوالو معلومیږی لکه چه ابوبکر بن عربی په «انتصار» کښ لیکلی دی په دے بارهٔ کښ دنبی علیه السلام هیڅ قول نه دے نقل شوے په مکی اومدنی معلومولو کښے دافائده ده چه په نزول کښ دورانده رُسته سُورتونو پته لګی اودے سره دنسخ اوتخصیص مسئله په آسانه حل کیدے شی ابوالحسن بن الحصار نه منقول دی چه شل خو په اتفاق سره مدنی سورتونه دی . دولسو سورتونو کښے اختلاف دے ، اونور ټول بیا مکی دی ، لیکن اُبَی بن کعب اُوه ویشت سُورتونه مدنی بنائی اونور ټول مکی ، زیات تفصیل اتقان جلد ۱ صـ ۹ و ۱۰ کښے شی ۰

قرآن دَ سُورتونو شمیر | دَقُرآن دَ سُورتونو په شمیر کښے دوه مشهوره اقوال دی ۰

(۱) دقرآن سُورتُونه یوسل څوارلس دی ، مطلب داچه انفال او براءة څان له څانله سُورتونه دی ۰

(۲) دویم داچه سُورتونه یوسل اودیارلس دی مطلب ئے داشو چه انفال اوبراءة دواړه په یو سُورت حساب ږی ۰

دقرآن په سُورتونو کښ دتقسیمولو یوځو حکمتُونه دی

(۱) هر یو سورت مستقل معجزے په شکل کښے ورانده کول ۰

(۲) لُوستونکو اویادوُونکو ته یو قسم تسلّی خوشحالی او همت ورکول چه په یو سُورة ختمولو سره هغوی دقُران یو مستقله برښه ختمه کړه ۰

(۳) متناسب مضمونُونه یوځائے کول (اتقان جلد ۱ صـ ۶۶)

فائده کار یوه فائده : دمکی مدنی سورتونو پیژندلو یوځو ضابطے :

(۱) کوم سُورت کښے چه «کَلّا» لفظ راغلے دے هغه مکی دی ، دکَلّا لفظ درے دیرش ځایه په پنځلسو سورتونو کښے راغلے دے چه ټول دقرآن په اخری نیمه حصه کښ دی کوآخری نیمه حصه زیاته مکی خو مستثنیات یکښ مدنی دی ۰

(۲) په کوم سورت کښ چه سجده دتلاوت ده هغه مکّی دے ،

(۳) سوا دسُورت بقره او آل عمران دنورو کوموسُورتونو په سر چه حروف لهجّی دی هغه مکّی دی ۰

(۴) مفصّل یعنی دقرآن اخری اُومه زیاته برخه مکی ده (طلاق ، تحریم او سُورت نصر مدنی دی) ۰

(۵) په کوم سُورت کښے چه حدود او فرائض دی ، هغه مدنی دی ۰

(۶) په کوموسورتونو کښے چه دجهاد بیان دے هغه مدنی دی ۰

ketabton.com - The Digital Library

(۷) په کومو سورتونو کښے چه د منافقانو بیان دے هغه مدنی دی
رمناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۸۹ او ۱۹۰ :-

د قرآن دا ایتونو شمیر | د حضرت عائشے رضی د شمیر مطابق د قرآن ایتونه شپږ زره شپږ سوه او شپږ شپیته دی،

د قرآن د کلمو شمیر | د حضرت مجاهد رح د شمیر مطابق دا شپږ لاکهه ۶۲۵۰ زره او دوه نیم سوه دی

د قرآن د حروفو شمیر | د حضرت ابن مسعود رض د شمیر مطابق ۳۲۲۶۷۱ دا درے لکهه دوه ویشت زره شپږ سوه یو اویا دی

ژوړونه پنځه خلویښت زره دوه سوه او درے خلویښت دی (۳۴۵۲۴۳)
زیرونه یوکم خلویښت زره پنځه سوه او دوه اتیا (۳۹۵۸۲) دی :-
پیښونه اته زره اته سوه او خلور (۸۸۰۸) دی :-
نقطے (نښے) یولک پنځه زره شپږ سوه او خلور اتیا دی ۱۰۵۶۸۴
(تاریخ القرآن صادر، ص ۱۱۹ او فنون الافنان م د ابن الجوزی)

د مختلفو سورتونو مختلف نومونه

سبع طوال | اوه اوږده سورتونه (۱) بقره (۲) آل عمران (۳) نساء (۴) سورهٔ مائده (۵) سورهٔ انعام (۶) سورهٔ اعراف (۷) سورهٔ انفال سره د سورهٔ توبه :-

مئین | داهغه سورتونه دی، په کومو کښے چه سل یا لږ زیات آیتونه دی سورهٔ یونس نه تر سورهٔ فاطر پورے :-

المثانی | داهغه سورتونه دی په کومو کښ چه د سلونه کم آیتونه دی د سورت یٰسین نه تر سورت قٓ پورے :-

مفصل : د اوږدو بیلو بیلو سورتونو نوم دے د سورت قٓ نه واخله د

قرآن تر آخره پورے، یعنی د شپږ ویشتو سپارے د دریم پاؤ نه د ستو واخله تر آخرد قرآنه پورے :-

طوال مفصل : بیا درے قسمه دی :-
اوساط مفصل : د سورت بروج نه تر سورت لم یکن (بینه) پورے
قصار مفصل : د سورت (بینه) لم یکن نه تر والناس پورے،
(بعضو علماؤ په نزد طوال مفصل د سورت قٓ نه تر والمرسلات) پورے
اوساط مفصل د سورت نبأ نه تر والضحیٰ پورے، او قصار مفصل
د الم نشرح نه تر والناس پورے.

ketabton.com - The Digital Library

دقرآن مهمات

اوّل فصل: دباری تعالیٰ جلّ مجدهٗ هستی

انسانی تاریخ سره دباری تعالیٰ جل مجدهٗ دثبوت عقیده رازوا نه د
ټول قومونه اوملکونه په اکثریت په دے مسئله کښ اتفاق لر
اگرچه په نورو څیزونو کښے اختلاف شته په هره زمانه کښ خلق
په دے زمانه کښے دخدائے نه منکر خلق هم وی، خو دا په څه دلی
یا علم دا نه نه لری بلکه دبے علمئ نتیجه ده، دملحدانو داوړو ک
ټولے وائی چه مونږ دسائنس او دمحسوساتو په احاطه کښ خدا
اُنه مونده و بعضے کم عقل خلق دے نه علم بالعدم وائی خو دا سے
بلکه داعدم علم دے:

دباری تعالیٰ هستی هرکله چه دمحسوساتو نه بهر ده نو په دے کښ
خدائے څنګه بیا مونږ دے شی خودے دامطلب هم نه دے چه خدا
هیڅ شته نه اوکه څوک بے عقله دامطلب واخلی نو بیا به دا سے
شی لکه څوک وائی هرکله چه په اُوچه مېڅے نشی مونږ دے، نو بیا
دریاب کښے به هم نه وی، یا په دریاب کښے سمسره اُنه دینی نو وائی
چه په اُوچه هم سمسره نشته، مونږ چه څنګه اُ لیکل ملحدان پخپله
هم دے اقرار کوی پروفیسر لیتوړ (LETTARE) چه دملحدانو سر
پینځ دے او دوی غټ عالم دے لیکی، چه مونږ دکائنات تو دا ول
اخر نه تاخبره یو نو څومونږ دا کار نه دے چه دیوازلی یا ابدی هیڅ
انکار اُکړو لکه څنګه چه څومونږ دا کار هم نه دے چه دا هستی ثابته
مادی مذهب خپل څان دعقل اوّل دوجود دبحث نه جدا

ساتی، حُکه چه هغوی تر دے هیڅ علم نشته - مونږ دحکمت الٰهی خو
منکریُو او نه ئے ثابتوونکی څومونږ کار بالکل دنفی او اثبات نه بیل دی
لیکن دسائنسدانانو اکثریت دخدائے دهستئ قائل دے (الکلام
حصه دوم ص۷)

(۱) ایزک نیوټن لیکی چه دکائنات په برخوکښ کوم جوړښت او تناسب
چه سره دزړکونو انقلابانو دزمان او مکان دے دا بغیر دیوذات نه
قائم ساتل ممکن نه دی کوم ذات چه اول دے او دعلم او اختیار
خاوند دے،

(۲) ددے زمانے دټولو نه لوئے هوښیار سائنسدان هربرټ سپنسر
وائی، دکومو رازونو او پټوخیزونو چه دا حال دی چه مونږ پرځومره
زیات غور او فکر کوو هومره هغه نور هم دا سے پټیږی، دینه یقینی
ثابتیږی چه انسان نه پورته یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شته
چه هغے نه ټول څیزونه صادریږی؛

(۳) دفرانس یو فاضل کیمل فلامریان وائی، چه ټول اُستاذان په دے
خبره پوهیدو نه عاجز دی چه وُجود موجود کیدل څنګه اُشوا و څنګه
جاری دے په دے بناء دا سے یو خالق خامخا اقرار کول دی چه هروخت
دهغه مؤثر کیدل همیشه قائم دی.

(۴) پروفیسر لینی لیکی چه قادر او دانا خُدائی ځما په ورانده خپلو عجیبه
غریبه کارنګرو سره دلسے جلوه کړکیږی، چه ځما ستر بے وازے
پاتے شی او څه پاکل شم هرخیز کښے خواه هغه څومره وړوکے وی
دهغه څومره عجیبه قُدرت، څومره عجیبه حکمت او څومره عجیبه
ایجاد مونږ دے شی،

(۵) فونتسل په انسائیکلوپیڈیا کښے لیکی، چه دعُلومِ طبعیاتو مقصد

ketabton.com - The Digital Library

یوازے دا نه دے، چه خمونږ د عقل تنده ډمانه کړی بلکه د هغے لوئے مقصد دا دے چه مونږ د خپل عقل نظر خالق کائنات ته ورپورته کړو، او د هغه په جلال او عظمت عاشقان شو۔

۔ (الکلام ص ۳۸ و ۳۹ ج ۱)۔

د نوی فکر په رنړا کښ د باری تعالیٰ ثبوت

د نوی فکر خاوند انو ته د معرفت الٰهی په لار کښے دے شبهے خندان جوړ شوی دی، د خدائی د انکار سره سره د امریکے یو مشهور ملحد دا شبهے پیش کوی:

(۱) د یقینی علم ذریعے یا حس دے او یا وجدان (یعنی حس باطنی) خو په دے دواړو لاروی د باری تعالیٰ وجود نه ثابتیږی۔

(۲) د باری تعالیٰ ذات او حقیقت د تصور نه پورته دے او د کوم څیز چه حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنګه ثابت او منلے شی۔

(۳) کچرے د خدائے هستی او منلے شی، نو په دنیا کښے موجود شر د هغه د حکمت نه خلاف دے لهذا داسے کائنات چه هغے کښے شر هم شامل دے د هغه ذات ته نشی منسوب کیدے۔

د دوهمی شبهے جواب د دوهمی شبهے جواب دادے چه باری تعالیٰ په وجدان (حس باطنی) سره څنګه ثابت دے چه انسانی اکثریت د وجود د خدائے اقرار کوی کچرے د یو څوکسانو له دے انکار دے نو د هغے وجه داده چه د هغه وجدان صحیح نه دے، لکه څنګه چه ظاهری حواسو کښے نقصان راتلے شی د غه رنګ په وجدان یعنی باطنی حواسو کښے هم نقصان راتلے شی، کچرے

د ستر د و نظر درست نه وی نو څه ورته نه بنکاری د غه رنګ کچرے د وجدانی بینائی خرابه شی نو د وجدانی امورو احساس ورته نه کیږی مونږ ته وبے هم ویلی دی چه ظاهری حس سره خدائے څکه نشی معلومیدے چه هغه د دے احاطے نه بهر دے، که بیا هم څوک خامخا زور ټکوی، نو د هغے به دا مطلب وی، چه هغه خو به او تریخ په ستر د و معلو مول غواړی، حالانکه هغه د دے احاطے نه بهر د مبصراتو په ځائے د مدرکاتو په احاطه کښ داخل دے، نو د باری تعالیٰ ذات د ظاهری محسوساتو نه بالاتر د وجدانیاتو او معقولاتو په احاطه کښے راځی۔

د دوهمے شبهے جواب د دوهمے شبهے جواب دادے چه د دے خیز و نو حقیقت معلوم نه وی خو مونږ منو، نو د خدائے په منلو کښے دا اشکال ولے وی، لکه چه شیخ ندیم الحبر د خپل کتاب (قصة الإیمان بین الفلسفة والعلم والقرآن) په صفحه ۳۰ کښ لیکی چه سائنس دانان ماده، روح او حیات مثنی او حقیقت ئے ورته معلوم نه دے، د غه رنګ د عقل حقیقت او ادراک حسی سره د هغے جوړښت هم معلوم نه دے، لیکن سره د دے، داخو منی نو د خدائے له هستی په دے بناء انکار کول ولے دی؟

د دریمے شبهے جواب د دریمے شبهے جواب دادے، چه (۱) کچرے کائنات تو کښے د شر داسے واقعات شته کوم چه حکمتِ خدا وندی سره اُس خمونږ په علم کښے سمون نه خوړی، خو کیدے شی چه رستو څه وخت د دے سمون خمونږ په علم کښے راشی، په دے خبره اُس خمونږ علم نه راتلل د دے دلیل نه دے، چه بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنګه چه دا یو حقیقت

ketabton.com - The Digital Library

دے چه زړګونه کاله وړاندے انسان تر دې پورې قوانینِ قدرت
علم نه وو اوړ ستوړ ته دَ دے علم اُشو،
(۲) دَ عالمِ واقعاتو کومے کړئ چه مونږ ته شر بښکاري دَ هغے وجه
دا ده چه مونږ ته دَ ټولو واقعاتو دز تحیر علم نشته کچرے دا سے
کیدے شوے، نو دا بښکارید ونکے شر به مونږ ته خیر معلومیدو،
(۳) ابن سینا په (شفا) کښے جواب ورکړے دے، چه دَ دُنیا درے حالته
فرض کولے شی، (ا) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) دیر خیر او
لږ شر، دقدرت په وړاندے دا دریواړه صورتونه وُو، په پورمبی
صورت عمل کیدے شُو. دویم صورت حُکه نشوکیدے، چه قدرت
دا سے دُنیا نه ده پیدا کړے چه ټول دِ شر شروی، دریم صورت
کښے خبرے شته لکه دا خبره چه قدرت له دَا سے عالم پیدا کول،
مناسب ووچه په هغے کښے خیر زیات او شر کم وے، که دا شر ئے
بالکل کت کړے وے، نو ټول به خیر خیر پاتے شوے وو، خو دا سے حُکه
نشی کیدے چه دَ دغه لږ شر کت کولو په وجه به دُنیا دَ دیر خیر نه
محرومه وَ ه، لکه چه اوږد سوځولو په وجه شَړ دے بدن، جامے، آبادی
سوځوی، که دا لږ شان شَر نه وے، نو ټُخلے گرمَول او نور دیر دَ فائدے
کار ونه به هم ورسره ختم وُو دُنیا به څنګه چلیده، یا لکه اُوبه چه دَ
شَرا رخ ئے (سیلاب وغیره) دیر کم دے مګر دخیر آړخ ئے دیر زیات
دے دَ دُنیا د دیرو خیزولو ژوندے سره تړلے دے او نور بیشمیره
خیرونه پکښے دی. یا لکه هوا چه دَ شر آړخ ئے (طوفان او بیا پیر
اُونے دبیخه راګډ اړیدل) کم او دَ فائدے آړخ ئے دیر زیات دے
په دے دَ اُبو نه زیات دَ دیرو خیزولو ژوندونه لاړ دے، او نور
دیر خیرونه پکښے نو قدرت دا سے اُګړه چه لږ شر ئے دَ دیر

خیر د پاره پکښ پریښو، او به بیا او رنه ووچه پخلے ئے کولے شوے
او جماعت ئے نشوے سیزلے دے خو به بیا پخلے هم نشوے کولے او نه
به پکښے دا سے ګرمی وَ ه چه په یخنئ کښ ئے پرځان ګرم کړے وے
(۴) ابن رُشد دد ے شے دا جواب ورکړے دے، چه دُنیا کښے
ټول شَړ و نه ځان له ندی بلکه خیر سره دَ تابع په ډول تړلے دی
لکه غُصه بده خو ده لیکن که دا نه وے، نو چا به هم دَ قابل مُقابله
نشوه کولے او نه به ئے دَ خپل مال او عِزّت حفاظت په هغه وخت
کښے کولے شو کوم وخت چه چا په دے حمله کولے، شهوت خراب
دے خو بښکاره غټه فائده ئے دا هُم ده چه دُنیا تر آبادۍ ده او ټول
السانی نَسل هم په دے قائم دے د ملحدانو دَ شبهو لرے کولو نه
پس مونږ دَ نوی فِکر په ړنګ کښے د باری جلّ مجده دَ اثبات دلائل
پیش کوُو،

اول دلیل

دَ عالم وجود به یا[1] دَ باری تعالےٰ ته منسوب وی یا به ما[2] دے او دَ هغے حرکت
ته بے له قصد او اِرادے او یا به ما[3] دے او ارادے نه منسوب وی خو
سره دَ قصد او اِرادے، دد ے دریم صُورت هیڅوک قائل نشته نه دَ
خدائے منُونکی او نه نامنُونکی حُکه چه مادّیین په دے متفق دی چه مادّه
ارادے نه لری اُس صرف دویم صُورت د بحث دَ پاره پاتے شو چه عالم
دِ مادے نه بے له قصده او ارادے اتفاقی طور منسوب وی، لیکن دا صورت
هُم قطعاً باطل دے حُکه چه عالم کښ حکیمانه ترتیب موجود دے
او په دے دَ قُدرت قوانین دلیل دے، په عناصرو او مرکباتو کښے تر تیب
شته، دنباتاتو او حیواناتو په تخلیق کښے مُرتب نظام شته دَ موسمونو
او دَ شپے ورځے په تبدیلو کښ دَ سیّارو په حرکاتو کښ یو خاص ترتیب
دے، چه دَ مادے یا دَ هغے دَ حرکتِ مسادفه یا اتفاقیه نتیجه نشی

ketabton.com - The Digital Library

کیدے ځکه کچرے د کاغذ په لسو جدا جدا ټکړو د یو نه تر لسو هندسے
اُلیکلے شی بیا په یو تهیله کښ واچوے شی او یو تابینا ما شوم ته اُو ئیلے
شی چه دے نه یو یو ټکړه راواباسه نو که هغه کرو رو نه واره واره پرچے
بیا راواباسی هیڅرے به په ترتیب راوځی، د غه رنګ که د یو قصیدے
پیلے پیلے جُملے او ټکی په یو بوجنګئ کښے واچوے شی او بیا د غسے یو
ماشوم نابینا ته د هغے د راوِ ستو اُو ئیلے شی نو هیڅرے به د قصیدے
په اصل ترتیب راوځی اګرچه په کرو رو نو واره د غه پیلے پیلے پرچے
راواباسی نو د دُنیا د امُرتبه سلسله به د یو نابینا او بے شعوره ماڼه
بے له قصد او ارادے څنګه ظاهره شی، د دے نه دا معلومه شوه
چه د عالَم متعلق رو میے صُورت «چه دا د یو حکیم خدائے په قصد
او اراده ظاهر شوے دے». صحیح او معقول دے (قِصَّةُ الْاِیْمَانِ بَیْنَ
الْفَلْسَفَةِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْاٰنِ لِابْنِ نَدِیْمٍ البحر ص ۲۹۲)

دویم دلیل نوے اوزره فلسفه په کُمتفقه ده چه د عالم ماده
علم، شعور او ژوند نه لری او په کائنات کښ دا دے
واره خیزونه مُوجُودی، په ژوندی خیزونو کښ ژوند شته انسان
علم او شعور لری په څناورو کښ شعور شته نوے تحقیق خو دا وائی
چه بعضے اُونبُوټو کښے هُم شعور شته، نو دا څنګه کیدے شی چه دا
خیزونه خو د ماده یا د هغے د حرکت نه پیدا وی او بے څپله د ماده
د علم، ژوند او شعور درے واړو نه تشه وی، حالانکه د نفی محض
نه د اثبات، وُجود ناممکن دے، لهٰذا د کائنات سرچشمه هغه ذات
کیدے شی چه هغه کښے ذاتی ژوند او علم وی دا سے ذات صِرف هغه
خُدائے کیدے شی چه اصل ژوندے علیم او حکیم دے،

دریم دلیل د انسانیت جوهر فکر او ادراک دے هغه چه په

اُنو بُوټو کښے اُوده وی په څناورو کښ دے ارخ وار ولو او په انسان
کښ راوبیني شو او یو اُوچت مقصد ته اُغوښتو اُس د خاخا د دے ترقی
سبب وی د علم الحیات مشهور ماهر ډاکټر لائیډ مارګن" لیکی چه د دے
ترقئ ظهُور د دے خبرے دلیل دے چه د کائنات تو د تخلیق اصل
او بنیاد شته چه خُدائے دے ځکه چه ارتقاء (ترقئ) د پاره
د منزل وجود ضروری دے، د علم تقاضا داده چه د کُوزنی علم
راوزنه په بَرَنی علم کښ حل شوی وی، د طبعیاتو د پټو رازونو ځن په علم
الحیات کښے او د دے د پټو رازونو حل بیا په علم النفسیات کښ د دے
د پټو رازونو حل بیا په علم تحلیل او تعلیل منطقی کښے او بیا د دے علم
د پټو رازونو حل په مقام رُوحانی کښ وی۔

څلورم دلیل د انسانی عقل د خُصوصیت دے چه هغه ډیټ
نه کُلیّت را آخلی او بجز بیّت او تصوُّریت پیدا کوی
مثلاً انسانی اشخاص د نفسِ انسانی، حیوانانو نه نفسِ نباتی او بیا د
عالمی کنړوالی نه د عالَم نفسِ کُلّی را آخلی، دا نفسِ کُلّی (وحدت) الله
دے چه پټول کنړوالی هُم په دَه ختمیږی (مطلب دا چه د آخری
وحدت دے دے نه پس بل وحدت نشته (مترجم)

د باری تعالےٰ ثبُوت د سلفی دلائلو په رنړا کښ

رُومبے دلیل دے رُومبی دلیل نه مونږ د دلیل غرنی، ځکه وایو چه
امام جعفر صادق رح نه چا د الله د وُجود دلیل اُغوښتو
نو هغه ورته اُفرمائیل چه دریاب کښ ستا کشتئ رُوبه شی تاسه د هغے
تخته قدرے نه وی او لامبو هُم نه د رځی نو ستا به د بچ کیدو څه اُمیدی
نو سائل اُوئیل چه و لے نه! بیا امام موصوف اُوئیل چه د بچ کیدو
ظاهری اسباب نشته بیا هم د دے اُمید لرل د چا په آسرا خو به وی

ketabton.com - The Digital Library

دغه آسراخُدائے دے، نو دا دَ باری تعالیٰ دَ هستئ نفسیاتی دلیل دے

دویم دلیل دے دویم دلیل ته مُونږ ردلیل فلکی) ځکه وایُو چه امام ابوحنیفه رح یو سائل ته په ثبوت دَ باری تعالیٰ دا دلیل پیش کړے وو، چه یو بیړئ پخپله دَ یوه غاړے نه دَ دریاب بلے غاړے ته نشی راتلے نو دَ ټول عالم دا دومره غټه بیړئ به پخپله څنګه اُچیږی دے عالم دَ غټے بیړئ په انتظام چلیدل دَ دے دلیل دے چه دد ے چلوونکے شته چه هغه خُدائے دے۔

دریم دلیل دے دریم دلیل ته مُونږ ردلیل تُوتی) ځکه وایُو چه امام شافعی رحمه الله دَ اثباتِ باری تعالیٰ دَ پاره په دے طرز پیش کړے وو چه دَ تُوت پانړے چه بِزه اُخوری نو پچے کوی چه دَ دیسمو چینجے ئے اُخوری نو دَ یښم تر جوړشی او دَ شهدو مچی چه اُخوری نو شات تر جوړشی نو دَ یو خیزه دلے مختلف خیزونه جوړیدل دے اِقرار ته مونږ مجبوره وی چه دا دَ هغے قادرِ مطلق کار دے کوم ته چه مُونږ خُدائے وایُو۔

څلورم دلیل دے ته مُونږ ردلیل صوتی) وایو، ځکه چه امام مالک دا دلیل دا سے وړکړے وو چه هرکله دَ یو انسان اوازبل سره نه ملاویږی او دغه دنګ شکل هُم نو معلوم یږی چه دا اختلاف دَ یو عظیم قوّت کار دے کوم ته چه مُونږ خُدائے وایُو۔

پنځم دلیل دے ته مُونږ ردلیل بیضی) دلسے وایُو چه دَ چرګے اګئی نه بچے را اُوځی او دَ اګئی هغه مضبُوطه قلعه ماته کړی او دَ بچی دَ دا ولتو نزدے خته چرګه هُم دا سے په اګو ناستے وی، چرګه دَ دغے کینا ستو پابند دَ ټول دَ بچی دَ جوړیدو وخت معلوم ول دا اګئی دَ ما توَلو وخت معلومیږی دا ټول اِلهامی کار نه دی چه خداوند

تعالیٰ په الهام چرګے او بچو تر اُ بنودل، دے نه دَ الله هستئ ثابته شوه

شپږم دلیل دے ته مونږ ردلیل پیدائی) وایُو اُونو اس دَ قسما قسم اُونو بُوتو دَ هغے دَ قسما قسم پانړو میوو او کلونو نه دَ الله تعالیٰ په هستئ دا سے دلیل ینولے دے چه دد ے نو لوما ډه یوه ډه (یعنی اُوبه او خاوره) او بیا دے نه عجیبه مختلف قسمه خیزونه پیدا کیدل دا بنائی چه دَ دا دَ یو عظیم قوّت کار نامه ده کړ ه چه خدائے وئیلی شی،

دا ټول دلیلُونه امام رازی رحمه په تفسیر کبیر جلد اول کښ نقل کړیدی مونږ نور هُم واضح بیان کړه: سعدی رح فرمائی:۔

برگِ درختانِ سبز در نظرِ هوشیار	هر ورقے دفتریست معرفتِ کردگار

اُوم دلیل دے ته مونږ ردلیل لسانی) دا سے وایُو، چه په دنیا کښے دے وخت کنړے ژبے شته دا ژبے اولاد دَ مور پلار یا دَ خپل ماحول دَ خلقو نه اِزده کړی دی او دا سلسله تر آخره تله دَ ترددے چه دَ اوّل انسان دَ دُنیا په باره کښ دا جواب ختم شی چه آخر هغه دَ چا نه ژبه زده کړه چه بغیر دده نه بل هیڅوک دغه وخت کښ نه وُو، نو دا به مجبُوراً منلے شی "چه دد ه ژبه الهامی وَه او دد ے غے الهام کوُونکی نُومر خُدائے دے، اُس مُونږ د باری تعالیٰ په ثبوت فلسفی او کلامی دلیلُونه پیش کوو۔

دباری تعالیٰ دَ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلُونه

۱: **دلیل حدوثی**: کائنات او عالم ددوُ خیزونو نومړدے، یا به جسم وی یا به په جسم اړه بل خیز دا دواړه خیزونه

ketabton.com - The Digital Library

بالذات وی، اوکه بالواسطه له دوو حالتو به خالی نه وی حرکت
او سکون، کچرے جسم یا په دے اړه نور خیزونه په دوو
وختونکښ په دوو ځایونکښ وی نو دا متحرک دے، او کچرے په دوو
وختونکښ په یو ځائے وی نو ساکن دے بیا دا دواړه ډیو بل ضد دی
چه حرکت راشی نو سکون ختم او سکون چه راشی نو حرکت ختم
شی معلومه شوه چه دواړه حادث (نو پیدا) دی، دغه دنګے جسم
او جسم سره تړلی نور خیزونه له دے دوو حادث حالتونو خالی
نه وی بلکه دا به ور سره نښتی وی نو جسم او جسم سره تړلی خیزونه
هم ډډ دے په وجه حادث شو، ډ حادث ډ پاره محدث (پیدا کوونکے)
ضروری دے کچرے هغه پخپله هم حادث وی نو هغه د پاره به بل محدث
ضروری وی او دے نه به تسلسل (د پنډانے قصې جوړ) شی دا سے
کیدے نشی نو ضرور دا محدث به قدیم وی چه هغه خدائے دے او
دے نه ډ خدائے وجود ثابت شو۔

۲: دلیل امکانی د هر خیز د رے حالته فرض کوے شی ممتنع الوجود چه ډ کید و جوګه نه وی لکه دوه په دوو
کښ پنځه واجب الوجود چه ډ هغه وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود
چه کیدل او نه کیدل ئے دواړه ضروری نه وی لکه اُبه چه رنګ دار
هم کیدے شی او بے رنګه هم اُس عالم ممتنع الوجود حکم نه دے
چه دا موجود دے، او واجب الوجود هم حکم نه دے چه د یر خیزونه
پکښ ختم شی او اخر به ټول هم ختم شی دا خو خرمو نبز په ستر بزو
او بنوا وخت په قیاس معلوم وو، نو عالم بیا ممکن الوجود شو ډ دے
وجود هم ضروری نه دے او عدم وجود هم ضروری نه دے لکه اُبه
چه ډ هغے رنګ ضروری نه دے که راغلو پکښے نو ډ هغے وجه به

بهرنئ وی حکه چه دا خپل هیڅ رنګ نه لری دا شان ډ عالم وجود
ضروری نه وو، که موجود شو، نو دا ډ بهرنی علت نتیجه ده دا
علت که ممکن وی، نو هغے ډ پاره به بل علت پکار وی او دا سے به
تسلسل (ډ پنډانے قصه) جوړ شی، چه محال دے نو فیصله دا
شوه چه دا علت به ممکن الوجود نه بلکه واجب الوجود وی چه دا
نوم ډ خدائے دے چه ډ هغه وجود دا سے ضروری وی چه ډ
بهرنی علت نتیجه نه بلکه هم ډ هغه ډ ذات دا سے تقاضا ده چه ډ
عقل ډ درک پکښ نه لګی ۔

۲: دلیل قاسمی ډ یو خیز بل ته چه نسبت اُشی نو دا دوه
قسمه دے یا به دا دویم تړلے خیز دا اصل خیز سره
سره رخت وی تړ به نه جُدا کیږی، لکه ډ او ر نه ګرمی او تاؤ دے نه به
بالذات، وئیلے شی مطلب به ئے دا وی چه ډ او ر ذات دا غواړی
چه ګرمی او تاؤ د ور سره خامخا وی، یا به دویم ډ ر وبی خیز لازم نښتے
وی کله به وی او کله به نه وی دے ته (ما بالعرض) وئیلے شی لکه
د ور سره ګرمی چه کله پکښ په بهرنی علت (اور، نمر وغیره) راځی
کله پکښ نه راځی په دے (ما بالعرض) خیز کښ ډ علت تپوس
کله دا به وے ګرمے دی او په ما بالذات کښ د علت دا سے تپوس نشی کیدے چه اور وے ګرم دے
د قاعدے مطابق د کائناتو وجود او په ما بالعرض، حکه ئے چه کله پکښ یو خیز وی کله پکښ نه وی کله د رنګ
په وی کله نه وی، نو دلته دا سوال خامخا کیږی، چه دا کائنات
موجود دی ډ دے جواب به دا ورکوے شی چه ډ ا ډ دا سے ذات
نامه ده چه هغه واجب الوجود دے وجود ډ هغه ذاتی او ضروری
دے، او هغه ته رب العالمین وئیلے شی دلته بیا بل سوال (چه الله
موجود دے) دا سے ختم شی لکه دا سوال ختم شی چه اور وے

ketabton.com - The Digital Library

کړمړ دے، نو په دے دلیل د باری تعالیٰ د ذات او صفات دوارو
ثبوت کیږی، مثلاً انسان او د انسان ژوند، علم، لیدل، آوریدل،
قدرت، کلام او اراده ټول "ما بالعرض" دی، چه د دے فیضان د
پاره د "ما بالذات" م اود ذاتی سر مشے ضرورت وی، نو د انسان بلکه
د ټول عالم د وجود د پاره وجو. د باری تعالے او د صفاتو د پاره صفان
د باری تعالیٰ سرچشمه اوخزانه ده چه هغه "ما بالذات" او واجب
الوجود دے

۴: دلیل اِتقانی

په کائناتو کښے حکیمانه قوانین شته، چه د
هغے په زور علتونو نه د معلولاتو او اسبابو
د مسبباتو علم راځی، دا حکیمانه قوانین دومره وسیع دی چه د ماضی
نه تر اوسه د سائنس په ذریعه څومره قوانین معلومه شوی دی
دا د هغو قوانینو په نسبت چه تر اوسه لا معلومه هم نه دی ډیر کم
دی، بلکه د دے معلومه قوانینو نسبت نامعلومو قوانینو سره دلته
دهلکه د یو خاخکی چه سمندر سره دے همدغه وجه ده چه په
سائنسی قوانینو کښی ترقی لاتر اوسه د هیڅ داسے حکیمانه قوانین کم و
نو سائنسی ترقی په هغه ولاړه ده چه سائنس د قدرت د قوا
معلومول او بیکاره کولو نوم دے، دا بیکاره خبره ده چه دا
حده او بیحسابه حکیمانه قوانین د قادر مطلق حکیم کیدے شی
هغه خدائے دے، دا هیڅرے د مادے کار نشی جوړیدے چه
پخپله د علم، شعور، حیات او حکمت نه تشه ده،

۵: دلیل حُبّی

د شاه ولی الله رحمة الله علیه مرقده، د اَسّ
المَحَبَّة، نومے رسالے مطابق د ټولو کائناتو
په خپلو کښی محبت اړخلے شوے دے، او خصوصاً په انسان کښی

د پیرزیات محبت شته بیا دے دے محبت دوه قسمه دی:-

① یو مُحبّتِ ناقصه:- ② دویم محبّتِ کامِله:-

د ډیرے قسم د مال اولاد محبت دے، او دویم قسم د الله محبّت دے
ټول مذهبونه د الله په محبّت قائم دی، دے نه معلومیږی چه محبّتِ
الٰهی په فطرت کښی داخل دے، محبّت د موجود سره کیږی، مثلاً
مونږ خپل ذات یا مال اولاد سره محبت کوو چه دا موجود دی
نیشت سره محبت خو معنی نه لری د محبتِ ناقصه داحال شو
چه د هغے محبوب د موجود وی نو د محبّتِ کامِله د ولے محبوب
موجود نه وی! ضرور موجود دے دا هم د وجودِ باری تعالیٰ دلیل
شو، او د الله محبت ته کامِل حُکه وئیلے شی چه د محبتِ ناقصه ټول
محبوبات لکه مال اولاد وغیره په محبّتِ الٰهی قربانولے شی.

۶: دلیل اِلتجائی

دُنیا ظلم نه دکه ده، او په هره زمانه کښے د
مظلومانو شمیر د ظالمانو نه ډیر زیات
وی، نو انسانی فطرت د ظاهری ټولو اسبابو او ذریعو نه نا اُمیدی کښے
د خپل زړه مضبوطولو د پاره او د غه نا اُمیدی په اُمید کښی بدلولو د پاره
د غیبی قوّت سره د رابطے او ترون پیدا کولو کوشش کوی چه هغه د
د ټولو نه بالا او قادرِ مُطلق وی او حالات بدلول د هغه په قابو
کښی وی د اسے قسم التجا کانے د دُعا کانے اوزارئ په ټولو مذهبونو
کښے شته چه د ذاتِ الٰهی د وُجود دلیل دے:-

۷: دلیل ترتیبی

ټول کائنات په ترتیب دی، یعنی د ورځی
شپه و رځ، سپرلے اوخزان، د سنو
حرکت د حیواناتو او نباتاتو نشوونما ټول په ترتیب دی، دا ټول د
یو حکیم ذات د موجودیت حُکه دلیل دے چه د هر ترتیب

ketabton.com - The Digital Library

سړے عقل مند دے دَ رُومبی بیان چوټ غلط او دروغ او کدویم بیان بالکل رِشتیا او صحیح دے دغه رنګ دَ جهان دَ عمارت باره کښے دمادہ پرستو بیان دَ رُومبی کس په شان دروغ او غلط دے او دَ مُومن او خدا پرست بیان بالکل صحیح او رِشتیا حکیمانه او عاقلانه دے. لهٰذا دعقل په موجب دَ جهان دَ عمارت دپاره دَ خدائے وُجود ډیر ضرُوری دے او پخپله دَ جهان دا عمارت دَ خُدائے دَ ذات، صِفاتو او کمالونو دَ ثبوت یو غټ دلیل دے

۹: حیاتی دلیل په دُنیا کښ ژوندۍ مُوښږو او بنو کوروچه شته مُوښږ ژوندی یُو ډیر نور خیزونه ژوندی دی، نو دا دلیل دَ دے خبرے دے چه دے عالمِ حیات (ژوندۍ) دپاره یو دَ ژوندۍ سرچشمه او بُنیاد شته چه دا حقیقی او اصلی ژوندے ذات هُم دَ ربّ العالمین دے.

۱۰: ذِکری دلیل دالله په ذِکر کښ کامِل خوند، دَ انجذاب انبساط او دَ زړه دَ اِصلاح بننے شته، دَ نیشت په ذِکر کښ خوند خولاخه کوے دَ سَرَه ذِکر ئے وی نه، نو دے نه معلُومیږی چه دَ الله ذات موجُود دے

۱۱: دَ اطلاق دلیل دَ اقانون دے چه دَ هر مُقید دپاره دَ مطلق وُجود ضروری دے حکمه چه دَ تقیید او تحدید مطلب دَ وسیع او مُطلق خیز نه یو محدود او مُقیّد خیز حاصلول وی، مثلاً دَ زمکے حد بندی هله کیږی چه وسیع زمکه موجُود وی نو دَ کائنات نو تولو وُجود محدود دے چه دَ زمان او مکان په حدود و کښے بند او راګیر دے دے دَ پاره دَ حدود و، قیودو او دمکان او زمان نه بالا تر دَ یو هستئ ضرورت دے او دا صرف دَ رب العالمین ذات دے

ترتیب ورکوونکے وی، دَ دیوان حافظ دَ الفاظو ترتیب دا بنائی چه دَ دے ترتیب ورکوونکے شته الفاظ پخپله یو پل سره ترتیب نخوی همُدغسے دَ کائناتو داغټ او حیران کُن ترتیب دا ګواهی ورکوی چه دلته یو عظیم ترتیب ورکوونکے شته. چه الله دے او هُم دا دَ الله تعالیٰ دَ هستئ دلیل دے،

۸: دلیلِ شُعوری دا جهان یو لوئے عمارت دے چه دَ دے هره پُرزه دَ حکمت وکه ده او دا دلیل دے چه دَ دے بانی او معمار دَ عقل او شعور خاوند دے نو بیا دَ دے نسبت بے شعوره مادے ګولهٔ دا سے نامعقوله دے لکه دره کَسان په یو بیابان کښے یو بنائسته کوټه بیا مُومی هغته دواړه ورځے نه وځی هرشے پکښے موجُود په ترتیب پروت وی اُس دا دواړه کَسان په دے خپل خیال بنکاره کوی یو وائی چه دا هرڅه پخپله شوی دی کچه خښتے پخپله جوړے شوے بیا پخپله پخے شوے او سره پخپله ماغلو، بَل شو خښتے پخپله ورغلے پخے شوے پخپله بیا یو خائے شوے دیوالُونه چټُونه وغیره پخپله جوړ شُو قالینُونه پخپله جوړ شو ډګۍ او بزونه پخپله وړئ دا اُوته یو خائے شوه پخپله رنګ اُبوته راغے دا پکښ پخپله رنګ شوه او بُوټی ګلونو پر پخپله اُشو او قالین تر تیار شو. او بل وائی چه دا سے نه ده دا ټول پخپله نه دی شوی دَ دا ماهر انجنیئر او کاریګر دَ پوهے او فکر نتیجه دکه رُوبے دَ عمارت نقشه ئے په ذهن کښ تیاره کړه، بیا ئے ضروری خیزونه او سامان راجمع کړو او په ماهرانو او کاریګرانو ئے دَ نقشے په مطابق جوړ کړو اُس دَ دے دواړو بیان چه دَ عقل په عدالت کښے پیش شی نو فیصله به دا وی چه رُوبے سړے لیونے دِماغ خراب دے او دویم

ketabton.com - The Digital Library

وُجود د باری تعالیٰ او قرآن مجید

قرآن دا بسائی چه د خدائ اقرار د انسان په فطرت کښ داخل دے د علم الانسان د ما هرانو د اُمتفقه فیصله ده، چه کوم وخت د علومو فنُونو او تهذیب وُجود نه وُو او انسان په فطری حالت کښے وو نو هغه دا سے وخت کښ هُم د خُدائے عبادت کړیدے، د یو مشهور محقق "مکس مولر" په کتاب "د الکلام" کښ داخبره نقل ده چه "خُو بزرا سلاف د خدائے پاک په ورا ندے هغه وخت سَر تیت کړے وو چه د خدائے پاک نوم ئے هُم نه ووزده، د جسمانی خدائے یعنی د بُت عبادت دیکنه پس دا سے پیدا شوچه اصلی انسانی فطرت د مثالی صورت په پرده کښ پټ شو، هم دغه وجه ده چه د دُنیا د تاریخ معلومو سره د دنیا په هره برخه کښ د خُدائے عقیده موجُوده وه۔ اثوری مصری، کلدانی، یهود، اهل فینیشه، تول د خدائے قائل وو، پلوتارک وائی چه دُنیا ته اُگورئی، په دیرو خایونو کښ قلا کانی کارخانے، سیاست، علم، فن، کار کسب، دولت به نه وی لیکن خدائے به هر خائے کښ موجُود وی، د وحی او الهام مُنکر د فرانسو مشهور فاضل رفو لتیر، وائی چه زرد شت منو سولن، سقراط، پولوډیو سردار، یو منصف او یو خُدائے عبادت کولو هدغه فطرت دے، چه قرآن ئے داسے بیانوی:۔

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِیْۤ اٰدَمَ مِنْ ظُهُوْرِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰۤی اَنْفُسِهِمْ ۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ؕ قَالُوْا بَلٰی ۚ شَهِدْنَا ۛاج سورهٔ الاعراف آیه ۱۷۲ کرل چه آیا حُه ستا سو خُدائے یم نو پتولو اُو ئیل چه اوئه مُوبز گواهان یُو،

لیکن د خارجی اسبابو او آثارو نه کله د انفطری احساس دباؤ شی نو هغه قرآن خائے په خُائے د انفطرت خبر دار ه کړو۔

آفِی اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ (القرآن) (آیا د خدائے په بارہ کښ هم څه شك کیدے شی، کوم چه د آسمان او ځمکے مُوجد دے)

که خو د خارجی اسبابو نه دا فطری احساس دومره دباؤ شی چه بوازے د خبر دارئ اشاره وَرله کافی نه وی په دے وجه قرآن د تجربو او د حِس په بنیاد د خدائے په وجود استدلال اُکړو، د انسانی تمیز او پوهے د شروع نه، انسان ته چه کومو بدیهی او حِسی !! مقدّماتو علم وی هغه دادے، چه کله هغه څه څیز په ترتیب او تنظیم بیا مُومی نو د هغه یقین راشی چه چا عقلمند ذات د انترتیب او تنظیم ورکړیدے او د بے ترتیبه څیزونو دا اندازه آخلی چه داخیزونه پخپله رائیو خائے شوی دی د حافظ یا نظامی د شعر بے ترتیبه الفاظ یو معمولی انسان ته ورکړه هغه چه ئے سل واره واړوی او اړوی نو هُم به ترې په آتکل د د وی هغه شعر پخپله جوړ نشی حالانکه هم هغه الفاظ د شعر وی خو صرف د ترتیب و رکولو کسر پکښے باقی وی نو دا به کله اُشی چه د دُنیا دا په ترتیب نظام د پخپله جوړ شوے وی، قرآن مجید د خدائے په وجود داسے استدلال کړے دے:۔

(۱) صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِیْۤ اَتْقَنَ كُلَّ شَیْءٍ ؕ
(۲) مَا تَرٰی فِیْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ؕ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰی مِنْ فُطُوْرٍ ۝
سورهٔ ملک آیت ۳

(۱) د خدائے کاریگری ده چه هر شے ئے په پخه جوړ کړیدے،
(۲) د رحمٰن په پیدا او بنت کښ بے تناسو څه فرق اُنه وینئ بیا بیا هم اگورئ چه د ز ز پکښ چرته سنکاری ؤ

ketabton.com - The Digital Library

(۳) خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ۝ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ط لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝

خدائے پاک هر یو خیز جوړ کړو، او بیا ئے دَ هغے یو اندازه مقرره کړه، (دَ خُدائے په پیدا او بنت کښے هیڅ تبدیلی نشی کیدے) دَ خدائے په طریقه کښ به ته هیڅ تبدیلی نه مومے)

په دے آیتونو کښ قرآن دَ جهان دَ دے صفته بیان کړیدی (۱) کامل او بے نقصانه دے (۲) په ترتیب او مناسب دے (۳) دَ داسے اُصولو اوضُوا بطو پابند دے چه خوک ئے ماتولے نشی:-

نن چه تحقیقات آخری حدته رسیدلی دی او دَ کائناتو په سوُدو نورالو بنکاره شوے لوئے فلسفیان او حکیمان په دیر زور او فکر سره دَ خُدائے دَ ثبُوت هُم دا استدلال پیش کوی:-

ارسطُو دَ خدائے دَ وجود، دَ هغه دَ توحید او دَ قیامت قائل دو رملل ونحل دَ شهرستانی جلد ۱ صفحه ۳۹۸)

(۱) ملاتین ایډورډ وائی چه انسان هغه وخت حق دق شی چه دا سے خَلق اُوینی چه هغوی دا وائی چه دَ ناطق او مکرّم مشاهدا تو غوندے عجائبات تو په لیدو هُم دا وائی چه دا صرف دَ بخت او اتفاق (بخپله دَ پیدا کیدو) نتیجه ده، دا فرضی احمقانه لُونه او عقلی گُمراهئ کومولہ چه خلق دَ علم محسوسات، نُومیږی دے دے لره عِلمِ حقیقی بالکل باطل کړی دے په فزیکل سائنس پوهیدونکی هیڅرے په دے یقین نشی کولے، (۲) هربرټ اسپنسر لیکی دا راز و نه چه ورځ په ورځ نوره هم باریک، کیږی هرکله چه مُوبز په هغے ذیات بحث کړو، نو دا به خامخا منلے شی چه انسان دَ پاسه دا سے یو ازلی او ابدی قُوّت موجود دے چه دَ هغے مُوجب دا ټول خیزونه موجودیږی:-

(۴) پروفیسر لینه وائی، کوم لوئے خدائے چه اَزلی دے، دَ ټولو خیزونو عالم دے په هرخیز قادِر دے، دَ خپلو کارِ یگرو په ذریعه خُما په وراندے داشان جلوه کړدے چه عُقل حیران او بیخوده شی (الکلام جلد ۲ صفحه ۵۶ و ۵۷)

دباری تعالیٰ توحید

په کومُو دلائلو چه دَ خدائے دَ وُجود یقین را حُی هم هغه دَ خُدائے دَ یَووالی دلائل هم دی، عالَم دیرے برخے بنکاری خو حقیقت کښ هغه یو خیز دے، لکه څنگه چه دَ انسان اندامُونه مثلاً ستر بنے غوږونه خو په لیدو دیر بنکاری لیکن هغه حقیقت کښ یو څه (انسان) دے اُس دَ دے پیدا کوونکے او چلوونکے هم یو ذات دے دوه ندی نو دَ دوو نه به ذیات څنگه وی، حُکه چه یو خدائے انتظام چلوے شی، نو بل خدائے بیا بیکاره شو او بیکاره خُدائے کیدے نشی او کچرے دوارو هم انتظام نه شو چلوَلے نو دوارہ خدایان حُکه نه شو چه دوارہ به بے وَسه وی او بے وَسه خُدائے مُوبز چرته نه دے لیدلے، کچرے دوارہ مختلف نظامُونه چلوی، نو عالَم به تس نس شی او کچرے دوارہ یو نظام چلوی نو بیا هم عالَم حُکه به کمزوَر او ختم شی چه دَ عالم حقیقت یو دے او چلوونکی دَ یو حقیقت دوه یا زیات حُکم نشی کیدے چه دَ وُجود او ذات په منځ کښ دا سے نسبت وی، لکه دَ ظرف او مظروف مثلاً پنړه او نخپه، اُس کچرے یو خُدائے یو ذات نه یو وُجود ورکوی او بل خدائے هم دغه ذات نه بل وُجود ورکوی، نو دغه یو ذات به دَ بیخه ختم شی، لکه چه یو پنړه کښ دوُه څیزونه اُمنډے نو هغه شلیږی او پنړه پاتے نشی، دغه رنگ دَ دوارو خُدایانو په دخل وَرکولو دَ عالَم تباهی ده او کچرے بل خدائے پکښ دخل نه ورکوی نو دا سے بیکاره

ketabton.com - The Digital Library

او عاجز خدائی نه وی بل داچه د اتفاق ضرورت هلته وی کوم څائے
کښ چه د اختلاف نه ضرر پیدا کیږی کچرے دواړه خدایان وی نو
ضرورت او حاجت د اتفاق به ورته نه وی او
نه به ورته د ضرر ویره وی، حُکه چه دا دواړه کمزورئ د خدائی
خلاف دی، نو دواړه خُدایان به خامخا پُوره تصرُّف کوی او کامل
دَخل به ورکوی، نو اُس مُوبنزو ئیلی دی چه کچرے دوی دواړه مخالف
تصرف کوی نو هم عالَم نس نس او کچرے مُوافق کوی نو هم عالَم
تباه برباد لکه چه دوه مَیزه بوجئی کښ دوه تنه خان خان له
دوه دومنه غله اچوی نو هغه به پرې اُشلیږی، دا دلیل قرآن
دا سے بیان کړے دے :-

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا : کچرے زمکه آسمان کښے دوه
سُورهٔ انبیاء ایة ۲۲ : : خُدایان وے، نو دواړه به برباد
شوی وو)

هُم دغه وجه ده چه دعوٰی د توحید په پټو لومذهبو نو کښ شته مُشرک
قومُونه هُم یو ذات قادرِ مُطلق مَنی :-

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ : کچرے د مشرکانو نه تپوس
وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ط سورهٔ : اُوکړے، چه آسمانونه او زمکه
لقمٰن آیة ۲۶ : چا پیدا کړی دی نو خامخا به دا وائی چه الله پیدا کړی دی
عیسایان (مشرکان) مَنی درے خُدایان خو وائی، چه دا درے واړه یَو دی
خبره غلطه ده خو بیا هُم حقیقی کنړوالے هغوی هُم نشی برداشت
کولے، باری تعالیٰ سره په صفتونو فعلُونو او عبادت کښ دوی نور شَیُو نه
هُم شریک کړے، حُکه د کامل توحید نه محرومَ شول، په پټو لومذهبو
کښے بوازے اِسلام دا سے مذهب دے چه هغه د باری تعالیٰ توحید

د هر قسم شِرک د بُوئینونو نه پاک کړو :-

د شرک مذمّت

(۱) شِرک د مغفرت جوګه نه دے، اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ
وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ سورهٔ النساء آیة ۱۱۶)

(۲) په مُشرګانو جنت حرام دے، اِنَّهٗ مَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ
عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰىهُ النَّارُ ط :

(۳) د مُشرکانو نیکئ برباد دی : وَلَقَدْ اُوْحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ
مِنْ قَبْلِكَ ج لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ
سورهٔ الزمر آیة ۶۵ :-

(۴) د مُشرک د پاره د بخښنے دُعا جائز نه ده، مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ
اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا
تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ سورهٔ التوبه آیة ۱۱۳)

مُشرکین هُم د الله په ذات او د عالَم په خالقیت کښ د ده سره په شریک
نه منلو مُتفق دی، لکه چه شاه ولی الله رح بنکاره فرمائیلی دی :

(مُشرکانو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کړیدے،
مطلب دا چه د الله په صفاتو او په فوق الاسباب افعالو او عبادتو کښ
نُورے سره لوړے مقدّسے هستیانے شریکے کړے خو د اسلام او
قرآن لوئے خصوصیت دادے چه دوی د باری تعالیٰ توحید د هر
قسم شرک د بُوئنی نه پاک کړو تر دے چه د ما فوق الاسباب نفع
او ضرر مرکزئ بوازے د رب العٰلمین ذات کړئ، ولو، قُلْ لَّآ
اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط (سورهٔ اعراف)
حاضر او ناظر ئے یو ذات خداوندی اُګرځه ولو، وَهُوَ مَعَكُمْ
اَيْنَمَا كُنْتُمْ (سورهٔ الحدید ایة ۴)

ketabton.com - The Digital Library

علم غیب ئے صرف ذات خداوندی سره خاص کړه، قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ط (سورۂ النمل آیة ۶۵) دمشکلا توحل کولو د پاره ئے بلل هم هغه سره خاص کړل :- فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ط (سورۂ الجن آیة ۱۸) :-

هر قسم عبادت اوما فوق الاسباب مدد غوښتل ئے هم د الله ذات سره خاص کړل :- اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ۝ (سورة الفاتحه آیة ۴) :

تردے چه سجده تعظیمی ئے هم الله سره خاص کړل، کومه چه نورو دینو نوکښ د غیر الله د پاره جائز وه اَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ :- سورۂ الجن آیة ۱۸)

نذر لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئے بند کړو اوداسے د شک تولے دروازے ئے بند ے کړے، حقیقت دا دے چه د خدائے د اقرار نه په زړه چه کوم اخلاقی اثر غورزیدی هغه بغیر د دے توحید کامل نه نشی کیدے، د اطاعت، انقیاد، اخبات، خشوع، استقلال، توکل او اخلاص حالت په زړه هله طاری کیدے شی چه داخیال او اعتقاد ئے وی چه خموښ د نولو حاجتونو، ضرورتونو، امیدونو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے، داشان د آزادئ، زړور تیا او بے نیازئ صفتونه دده توحید کامل نه بغیر نشی پیدا کیدے کوم کس چه د یو ذات نه سوا بل خوک حاجت روا کنړی د هغه سر په هره آستانه د ټیټیدو د پاره تیار وی

نبوّت

د نبوت لغوی ښیاد کچرے (نَبَأٌ) خبر وی، نو د نبی شرعی او عرفی معنی په دالله له طرفه خبر ورکولونکے وی، او کچرے د "نبوة" په معنی د رفعة نه منقول وی نو د نبی معنی به د تولو نه لوړ او اوچت شان والا وی، او کچرے د "نبی بمعنی طریق" نه منقول وی، نو مطلب به ئے داوی چه پیغمبر ځکه الله ته د رسیدو لاره او وسیله ده، په ډومبی صورت کښ مهموز اللام او په آخر و دوو صورتونو کښ به معتل اللام وی، د اشاعره و نه د "مواقف" شارح د "نبی" شرعی او اصطلاحی تعریف دا نقل کړے دے :-

مَنْ قَالَ لَهُ اللّٰهُ اَرْسَلْتُكَ اِلٰى قَوْمٍ :- نبی هغه څوک وی، کوم ته چه الله دا فرمائیلی وی، چه اَوْ اِلَى النَّاسِ جَمِيْعًا :- ځه مایو قوم یا تولو خلقو ته پیغمبر لیږلے ئے :

د نبی ډومبئ دوه لغوی معنی امام راغب رحمه الله په مفردات کښ لیکلی دی، د نبی یو خو خصوصیات دی چه په هغے د غیر نبی نه جدا کیږی

د نبوت خصوصیتونه

(۱) یو انسان د نبوت د عهدے د پاره چونړ کول د الله کار دے، دا عهده وهبی ده کسبی نه ده، الله تعالیٰ په ظاهر او باطن په حال او مستقبل پوره خبردار دے چه هغه کوم انسان ته د نبوت فرض په غاړه کوی نو د غے فرض ادا کولو په هغه کښ کامل قابلیت او استعداد موجود وی اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ط (الله ښه پوهیږی چه د پیغمبرئ منصب چا له ورکول په کار دی :-

(۲) د نبی علوم هم وهبی وی کسبی نه وی، هغه د زمکے د کوم اُستاذ نه زده کړه نه وی کړی، بلکه د آسمانی اُستاذ نه د آسمانی علومو زده کړه کړی وی، او د زمکے په تعلیم کښے هغه اُمّی (نالوستے) وی امام غزالی رح د احیاء العلوم په ډومبی جلد کښ د عقل د مرتبو د فرق دا سے بیان کړے دے چه د خلقو د عقل مرتبے مختلفے دی

ketabton.com - The Digital Library

بعضے دیر غبتی وی چه په بنود لوهم زده کړه نشی کولے، او بعضے
تیز دِ ماغی وی چه په بنود نه زده کړه کولے شی او بعضے هغه
حضرات دی کوم چه د انسانی بنودنے نه بغیر د خپل زړه په رانږا
علوم حاصلوی، دا پیغمبران علیهم السلام دی،

(۳) په شکل و شباهت او په خوئے خصلت کښ د نورو نه ممتاز وی
بخاری وغیره کښ دی:-

کَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ: نبی علیه السلام په صورت
اَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَّ خُلُقًا: او سیرت کښے له ټولو خلقو
بهتر وو:-

(۴) په علم او عمل دواړو کښے کامل وی، د علم کمال ئے داد ے چه
پکښے غلطی نه وی او د عمل کمال ئے داد ے، چه گناه ترهیڅه کبیره
او د عبادتِ الٰهی د حد نه تیریدل د ده په عمل کښ نه وی، نبی د اُمّت
د پاره د عمل نمونه وی:

لَقَدْ کَانَ لَکُمْ فِیْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ: نو حکه د گناه نه پاک
وی او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوی، لکه انسان چه د خپل چکن
د پاره درزی ته غلطه نمونه نه ورکوی، الله تعالیٰ چه نبیٔ د عمل نمونه
را لیږلے نو په هغه کښ د غلطئ او گناه څنگه امکان کیدے شی:-

(۵) نبی علیه السلام د علم او عمل تکمیل کوی، مطلب دا چه څوک
د هغه تربیت کښ راشی نو هغوی په علم او عمل کښ کامل جوړ شی
د هغوی د علم او عمل شان د نورو د ټولو خلقونه بلند او ممتاز شی:-

(۶) د نبیٔ د تعلیم او عملی ژوند نه دا بنکاره معلومیږی، چه د دے
اصل مقصد عام مصالح دی یعنی د دے په ورانده، د یوکس یا د
تبر او ټولی د فائدے په څائے به عمومی فائده وی:-

(۷) د نبی اُوم خصوصیت دا دے، چه د نبی معاشی ژوند او اخلاقی
کردار د بے مالئی او مالدارئ په دواړو صورتونو کښے یو شان وی
کوم خوراک سپناک استوگنه او اغوستنه چه د بے مالئی په
حالت کښے ئے وی هم هغه ئے د مالدارئ په حالت کښ وی، کومه
عاجزی او خاکساری چه د بے مالئی په حالت کښے وی هم هغه ئے
د مالدارئ په حالت کښ وی لکه چه د حضور علیه السلام اُو نورو
پیغمبرانو علیهم السلام، د ثبوت د تاریخ په پاڼو کښے محفوظ دے
گویا که پیغمبران علیهم السلام په عوامی مفاد و خپل ذاتی مفاد،
قُربا نوی، او د غلبے او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوی د عجز و
نیاز د بندگئ د شان او د هغوی په تواضع هیڅ اثر نه پریوزی،
د پیغمبرانو علیهم السلام د زړه او روح خداداد پاکی او صفائی د
هیڅ ماحول نه خرابیږی او نه کبیږی نه د دے مطلب دا شوچه
عامو انسانانو نه د هغوی فطرت مختلف دے:

(۸) د نبی په ژوند کښ د تصنع تکلف، نمائش، خپلے لویئ او د خان
بنکاره کولو هیڅ نښه نه وی، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات
د پاره نه بلکه د رب العلمین د ذات د پاره وی، هغه خو د
خپل خان حق معاف کوی، لیکن د الله حق نه معاف کوی:

(۹) نبی د الله د فرمانبردارئ عملی نمونه وی، هغه په بنکاره او پټه
په دننه او بهر دوستانو او دُشمنانو سره، په قهر او په خوشحالئ
کښے بلکه په هر حالت کښے د رضائے الٰهی د لارے نه یو ذره هم نه اړوی
د کنړے حالاتو او خائی کیفیات د هغه په استقامت کښے څه نقص
نشی راوستے کولے د الله رضا او د شرع تابعداری د هغه په خمیر کښ
اَخلے شوی وی،

ketabton.com - The Digital Library

(۱۰) دَ هغه په ذریعه دِ دے دَ پاڑه معجزات او معجزات ظاهریږی چه دَ هغه دَ نبوت تائید پرِ اُوشی۔ په شرح مواقف کښے دَ معجزے اُوه (۷) شرطه لیکلی دی:-

(۱) دا به دَ خدائے فعل وی (۲) دَ عادت خِلاف به وی، (۳) دَ هغے مقابل به نشی کیدے (۴) د نبوت دعویدار نه به ظاهر یږی (۵) د دعوے موافق به وی (۶) بل نبی نه به د رد غژن نه وائی (۷) د دعوے کولو نه به وروسته وی (طبع نولکشور ص۲۲۵ تا ۲۲۶)

د معجزے اُصولی قسمونه دوه دی (۱) معنوی مُعجزه دَ خاصانو د پاڑه (۲) حِسی مُعجزه چه عوامو د پاڑه وی دَ حضور علیه السلام معنوی معجزه قُرآن دے، او حِسّی معجزه ئے شق القمر، تکثیر طعام و مِیاه (یعنے خوراک خښاک زیاتول) او دَ څارو وو خناورو اُونبُو تو خبرے کول دی۔

په معجزے، کرامت او سحر کښ بیلتُون

معجزه او کرامت دواړه دَ الله کارُونه دی، معجزه دَ له پیغمبرانو او کرامت له وَلی، ظاهر یږی دواړه اختیاری نه وی په اکتساب حاصلولے نشی، بنود نه اوزګړه ئے نه وی، دَ دے دواړو سبب صِرف دَ الله اراده وی، په خلاف د سِحر چه دَ هغے معنے د لُغت اِمامان او مُفسِّرین بنودلے دا بیان کړیده، مَا دَقَّ مَأْخَذُهٗ وَلَطُفَ، یعنے کوم فعل او عمل چه په مخفی اسبابو بنا وی هغه سِحر دے، دَ سائنس بعضے موجُوده مصنوعات هُم دَ سِحر په تعریف کښ داخلیږی شی، حُکه چه دَ انسانی فعل دے، دَ انسان په اختیار کښ دے په بنود نه ازد کړه، کسب او اکتساب، په مشق او تجربه حاصلیږی دے نه علاوه عادی اُمورو دی دَ دے اسبابو لکه دَ عام کار کسب دا سے بنکاره او ظاهِرُی

چه عام خلق پرِ هُم پوهیږی، کچرے له دَ دروغژن نبی یو خِلاف عادت کار ظاهر شی نو دا به معجزه نه وی، بلکه په استدراج او سحر کښے به حُکه داخل وی، چه دَ هغے مخفی هغه اسباب موجُود وی کوم چه مادی وی او که غیر مادی وی، خو تعلیم یافته او مشق کُونکی خلق ئے اِستعمالوی، "عبد الله المقنع یا زردشت نه کچرے دا سے کارونه صادر شوی وی، نو هغه هم په دے قِسم کښ داخِل دی، لکه چه دَ شیخ الاشراق او سکاکی نه هم دا سے اُمُور بنکاره شوی دی چه د نبوت دعوٰی ئے نه لرله (تاریخ کښ شته) دغه رنګ دَ ابُوالطیب المتنبّی او د نورو متنبیانو نه هم دا سے کارونه ظاهر شوی دی دا ټول سِحر، استدراج تجربو، او تعلیم سره تعلق لری مثلاً دَ شپُونکی په لاس اچولو د شیخ الاشراق لاس دَ اُو بنه ورا بیلیدل او دَ شپُونکی تنګ نه پس بیا لاس جوړ یدل چه په حقیقت کښے لاس نه وو بلکه رُومال وو، او که دَ سکاکی چه بُخدا د کښ اُور دا سے بند کړو چه یو تغرے هم نه بَلیدو، دَ طاش کبری زاده روحی نه نقل دے (بحواله مسلمانوں کا نظامِ تعلیم وتربیت گیلانی جلد ۱ ص۲۳ حاشیه ابن سینا) په آخر دَ اشارات په یو باب کښ اگرچه دَ خوارِقو د خِلافِ عادت خیزونو طبعی اسباب هم بیان کړیدی او په تفهیمات کښ شاه ولی الله رح دا دو إِنَّمَا الْمُعْجِزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوعُ فَبَايَنَتْ سَائِرَ الْأَسْبَابِيَّاتِ، "اُو خوارق ئے په ممتاز اسبابیانو کښے شمیر کړیدی لیکن دا هغه مقصد خوارِق پوهه نه تر نِږدے کول اُو دا ئے مقصد نه دے چه دا دے درجه دَ عاموا سبابیانو په شان کسبی او مشقی دا ده:

د نبوت حقیقت

(۱) د نبوت حقیقت خو الله تعالیٰ پیژنی یا پخپله نبی لیکن دَ دے شکل

ketabton.com - The Digital Library

په ذهن کښ را وستو د پاره امام رازی رحمه الله په (مطالب عالیه) کښ چه څه لیکلی دی د هغې خلاصه داده .. چه انسان کښ دوه طاقته دی، (۱) د خیر او شر معلومه ول (۲) او دویم د خیر د عمل کولو او د شر نه د بچ کیدو طاقت، د روښی طاقت نوم قوت نظری دے او د دویم طاقت نوم قوت عملی دے د دے دوارو قوتونو په لحاظ د انسان دوه قسمه دی،

(۱) یو هغه خلق چه پخپله په دے اوصافو کښ ناقص وی،

(۲) بل هغه خلق چه پخپله هم کامل وی او ناقصان هم کاملان کولے شی د کمال بیا مختلفے درجے دی د دے آخری حد دادے چه قوت نظری د دومره کامل وی چه د دے په څه علم راشی نو هغه د بالکل صحیح وی او غلطئ امکان هیڅ پکښ وی نه او د قوت عملی د کمال آخری حد دادے چه هغه ته د دے سے قوی ملکه حاصله وی چه پخپله تربنه کار ونه صادر او د بدئ د صادیدو امکان تربنه وی، کوم یو انسان ته چه د نظری او عملی کمال دا انتهائی درجه حاصله وی هم د غه پیغمبر او نبی وی،

(۲) امام غزالی رحمه الله تعالی، په (معارج القدس) او (المنقذ من الضلال) کښ د نبوت په حقیقت د پوهے له پاره چه کوم تقریر کړے دے د هغې خلاصه داده چه انسان د پیدائش په وخت جاهل وی د ټولو نه زړوے په هغه کښے د لمس قوت پیدا کیږی چه پرې گرم، یخ او سخت پیژنی، بیا په ده کښ قوت حاسه او باصره پیدا شی چه په هغې رنګ او مقدار پیژنی بیا ئے د آوریدو او څکلو قوت پیدا شی چه هغې آواز او نا او مزه پیژنی او په دے د محسوساتو حد ختم شی بیا یوه نوے درجه شروع شی چه په هغې دے د هغه څیزونو علم

(حاصلوی)، چه په کومو د دے حواسو نه د رسی د اد ورپه اومکال د عمر شروع کیږی، پرده دے ورکښ دے خپل، پرده د خوراک څکاک قابل نه وی او پیژنی، بیا د عقل زمانه راشی چه په هغې انسان ممکن، (حال)، صحیح او غلط پیژنی اس د دے نه ورانده یو بله دا سے د عقل رسائی هغلته نشته لکه څنګه د حواسو چه د عقل درجے ته رسیدلے نه، د دے درجے نوم نبوت دے چه د هغې په وجه د وحی په راتلو هغه علوم او معلومات حاصلیږی د کومو د موندو نه چه عقل عاجز دے،

د نبوت ثابتولو د پاره د امام غزالی رحمه الله تعالی، دوه طریقه دی چه نه ټول کار ونه د کولو دی، او نه د نه کولو، بلکه بعضے کولودی او بعضے د نه کولو، اس دا سوال پیدا کیږی چه د کولو او نه کولو د کار و نو فرق هر انسان کولے شی، او یا ئے هیڅوک نشی کولے یا ئے څوک کولے شی او څوک ئے نشی کولے د رومبی دوارو احتمالونه د باطل دی، یوازے دریم احتمال دا سے پاتے کیږی، چه بعضے انسانان چه هغوی د احد و نه متعین کولے شی چه فلانی عمل و نه د کولو او فلانی د کولو جوکه دی د غه حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی،

(د حق په خیال کښ د بعضے لطیفو څیزونو مثلاً د ایمان، کفر، د طاعت، معصیت تاثیرات د عقل د حد نه بهر دی، لکه څنګه چه معقولات د حواسو نه بهر دی نو د د وی علم د عقل په ذریعه حکه نشی حاصلیدے مګر د د تاثیراتو علم د پیغمبر یاتو ضروری دے، حکه چه د کثیفو څیزونو د نزیا قواوو هر و نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سره د ان په وجه د لطیفو څیزونو اثر قوی وی، مادیاتو کښے لطیف اشیاء الاثر وی، لکه ستیم چه د دومره قوی الاثر دے چه ریل گاډے

ketabton.com - The Digital Library

پرمنډے وهی، لهذا دا انسانی فلاح دَ دے څیز دنوم دَ نفع او نقصان
یوازے رب العلمین ځکه کولے شی چه هغه پخپله لطیف او خبیر دے مګر
انتهائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حده کمزوری او ذلیل د
په دوارد کښے هیڅ جوړخت نشتوالے لهذا دے دَ پاره یو واسطه دا سے
چه څه قدرے نسبت ځ دَ الله سره وی او څه دَ انسان سره چه په د
طریقه د الله فیض انسانانو پورے راأړسوی او دا واسطه دَ نبوت
شی دَ دے واسطے به دَ اسے مثال وی لکه داورا او أبو یو خائے کولو دَ پار
چه دَ اور پشان گرم او لطیف هم نه دے او دَ أبو پشان یخ او بلید و ځکه هم
دَ اور فیض (گرمی) بیغ په نیغه ځکه أبو ترنشی منتقل کولے چه دے د
هیڅ کښ جوړخت نشته هرکله چه د یخ کیدو واسطه شوه نو دا اور فیض بیا
هله أړسی او هغه گرمے شی، دغه حال دَ محبت الهی او د نبوت دَ علوم
چه د نبی په ذریعه اُمت اوعامو انسانانو ته منتقل کولے شی دَ روحا
او ملکیّت په اعتبار دَ نبی ذات الله سره نسبت لری او دَ بشریّت
انسانیّت په اعتبار انسانانو سره نسبت لری او دغه رنګه دَ یو وا
په توګه د نبیﷺ مناسبت مفیض (الله) او مستفیض (انسان) د
سره دے:-

(۱) شاه ولی الله نوّر الله مرقده، په حجة الله کښ دَ نبوت په انبا
کوم کلام کړیدے دَ هغے خلاصه دا ده چه په نباتاتو کښ دهریو
جُدا خاصیتونه دی دغه رنګ د حیواناتو دَ هر قسم خان خان له خ
دی، دا ټول خاصیتونه دَ دوی دَ صُوَرِ نوعیه و فطری غوښتنه ده
نوعیه په مُوجب حیواناتو له چه دَ هغوی دَ ژوند دَ پاره فطری او
علوم، نه علاوه یو بل قسم اِدراک هم ورکړے شوے دے چه هغې
اکتسابی او نظری وسیلے شی او دا په تجربه، غور، فکر او په ترتیب

ندې ماتو حاصلیږی، دا دے په ذریعه انسان، تجارت، کار کسب او
لوم او فنون حاصلوی، خو دا ټول علومونه دَ انسان بدنی حالت
ترڅنګ لری، دا دے نه بغیر انسان نه یو بل قسم ادراک هم ورکړے
دے چه دَ هغه دَ روحانیت فطری خصوصیّت دے. او هغه ته
ملکیّه هم وسیلے شی هم دَ دے قوّت په اثر هغه دَ کائناتو په کارخانه
وی چه دا څه له جوړه دا ده، څه چا پیدا کړے یم، څوک ما له روزی
وی، او څه دَ پاره ځے پیدا کړے یم، او دَ دے سوالونو په جوابونو کښے
دَ یو دیرلوے طاقت اقراری شی، او دَ هغه په وړاندے دَ زاری،
ژئ تیټوالی او دَ تابعداری آداب په ځائے راوړی خو دے امور
په یو قانونِ الهی موقوف دے، چه دَ هغه دَ رضا پوله مقرر ے
دا دے صورت د اجورکړی چه له دیرو مودو وروسته خپل منظورِ نظر
ے انسان پیدا کړی کوم چه دا دے فطری غوښتنے (دَ فرمانبرداری
ون) دَ ظهور سبب جوړ شی دا نبی وی، په اصل مضمون مونږ دے دَ پاره
ضافه اُکړه، چه عام فهم شی.

د قانونی دلیل دالله جل جلاله، دا دے صفتونه ټول قومونه او
هبوونه مَنی، (۱) حاکمیت (۲) قُدرت (۳) حکمت
ار وصفتونو تقاضا داده چه خپل رعیت او انسانی مخلوق بانده
قانون اُجلوی ځکه چه بے قانونه حکومت هسے شرم دے، قدرت
کمت هم بے قانونی نه مَنی، نو دا ضروری شوه چه دَ حاکمِ اعلیٰ او دَ
العلمین ذات یو قانونِ د موجودوی او دا هم ضروری ده چه انسان
ه قانون نه خبردار کړیشی ځکه چه بے اِعلانه او بے خبره قانون بیکاره دے

ketabton.com - The Digital Library

دقانون د اطلاع دوه صورته کیدلیشی، یوعمومی او دویم انتخابی اوتو
عمومی داچه الله رب العلمین هرکس نه څان څان له په هرملک ا
زمانه کښ ددے خبرورکوی، خودا د الله د شان او د عظمت نه څک
خلاف ده، چه یوحقیر انسان امیر یا بادشاه هم داسے نه کوی چه کو
په کور دکرزی او هر هرتن ته دِ خبرورکوی، نو دویم صورت ا
داسے مناسب دے چه الله تعالے یوغوره انسان اُتاکی او د هغه پ
واسطه د خپل قانون خداوندی نه څبرکړی چه د خلقو دین دنیا پ
شی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خیر او شر د عملونو د نتیجو نه
خبرشی د داسے منتخب اونمائنده حاکم اعلیٰ هستئ نوم د شریعت
په اصطلاح کښ نبی اور سُول دے۔

(۷) د څښتی دلیل د انسان په فطرت کښے د جسمانی ضروریاتو (لکه خو
څښاک نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او د روحانی ضروریا
(د الله) محبّت هم، په دُنیا کښ د پتولو قومونو او مذهبُونو د بیشمیر
عبادتونه کاهُونه دے، صحیح یا غلط مظاهر دی، د عبادت طریقه هم
وی او که غلطه خو مطلب ئے الله سره د محبّت ثبوت دے، هرکله
الله پاک د ټولو خلقو محبُوب دے او د محبُوب رضا لټول هُم فطر
غوښتنه ده خو دا رضا یوپټ څیز دے چه د هغے اظهار به په کلا
نه چه په قیاس او اټکل د هغه کلام د الله کوم پاک او اعتباری ذات
چه بنکاره کیږی هغه ته نبی اور سُول وئیلے شی، او په دغه کلام د
د اخوښئ او ناخوښئ متعیّن حدود و نه د شریعت په اصطلاح کښ حل
باطله عقیدے، بنه او خراب خُویُونه او ناروا او ناروا عملونه وئیلے
(۸) عدلی دلیل، انسانان د خپل ذات باقی سائلو د پاره د دغه
څیزونو محتاج دی، خوراک، څښاک، او څائے څایئکے، او د

نوعے د باقی سائلو د پاره د دغه نه علاوه د نکاح او د نورو هم محتاج وی
داخلو ضروریات پتول انسانان غواړی او طلب کوی، هرکله چه هر
انسان په خپل شهوانی اوپه نزوعی قوّت دا ضروریات لټوی نو
خامخا به جګړے او کشمکش پیدا کیږی او هریو به په خپل غضبی قوت خپل مدافعت
کوی، د دے جګړو او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون زمکار دے
چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اُس به دا قانون د چا وی
(د) دیوانسان یا د ګڼو انسانانو نور پارلیمنټ) او یا به ئے خدائے جوړ کړی
، په ډومبی دوو صورتونو کښے د عدل مقصد نه پوره کیږی، ځکه
چه د عدل قانون جوړ ولو د پاره داخیزونه ضروری دی:۔

(۱) کامل علم او کامل حکمت چه د خیر و شر حدود نو متعین کولو کښے غلطی
اُنشی:۔

(۲) رحمت او شفقت چه د بُغض او عناد په وجه د قانون په جوړولو
کښے بے انصافی اُنشی:۔

(۳) پره داری به پکښ نه وی چه د قانون په جوړ ولو کښے د خپل
قوم د خپلو وطن دار و لحاظ اُنشی او د نورو حق اُنه وهلے شی:۔

انسان کښ دا درے واړه صفته نشته د ده علم مکمل نه دے نه پوره
شفقت شته او نه د پرے څنبے نه بچ کیدے شی، خو د خدائے په ذات
کښے دا درے واړه صفتونه پوره د دل شته، د ده په علم کښ غلطی نشته
د دُنیا ټول انسانان د ده پیدا شوی بندګان دی دے د ټولو یوشان
معبُود دے، نور رحمت او شفقت ئے هُم په یوشان دے او پره
جنبه پکښ هُم څکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هیڅ
تعلّق نه لری د ده شان دے تصور نه هم اُچت او بالا دے، قانون جوړ
هُم د دے ذات حق دے او دا قانون د کوم برګزیده بنده، معتمد

ketabton.com - The Digital Library

او مُنتخب نمائنده په ذریعه چه لیږی دا نبیؑ اور سول عم دے :-

(۹) توسطی دلیل، پتول مذهبونه داخبره منی چه انسان هله د خُدائے پیژندګلی اوعبادت کولے شی چه ورته د هغه د هُمنائی وی لیکن د عاموانسانانو اود خُدائے په مینځ کښے د مرتبو په لحاظ هیڅ مناسبت نشته، عام انسان د پیرلاندے او د دُنیا خالق انتهائی بلند دے مګر ی شوه چه انسانانو کښ د الله د فیض حاصلو لو دا سے برګزیده واسطه دِوی چه بیا د هغه فیض عاموانسانانو ته هغه اُد سَوی، یوطرف ته د بشریت په واسطه انسانانو سره نژدے وی او بل طرف نه د رُوحانی پاکیزګئ او بلندئ په برکت الله جل جلاله سره مناسبت لری دوی په حقیقت کښے د فیضان الهی واسطه وی چه د دوی په ذریعه د خالق کائنات فیض انسانانو ته رسیږی مثلاً موبز د اور فیض (ګرمی) اُوبو ته رسول غواړو چه د هغے نه چائے یا پخګرے جوړ کړو، خو دا و بو اوږ جوړ خت نه راځی یوګرم دے بل بیخ یو اوچ دے بل لوند یو واسطه دیچکے پکار دے چه د هغے په ذریعه د اور ګرمی اُبو کښے منتوزی او مقصد حاصل شی یا دا سے لکه شاه ولی الله رح فرمائی، رُوح انسانی د چه لطیفه ربانی دے د یر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے د دے دواړو جوړ خت بشوراتلے الله د جوړ خت راوستو د پاره چه د رُوح انسانی فیض بدن انسانی ته اُورسی واسطه د رُوح طبعی (هغه براس چه وینے نه پیدا کیږی) پیدا کړه چه د انسان په بدن کښے خوږ وی، همدغه رنګ پیغمبران علیهم السلام د الله او د عاموبندګانو په مینځ کښ واسطے دی، د رُشد او هدایت د اشکال د الله د عظمت سره بنائی لکه د نصارٰی و د عقیدے مطابق الله په شکل د عیسٰی علیه السلام یا د هندوانو د عقیدے مطابق الله په شکل د رام بشن مهادیو را تلل غلط او د فطرت خلاف دی۔

اول دا چه لامحدود خُدائے د انسان په شکل کښے محدود کیدل د عقل خلاف دی، دویم :- خدائی د انسان په شکل کیدلو سره خپله خدائی قائمه نشی ساتلے او بل دا چه خُدائے پاک کښ به هُم د بشریت حاجتونه او ضرورتونه راشی، بیا به خُدائے پاتے نشی، دریم :- دا چه دا انسان په شکل سَهی خو خُدائے پخپله هادی شو اُس به چه د ے کوم عمل کوی هغه به د خُدائے عمل ګنړلے شی، نو انسان به د هغه تابعداری په دے عمل کښ څکه نشی کولے چه هغه به دا عُذر لری چه انسان د انسان پشان عمل خو کولے شی مګر د خپل خالق او خُدائے پشان عمل کول نا مُمکن دی،

څلورم :- دا چه په انسانی جامه کښ د خُدائے را تلل مفید نه دی څکه هغه د چار عیسٰی یا رام چندر په شکل کښے چه را شی نو بیا تول تعلّق به ئے هُم د هغه سره براهِ راسته وی، او نور و انسانانو سره به ئے بالواسطه وی، څکه چه هر انسان کښ خو به د دغے عقیدے مطابق خُدائے نشی ښتوتے، لهٰذا په دا ځائے د دے چه خدائے تعالیٰ د انسانی تشکّل ذلّت په سر واخلی، او پخپله د فیض واسطه شی دا خبره د یره معقوله ده چه یو غوره کړے انسان د فیض واسطه جوړه کړی چه د هغه عمل د انسانیت (بشریت) په وجه د نورو انسانانو د پاره نمونه جوړه شی یو انسان بادشاه پخپله کوڅه په کوڅه نه ګرزی او نه د بل چا په شکل کښ ګرزی، صرف خپل یو نمائنده وزیر وغیره مُقرّر کړی چه هغه د ده احکام او قوانین نورو ته رسوی :- د اسلام د نبوّت تصور د بتولونه زیات معقول دے هغه د فطرتِ سلیمه او د دُنیا د روِش بالکل مُطابق دے،

پنځم :- دا چه په شکل د بل (عیسٰیؑ یا رامچندر رح) کښ د را تلو مطلب دا دے

ketabton.com - The Digital Library

چه په هغې کښے ظاهر شوے دے نو دا خبره ځکه غلطه ده چه د خدائے جلوه ګاه او مظهر د دنیا هر یو څیز دے ۔

(۱) تقدیسی دلیل : خدائے د اوندی احکام پیژندل د هغې منل او ګومل دی، دا ضروری، د احکامو پیژندلو او پوهه د پاره د معلم د هغې منلو پاره د تقدس (پاکئ) او د ګومل د پاره د مقدس سے (پاک) نبوے ضرورت دی، چه د تعلیم، تسلیم، او تعمیل په ذریعه دین الهی باقی پاتے شی، که دا سے نه وی د دین سلسله به ګټ شی او د دین جاری ساتلو د پاره د دے ربط او تړون دا سے یو محسوس شخصیت سره ضروری دے چه د هغه عظمت، تقدس، محبوبیت، په زړونو کښے دا سے مضبوط وی، چه کله هم تزلزل راځی او دا حیثیت هم د نبی کیدے شی، ځکه د نبی تصور دین د پاره ضروری دے چه د هغه محبت او تقدس د دین د شمع د روښانه ساتلو د پاره د تیلو کار ورکړی ۔

ختمِ نبوّت

د ختمِ نبوّت مسئله د اسلامی تاریخ په یو دور کښ هم د شک شبے جوګه نه ده پاتے شوے او نه په هغې د بحث کولو څه ضرورت ګڼلے شوے دے، لیکن د پاک او هند په برصغیر کښ انګریزی حکومت د خپلو مفادو او د تاریخی اسلام دشمنئ د تکمیل د پاره د اسلام په دے مرکزی عقیده ګذار کول ضروری ګڼلی د پاره د دے چه د مسلمانانو یووالے ختم شی د دے سازش پوره کولو د پاره د پنجاب د ضلع ګورداسپور نه انګریزانو ته دا سے یو سړے په ګوتو راځے چه د دے مقصد پوره کولو د پاره مناسب وو، هغه د انګریزانو په حمایت

خپل یو امت جوړ کړو او د نوی نبوت بنیاد ئے اُ ګلولو ، یو کتاب بُونه ئے اُ لیکل چه د هغې بنیاد ی مقصدُونه درتے دی :۔

(۱) په خپل شخصیت او دعوو زور د رکول :

(۲) د قرآن تحریفونو نه معارف دلیل :۔

(۳) د مسلمانانو په دُشمنئ او د انګریزانو په دوستئ زور لګول :۔

د ده پټوله کاروائی هم دغه خلاصه لری، لکه اقبال مرحوم وائی :۔

سلطنتِ اغیار را رحمت شمرد	رقصها ئے گرد کلیسا کرد و مرد

ترجمه : د غیر قومونو را انګریزانو حکومت ئے رحمت اُ ګنړلو ۔ د ګرجے خوا ئے ګرد اګانے اُ ګرځے او مړ شو) :۔

د ناخبره مسلمانانو د ایمان بچ کولو د پاره په ختم نبوّت څه بیان کول ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د اهم عمارت د دے نقشے وی چه انجنیر ئے جوړ وی :۔

(۱) ذهنی او فکری نقشه (۲) تحریری او کتابتی نقشه (۳) خارجی نقشه

اسلام د عقائدو، اخلاقو، عبادا تو یو عبادت دے د هغې پوره نقشه په علم الهی کښ محفوظ ده، بیا دا نقشه د کتاب او سُنّت په شکل کښ جوړه شوه چه دا د عمارتِ اسلام یو تحریری نقشه اُ ګنړه، بیا خو ارلس سوه کاله د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارتِ اسلام یو بهرنے وجود وو د ے واړه یو بل سره ګډ یو ځائے واغلی دی د الله په علم کښے د اسلام حقیقت هُو بهُو د قرآن او حدیث په شکل کښ بنکاره شو او قرآن و حدیث کښ د اسلام چه کوم حقیقت دُو هم هغه د مسلمانانو په ذهن او فکر کښ پرله پسے نسل په نسل منتقل کیدو، د اسلام په

ketabton.com - The Digital Library

بنیادی اُمورو کښې مُسلمانانو اختلاف اُنکړوا اګرچه په نورو اُمورو کښې ئې اختلاف وو، هم دغه وجه ده چې په اِسلام کښې ډیرې نِږې پیدا شوې خو تِرې نه هغوی د ختمِ نبوت په بُنیادی حقیقت کښې څه قسمه اختلاف اُنکړوا البته د کتاب الله او سُنّت نبوی نه د بهر وتو په چل انکار کیدے شوا وهمدغسے اُشو، په دے مسئلهٔ په دوۤا برخُونو، بحث کوو

(۱) عقل (۲) نقل : په نقل کښې به په دریو خیزونو بحث کیږی

(۱) کتاب یعنی قُرآن او ختمِ نبوّت (۲) حدیث او ختمِ نبوّت (۳) اجماع او ختمِ نبوّت، اوس دے نه پس به د ختمِ نبوت په عقلی اړخ بیان کوو :-

۱: قرآن او ختمِ نبوّت

د قُرآن حکیم د سلسلو آیتونو نه زیاتو کښې د ختمِ نبوت مسئله بیان شوېده خو د کوتاه والی په خیال مونږ یوځو آیتُونه را چوُنړ کوو، رُوښه ده په سوُچ کښې د اجزاب کښې دے :-

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ ؛ محمد صلی الله علیه وسلم ستاسو په سړو کښې د هیڅ یو سړي پلار نه دے لیکن د الله رسُول او د ټولو نبیانو مُهر دے، او الله په هر شے خبردار دے :-

وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ۝

دا آیت بالخصوص په ختم نبوّت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په تشریف آوړی سره د ټولو نبیانو په سلسله مُهر اُلګیدو، اُس به چا ته هُم نبوّت نشی ورکولے، چا ته چه ملاویدو هغه ملاؤ شوا او هغوی د نبوت دور د ټولو نه څه رُستو کیسو دے شوچه دا نبوت به تر قیامته چلیږی په آخره زمانه کښې به حضرت مسیح علیه السلام د دوی د اُمتی په حیث راځی، خو پیغمبران اُس هُم په خپل خپل ځائے پیغمبران دی مګر د دُنیا کښې صرف د محمدؐ د نبوّت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

خیزونه پیژنی تر دے، چه دا هُم پیژنی چه زمانه د ختمِ نبوت او د ځائے د ختمِ نبوت کوم یو دے په "خاتم" کښې د "ت" په زیر د ویرو قاریانو قرأت مے او د "ت" په زور د حسن او د عاصم قرأت دے، د زُهرو مبی قرأت (یعنی خاتِم) د خاتم النبیین معنی د ټولو نبیانو ختمُونکے او د (ت) په زور (خاتَم) معنی د ټولو نبیانو مُهر ځوک دوا خو قرأ ټولو مطلب یو دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری نبی دے او د دوی نه پس د نبوّت دروازه بنده شوه، ځکه چه د مُهر معنی د نبوّت بندیز د ایو بلیغ الله ازدے، چه پرِ قرآن سنت او عربی لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کښې چه ایمان نه وو، د هغوی په بارہ کښې د ایمان بندیز ئے په لفظ د مُهر بیان کړو، فرمائی.

إِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ (سورۂ البقرة آیة ۶،۷)

یقیناً څه خاص خلق داسے کافر دی چه نه هغوی ویرُوے او که نه ویرُوے هغوی به ایمان نه راوړی ځکه چه د هغوی په زړونو او غوږونو مُهر لګیدلے دے

کچرے دلته د مُهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم النبیین کښې هُم د مهر معنی به خامخا د نبوّت بندیزوی، لکه صاحب قرآن پخپله دا تفسیر کړے دے په مسلم کښې د ابو هُریرةؓ او په ترمذی او ابُو داؤد کښې د ثوبان رضؓ نه مرفوعاً روایت دے چه قیامت نه وړاندے به دجّالان او دروغژنان د نبوت دعوا کړی وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ، حالانکه زه خاتم النبیین یم خما نه پس چا ته نبوت نشی ملاویدے هُم دا الفاظ د حذیفه رضؓ نه طبرانی او احمد مرفوعاً نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رضؓ

ketabton.com - The Digital Library

په بخاری او مسلم کښ د نبوت تشبیه داسے یوکور سره ورکړیده، چه د هغے تعمیر د نبوت د خښتو شوے وی د هرنبی د نبوت مثال ئے د یو خښتے ورکړیدے، او په دغه عمارت کښے صرف د یو خښتے ځائے خالی وی نو حضور فرمائی چه (فَأَنَا هٰذِهِ اللَّبِنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ) د ابوهریرة رضی الله عنه مرفوعاً د حضور علیه السلام شپږ خصوصیات ذکر دی چه په هغے کښ شپږم خصوصیت (وَخُتِمَ بِيَ النَّبِيُّونَ) یعنی په ما د پیغمبرئ سلسله ختمه شوه (رواه مسلم فی الفضائل) په فتنة الدجال کښ د ابوامامه رضی الله عنه مرفوعاً روایت نقل دے، (وَأَنَا آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ وَأَنْتُمْ آخِرُ الْأُمَمِ) یعنی محمد آخری نبی یم او تاسو آخری امت یئ، دغه رنګ په صحیحینو کښے حضرت علی رضی الله عنه د حضور علیه السلام دا فرمائیلی (أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي) یعنی ستا تعلق ما سره هغه دے کوم چه د هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره وو سوا د دے چه هارون علیه السلام پیغمبر وو او ځما نه پس پیغمبر نشی کیدے دغه رنګ د صحیحینو دا روایت چه (لَمْ يَبْقَ مِنَ النُّبُوَّةِ إِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ) د نبوت هیڅ پاتے نشو سوا د رښتینی خوبونو پاس تیر شوی د ختم آیت په باره کښ پخپله مرزا په (ازالهٔ اوهام) ص۲۵۲ او ۶۱۴ کښ داسے لیکی (مګر د رسول ختم کورنکے د نبیانو دے) دا آیت چه محمد نبی نه پس به بل نبی دُنیا کښے نه راځی په (حمامة البشری) ص۲۳ کښ لیکی، (أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ الرَّبَّ الرَّحِيمَ الْمُتَفَضِّلَ سَمَّى نَبِيَّنَا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ بِغَيْرِ اسْتِثْنَاءٍ وَفَسَّرَ نَبِيُّنَا فِي قَوْلِهِ لَا نَبِيَّ بَعْدِي بِبَيَانٍ وَاضِحٍ لِلطَّالِبِينَ) په ایام الصلح ص۴۶ کښ لیکی (محمد نبی صلی الله علیه وسلم د خاتم النبیین تفسیر په لا نبی بعدی سره فرمائیلو

چه ځما نه پس به بل نبی نه وی او د حق طلب کوونکو له پاره دا خبره بسنه ښکاره ده په حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) کښ (لا) د نفی عام له پاره دے (کتاب البریة) ص۱۳۴ کښ لیکی آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیا بیا فرمائیلی دی، چه ځما نه پس به بل هیڅ یو نبی نه راځی او حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) داسے مشهور دو چه چا هم د دے صحت کښے خبره نشوه کولے او قرآن شریف (چه لفظ ئے یقینی دے په خپل آیت کریمه (وَلَٰكِن رَّسُولَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ) سره هم د دے تصدیق کوی، چه په حقیقت کښ محمد نبی په نبیانو باندے نبوت ختم شوید ے، په تریاق القلوب ص۳۷۵ کښ لیکی:-

ہست او خیر الرسل خیر الانام	ہر نبوت را بروشد اختتام

د دے تصریحاتو نه پس په دے خبره کښ هیڅ شک شبهه نه پاتے کیږی چه ذکر شوے آیت په ختم نبوت کښ د قطعی الثبوت کیدو نه علاوه قطعی الدلالت هم دے،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

(۱) په روح المعانی کښ دی چه (خاتَم) (مَا يُخْتَمُ بِهِ) ته وئیلے شی لکه څنګه (طَابِعٌ) (مَا يُطْبَعُ بِهِ وَيُطْلَقُ عَلَى الشَّيْءِ)،

(۲) په مفردات، دامام راغب کښ دی، (وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النُّبُوَّةَ)

(۳) (وَفِي الْمُحْكَمِ لِابْنِ سِيدَهْ وَخَاتَمُ كُلِّ شَيْءٍ وَخَاتِمَتُهُ عَاقِبَتُهُ وَآخِرُهُ)

(۴) (وَفِي التَّهْذِيبِ لِلْأَزْهَرِيِّ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ أَيْ آخِرُهُمْ)

(۵) (وَفِي لِسَانِ الْعَرَبِ وَخَاتَمُهُمْ وَخَاتِمُهُمْ آخِرُهُمْ)

(۶) (وَفِي تَاجِ الْعَرُوسِ) (الْخَاتِمُ بِالْفَتْحِ وَالْكَسْرِ مِنْ أَسْمَائِهِ)

ketabton.com - The Digital Library

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِيْ خُتِمَ النُّبُوَّةَ بِمَجِيْئِهٖ ؛

(۷) وَفِيْ مَجْمَعِ الْبِحَارِ، وَخَاتَمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ اَيْ شَيْءٌ يَدُلُّ عَلٰى اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ ؛

(۸) وَفِي الْقَامُوْسِ الْخَاتِمُ اٰخِرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتَمِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ اَيْ اٰخِرُهُمْ

(۹) وَفِيْ كُلِّيَّاتِ اَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتَمَ الْاَنْبِيَاءِ لِاَنَّ خَاتَمَ الْقَوْمِ اٰخِرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفْيُ الْاَعَمِّ يَسْتَلْزِمُ نَفْيَ الْاَخَصِّ ؛

(۱۰) وَفِي الصِّحَاحِ وَخَاتِمٌ بِكَسْرِ التَّاءِ وَفَتْحِهَا كُلُّهٗ بِمَعْنًى وَاحِدٍ وَالْجَمْعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ اٰخِرُهٗ وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ الْاَنْبِيَاءِ

د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابو کرامو نه د مرزا تر زمانے پورے یا د دے نه د ستو پورے د قرآن حکیم چه څومره تفاسیر یا ترجمے شویدی ټولو د خاتم النبیین تشریح دا کړیده چه د حضور علیه السلام نه پس بل چا ته نبوت نشی ملاویدے لیکن څه وخت چه کوردوا سپوری د نبی جوړیدو غم اخوږلو نو په اول کښے خو نه بلکه په اخر کښ ئے د ختم نبوت خپله عقیده او خپله تشریح دے د پاره بدله کړه چه پخپله هم نبی جوړ شی او په دے کښ د امید خلاف کامیابی ده ته اوشوه ؛

د دغه خپل بیان دے چه حما د اکمان هم نه دو چه مسلمانان به د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کړی، لیکن انګریزی تعلیم او د م انګریزی حکومت حمایت او د دین د پوهے او عظمت خنډ او دانه ګیدونکے کار کیدونکے کړو، اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ○ تر دے چه دے مصنوعی نبوت د یو کامیابے او فائده مند ے فیکټرئ شکل اختیار کړو او مرتد سازئ له ے د تبلیغ اسلام په نوم د فیکټرئ په امد نئ کښے بنه زیاتے اوکړو،

او بل طرف ته د دے نبوت په منونکو د عهد او تنخواګانو بارانونه اوورید او نوپه دے دوی محسوسه کړه چه د انبول هر څه په دے خود ساخته نبوت د ایمان او ورو برکت دے، یا په نورو نکو کښی د مرزا معجزه ده د کومے د چه اکثریت د مسلمانانو نه محرومه دے، کچرے د حالانو یا خوښیدو د غفلت دا رفتار دو نو عجیبه نده چه د مسلمانانو په سر یو بل اسرائیل سورشی او دغه وخت به بیا هیڅ تدبیر څه کار نشی کولے ع

کشورے محکم اساسے بایدت	دیدهٔ مردم شناسے بایدت
مرشد رومی حکیم پاک زاد	سر مرگ و زندگی بر ما کشاد

هر هلاک امت پیشین که بود ✤ زانکه بر جندل گمان برد ند عود

(اقبال مرحوم)

(۱) امام المفسرین ابن جریر طبری په خپل تفسیر کښ فرمائی :

وَلٰكِنَّهٗ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ الَّذِيْ خَتَمَ النُّبُوَّةَ فَطَبَعَ عَلَيْهَا فَلَا تُفْتَحُ لِاَحَدٍ بَعْدَهٗ اِلٰى قِيَامِ السَّاعَةِ وَبِنَحْوِ الَّذِيْ قُلْنَا قَالَ اَهْلُ التَّاْوِيْلِ (ج ۲۲ صلے)	یعنے دوی د الله هغه د سول او خاتم النبیین دی کوم چه نبوت ختم کړو او په هغے ئے مُهر انګولو او د دغه نه پس به هیڅوک د پاره تر قیامته نشی پرانستے کیدے او همدغه

(۲) د حضرت علی بن حسین نه ابن جریر نقل کوی،

خَاتَمِ النَّبِيِّيْنَ بِمَعْنٰى : خَاتِمِ النبیین دٌ تے، په زیر چه معنے نَّهٗ خَتَمَ النَّبِيِّيْنَ اِلٰى قَوْلِهٖ وَقَرَءَ : به ئے د اوی چه هغوی ټول انبیاء لِكَ فِيْمَا يَذْكُرُ الْحَسَنُ وَالْعَاصِمُ ختم کړل په قاده یا نو کښ د حسن رح

ketabton.com : The Digital Library

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَىٰ ؛ او عاصم رح نه د (ت) په زور (خاتم)
أَنَّهُ آخِرُ النَّبِيِّينَ (جلد ۲۲ ص ۱۱) ؛ نقل دے په دے معنی چه دے آخری
پیغمبر دے،

(۳) تفسیر ابن کثیر کښ دی:-

فَهٰذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأَوْلَىٰ لِأَنَّ مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَخَصُّ مِنْ مَقَامِ النُّبُوَّةِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ نَبِيٌّ وَلَا يَنْعَكِسُ وَبِذٰلِكَ وَرَدَتِ الْأَحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۳ ص ۴۹۳)

دا آیت صریح نص دے چه د محمد صلی الله علیه وسلم نه پس بل نبی نشی جوړیدے چه نبی نشی کیدے نو رسول خو په طریق اولی نشی جوړیدے حکه چه رسالت د نبوت نه خاص دے هر رسول نبی وی خو هر نبی رسول نه وی، په دے د رسول الله صلی الله علیه وسلم متواتر احادیث وارد شوی دی کوم چه د صحابه کرامو یو لوے ټولی د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی، او راندے لیکی:-

لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنِ ادَّعَىٰ هٰذَا الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكٌ دَجَّالٌ (جلد ۸ ص ۱۰) ؛ دے کړ پاره چه امت په دے خبر شی چه د حضور علیه السلام نه پس خوک چه دے دے مقام (نبوت) دعوے کوی هغه دروغژن، دروغ تیوکے او دجّال دے،

(۴) تفسیر کشاف کښ دی:-

خَاتَمٌ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ ؛ خاتم (ت) په زور معنی کے (مهر) او بِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّابِعِ وَفَاعِلٍ (د ت) په زیر معنی کے مُهر لکونکے الْخَتْمِ وَتُقَوِّيهِ قِرَاءَةُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رض وَلٰكِنْ نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّينَ ؛ او دے معنی تقویت قرآن د عبد الله بن مسعود رضی الله راوی چاپه

فَإِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُونُ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ وَعِيسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ آخِرَ الزَّمَانِ قُلْتُ مَعْنَىٰ كَوْنِهِ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ أَنَّهُ لَا يُنَبَّأُ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَعِيسَىٰ مِمَّنْ نُبِّئَ قَبْلَهُ ؛ زمانه کښ د آسمانه راکوز یږی نو جواب ئے دا دے چه د حضور علیه السلام نه پس به بل خوک نبی نشی جوړولے او عیسیٰ علیه السلام خو د وړاندے نه نبی جوړ دے،

داقراءة کړیدے ړ والکن نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّينَ) کچرے ته اُوائے چه دے آخری نبی څنګه کیدے شی چه عیسیٰ علیه السلام به په آخره کوز یږی نو جواب ئے دا دے چه د حضور علیه السلام نه پس به بل خوک نبی نشی جوړولے او عیسیٰ علیه السلام خو د وړاندے نه نبی جوړ دے،

(۵) په تفسیر روح المعانی کښ دی:-

وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنُهُ خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ النُّبُوَّةِ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هٰذِهِ النَّشْأَةِ لَا يُقْدَحُ فِي ذٰلِكَ مَا اجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ الْأَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ مَعْنَوِيًّا وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى أُصُولٍ وَوَجَبَ الْإِيمَانُ وَكَفَرَ مُنْكِرُهُ إِلَّا سِفَتِهِ مِنْ نُزُولِ عِيسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ آخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَ قَبْلَ تَحَلِّيهِ نَبِيًّا بِالنُّبُوَّةِ فِي هٰذِهِ النَّشْأَةِ ؛

د نبی مطلب د رسول نه عام دے نو هر کله چه حضور علیه السلام خاتم النبیین شو نو خاتم المرسلین خامخا شو او د ختمولو نکی مطلب دا چه نوے نبوت په ثقلینو (پریانو نبیادمو) کښ څوک هم کله چه نبی علیه السلام پیغمبر شو، او ختم نبوت دوے عقیدے خلاف نه دے په کوم چه امت اجماع کړیده او په هغے کښے مشهور احادیث وارد دی او کیدے شی چه د تواتر معنوی درجے ته رسیدلی وی، او په کوم چه قرآن تصریح کړیده او ایمان په هغه واجب دے، او دے منکر فلسفیان کافر شول

ketabton.com : The Digital Library

(یعنی نزول د عیسیٰ علیه السلام په آخره زمانه کښ) حکمچه دے
حضور د نبی علیه السلام نه وړاندے ؛ نبی شوے دے ؛

(۶) په تفسیر مدارك کښ دی،

خَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ فِي قِرَاءَةِ عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيْ آخِرِهِمْ لَا يُنَبَّأُ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَعِيسَى مِمَّنْ نُبِّئَ قَبْلَهُ وَغَيْرُهُ بِكَسْرِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَاعِلِ الْخَتْمِ وَتُقَوِّيهِ قِرَاءَةُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

د عاصم رح په قرأت کښ د دے
په زور د (خاتم النبیین) معنے
طابع یعنی آخر دے مطلب ئے
دا دے چه د دے نه پس په بل
نوے نبی نشی جوړ، ولے او
عیسیٰ علیه السلام خو د حضور علیه

السلام نه وړاندے پیغمبر شوے دے ؛ او د عاصم نه بغیر د نورو قاریانو
قرأت دا (تے) په زیر دے چه معنی ئے ختم کوونکے او مهر لګونکے دے او
د ابن مسعود رض قرأت د دے تائید کوی ؛

(۷) په زرقانی شرح مواهب کښ دی (خَاتَمُ النَّبِيِّينَ، أَيْ آخِرُهُم)
د (خَاتَمَ النبیین معنی آخری نبی (جلد ۵ ص ۲۲۷ م په هم دا پاڼه
تفسیر د بحر المحیط جلد ۷ ص ۲۳۲ او ابو السعود په حاشیه د تفسیر
کبیر جلد ۶ ص ۲۸۵ کښ لیکی ؛

(۸) شفاء قاضی عیاض رح په تفسیر د آیت (خاتم النبیین) کښ لیکی
(طبع بریلی ص ۳۶۲) ؛

مَنِ ادَّعَى مِنْهُمْ أَنَّهُ يُوحَى إِلَيْهِ ؛ چه څوک د دعوی لرلو خپل ځان نه
وَإِنْ لَمْ يَدَّعِ النُّبُوَّةَ إِلَى أَنْ قَالَ ؛ دعوی لری اګرچه دعوله د نبوت
فَهَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ كُفَّارٌ مُكَذِّبُونَ ؛ ئے نه وی خو دا ټول کافر دی نبی
النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ ؛ علیه السلام ته د دروغو نسبت
أَخْبَرَ أَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَلَا نَبِيَّ ؛ کوونکی دی، ځکه چه هغه خبر

بَعْدَهُ وَأَخْبَرَ عَنِ اللهِ أَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَأَنَّهُ أُرْسِلَ إِلَى كَافَّةِ النَّاسِ وَأَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى حَمْلِ هٰذَا الْكَلَامِ عَلَى ظَاهِرِهِ وَأَنَّ مَفْهُومَهُ الْمُرَادُ بِهِ دُونَ تَأْوِيلٍ وَلَا تَخْصِيصٍ فَلَا شَكَّ فِي كُفْرِ هٰؤُلَاءِ الطَّوَائِفِ قَطْعًا إِجْمَاعًا وَسَمْعًا ؛

ورکړے دے چه هغه آخری نبی
دے او د هغه نه پس بل څوك نبی
نشی کیدے او هغه پټولو خلقو ته
لیږلے شوے دے او د دے کلام
په ظاهری معنی حملولو باندے پټ
امت متفق دے چه تاویل او
تخصیص پکښ نشته او د دے پټولو
کفر کښ هیڅ شك نشته کوم چه بله معنی د دے خلاف کوی ؛

(۹) امام غزالی رحمه الله لیکی ؛

أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَأْوِيلٌ وَلَا تَخْصِيصٌ وَمَنْ أَوَّلَهُ بِتَخْصِيصٍ فَكَلَامُهُ مِنْ أَنْوَاعِ الْهَذَيَانِ لَا يَمْنَعُ الْكُفْرَ بِتَكْفِيرٍ لِأَنَّهُ مُكَذِّبٌ لِهٰذَا النَّصِّ الَّذِي أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ أَنَّهُ غَيْرُ مُؤَوَّلٍ وَلَا مَخْصُوصٍ (الاقتصاد) ؛ ؛ ؛

په دے آیت کښ تاویل او تخصیص
نشته او چه څوك دا سے کوی نو
بکواس کوی او ده باندے د کفر
حکم کول هیڅوك نشی بندے ولے
ځکه چه امت په دے متفق دے چه
تاویل او تخصیص په دے کښ نشته

د غه رنګ د تفاسیرو په پټولو کتابونو کښ د (خاتم النبیین) هم دا معنے
بیان شوید ده او په آثارو کښ د څلورشپیتو صحابه کرامو نه د ختم نبوت
هم دا معنی منقول ده ؛

د سلونه زیات آیتونو د قرآن کښ په عمومی انداز دا مسئله ثابته ده چه د
حضور علیه السلام نه پس بل چاته پیغمبری نشی ورکولے چه هغه به مونږ
ته د څوعنوانا تو په ذیل کښ بیانوو خو دے نه وړاندے د قادیانیانو
پروپګنډا او شیطانی وسوسے لرے کول غواړو چه د (خاتم النبیین
آیت سره تعلق لری ؛

ketabton.com - The Digital Library

لُړومبے تحریف کچرے د خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د دے خلاف دے ډے جواب تیر شوچہ د ختم نبوت معنی د نوی نبوت کړو کیدو بند یزدے د زور پیغمبر نہ پیغمبری واپس اغستل نہ دی، مراد، پہ دور محمدی کښ د عیسیٰ علیہ السلام را تلل دا سے دی لکہ یوکور نر د صوبے د بل کور نر صوبے تہ پہ دے حیثیت را شی چہ د ځے صوبے د احکامو د لاندے ہ وی، بلکہ پہ غورا و ژور کتلو سرہ معلومیزی چہ د عیسیٰ علیہ السلام را تلل، د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئندہ کښ د نبوت سلسلہ ختمہ نہ وے نو د تیر شو پیغمبرانو نہ یوازے د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د اوستو هیڅ ضرورت نہ وو، د ټولو نہ د یو پیغمبر (عیسیٰ علیہ السلام) د اوستل د دے خبرے دلیل دے، چہ د انبیاء علیہم السلام شمیر د حضور علیہ السلام پہ نبوت ختم شو، لهذا د ټولو نہ هم د ځے یو پیغمبر حکمہ مخصوص کړیشو

دویم تحریف د خاتم معنی مُهر دے یعنی د حضور علیہ السلام نہ رُستو کچرے پیغمبر جوړیدا ونو د دہ علیہ السلام پہ مُهر او تصدیق سرہ پہ جوړیزی، نو اول خو مونږ دا ټولوس کو د چہ دا معنی د عربی لغت پہ کوم کتاب کښ لیکلے دہ او پہ کوم حدیث کښ بیان د ہ او پہ کوم تفسیر کښ دا تشریح شویدہ؟

پہ قرآن، متواتر حدیثو او اجماع امت کښ خو د مُهر معنی بند یز دا غلے دہ لکہ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ۔ او۔ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰى اَفْوَاهِهِمْ، نو د دے ټولو پہ خلاف د مُهر معنی جاری کول کلہ کیدلے شی، حکمہ چہ پخپلہ مرزا هم د مُهر معنی بند یز کړیدہ، او کچرے جاری کول مُراد وی، نو پیدا دیکښ د حضور علیہ السلام څہ خصوصیت شوچہ د نورو پیغمبرانو نہ پس بہ نبوت او د حضور علیہ السلام نہ پس هم جاری او کچرے دے نو مطلب نبوت جاری ساتل دے نو پہ دے

خوارلس سو وکالو کښ کم نا کم سل نبیان خو بہ راغلی وو کنہ چہ د حضور علیہ السلام کمال خو بہ نہ بنکارلا شوے وے کنہ، او کچرے نبوت د حضور علیہ السلام پہ تابعداری ملاویدے، نو بیا بہ دا کسبی وے وهبی بہ نہ وے، د دے نہ علاوہ پہ دے صورت کښے بہ دا هم مثل پکار وی، چرپہ دے خوارلس سو وکالہ کښ د پیغمبر اسلام صلے اللہ علیہ وسلم، دا سے یو کامل متبع پیدا نشوچہ د هغے پہ بدل کښے مغہ تہ نبوت ورکړے شوے وے، پہ دومرہ زمانہ کښ هیله د نکریز پہ مهر بانئ یوازے پہ آدیہ ورت کښ هم پیدا نشوچہ د مغہ تر آخرہ پخپل نبوت کښ شک وو، کلہ اقرار او کلہ بہ انکار نزدے چہ د هغہ منونکی پہ دوو ټولو کښ تقسیم شو:۔

دریم تحریف پہ آیت د خاتم النبیین کښ د (النبیین) الف لام ذهنی یا عهد خارجی دے

چہ مطلب ئے صرف تشریعی انبیاء دی گویا کہ حضور علیہ السلام د تشریعی انبیاؤ خاتم دے، جواب دا دے چہ عهد خارجی د پارہ پہ تیر شوی کلام کښ د تشریعی انبیاؤ علیہم السلام ذکر ضروری دے خو دلتہ نشتہ او عهد ذهنی د پارہ دا ضروری دہ چہ استغراق هلتہ ممکن نہ وی لکہ اَكَلَهُ الذِّئْبُ۔ او۔ اِشْتَرَى اللَّحْمَ د عَامَّةِ اَهْلِ الْاُصُوْلِ، وَالْعَرَبِيَّةِ۔ لَامُ التَّعْرِيْفِ سَوَاءٌ دَخَلَتْ عَلَى الْمُفْرَدِ اَوِ الْجَمْعِ تُفِيْدُ الْاِسْتِغْرَاقَ اِلَّا اِذَا كَانَ مَعْهُوْدًا (آیات ابی البقاء ص۵۲۳) وَفِي الْكَشْفِ (ج۱ ص۲۳) وَاِنْ دَخَلَتْ عَلَى الْجَمْعِ وَفِي الرَّضِيِّ ج۲ ص۱۳ فَاِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْبَعْضِيَّةِ لِعَدَمِ دَلِيْلِهَا تَرَجَّحَ كَوْنُهَا لِلْاِسْتِغْرَاقِ:۔

څلورم تحریف خاتم النبیین کښ الف لام استغراقِ حقیقی

ketabton.com - The Digital Library

د پاره نۀ دے بلکه د عُرفی د پاره دے، یعنی تشریعی انبیاء مُراد دی نه چه مطلق انبیاء لکه (وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ) کښ چه صرف بعضے هغه انبیاء مُراد دی چه د بنی اسرائیلو پرته نه وو، جواب ئے دا دے چه استغراقِ عُرفی هلته اغستے شی کوم خائے چه استغراقِ حقیقی ممکن نه وی لکه (جَمَعَ الْأَمِيرُ الصَّاغَةَ) حکه چه د ټولے دُنیا د زرګرانو راجمع کول د عُرف او عادت په لحاظ مُمکن نه دی، لیکن په (خاتم النبیین) کښ بے تکلُّفه استغراق درست دے، او (يَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ) کښ استغراق ممکن نه دے، مُوبږ ټوس کوو چه (وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيِّينَ) دا رنګ (وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيِّينَ)، (وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ) کښ استغراق حقیقی مُراد دے او که عُرفی؟

پنځم تحریف

د (خاتم) معنیٰ د کوتے غمے دے چه مطلب ئے زینت (سنګار) دے یعنی حضور علیه السلام د انبیاؤ علیهم السلام سنګار ښائست دے، جواب دا دے چه حقیقی معنیٰ مراد اغستل ترهغے محال نه دے تر څو چه مجازی معنیٰ مراد اغستل صحیح نه وی او دلته څو حقیقی معنیٰ مُراد اغستل صحیح دی او لغت، حدیث، او اجماع دا معنیٰ متعیّن کړیدے لهٰذا دلته مجازی معنیٰ اغستل غلط دی که داسے نه وی نو بیا به د قُرآن د یو لفظ معنیٰ هم نشی متعیّن کیدے او هر لفظ به د مجاز او تاویل تو کاړه جوړه شی او حقیقت به ورک شی، د صوم، صلوٰة او زکوٰة ټولو معنیٰ به بدلے شی

د (خاتم النبیین) آیت نه پس مُوبږ د قُرآنِ حکیم څو نور آیتُونه پیش کوو

کمالی دلیل:- دویم آیت، (اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا (المائدہ آیه ۳)

په دے آیت کښ د دین د کمال اعلان اُشو د بُخاری د حدیث په مُوجب هغه ورځ د عرفے وه، مظهری کښ دی چه دے نه پس حضور علیه السلام یو اُتیا ورځ ژوندے وو، ابن کثیر دے آیت په بارہ کښ لیکی، چه دا آیت په اُمت د ټولو نه لوئے نعمت دے، (حَيْثُ اَكْمَلَ لَهُمْ دِيْنَهُمْ فَلَا يَحْتَاجُوْنَ اِلٰى دِيْنٍ غَيْرِهٖ وَلَآ اِلٰى نَبِيٍّ غَيْرِ نَبِيِّهِمْ وَلِهٰذَا جَعَلَهٗ خَاتَمَ الْاَنْبِيَآءِ وَبَعَثَهٗ اِلَى الْاِنْسِ وَالْجِنِّ)

امام رازی رحمه دے آیت په تفسیر کښ لیکی، (اِنَّ الدِّيْنَ مَا كَانَ نَاقِصًا اَلْبَتَّةَ بَلْ كَانَ اَبَدًا كَامِلًا كَانَتِ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةُ كَافِيَةً فِيْ ذٰلِكَ الْوَقْتِ اِلَّآ اَنَّهٗ تَعَالٰى كَانَ عَالِمًا فِيْ اَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِاَنَّ مَا هُوَ كَامِلٌ فِيْ هٰذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يُصَالِحُ فِيْهِ لَاجَرَمَ كَانَ يُنْسَخُ بَعْدَ النُّبُوَّةِ وَكَانَ يَزِيْدُ بَعْدَ التَّحْكِيْمِ وَاَمَّا فِيْ اٰخِرِ زَمَانِ الْبَعْثَةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ شَرِيْعَةً كَامِلَةً وَحَكَمَ بِبَقَائِهَا اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَالشَّرْعُ اَبَدًا كَانَ كَامِلًا اِلَّآ اَنَّ الْاَوَّلَ كَمَالٌ اِلٰى يَوْمٍ مَّخْصُوْصٍ وَالثَّانِيْ كَمَالٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِاَجْلِ هٰذَا الْمَعْنٰى قَالَ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ:- دا آیت په لاندینو وجهو په ختم نبوت دلالت کوی

(۱) د دین کمال پخپله د دے دلیل دے چه د حضور علیه السلام بعثت د ټولو نه آخر کښ اُشو چه د نبوت په فهرست کښ هیڅوک نبی باقی پاتے نشو:-

(۲) د نبی راتګ په دین کښ د پاتے نقص لرے کولو د پاره، یا څو څو پورے د چلیدُونکو احکامو د تنسیخ د پاره یا په دین کښ د کړے شوی تحریف لرے کولو د پاره وی لیکن قُرآن او دین اسلام کامل دے په دے کښ ترمیم او تنسیخ نشی کیدے او په (اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ) ④ کښ د قُرآن د الفاظو او معنو بلکه د تلفظ د

ketabton.com - The Digital Library

د حفاظت اعلان دے لهذا د تحریف لرے کولو هم ضرورت نشته باقی د تجدید او تبلیغ کار پتول اُمّت ته په جمع ورکړے شوید ے لکه فرمائی کُنتُم خَیرَ اُمَّةٍ اُخرِجَت لِلنَّاسِ تَأمُرُونَ بِالمَعرُوفِ وَ تَنهَونَ عَنِ المُنکَرِ ط. نو څکه د بل نبی ضرورت پاتے نشو۔

(۳) کچرے نبوّت جاری وی نو دین اسلام به ناقص پاتے شی او د اسلام پتول احکام به فضول ثابت شی څکه چه څو پورے مسلمانان په دے نوی نبی ایمان راوړی، نو په قرآن، حدیث او په پتول اسلامی شریعت د اوّل نه تر آخره د ایمان راوړو باوجود به کافر او همیشه جهنمی وی. نو دین کمال به په دغه نبی ایمان راوړو باندے ځصر وی او په هغه به د ایمان راوړو نه بغیر دین نامکمّل بلکه کالعدم وی۔

میثاقی دلیل

ایت د و اِذ اَخَذَ اللّٰهُ مِیثَاقَ النَّبِیّٖنَ لَمَآ اٰتَیتُکُم مِّن کِتٰبٍ وَّ حِکمَةٍ ثُمَّ جَآءَکُم رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَکُم لَتُؤمِنُنَّ بِهٖ وَ لَتَنصُرُنَّهٗ: یعنی څه وخت چه الله تعالیٰ د نبیانو علیهم السلام نه وعده واخسته چه څه به تاسو ته کتاب او حکمت درکوم او د هغے نه ډستو د اسے رسُول راشی چه ستاسو د آسمانی کتابونو تصدیق کوی نو تاسو به په هغه ایمان راوړئ او د هغه مدد به کوئ ـــ دا د پتولو نبیاؤ علیهم السلام نه په عالَم ارواح کښے وعده اخستے شوے وه په دے آیت کښی ثُمَّ جَآءَکُم رَسُولٌ، نه حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم مُراد دے او د دوی د پتولو نبیاؤ نه رُستو تشریف راوړل ثابتیږی چه د دے خبرے دلیل دے چه مشیت اِلٰهی کښے څومره انبیاء علیهم السلام چه مقدر وو، نو هغه پتول ځ د حضور علیه السلام نه وړاندے، مبعوث کړل او د دوی علیه السلام ځ د پتولو

نه په آخر کښ راالیږلو د ے نه دا هُم معلُومه شوه چه د دوی بعثت د بندیز باعث نهٔ بلکه د پتولو په آخر کښ د دوی علیه السلام مبعُوث کول د الله په مشیّت کښ مُقدّر وُو۔

د بعثت عُمومی دلیل

قُل یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ اِنِّی رَسُولُ اللّٰهِ اِلَیکُم جَمِیعًا اِنِ الَّذِی لَهٗ مُلکُ السَّمٰوٰتِ وَالاَرضِ ج (الاعراف آیة ۱۵۸) او تَبٰرَکَ الَّذِی نَزَّلَ الفُرقَانَ عَلٰی عَبدِهٖ لِیَکُونَ لِلعٰلَمِینَ نَذِیرًا ○ (سورهٔ الفرقان آیة ۱) او وَمَآ اَرسَلنٰکَ اِلَّا رَحمَةً لِّلعٰلَمِینَ ○ (سورهٔ الانبیاء آیة ۱۰۷) د پتول دلالت کوی چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم بعثت نو لو قومونو او زمانو د پاره وو نو قیامته پورے انسانان د دوی علیه السلام په اُمّت کښے شامل دی، دا دلیل د ے چه د دوی علیه السلام نه پس به بل څوک نهٔ مبعُوث کیږی، او د دوی علیه السلام په موجودګی کښے د بل نبی راتلو ضرورت څکه نشته، چه دوی علیه السلام (اَکمَلُ الاَنبِیاء) دی، لکه چه نهر نه پس د ډیوے بلکولو او د رباب نه پس د پرزے ضرورت نشته، په مَا کَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّن رِّجَالِکُم) کښ ډوبے د حضور علیه السلام د نسبی پلار والی نفی اُشوه، او په (وَلٰکِن رَّسُولَ اللّٰهِ وَ خَاتَمَ النَّبِیّٖنَ) کښ ئے د روحانی او دینی پلار والی نفی ثابته معلُومه شوه چه د حضور علیه السلام په دینی پلار والی کښ د بل چا شرکت نشی کیدے لکه څنګه چه په نسبی پلار والی کښ د ر سره هیڅوک شریک نشو، څکه چه د یو سړی هیڅرے دوه نسبی پلاران نشی کیدے. نو د یو اُمّت دوه روحانی پلاران څنګه کیدے شی، هیڅرے نشی کیدے

د وحی قبلی دلیل: یُؤمِنُونَ بِمَآ اُنزِلَ اِلَیکَ وَمَآ اُنزِلَ مِن قَبلِکَ (سورهٔ البقره آیة ۴) (۲) وَمَآ اَرسَلنَا مِن رَّسُولٍ

ketabton.com - The Digital Library

إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ ، (سورۃ الانبیاء آیۃ ۲۵)
(۳) وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ (الزمر آیۃ ۶۵)
(۴) وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمۡ لَيَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ سورۃ الفرقان آیۃ ۲۰ ،
(۵) وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٖ مِّن قَبۡلِكَ (سورۃ الانعام آیۃ ۴۲)
(۶) قُلۡ قَدۡ جَآءَكُمۡ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِي بِٱلۡبَيِّنَٰتِ (سورۃ آل عمران آیۃ ۱۸۳)
(۷) وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ هُوَ ٱلۡحَقُّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ سورۃ فاطر آیۃ ۳۱)

په دے آیتونو مبارکو کښے او په داسے نورو آیتونو مبارکو کښے د وحی الٰہی دا سے ذکر دے چه هغه ئے په قید در (قبلیت) سره مقید کړے شوے دے، کچرے ما بعد کښ څرګنده وحی یا نبوت وے نو دا (قید) د کمراه کولو سبب وو، ځکه چه بیا به د "ما قبل" د وحی سره د "ما بعد" د وحی هم ذکر کول ضروری وو او (مُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ) سره به د (مِن خَلۡفِهِۦ) ذکر هم ضروری وے او کم ناکم، وحی، خو به ئی "مطلق" پریښے وه چه د ما بعد د وحی گنجائش پکښ هم پاتے وے،

وعدی دلیل فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ

سورۃ الاعراف آیۃ ۱۵۷) :

دا سے ټول آیتونه په کومو کښ چه صرف د الله او رسول په اطاعت د جنت او فلاح وعده شوے ده، نو دا د نبوت د ختمید و دلیل دے ولے که بل نبی را ته ظلی وے او که بروزی، نو جنت او فلاح به د هغه په منلو هم موقوف وے، نو بیا به د دا سے آیتونو مضمون درست نه وے،

بهر کیف دے نه هم معلومیږی چه وحی بند ده ،

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنۡ أَبِيۡ هُرَيۡرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُ مَرۡفُوۡعًا أَنَّ مَثَلِيۡ وَمَثَلَ الۡأَنۡبِيَاءِ مِنۡ قَبۡلِيۡ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنٰى بَيۡتًا فَأَحۡسَنَهٗ وَأَجۡمَلَهٗ إِلَّا مَوۡضِعَ لَبِنَةٍ مِّنۡ زَاوِيَتِهٖ فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوۡفُوۡنَ بِهٖ وَيُعۡجِبُوۡنَ لَهٗ وَيَقُوۡلُوۡنَ هَلَّا وُضِعَتۡ هٰذِهِ اللَّبِنَةُ قَالَ فَأَنَا اللَّبِنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيۡنَ ؛

دا بو هریره رضی الله نه مرفوعًا روایت دے، چه ځما او ځما نورو پخوا د انبیاء علیهم السلام مثال داسے دے چه یو سړے، کور جوړ کړی او هغه ښائسته کړی مګر د یو ځنځے ځائے په یو ګوټ کښ پریږدی، خلق هغے کره تیریږی او خوشحالیږی او وائی چه دا یو کور خښته ئی ولے نه ده ایښے! نو وے فرمائیل، چه دغه آخری خښته ځه یم او ځه خاتم النبیین یم :

(۲)

إِنَّ لِيۡ أَسۡمَاءً أَنَا مُحَمَّدٌ وَّأَنَا أَحۡمَدُ إِلَى ؛ ځما دیر نومونه دی زه محمدّ یم قَوۡلِهٖ وَأَنَا الۡعَاقِبُ وَالۡعَاقِبُ الَّذِيۡ ؛ او زه احمدّ یم تر دے وینا مبارک لَيۡسَ بَعۡدَهٗ نَبِيٌّ (بخاری ومسلم) ؛ نه چه زه عاقب یم او عاقب هغه وی چه د هغه نه پس بل نبی نه وی (بخاری مشکوٰۃ شریف باب ۵)

(۳) لَوۡ كَانَ بَعۡدِيۡ نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرُ بۡنُ الۡخَطَّابِ ، کچرے ځما نه پس بل نبی وے نو هغه به عمر رض وو (مشکوٰۃ مناقب عمر رض ازاله او هام ص ۹ د ۲۳۶)

(۴) قَالَ رَسُوۡلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ ، حضور علیه السلام فرمایل علی ته أَنۡتَ مِنِّيۡ بِمَنۡزِلَةِ هٰرُوۡنَ مِنۡ مُّوۡسٰى إِلَّا أَنَّهٗ ؛ ته زما دا سے یے لکه هارون علیه السلام چه د موسیٰ لَا نَبِيَّ بَعۡدِيۡ (بخاری ومسلم، مشکوٰۃ ؛ لکه هارون علیه السلام چه د موسیٰ باب مناقب علی) ؛ وو صرف دومره وه چه ځما نه پس بل نبی نشته

ketabton.com - The Digital Library

(۵) كَانَتْ بَنُوْا اِسْرَائِيْلَ تَسُوْسُهُمُ الْاَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهٗ نَبِيٌّ وَاِنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ وَسَيَكُوْنُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُوْنَ (بخاری شریف جلد ۱ ص ۴۹۱ ومسلم کتاب الایمان)

ترجمه: د بنی اسرائیلو د سیاست واکے د پیغمبرانو علیهم السلام پ لاس کښ به وے، چه یو نبی م به فوت شو نو هغه جانشین به بل نبی وو مګر ځما نه پس بل نبی نشته عنقریب د خلفاءِ

کرام سلسله به شروع شی چه کثیر به وی

مرزا لیکی چه وحی اور سالت به ختم وی مګر ولایت، امامت او خلافت به کله نه ختمیږی (مکتوب مرزا تشحیذ الاذهان جلد اول ص)

(۶) اِنَّ الرِّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدِ انْقَطَعَتْ: د رسالت او نبوت ختم دے، فَلَا رَسُوْلَ بَعْدِيْ وَلَا نَبِيَّ (ترمذی وصحیح): نو نه پس نه به رسول وی، نه

تحفهٔ بغداد مرزا ص ومرزا ازالهٔ اوهام ص کښ لیکی چه اوس او نه نبی وی او رسالت تر قیامته ختم دے، په آئینه کمالات ص کښ لیکی زما سره به هیڅوک نه وی چه الله تعالی ځمونږ د نبی علیه السلام نه پس بل څوک نبی کړی او وے لیږی او دا به هم انشی چه سلسله د نبوت ختمیدو نه پس بیا جاری کړی، په حمامة البشری ص کښ لیکی چه د حضور علیه السلام د وفات نه پس وحی ختمه شوه او الله تعالی په ده علیه السلام د نبیانو خاتمه اوکړه، حقیقة ص ضمیمه عربی کښ لیکی اِنَّ رَسُوْلَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَعَلَيْهِ انْقَطَعَتْ سِلْسِلَةُ الْمُرْسَلِيْنَ،

(۷) عَنْ اَبِيْ مُوْسٰى مَرْفُوْعًا اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ وَاَنَا الْمُقَفِّيْ (رواه مسلم جلد دوم ص) قَالَ النَّوَوِيُّ اَلْمُقَفِّيْ اَلْعَاقِبُ، یعنی زه آخر الانبیاء یم

(۸) اَبُوْ نُعَيْمٍ فِي الْحِلْيَةِ عَنْ اَبِيْ ذَرٍّ مَرْفُوْعًا: او دوهمه نبی آدم علیه السلام یَا اَبَا ذَرٍّ اَوَّلُ الْاَنْبِيَاءِ اٰدَمُ وَاٰخِرُهُمْ مُحَمَّدٌ: او آخر محمد صلی الله علیه وسلم دے، ابن حجر په فتح الباری کښ دے حدیث نه صحیح ویلی دی،

مرزا په حقیقة الوحی ص کښ لیکی، او د ټولونه آخر ئے محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم پیدا کړو چه خاتم الانبیاء او ختم الرُّسل دے،

(۹) عَنْ اَبِيْ اُمَامَةَ مَرْفُوْعًا اَنَا اٰخِرُ: یعنی زه آخر الانبیاء او تا سو اَلْاَنْبِيَاءِ وَاَنْتُمْ اٰخِرُ الْاُمَمِ: آخر الامم یئ (ابن ماجة)

(۱۰) عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى مَرْفُوْعًا لَيْسَ يَبْقٰى بَعْدِيْ مِنَ النُّبُوَّةِ: یعنی ځما نه پس به سوا د ښه رؤیا نبوت اِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ (نسائی وابوداود): بله هیڅ برخه پاتے نشی،

(۱۱) اَنَا اٰخِرُ الْاَنْبِيَاءِ وَمَسْجِدِيْ اٰخِرُ الْمَسَاجِدِ (مسلم جلد اول ص) وَفِي الْبَزَّارِ وَمَسْجِدِيْ اٰخِرُ مَسَاجِدِ الْاَنْبِيَاءِ، یعنی زه آخری نبی یم او ځما جمات د انبیاء علیهم السلام د جمات ټولونه خاتم دے،

دا رنګ د دوو سو نه زیات احادیث د ختم نبوت باره کښ موجود دی او په دے عقیده قائمه شوید، د قرآن په هیڅ آیت او د احادیثو په هیڅ حدیث کښ د نبوت د سلسلے جاری کولو خبر نه دے ورکړے شوے نه د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه د تابعینو او تبع تابعینو رحمهم الله نه، نه د دوی نه پس زمانه کښے سوا د مرزا د چا دا عقیده پاتے شویده، په دا سے صورت کښ محض قیاس نه غلو لو او نوی نزاشلی تاویلونو سره د نبوت د جاری کولو عقیده پیدا کول د عقل او دین نه د محرومئ څومره غټ دلیل دے،

اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ هٰذِهِ الشَّقَاوَةِ:

ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیکی، چه په دے امت کښ د ډومبئ اجماع، د نبوت دعوے کولو په وجه د مسیلمهٔ کذاب په کفر او قتل اشوه او د هغه نورے خبرے ښئ صحابه کرامو رضی الله عنهم ته د هغه د قتل نه پس معلومه شوے او د هغه د رنګ بے اختلافه اجماع صدئ په صدئ کښ د نبوت د دعویدار

ketabton.com - The Digital Library

په کفر، ارتداد او قتل باندے جاری دہ او په دے کښ د تشریعی اود غیر تشریعی نبوّت هیڅ تفصیل نه دے پښتلے شوے۔ خاتم النبیین للشیخ الانور ص۳۳ و ۳۴، علامه قاری شرح فقه اکبر مجتبائی ص۲۳۲ کښے لیکی دَعْوَی النُّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِیِّنَا کُفْرٌ بِالْاِجْمَاعِ، دغه رنګ د تفسیر په عاموکتابونو، د حدیثو په شرحو او د علمِ کلام په کتابونو کښ د مُدّعی نبوّت په کفر د اجماع اُمّت تصریح شوېده۔

ختمِ نبوت اودرایت

د الله نه بغیر د هر څیز شروع او ختمیدل دواړه وی د نبوّت هم شروع او ختمیدل ضروری دی، د انسانی ژوند او مبنی زمانه دماشومو والی وه، روږدوانسانی عقل کښے اضافه کیدلے لکه څنګه چه دماشوم والی د وخت لباس دماشوم د بدنی وده په جوړ بدلیږی۔ د خاتم الانبیاء علیه السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور دَده مکمله شوه نو د غه وخت انسان ته د کامل شریعت او نبوّت غوندے نعمت عطا کولو ضرورت وو چه قرآن په اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ سره د شریعتِ کامله عطا کولو اِعلان اُکړو، او اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّکْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ○ سره د دین او شریعت د حفاظت هُم اِعلان اُشوده له پاره چه انسان د بل نبی د راتلونه په مستقبل کښ بالکل بے طمعه شی، حکمه چه تکمیلِ دین او حفاظتِ دین دواړه شویدی د کوم د پاره چه د نبی د راتلو ضرورت وی تبلیغ خو د اُمّت او د عُلماءِ کرامو کار دے چه د هغے د پاره د نبی ضرورت نشته لکه قرآن کښ دی، کُنْتُمْ خَیْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ، او وَلْتَکُنْ مِّنْکُمْ یَدْعُوْنَ اِلَی الْخَیْرِ وَیَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَیَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ او د مثال په دول اُمّت د تبلیغ فریضه په قول د اکثر سمتو یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰۰) لکه هندوان مُسلمانان کړل" اداکړه (نقش حیات) تاریخ اسلام ددے گواه دے چه حضوعلیه السلام دخپل وصال نه پس تقریباً بولک یا پاؤ باندے لګ مُسلمانان پریښی وو او نن نوی کروړه (۹۰۰۰۰۰۰) مُسلمانان دی، چه د اُمّت په تبلیغ مُسلمانان شول، نو داخو معقول کار دے چه اُمت په کوشش نو او تبلیغ سره د نوی کروړه مسلمانان په دُنیا کښے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او بیا د هم د کوم یو نبی راتلل ضروری وی چه دے کروړو نو مُسلمانانو نه کافر اُوائی او یوازے یوڅو مُریدانو او چیلهګانو نه مسلمانان اُوائی گویا دده راتلل د کافرانو، مُسلمانانو لو د پاره نه بلکه د مسلمانانو کافرولو د پاره دی فَتَبَیَّنُوْا وَتَثَبَّتُوْا

د مرزائی وسوسو جواب

د نبوّت مسئله داسے بُنیادی ده چه د کفر او ایمان په مینځ کښے د فرق او ستونکی پُولے کار ورکوی، هرکله چه مرزا یانو د نبوّت جاری سائلو او مسئله د قرآن، حدیث، اجماعِ اُمت، صحابهؓ تابعین، فقهاء، متکلمین او د محدثینو په خلافِ بیا مُوندلے نو خپلو پښورا تیبنګولو د پاره ځینو مُصنّفینو رح په مبهمو عبارتونو اوانړه اُکړه اګرچه په نورو ځایونو کښ هم دغه مصنفینو رح په خپلو صریحو عبارتونو د حقیقت صفا بنکاره کړے دے خو سودا پوره کول هُم یو لوے مرض دے چه هغے نه د خلاصیدو لپاره د چا نه رسی نو د اوسوسے او دلیلونه مُونږ بنکاره کوُو او ورسره د دے جوابونه ورکوُو۔

په حضرت عائشهؓ مرزائی افتراء

مرزایان وائی چه حضرت عائشهؓ فرمائیلی دی قُوْلُوْا اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ وَلَا تَقُوْلُوْا لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ، د احدیث په دُرِّ منثور کښ د خاتم النبیین د آیت تشریح د پاره، او د مجمع البحار په تکمله کښ په صفحه

ketabton.com - The Digital Library

شته خو اصلی عبارت بل شان دے چه مرزا یانو پکښی دوه کے دا پار
گټ کوت کړے دے، دالفظ صدیقے رض د حضرت عیسے علیه السلام پ
سلسله کښی ارشاد فرمایلے دے رَاَصْلُهَا فِیْ حَدِیْثِ عِیْسٰی اَنَّهٗ یَقْتُلُ
الْخِنْزِیْرَ وَیَکْسِرُ الصَّلِیْبَ وَیَزِیْدُ فِی الْحَلَالِ اَیْ یَزِیْدُ فِیْ حَلَالِ نَفْسِ
بِاَنْ یَتَزَوَّجَ وَیُوْلَدُ لَهٗ وَکَانَ لَمْ یَتَزَوَّجْ قَبْلَ رَفْعِهٖ اِلَی السَّمَآءِ
فَزَادَ فِی الْهُبُوْطِ فِی الْحَلَالِ فَحِیْنَئِذٍ یُؤْمِنُ کُلُّ اَحَدٍ مِّنْ اَهْلِ الْکِتَابِ
وَیَتَیَقَّنُ اَنَّهٗ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رض قُوْلُوْا اِنَّهٗ خَاتَمُ الْاَنْبِیَآءِ وَلَا
تَقُوْلُوْا لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ، دے پوره عبارت نه معلومه شوه چه
صدیقے رض فرمائیل چه حضرت عیسی علیه السلام آسمان نه ختل
نه وړاندے نکاح نه وو کړے آسمان نه راکوزیدو نه پس به نکاح کو
اولاد به ئے هم کیږی او په حلالو کښی د اضافے مطلب هم دا دے دخ
خورئ او صلیب پرستئ خاتمه به اګرئ او بتول اهل کتاب به دده په ښ
او بشریت ایمان او یقین راوړی نو په دے وجه حضور علیه السلام نه خ
الانبیاء وائی لیکن لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ په دے بنیاد مه وایئ چه د حضرت عی
علیه السلام د آسمان نه د راکوزیدو انکار اګرئ، د هغوی، بنکا
مقصد داوو، چه حضور علیه السلام خاتم الانبیاء هم دے او د هغه نه
بل نوے نبی نشی جوړے دے دروسبی جوړ نبی حضرت عیسی علیه السلام د
راتلو انکار د پاره دا لفظ مه استعمالوئ، حُکه چه صدیقه رض پخپ
د نوی نبوت د نفی قائله ده مسند احمد جلد ۶ ص ۱۲۹ کښی صدیقه
حضور علیه السلام نه مرفوعاً روایت کړیدے اَلَا یَبْقٰی بَعْدِیْ مِنَ النُّبُوَّةِ
اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ وَالرُّؤْیَا الصَّالِحَةُ، هوډا روایت د عائشے رض مجهول الا
هم دے

په حضرت علی رض دروغ ترل

داچه حضرت علی رض د حسنینو اُستاد ابو عبد الرحمن السلمی نه وئیلی وو

وی ته (خاتم) په زور لولوه - دده جواب بنکاره دے چه د حضرت علی
په نزد راجح قرأت د زور والا وو او مونږ وړاندے په دلیلونو بیان کړے
ے چه د معنی په لحاظ د فتحے او کسرے فرق نشته پخپله حضرت علی رض د
بوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کښے شته چه اَنْتَ
نِّیْ بِمَنْزِلَةِ هٰرُوْنَ مِنْ مُّوْسٰی اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِیَّ بَعْدِیْ

په شیخ اکبر رح دروغ ترل

داچه شیخ اکبر رح ولی د پاره نبوت ثابت کړیدے، جواب دادے چه د
موني اورم په اصطلاح کښی د نبوت لغوی معنی اِنْبَآءٌ عَنِ الْغَیْبِ
طْلَقًا وَحْیًا اَوْ اِلْهَامًا، هغوی وحی نه شرعی او الهام نه غیر شرعی وائی
وندی هسے خو شیخ اکبر رح دا منی چه د شرعی نبوت دروازه بنده ده لکه
په فتوحات مکیه جلد ۲ ص ۳۹۵ کښی لیکی: اِنَّ الرُّؤْیَا جُزْءٌ مِّنْ اَجْزَاءِ
نُّبُوَّةِ فَبَقِیَ لِلنَّاسِ فِی النُّبُوَّةِ هٰذَا وَغَیْرُهٗ وَمَعَ هٰذَا لَا یُطْلَقُ اِسْمُ
نُّبُوَّةِ وَلَا النَّبِیِّ اِلَّا عَلَی الْمُشَرِّعِ اَیْ صَاحِبِ الْوَحْیِ خَاصَّةً اومثه
کښی لیکی، فَمَا تُطْلَقُ النُّبُوَّةُ اِلَّا لِمَنِ اتَّصَفَ بِالْمَجْمُوْعِ فَذٰلِكَ النَّبِیُّ
وَتِلْكَ النُّبُوَّةُ حُجِرَتْ عَلَیْنَا وَانْقَطَعَتْ، اوهم دده نه په الیواقیت
جلد ۱ ص ۳۵ طبع مصر کښی نقل دی هٰذَا بَابٌ اُغْلِقَ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ
وَسَلَّمَ لَا یُفْتَحُ لِاَحَدٍ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامَةِ لٰکِنْ بَقِیَ لِلْاَوْلِیَاءِ وَحْیُ الْاِلْهَامِ
الَّذِیْ لَا تَشْرِیْعَ فِیْهِ:

په امام راغب دروغ ترل

داچه په بحر المحیط جلد دریم ص ۲۸۵ کښی امام راغب په حواله داخبره
موجوده ده چه په ارباب اطاعت کښی به نبی د نبیانو نوسره شامل وی
جواب دادے چه دے نه مراد رسومبنی انبیاء علیهم السلام وی حُکه
چه امام موصوف د ختم نبوت تصریح کړیده لکه چه د ختم نبوت مطلب

ketabton.com - The Digital Library

داسے بیا نوی، اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ لِاَنَّهٗ خَتَمَ النُّبُوَّةَ اَیْ تَمَّمَهَا بِمَجِیْئِهٖ

په جلال الدین رومی رح دروغ ترل، نوائی،

فکر کن در راه نیکو خدمتے	تا نبوت یابی اندر اُمتے!

دَدے نبوّت مقصد هغه قُربِ الٰهی دے چه دَ نبوّت دنبض تر حاصلیږی اصل نبوّت نږ مطلب نهٔ دے ځکه چه رومی رح پخپله دَ ختمِ نبوّت قائله دے، لکه دفتر پنجم کښی لیکی: ع

با رسول اللہ رسالت را تمام	تو نمودی همچو شمس بے غمام

او په څلورم دفتر کښی لیکی ع

این همه افکار کفران زاد شان	چون در آمد سیّدِ آخر زمان

په علامه قاری دروغ ترل

په موضوعات کبیر صفحه کښی دا حدیث، لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ لَکَانَ نَبِیًّا قُلْتُ مَعَ هٰذَا اَیِ الضُّعْفِ لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ وَصَارَ نَبِیًّا وَکَذَا لَوْ صَارَ عُمَرُ رض نَبِیًّا لَکَانَ مِنْ اَتْبَاعِهٖ عَلَیْهِ السَّلَامُ کَعِیْسٰی وَخِضْرٍ وَاِلْیَاسَ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ فَلَا یُنَاقِضُ قَوْلَهٗ وَخَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ اِذِ الْمَعْنٰی لَوْ یَاْتِیْ نَبِیٌّ بَعْدَهٗ یَنْسَخُ مِلَّتَهٗ وَلَمْ یَکُنْ مِنْ اُمَّتِهٖ،

دده جواب دادے چه دَ ابراهیم او عمر رض نبوّت که وے،

هُم نو دَ حضور علیه السلام په وخت کښی به وو نه چه دَ حضور علیه السلام

نه دُ ستونزمانه کښی کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیهم السلام راځی نو هغه پخوانی (وړاندینی) پیغمبران دی نوی نه دی او چرا ځی نو دَ اُمّتی په حیثیت به راځی، پخپله علامه قاری رحمه الله تعالیٰ په شرح شمائل باب اول صـ۳۳ کښی فرمائیلی دی،

اَنَّهٗ خَتَمَهُمْ اَیْ جَاءَ اٰخِرُهُمْ فَلَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ اَیْ لَا یُنَبَّاُ اَحَدٌ بَعْدُ فَلَا یُنَافِیْ نُزُوْلَ عِیْسٰی مُتَابِعًا لِشَرِیْعَتِهٖ مُسْتَمِدًّا مِنَ الْقُرْاٰنِ وَالسُّنَّةِ وَقَالَ فِی الْمِرْقَاتِ جلد ۹ صـ۳۷۲ اَلْمُقْتَفِیْ مَنْ قَفَا اَثَرَهٗ اِذَا تَبِعَهٗ یَعْنِیْ اَنَّهٗ اٰخِرُ الْاَنْبِیَاءِ الَّذِیْ عَلٰی اٰخِرِهِمْ لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ وَقَالَ فِیْ شَرْحِ الْفِقْهِ الْاَکْبَرِ (المجتبائی صـ۲۰۳) وَدَعْوَی النُّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِیِّنَا کُفْرٌ بِالْاِجْمَاعِ،

دغه رنګ حدیث دَ (لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ لَکَانَ نَبِیًّا) دابن ماجه روایت دے چه په کښی ابو شیبه ابراهیم بن عثمان ساقط راوی دے (تهذیب التهذیب) صحیح حدیث د بخاری داسے دے لَوْ قُضِیَ اَنْ یَّکُوْنَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ نَبِیٌّ عَاشَ اِبْنُهٗ وَلٰکِنْ لَّا نَبِیَّ بَعْدَهٗ،

په امام ربّانی مُجدّدِ الف ثانی باندې دروغ ترل

دامام ربانی په مکتوبات جلد ۱ مکتوب صـ۱۴۱ کښی دَ (الیکل)

حصول کمالات نبوت مرتابعان را بطریق تبعیت وراثت بعد از بعثت خاتم الرسل علیه و علی جمیع الانبیاء والرسل الصلوٰة والتحیات مُنافی خاتمیت او نیست،

فَلَا تَکُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِیْنَ ۵، مرزا یانو ددے عبارت نه ددے ثابتولو کوشش کړیدے چه امام ربانی رح دَ نبوت جاری پاتے کیدو قائل دے، خو داسے نه ده او مطلب دَ بعضوا جزاؤه نبوت کمالات حاصلول دی، نه چه ترلی کمالات دَ نبوّت (یعنی نبوت شرعی) ځکه چه امام موصوف رح پخپله دویم دفتر ۱۲ مه حصه مکتوب صـ۴۲ کښی دَ اهل السنت دَ عقائدو په باره کښی لیکی

ketabton.com - The Digital Library

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسیٰ علیه السلام که نزول خواهد نمود عمل بشریعت
او خواهد کرد و بعنوان اُمّتِ او خواهد بُود، او دفتر دوم حصه ہشتم صـ ۳۴ و ۳۵
مطبوعه امرتسر تحتی کلان کښے لیکی "اول انبیاء آدم علیه السلام و آخر ایشان خاتم
نبوّت شان حضرت محمد رسول الله است و عیسیٰ علیه السلام که از آسمان نزول خواهد
فرمود متابعت شریعتِ خاتم الرّسل خواهد نمُود"، دا ټول بیان د مرزا ایت خلاف
دے، د ختم نبوت نه علاوه، په دے کښ د حضرت عیسیٰ علیه السلام نُزول
د آسمانه ذکر دے، او د یو مُجدّد متعلق مرزا پخپله په "شهادة القرآن"
کښ لیکی، داویناچه مُجدّد باندے ایمان راوړل فرض نه دی او ګرېدل دی
اخرانی) حکه چه الله تعالیٰ فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝

په شاه ولی الله رح دروغ ترل

په تفهیمات الهیّه جلد دویم صـ ۵۳ تفهیم ۴۵ شاه صاحب لیکی
خُتِمَ بِهِ النَّبِيُّوْنَ اَیْ لَا یُوْجَدُ مَنْ یَّاْمُرُهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِالتَّشْرِیْعِ
عَلَى النَّاسِ، دے عبارت نه مرزا یانو دا مطلب راُښکلوچه د
علیه السلام نه پس صرف شرعی (تشریعی) نبوت بند دے، حالانکه د
تشریح شاه صاحب رح پخپله په تفهیمات جلد دوم صـ ۳۷ کښ کړې
فرمائی، وَصَارَ خَاتَمَ هٰذِهِ الدَّوْرَةِ لَا یُمْكِنُ اَنْ یُّوْجَدَ بَعْدَهٗ
نَبِیٌّ، او بیا جلد ۱ تفهیم ۲۵ صـ ۱۳۷ کښ لیکی، مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَیْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ وَدَعْوَتُهٗ عَامَّةٌ لِّجَمِیْعِ
الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَهُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِیَاءِ بِهٰذِهِ الْخَاصَّةِ وَبِخَوَاصَّ
اُخْرٰی وَقَالَ فِیْ حُجَّةِ اللّٰهِ فِیْ حَدِیْثِ بَدْءِ هٰذَا الْاَمْرِ نُبُوَّةٌ ثُمَّ
فَالنُّبُوَّةُ اِنْقَضَتْ بِوَفَاةِ النَّبِیِّ عَلَیْهِ السَّلَامُ
وَالْخِلَافَةُ لَا سَیْفَ فِیْهَا بِمَقْتَلِ عُثْمَانَ رض وَالْخِلَافَةُ

بِشَهَادَةِ عَلِیٍّ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ وَخَلِیْعِ الْحَسَنِ، او په دے فارسی ترجمه
د خاتم النبیین کښ بیا لیکی، نیست محمد پدر هیچ کس از مردان شما ولیکن
پیغمبر خدا و مُهر پیغمبران یعنی بعد از وے هیچ پیغمبر نباشد،

په مولانا محمد قاسم رح دروغ ترل

مرزا یانو مولنا محمد قاسم رح نه د ختمِ زمانی انکار منسوب کړیدے
حالانکه هغوی رح پخپله فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شته نو خاتمیّت
زمانی ثابت دے کچرے داسے نه وی نو د خاتمیت زمانی لزوم مَنَعٌ
دلالتِ التزامی خامخا ثابت دی، بل خواد نبی علیه السلام دا قسم تصریحات
اَنْتَ مِنِّیْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ مِنْ مُّوْسٰی اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِیَّ بَعْدِیْ، چه په
ذکر شوی، طرز د لفظ، خاتم النبیین، نه ما خوذ دی، په دے باب
کښ کافی دی، حکه چه دا مضمون تواتُر ته رسیدلے دے او په دے
د امت اجماع هم ده، اگرچه الفاظ د "لَا نَبِیَّ بَعْدِیْ" په سندِ مُتواتر
منقول نه دی، نو د الفاظو د اعدمِ تواتُر باوُجود دا تواتُر معنوی
به داسے دی، لکه د فرضو د رکعاتو نو د شمیر تواتُر چه منکرئے کافر نه
دا رنګ د دے "لَا نَبِیَّ بَعْدِیْ" منکر هُم کافر دے، په تحذیر الناس
صـ ۹ کتب خانه امدادیه او په مناظر عجیبه صـ ۳۹ کښے لیکی خاتمیتِ
زمانی (زما) خپل دین او ایمان دے البته د ناحق تهمت څه علاج نشته

په مولنا عبد الحی رح دروغ ترل

مولانا موصوف په "دافع الوساوس فی اثر ابن عباس"، صـ ۳۹ کښ لیکلی
دی "د اهل سنت عُلماء هم دا خبره بنکاره کوی، چه د نبی علیه السلام به
زمانه د رسالت کښ هیڅوک نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے
کوم نبی چه په د ے زمانه کښ راځی، نو هغه به د شریعتِ محمدی تابع وی
نو په هر تقدیر بعثتِ محمدیه عام دے، جواب دا دے چه دا

ketabton.com - The Digital Library

مضمون د نورو طبقواو د هغوی د انبیاؤ متعلق دے لکه د دے وضاحت په "زجر الناس" ص۸۳ کښ چه د وی کړے دے، خَتْمُ نَبِيِّنَا حَقِيقِيٌّ بِالنِّسْبَةِ إِلَى أَنْبِيَاءِ جَمِيعِ الطَّبَقَاتِ بِمَعْنَى أَنَّهُ لَمْ تُعْطَ النُّبُوَّةُ لِأَحَدٍ فِي طَبَقَةٍ، او مجموع الفتاوی جلد اول ص۹۹ کښ مولانا محمد صاحب لیکی، "قَالَ أَبُو شَكُورٍ فِي التَّمْهِيدِ اِعْلَمْ أَنَّ الْوَاجِبَ عَلَى كُلِّ عَاقِلٍ أَنْ يَعْتَقِدَ أَنَّ مُحَمَّدًا كَانَ رَسُولَ اللهِ وَالْآنَ هُوَ رَسُولُ اللهِ وَكَانَ خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ وَلَا يَجُوزُ بَعْدَهُ أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ نَبِيًّا وَمَنِ ادَّعَى النُّبُوَّةَ فِي زَمَانِنَا يَكُونُ كَافِرًا"، دا اسے بنکاره خبره کولو باوجود خو دا وئیلی شی، چه دے د ختم نبوت منکر وو!!!

ختمِ نبوّت د علامه اقبال رح په نظر کښ

① لیکی چه "قادیانیت د یهودی مذهب چربه ده، حُما په نزد بهائیّت د قادیانیّت نه زیات مُخلص دے، حُکه چه بهایان بنکاره د اِسلام مُخالف دی، لیکن قادیانیان د اسلام څواهم اُصول ظاهری طور قائم ساتی مگر په پته د اِسلام د رُوح او مقاصدو مُهلک دی، د قادیانی فِرقے د خُدائے دا اسے تصوّر چه هغه حاسه دے، او هغه سره د د شمنانو د پاره بیشمیره زلزلے او بیماریانه اودد وی د نبی په باره کښ دا تخیّل چه هغه بُرُوزی وی او د د وی عقیده چه د مسیح رُوح کښ تسلسل دے (په هره زمانه کښ بیل بیل مسیح راتلے شی د ایونهٔ ووچه بس ختم شو (العیاذ باالله مترجم) دا ټولے عقیدے دا سے دی چه د یهودیت عناصِر لری گویا که دا تحریک یهودیت طرف ته واپس بوتلل دی، حرف اقبال "ص۱۲۳ مُرتبه لطیف احمد شروانی)

① په اسلامی ایران کښ د مُوبدانه اثر لاندے مُلحدانه تحریکونه

اُوچت شوَل او هغوی د بُروز، حُلُول او ظلّ وغیره اصطلاح کانے دے له پاره روانے کړے چه په هغې کښ د تناسُخ تصوُّر پټ کړے شی، دے اصطلاح کانو رَوا ټول په دے وجه ضروری وو چه د مُسلمانانو په زړونو اوّل وار بدا نه لګی نو ترڅو چه د مسیح موعُود اصطلاح هُم اسلامی نه ده بلکه اجنبی ده چه شروع ئے هم د دغے مُوبدانه تصوُّر نه شوے ده، حُکه چه دا اصطلاح کانے موبنز ته د اسلام د رومبی دور په تاریخی او مذهبی کتابونو کښے نه ملاویږی"

(حرف اقبال، ص۱۲۳ و ۱۲۴)

③ قادیانی ټولے د اسلامی یووالی دُشمن دے مسلمانان د هغے تحریکونو په معامله کښ ډیر حسّاس دی، کوم چه د هغوی د یووالی د پاره خطرناک وی، چنانچه هرڅو دا سے مذهبی جماعت چه په تاریخی طور خو د اسلام سره تړلی وی، لیکن خپل بُنیاد په نوی نبوّت اِږدی، او د د وی په الهامونو اِعتقاد نه لرونکی ټول مُسلمانان د وی کافر بولی دا خو مسلمانان د خپل یووالی د پاره خطره ګڼری حُکه چه اسلامی یووالے په ختمِ نبوّت مضبُوط ګڼی" (حرفِ اقبال ص۱۲۲ مرزا محمود خلیفه دوم په آئینه صداقت ص۳۵ کښ لیکی، هر هغه مُسلمان چه د حضرت مسیح موعود په بیعت کښ شامل نه دے نو هغه کافر دے د اسلام دائرے نه بهر دے، اګرچه هغه د مسیح موعُود نوم هُم نه وی اوریدلے

(۴) حُکه په دے هیڅ شک شبه نه لرم چه دا احمدیان د اسلام او د ملک دوارو غدّاران دی (د اقبال رح خط د جواهر لال په نوم، څه زاره خطُونه، حصه اوّل ص۲۹۳ مُرتّبه جواهر لال مطبُوعه جامعه ملیه نوے دِیلے اِنډیا)

⑤ حُما په رائے کښ د قادیانیانو نو صرف دوه لارے دی چربا خو د

ketabton.com - The Digital Library

خپلورُونږو تقلید اُکړی او یا دَ ختم نبوّت تاویلُونه پریږدی او هغه
دَ خپل پُوره مفهُوم سره قبول کړی، کَدوی دا نوی تاویلونه صِرف
په دے غرض دی چه دَ دوی شمیر دَ اِسلام په حلقه کښ وی چه سیاسی
فائدے واخلی (حرفِ اقبال ص۱۳۶ ـ ۱۳۷)۔

⑥ حُما په رائے کښ حکُومت دَ پاره بهترینه طریقهٔ کار به دا وی چه
هغه قادیانیان یو بیل ټولے اُمّتی چه دا به دَ قادیانیانو دَ پالیسۍ
عین مُطابق وی او مُسلمانان به هُم دَ روا دارۍ دا سے مُعامله کوی لکه
څنګه چه پَرو مذهبونو سره کوی، او دا دَ قادیانیانو دَ پالیسۍ مُطابق حُکم
دی چه دَ دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله دالفضل
اخبار ۲۱ اګست ۱۹۱۷ء حضرت مسیح مَوعُود فرمائی، چه دَ هغوی
(دَ مُسلمانانو) اسلام بیل او خُمونږ اسلام بیل دے، دَ هغوی خدائے
بَل او خُمونږ بَل دے، دَ هغوی حج بَل او خُمونږ حج بَل دے دغه رنګ خُمونږ
په هره خبره کښ اختلاف دے۔ ؛ ؛ ؛

⑦ دَ علامه اقبال انګریزی حُکومت ته مشوره، "په نوی د ستُور" کښے
دَ اقلیتُونو دَ تحفُّظ خیال سات شوے، دے حُما په خیال کښے قادیانیان
به دَ حُکومت نه دَ جُدا کیدو په مطالبه کښے وراندے والے نه کَوی خو مِلّت
اسلامیه دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیان دِ جُدا کړے شی،
کَچرے حُکومت دا مطالبه اُنه مَنَله نو دَ مسلمانانو به شک وی چه حکومت
دَ دے نوی مذهب په جدا کولو کښے دِ یل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ء دَ
سکهانو دَ جُدا کیدو دَ مطالبے انتظار اُ منکړو اُس دَ قادیانیانو دَ مطالبے
ولے اِنتظار کوی (حرفِ اقبال ص۱۳۸) باندے علامه اقبال لیکی، په غونډ
کښ قطع تعلُّق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو نه بائیکاټ او دَ ټولو
دیرزیات دا اِعلان چه دُنیائے اِسلام کافِره ده، او دا اِسلام نه دومره

زیانته لرے ده څومره چه سکهان به دَ هندوانو نه لرے نه وی حُکه چه
سکهان او هندوان خو خپل مینځ کښ دَ دُو نه کوی، هر کله چه قادیانیان
په مذهبی، مُعاشرتی معاملو کښ خان جُدا کړی، نو په سیاسی "دول
مسلمانانو کښے دَ شامل پاتے کیدو دَ پاره ولے پریشانه وی (حرفِ اقبال
ص۱۳۸)

⑧ پابندی په باغی جماعت لګول پکار دی۔ علامه اقبال انګریزی حکومت
نه لیکلی دی، کچرے دَیو تومریوالے په خطره کښ وی نو هغه دَ پاره سِوا دے
بل علاج نشته چه هغه دَ عِنادی قُوّتونو په خِلاف مدافعت اُکړی،
اُس سوال دا دے چه دمدافعت طریقه دِ څه وی؟ هغه دا ده چه اصل ټولی
ته دِ دَ روا دارۍ تلقین اُکړیشی حالانکه دَ هغوی یووالے به خطره کښے
وی او باغی ټولی ته دِ دَ هغه تبلیغ پُوره اِجازت وی کوم چه دروغو کُفلونه
پک پک وی (حرفِ اقبال ص۱۳۸)

زه وایم چه دَ مرزا دا یو کُفل دَ کرورو نو کُفلونه زیات دی کوم چه هغه په آئینه
کمالات ص۵۴۸ کښے لیکلی دی چه څوک ما نه مَنی او حُما د دعوے تصدیق
نه کوی او ایمان پرے نه راوړی نو هغه ټول دَ زِنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات دَ اعمالو دَ قیامت نُومُونه

دَ کوم څیز نُومُونه چه کُفر وی نو دا دَ هغه دَ لوئے والی دلیل دے، دالله تعالیٰ
نُومُونه کُفر دی دا هم دَ الله تعالیٰ دَ لویئ دلیل دے، امام سیوطی رح
پُه بدور السافرة فی امور الآخرة، کښ دَ قیامت اَتیا نُومونه ذِکر کړیدی
(ص۴۲ مطبوعهٔ کانشی رام لاهور) موبږ په هغے کښے بنکاره مشهُور نُومُونه
ذکر کړُو

ketabton.com - The Digital Library

۱) السَّاعَةُ د قیامت دا نوم له دُوَړو وجهو دے، یو له دے وجهے چه قیامت به ناګهانه راځی، لکه چه یو کینټه تیریدو نه پس ناګهانه چه دویمه کینټه راځی، او دویم له دے وجهے چه قیامت کښ د اولینو آخرینو حساب به په لږ وخت مثلاً یو کینټه کښ ختم شی او هم دا معنیٰ د "سَرِیعُ الحِسَابِ" ده او هم دا معنیٰ د حضرت علی رضه منقول ده، اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِیَةٌ لَّا رَیْبَ فِیْهَا (سورهٔ الحج آیة ۷)

۲) اَلْقِیَامَةُ کُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ؕ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ ؕ (سورهٔ آل عمران آیة ۱۸۴) دے نوم وجه دا ده چه د دے معنے اُدریدل دی، او په دے ورځ به ټول خلق ملائکے او روح به د الله په محکمه کښ ترهغه وخته ولاړ وی تر کومے چه الله تعالیٰ جل شانه اُغواړی۔

۳۔ اَلْقَارِعَةُ قَرْعٍ زړه درزولو او ټکولو ته وایی شی، د دے ورځے د ویرے نه به هم زړه د درزیږی او ټکیږی؛ اَلْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ ؕ

۴۔ اَلْحَآقَّةُ دا د حق نه ماخوذ دے، د دے نوم مطلب دا ښودل دی چه دا ورځ حقه ده او په دے کښ د شک شُبهے څه ګنجائش نشته، اَلْحَآقَّةُ مَا الْحَآقَّةُ ؕ

۵۔ اَلْوَاقِعَةُ دا د روقوع نه ماخوذ دے مطلب دا چه د دے پیښ کیدو کښ هیڅ شک نشته بلکه دا خامخا واقع کیدونکے حقیقت دے (اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَیْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ)

۶۔ اَلْغَاشِیَةُ د (غشی) معنی پټول دی، د دے ورځے له هیبته به زړونه پټ شی او خلق به اوترشی هَلْ اَتٰىكَ حَدِیْثُ الْغَاشِیَةِ ؕ

۷۔ اَزِفَةٌ (د آزف) معنے نږدے کیدل (اَزِفَ الشَّیْءُ قَرُبَ)، او دا اورځ د حقیقت په اعتبار سره نږدے ده حکمه چه خامخا راتلونکے څیز نږدے وی او تلونکے څیز لرے وی، بله دا چه مرګ د قیامت دروازه ده او مرګ نږدے دے (اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ لَیْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ)

۸۔ یَوْمُ التَّغَابُنِ غبن ټکۍ او دوکے ته وائی، په دے ورځ به دا بنکاره شی چه په دُنیا کښ کوم خلق په دوکه کښ وو چه د عُمر عزیز قیمتی برخه ئی په کومو مُضر وخیزونو کښ تیره کړه کا او د کومو قیمتی عملونو نه محرومه وو، ذٰلِكَ یَوْمُ التَّغَابُنِ ؕ

۹۔ خَافِضَةٌ ذلیله کوونکے ورځ چه دین نه آوریدلی خلق به په دے ورځ په جهنم کښ په ډیر لاندے ذلت کښ وی

۱۰۔ رَافِعَةٌ اُچتوونکے ورځ کومو خلقو چه د دُنیا په ژوند کښ د دین غمخوری کړیدہ هغوی به په دے ورځ د جنّت په لوړو اُچتو د شهنشاهیت مقامونو کښ وی، خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ؕ

۱۱۔ اَلطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى د دے معنیٰ لویه هله ګله ده او د قیامت نه بله نه ریاته هیڅ هله ګله نشته چه په دے کښ به د ټولو انسانانو د قسمت ابدی فیصله کیږی، فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى، قیامت او حشر نشر د انسانانو ژوند ډیره ضروری خائکه ده چه په دے ځائ خوشحالئ او تباهئ دارومدار دے او د قیامت په باره کښ درے څیزونه د غور فکر جوګه دی:

(۱) د قیامت وجود، چه دا مُو نږد د قیامت صورت نه وایُو:

(۲) د قیامت مقصد یعنی د عملونو بدله چه دا مُو نږد د قیامت ټوله تره وایُو

ketabton.com - The Digital Library

(۳) د قیامت تفصیلات مثلاً د قیامت کیفیت، وزن د اعمالو، حوض کوثر، پل صراط، نور، جنت او دوزخ او داسے نور دیر،

د ټولو نه زړه ښه موښت د قیامت او د معاد د صورت ذکر کوو او د دے عقلی او نقلی دلیلونه به پیش کوو،

د معاد او قیامت نقلی ثبوت

(۱) ټول آسمانی دینونه په قیامت قائید او په دوباره ژوندون متفق دی او ټول آسمانی ملتونه دا مبنی، په شرح مواقف جلد اتم ص۲۹۴ کښی دا نقل موجود دے، اَجْمَعَ اَهْلُ الْمِلَلِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ اٰخِرِهِمْ عَلٰی جَوَازِهٖ وَوُقُوْعِهٖ: یعنی ټول ملتونه او شریعتونه منونکی د خلق د حشر اجسادو په جواز او وقوع باندے متفق دی۔

(۲) ټولو پیغمبرانو علیهم السلام د قیامت خبر ورکول کړیدی د کومو نه چه زیات د شتیف خلق په بنیاد موکښی نشته قرآن پوره تفصیل سره د قیامت بیان کړیدے او بیا د دے په باره کښی، مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ، فرمائیل د دے ثبوت دے چه قرآن د تیر شوو آسمانی کتابونو د ټولو اعقائدو تصدیق کوی نو حکمه دا د نبوت، قیامت او د مجازات اعمال وغیره په باره کښی د دوو مبنو آسمانی کتابونو هم تصدیق کوی، د قیامت نه پس د آخرت ژوند د دنیا د ژوند نه دیر زیات او پائیدار دے وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى، د آخرت ژوند بهتر او پائیدار دے او بیا ئے فرمائیل، اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى دا مضمون د حضرت ابراهیم او د حضرت موسی علیهما السلام په صحیفو کښے موجود دے۔

د فلسفیانو د انکار تردید

فلسفیانو د حشر اجساد نه انکار کړیدے د عملونو بدله هغوی هم مبنی

خو بعضے د سعادت او شقاوت روحانی او بعضے د تناسخ په صورت کښے موښت به دد ے تردید کوو، خو اول داوالو چه د فلسفے د قوانینو په مطابق هم د ا انکار د منلو جوګه نه ده، حکمه چه دوی هر ممکن د قدرت او طاقت لاندے مبنی او دا ظاهره ده چه حشر د اجسادو ممکن حکمه دے چه د حشر یو جزء انسانی روح دے، دویم د بدن ذرے، او دریم د بدن جوړښت، دا دری واړه څیزونه ممکن دی چه پر قدرت الٰهی شته دا دری واړه څیزونه کومک نه وړاندے د الله په ایجاد موجود شوی وو، کومے دا ناممکن او ممتنع وے نو اول خو دا هم نه وو موجود شوی دوباره ژوندی کیدل خو اُس عقل ته ډیر نزدے دی د منلو د باره دا قرآن بیان کړی دی، وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ، وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى، (سورة الروم آیة ۲۷) یعنی د انسانی قدرت د قاعدے مطابق دوباره پیدا کول د ډیر ومبی څل پیدا کولو نه زیات آسان دی هر کله چه الله دیر لوئے دے نو هغه نه دے دوارو تخلیقونو کښی هیڅ فرق نشته۔

د نیشت د شته کولو شبه

فلسفیان بل انکار په دے قاعده کوی چه نیشت سره څیزونه بدلیزی مطلب دا چه اول څیز یو واړه څه ترشئ نو دویم وارهم هغه شے بیا نشی موجودیدے که وی نو هغه به بل څیز وی، نو دا غلطه ده چه په قیامت کښی به هو بهو هم هغه انسان بیا دوباره ژوندے شی، دا شبه بالکل باطله ده حکمه چه د اول وجود زمانه یو او د بل وجود زمانه بله نو د اولے زمانے وجود ختم شو او پلے زمانے کښی بیا موجود شو خو شے بدل نه دے او هم هغه شے دے، کومه چه ډوبه وو مطلب دا شوچه دا هغه شی کیدے چه په یو زمانه کښی یو شے ختم شی او هم په دغه زمانه کښی هم دغه شے بیا

ketabton.com - The Digital Library

موجود شی نوده کښ هیڅ اشکال پاتے نشو چه په بله زمانه کښے دیو څیز بعینه وجود کیدیشی او پورته ذکر قاعده د فلسفیانو غلطه ده، دا اعتراض خو د خندا وړ دے چرا وله زمانه د اول شخصیت جزء وو، بله زمانه به د بل شخصیت جزء وی هم د ګډ وډ ومبی شخصیت نه ځکه چه زمانه د شخصیت جزء هیڅ ے نشی کیدے هغه مشخصه نده که داسے وے نو د تن سره به هغه پرون ے ځکه نو وو چه زمانه بدله شوېده، دپوهے د پاره یو آسان مثال، یو انسان په یو زمانه (دنیا) کښ موجود مړ (معدوم) کیدو سره په برزخ (بله زمانه) کښ وړک او په قیامت (په دریمه زمانه) کښ هم دغه انسان دا سے مثال لرې لکه چه یو سړے دلاهور نه کراچۍ ته لاړ شی، زمانه بدله شوه مقامات بدل شوا و سړے هم هغه دے اول وارلاهور کښ موجود وو (دنیا) چه روان شو نو ټ لاهور کښ وو او نه کراچۍ کښ وو معدوم شو، (برزخ) او کراچۍ ته چه اورسید و نو لاهور کښ نه وو (آخرت) دا درے زمانے بدلے شوے یو انسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو همدغه انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چه د زمانے په بدلیدو سره شخصیت بدلیږی کچرے داسے وے نو د مکان په بدلیدو به شخصیت بدلیدو کوم سړے چه په لاهور کښ وی نو ملتان ته په تلو اورسید و به د هغه شخصیت بدل شوے وو حالانکه داسے نه کیږی،

دویم دا چه د یو والی دار ومدار د اصلی اجزاؤ او د روح په یو والی دے دے نه بغیر کچرے بل څه فرق راشی نو په شخصیت څه اثر نه غورزوی، مثلاً کچرے د یو سړی رنګ مخکښ سپین وو بیا ګرم ملک کښ په مزدکښ کار کولو سره د هغه رنګ کله تور هم شی نو سړے هم هغه دے بدل نشو د هغه رنګ که د پنځلسو کالو یو سړے د دیرشو کالو شی نو رنګ او قد او غټ والی کښ فرق را تلو سره به هم دا هغه سړے وی کوم چه وړانډے وو

پو حکومت هم د هغه د نوکرۍ تنخواه ورکولونه په دغه بنیاد انکار نه کوی او د غټوالی او وړوتوالی په وجه یو عدالت چرے د چا مقدمه نه ده خارجه کړے چه ته اوس بل سړے ے، دغه رنګ که د نیک یا بد عمل په وجه کچرے شکل اور نګ کښ څه فرق په آخرت کښ هم شی، اصلی اجزاء ے هم هغه وی کوم چه دنیا کښ وو نو دا به هم هغه سړے ګڼړلے شی کوم چه دنیا کښ وو،

د معاد په باره کښ مذهبونه

د روح متعلق دوه رائے دی، اول دا چه جسم لطیف دے، دویم دا چه مجرد غیر مادی دے دے اختلاف په بنیاد د معاد په باره کښ د شرح مواقف مصری جلد آتم ص ۲۹۷ د نقل مطابق پنځه اقواله دی:-

(۱) معاد صرف جسمانی دے، ځکه چه بدن او روح دواړه جسمونه دی (صرف د کثافت او لطافت فرق دے) نو اعاده هم د جسم اشوه د اکثرو متکلمینو د اسلام قول دے چه روح جسم لطیف امنی:-

(۲) معاد صرف روحانی ځکه دے چه د جسم اعاده نشته یوازے په روح د سعادت او شقاوت دار ومدار دے، دا د یونان د فلاسفه الهیین قول دے

(۳) معاد جسمانی او روحانی دواړه دے (دنیا جسم او روح دواړه دوباره موجود ډشته دا قول حنفی، (یعنی د ابوبکر باقلانی، معمر، دهنا خرینو امامیه و او د اکثرو صوفیاؤ دے دا قول حضرات د روح تر مجرد غیر مادی

(۴) معاد به نه جسمانی وی او نه روحانی، دا قول د یونان تو طبیب حکیمانو

(۵) د معاد د کیدو او نه کیدو هیڅ فیصله نده شوے توقف دے، چه دا قول د جالینوس دے ده نه ده تر اشک پریوتے دے چه روح د هغه مزاج نوم دے کوم چه په مرګ ختم شو او که د هغه جوهر نوم دے چه مرګ نه پس هم باقی وی دا نځه اقواله د انسان د بدن او روح سره تړون لرې خو یو شکم قول د تناسخ هم شته چه هغه د حکماء هند او د یونان د بعضے

ketabton.com - The Digital Library

حکماؤ، اودَ بعضے منسُوب الی الاسلام خلقو دے مثلاً احمد بن حابط چ
دابراهیم نظام شاگرد دے ابُومُسلم خُراسانی، محمد بن زکریا، طبیب
رازی او قرامطه:

د مجازاة درے شکله

(آخِر حوالے د پاره دابن حزم ملل نحل جلد ۱ صفحه ۵ کوری)

د مجازاةِ اعمال درے شکله دی:-

(۱) د جُنُو حشر به د بعث بعد الموت په شکل کښی اود مجازاةِ اعمال به د
جنّت اود دوزخ په شکل کښی وی، دا ئے د اهلِ اِسلام او د آسمانی
مذهبونو والو وُوده۔

(۲) د جُنُو د حشر نه بغیر صرف رُوح د نیکئ او بدئ اثر (خوند او درد)
محسوسوی، دا قسم مُجازاة د حکماءِ الهیّین قول دے،

(۳) د نیک او بد عملُونو په بدله کښی د یو انسان رُوح بل انسان ته بدلیدل
تناسخ مجازاة اعمال دے بعضے حکماء د یونان او اکثر حُکماء د هند دا قول
گوی،

تنقید

دادواړه آخیری قولُونه د انبیاء علیهم السلام د اِجماع او د آسمانی
کتابُونو نه خلاف دی او د عقل او فلسفے په بُنیاد هم غلط دی، یوازے رُوحانی
مجازات خو ځکه غلط دے چه اعمالو کښی بدن او رُوح دواړه شریک دی او
بدله به یوازے رُوح نه ملاویږی او دے مثال دلے اُگنړئ، لکه یو شل
اوړوند د انار رُوغلا گوی، ژوند کچه او پوخ انار نه پیژنی او شل انار وته
رسیدے نشی دوی، دا ستا مشوره اُگړی چه ړوند لا ندے شی او
شل په اُوږه سور گړی انار را اُشوگړی د باغ مالک دادواړه عدالت نه
وړاندے گړی دواړه د خان خلاصولو چیل د لیلو نه اُوائی پُوند
وائی چه زه وینم نه نو غلا څنگه کولے شم پوخ او گچه انارم څنگه اُپیژندل
او شل به وائی چه څرا انار وته رسیدے نه شوم ما غلا څنگه اُگړه؟

نو بشکاره خبره ده چه غلا خو شوے ده بلکه دواړو سره په موقع
ولے شوے ده نو د علالت فیصله به ضرور دا وی چه غلا دواړو کړے
دواړه په غلا کښ شریک دی نو سزا به هُم دواړو ته ورکولے شی، هُم
امثال د رُوح او بدن دے هریو یوازے یوازے نیک او بد عمل نشی
لے هرکله چه نیک او بد عمل په شریکه دواړه کوی نو جزاء او سزا دواړو ته
شریکه پکار ده۔

ے نه علاوه یوازے، د رُوحانی مجازاة حقیقت د خوب دے چه څوک بنه
د فائدے خوب اُوبنی نو هغه نه صرف په خوب کښی خوند او آرام وی او که
ه خراب خوب اُوبنی نو په خوب کښی ورته بے خوندی او تکلیف محسُوس
نو دا قسم جزا سزا لوبے لوتے دی د اعمالو پائیدار کا او څوچنده زیاته
له پکار ده چه انسان د هغے په طمع خه بنه عمل اُگړے شی د خوب د مزو
طمع هیڅوک بنه عمل نه کوی او دے سره هیڅرے د انسان اِصلاح نشی
ے د بنه عمل شوق پیدا کولو، بدله دلے پکار ده چه د دُنیا د فائدے
په څوچنده زیاته فائده په آخرت کښی ملاوُ شی او بیا پائیدار ه
وی، لکه یو مړ کید و نکے سړے خپل یتیم کیدو نکی څوئے د پاره
نو سړی سره لس زره (۱۰۰۰۰) روپئ امانت کیږدی، د خوب د ناپائیدار
رسا صلولو په خاطر د غه سړے که د غه یتیم نه د غه خپل امانت په
یا کښی ورکړی نو کم عقل او پاگل به څُکه بنکاره شی چه د لسو زرو روپو
قی فائده د خوب او تصور په فائده بیلگی د هو بنیار او روغ سړی
دے او دا باعث د امانت سپارلو هم نشی چه د امانت سپارلو
ه هغه بدله کار ورکولے شی کومه چه دے نه په څوچنده زیاته وی
ئیدار ه او حقیقی وی لکه په آخرت کښی د لسو زرو روپو امانت سپارلو
ر نقصان کولو او څربا نئ ورکولو په بدله کښی چه ده ته جنت یا د آخرت

ketabton.com - The Digital Library

د تناسُخ رد

نور نعمتُونه ورکړیشی:

(۱) د تناسُخ په شکل کښی د عملُونو بدله ورکول د عقل په موجب په دے وجهو درسته نه ده،

(۱) تناسُخ له انصافه خِلاف حُکمه دے چه په عمل کښی بدن اورُوح دواړه شریک دی اود تناسُخ په شکل کښی بدله صرف رُوح ته ورکولے شی مثلاً د یو مُجرم انسان رُوح د مرګ نه پس په یو ذلیل چوړی کښی یا په ذلیل خاروی او ځناور کښی ولیږلے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے شی (بله د څنداخبره داچه د بدن سړی د بدن په ځائے به سزا د چوړ یا د ذلیل ځناور او د خاروی بدن ته ورکولے شی، نو دا خو د خر په ځائے د کلاوَر داخل شو بله داچه دے ځائے نه به دا رُوح د بدلے د پاره کوم خواځی او بل بدن ته چه لاړشی، نو دا بدله به د چا ګنړے شی د تولو نه زیاته که ورسره د نږدے ګ خیال اُکړے ځانونه دے نه غټ اُوږد او جنجالی اشکال جوړ یږی نو حُکمه ئے بس کوم چه د تناسُخ قائل کیدل په تصوُّر ځان باندے دی مترجم) دلته داخیال هم غلط دے، چه بدن صرف د عمل آله حُکمه داپه مجازاً اعمال کښی شریک دی پکار او دے نه سزا او ورکول به داسے وی لکه د یو قاتِل توپک نه سزا ورکول او یا د یو مستری اوزار کار تیشئ اوکړنډی نه جزا ورکول کوم چه جُمات یا خانه کعبه جوړه کړی وی، داخیال حُکمه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپله اوکوونکے دے آله خو د فاعل نه جُدا اوی د هغه جُزء نوی لکه توپک د توره لیکن رُوح او بدن چه یو ځائے شی نو هله څوک بنه یا بد عمل شی نو اصل فاعِل بدن دے چه د رُوح په امر نه یو عمل کولے شی چه څنګه رُوح د بدن په هر اندام کښی ننوتے وی نو بنکاره شوه چه د رُوح د بدن په هر اندام کښی ننوتے وی نو بنکاره شوه چه آله حُکمه نده چه دا د رُوح په غم او خوشحالئ کښی خامخا شریک وی

توپک د قاتِل، او تیشئ کرنډئ د خانه کجے د معمار په غم او خوشحالئ کښی هیڅرے نشی شریکیدے۔

(۲) د تناسُخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانا تو نه چه آخلی یا د غریبے کورنئ یو ذلیل انسان چه مصیبتونو کښی مبتلا شی، دے بُنیاد دا دے، چه یو انسان بد عمل کړے وی، نو د هغه رُوح په ذلیل حیوان او یا ذلیل بل انسان کښی ننوزی او دا رنګ هغه وړاندینی کس ته د خپل عمل بدله د څناور یا د انسان د ذِلت په صُورت کښی ملاوُشی

(۳) باطل حُکمه دے چه د خاروو فطری تقاضا داده چه انسان تر کاروا خلی او د پاره د جُرمِ سابق هیڅ ضرورت نشته حُکمه چه د دُنیا نظام چلولو د پاره د حکمتِ الٰهی تقاضا او ظُهور دے، کُچرے انسان دے د کار نه اخیستو د خاروو وُجود به لغو او بے فائده وو داهُم د حِکمتِ الٰهی د شان خِلاف دی، دغه رنګ د بنیاد مو خوشحالی او بدحالی د هغوی فطری تقاضا ده چه غنی د فقیر نه کاروا خلی، فقیر د اُجرت محتاج او غنی د هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدُّن ربط قائم دے او د دُنیا نظام پرے چلیږی که د تناسُخ تصوُّر پکښی راغلو نو انسانی تمدُّن به بالکل درپے وړپے شی د انسانانو مصیبتونه او غمُونه هم د حکمت الٰهی نه خالی دا سے نه دی چه د صحت او خوشحالئ په حالت کښی د شکر جذبه او د مرض او د بدحالئ په حالت کښی د صبر جذبه انسانی کمالات بنکاره کوی او په دے د الله لرے او نزدے بندګان پیژندے شی۔

په تناسُخی مجازات کښی د جُرم عِلم نه وی

د تناسُخ په نامُنلی صُورت کښی یو حیوان او انسان نه دا عِلم نه وی چه هغه د کوم جُرم په بدله کښی عذاب ورلے شی، یو انسانی عدالت کښی خو مُجرم ته سزا ورکولے شی په هغه د تا بتو لو خواری اُکړیشی هله پس ته سزا

ketabton.com - The Digital Library

ورکولے شی، لیکن د تناسخ په صورت کښ د الله عدالت دلو بوتو قوښکار
کولے شی کوم کښ چه نه تحقیق وی، نه مقدمه چلول وی او نه مجرم ته
د خپل خپل جرم پته وی چه دا سزا هغه ته د کوم جرم په بدله کښ
ورکولے شی العیاذ بالله، نو ځکه د تناسخ داعتقاده د عقل نه هم خلاف
دمرګ او پیدائش شمیر کښ د جوړښت نشتوالے د تناسخ تردید دے

د تناسخیانو په خیال کچرے د حیوانا تو پیدائش د انسانانو د بدلو
د پاره د بدلے په نتیجه کښ وی نو پکار داده چه د بدو انسانانو زمرګ
په مناسب شمیر کښ هومره ځناور او حیوانات پیدا کیدلے خو دلے
ځکه نه ده چه موبږ وینو مثلاً یوورځ کښ یو لګ انسانان مری چه په
هغے کښ نیم څه بلکه زیات مجرمان او بدکاره وی، خو بل خوا نو د حیوا
هم په دغه ورځ کرور و نه زیات پیدا کیږی نو معلومه شوه چه د حیو
پیدائش د مجرم مرګ و نو د تناسخی جنجال نتیجه نه ده بلکه د ابتدائی تخلیق
په وخت د الله تعالیٰ د حکمت په جوړ پیدا کیږی ځکه د تناسخ عقیده باطله
د تناسخ د تردید یوه غټه وجه دا هم ده، چه د تناسخ په صورت کښ به د
منل ضروری وی چه د مجرما نو انسانانو او د حیوانا تو روحونه یودی خلا
موبږ د ینو کورو چه دا جدا جدا دی، انسانی روحونو کښ عقل او نطق
لیکن حیوانی روحونه داسے نه دی یا مثلاً په پشوکښ کچرے د انسان روح داخ
وے د انسانی روح په فطرت کښ د مړے نه کرګه پرته ده دا هیچرے
نشی کیدے چه پشوکښ دانسانو نه فوراً پس فطرت داسے بدل شی چه
مړے پسے منډه کړی راوے نیسی او په خوندے اُخوری هر کله چه د فطرت
فوراً بدلیدل نامعقول دی د انسانی او حیوانی روحونو فطرتونه جدا
جدا دی په دے وجه د تناسخ عقیده سر تر پایه نامعقوله ده ۱۲
هر کله چه د مجازاتِ اعمال دوه صورته ریوازے د روح معاد او تناسخ

او نامعقوله ثابت شو، نو د دے طرف یو صورت باقی پاتے شو هغه داچه
د مړی بدن اور روح دواړه ژوندی کړ یشی او د حساب کتاب نه
پس د جنت او دوزخ په شکل کښ په دے قانون مجازات نافذ کړ یشی داخبره
یوازے په آسمانی شریعتونو او د انبیائے کرامو علیهم السلام په تواتر
ثابته نه ده بلکه عقل او فلسفه هم د موږ ونو او معقول کنټرۍ په ظاهر
خودا دیره کرانه بښکاری لیکن حقیقت کښ هیڅ کرانه نه ده.
د معاد جسمانی حقیقت په دوو قاعدو مبنی دے، یو دا چه دا ممکن دے
او محال نه دے. بل دا چه دا د تخریب او تعمیر الهی نتیجه ده:-

د جسمانی معاد روهبے دلیل

د مجازاتِ اعمال په خاطر روح
سره د جسم دویم باره ژوندی

کیدل ممکن دی او محال نه دی، د محال دوه معنی دی، یو څرنګی چه مطلب
کران والے او سخت والے دی لکه یو سړی ته داویل چه را څه لاهو، نه څو
هغه عذر اُګړی چه نشم تلے د اَبل ورپورے اُنښلی چه خانخانه به ځے نو هغه
اُوائی چه ناممکنه (محاله) ده نو د دے مطلب به داوی چه تلل زما نه ګران
دی، خو که روان کړے ځے وَے ټکټ هر څه ځے ورته برابر کړے وے د هغه
اراده شوے وے نو لاهو، نه تلل ناممکن او محال نه دی، او بل د فلسفے
ناممکن او محال دے معنے ځے داچه نفی او اثبات یو ځائے کیدل چه هیڅ
نشی کیدے لکه یو سړے یو کمره کښ په یووخت شته هم او نشته هم یا لکه
دوه په دوو کښے پنځه چه تولہ د نیا د دے ضرب حاصل هغه څلور، ښائی
چه پنځه نه وی، نو خلاصه مطلب به ځے داوی چه پنځه نه دی خو پنځه دی
نو قیامت او معاد په دے معنیٰ محال نه دے او کچرے محال په معنے د مشکل
او د سخت والا څلو نو هغه به وی خو انسان د پاره چه د هغه پوهه کار وینه
پرا سباب بنادی او الله ته په دے معنے هم محال ځکه نه دے چه، اِنَّمَآ اَمْرُهٗٓ

ketabton.com - The Digital Library

إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، او بله داچه متواتر خبر صادق دَ دے تصدیق کړے دے، نو حُکمه دا صحیح ده، چه دیو ممکن توانُ سره تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعو سره داثابت شی نو دَ هغے په واقع کیدو کښ هیڅ شک شُبه نه پاتے کیږی، مثلاً تیرشوی وخت کښ دَ جاپان هیره شیما په ایتم بم تباه کیدل یو مُمکنه معامله وه هرکله چه اعتباری ذریعو سره دَ دے تصدیق اُشو نو بیا دُنیا اُمَنَلَه، دغه رنګ دَ موجوده دُنیا په شپیلیُ دَ اسرافیل علیه السلام چه ایتم بم نه په اربو نو درجے زیاته قوی دَه تباه کیدل ممکن اَمرد ے اودر سره دے تصدیق آسمانی کتابونو اُو دَ انبیاؤ علیهم السلام غوندے رِشتینو هستو په پرله پسے شهادتونو کړے دے نو بیا دے په واقع کیدو کښ هیڅ شک شُبه نشی کیدے۔

دَ جسمانی معاد دویم دلیل

دَ معاد جسمانی حقیقت او دلائلو اوجیرہ وَل دی مطلب

داچه دَ دُنیا نظام ورانه دل او دَ آخرت نظام جوړ کَول دَ معادِ جسمانی حقیقت دے دا به الله کوی نوګرانه حُکمه نده کچرے انسان ته ګرانه ګڼری نو هغه ځان ته کوی او په دے قیاس کوی لکه چه شل منه اَتی اُچتولے شی او میرے ته نشی اُچتولے حالانکه دوارو حیوانات دی خالق او مخلوق خو برابر کیدے هم نشی الله دا سے قوی دے چه نسبت ته دَ مخلوق سره کَول ناممکن دی نو هغه ته دا هیڅرے ګرانه نه ده چه هغه څپل جوړ کړے تعمیر (دُنیا) ورانوی او دَ هغے په ځای بل تعمیر (آخرت) اُکړی، حُکمه چه دا سے خو انسان لګیا دے کوی یو عمارت ورانوی او بل دَ هغے په ځای جوړ وی، نو خُدائے تعالیٰ چه بے انتها قوی دے، یقیناً دا سے کولے شی چه عمارت دَ دُنیا ورانوی

او عمارت دَ آخرت پرآباد کړی، او همدغه معادِ جسمانی او قیامت دے چه دَ هغے ذر ستولے اوږ شتینولے په عقل ثابت شو،

دَ قیامت او معادِ جسمانی دریم دلیل

خَالِق کائناتِ انسان ته رُوحے ژوند ور کړو لیدلے کتلے شی) په هغه وخت چه دَ دَه نُومر او نشان هم نه وو هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝ سورهٔ دهر آیة ۱ اوبیا به ئی په قیامت کښ دَ مجازاتِ اعمال دپاره ژوندے کوی، اِنسان نه رُوحے حُل بے نمونے پوشے جوړ کَول دیر ګران دی نمونه چه پیدا شی نو بیا هغه ښه ښه شے هُم جوړ کړے. ولے شی، رُوحے دَ انسان هیڅ نمونه نه وه خُدائے بے تکلیفه پیدا کړو نوے قوی ترین هستئ نه دوباره پیدا کول دَ انسان څنګه ګران کیدے شی لکه فرمائی:

كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ ۚ وَعْدًا ۚ مونږ انسان رُوحے حل جوړ کړو عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ (سورهٔ انبیاء) دویم حل بے ته هم دا سے جوړ کړو (آیة ۱۰۴) ۞ دا خو مونږ پخه وعده ده مونږ به ضرور دا سے کوو،

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ اِنسان په مونږ مثال خیژی مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝ قُلْ ۞ چه داوراسته هډوکی به څوک يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ ژوندی کوی، (هغه چه خپل سورهٔ یٰس آیة ۷۸ و ۷۹) ۞ پیدائش هیر کړونو) نه ورته وایه چه چا رُوحے وار پیدا کړے وو هغه به ئے دویم وار هُم ژوندے کوی،

بلکه دویم ایت شریف کښ دی:

وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۞ دا دویم باره پیدا کول دَ رُومبی وار پیدا کولو نه دیر آزیات آسان دی

ketabton.com - The Digital Library

دے خبرو سره قیامت په عقلی رنګ کښ ثابت شود آسانی لپاره انسانی نسبت اُخودل
ګوندی الله ته دوباره پیدا کول یوشان دی،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ :(د الله دپاره اعلیٰ کمال دے)

د معاد څلورم دلیل

یو درزی چه کوت او شیروانی جوړولے شی نو هغه به خاوند په
ډیر آسانه ځکه جوړ ولے شی چه دا یو کار (کنډول) دے، دغه رنګ
پیدا کول د آسمان چه الله کړیدے نو دویم باره پیدا کول د ورکولو
غوندے (په نسبت د آسمان) انسان پیدا کول خو بیا ډیر آسانه ځکه چه کار (پیدا کول) یو دے،

ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ بَنٰهَا ؛ آیا ستاسو پیدا کول ګران دی که د
رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا (سورۃ النّٰزعٰت ایته ۲۷) آسمان چه الله جوړ کړو او ډیر
په اُوچت ځای هغه کیښودو:

یعنے آسمان ته چه اُګورے نو ډیر هیڅ په نسبت انسان ډیر ورکوتے دے
هرکله چه الله ته د آسمان پیدا کولو کښ هیڅ تکلیف نه ورنو د انسان په
پیدا کولو کښ به ورته څنګه تکلیف وی، بنا په دے د انسان دوباره ژوند
د عقل نه خلاف نه دے،

د معاد او مجازاتِ اعمال پنځم دلیل

سوا د انسانانه کُل کائنات د انسان د خدمت او فائدے لپاره
پیدا شوی دی (وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ، د آسمانونو او
د ځمکے ټول کائنات الله تعالیٰ ستاسو په کار او خدمت کښ لګیا کړیدی
خو انسان ته د طاعت او عبادتِ خداوندی لپاره جوړ کړیدے
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ؛ مونږ پیریان او بنیادم د
خدائے د عبادت دپاره پیدا کړی او د عبادت نتیجه د دے فائده دی

چه د قیامت، دوباره ژوند، مجازاتِ اعمال، جنت او دوزخ هیڅ نه وی
نو د عبادت هیڅ فائده نشوه، له دے وجے د انسان پیدا کول
عبث شوا او په دے بنا د کائناتو پیدا کول هم عبث شوا او په دے دول
به (العیاذ بالله) د الله د قول کار و نه عبث ثابت شی، چه د الله تعالیٰ
د حکمت له شانه خلاف ده د الله تعالیٰ حکمت دا دے چه د انسان د
عملونو پوره نتیجه ورکړے په قیامت کښ کاره شی ځکه چه دُنیا کښ دا
نشی کیدے د مونږ د وړاندے تفصیل سره بیان کړیدے، چه د الله د عمل دا کارخانه
عبث ثابته نشی او د دے او د انسان په پیدا کولو کښ د الله حکمتونه هم
بنکاره شی، په دے خبرو د قیامت عقلی ثبوت راځی

د قیامت او مجازاتِ اعمال شپږم دلیل

الله پاک انسان بیکاری د پاره نه دے پیدا کړے، (اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ
اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى، (القیامة آیته ۳۶) آیا د انسان داخیال دے چه دے
به بیکاره پریښودے شی) د غه شان، (اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّ
اَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ○ ؛ سورۃ المؤمنون آیة ۱۱۵) (آیا تاسو
ګمان کوئ چه تاسو مونږ عبث پیدا کړی یئ او د عملونو نتیجو موندلو د
پاره به قیامت کښ مونږ ته بیرته نه راځئ) خو دُنیا کښے ښه او بد دوه
قسم انسانان شته، څوک ظالم څوک مُنصف، څوک نافرمان څوک
فرمانبردار، څوک متقی، څوک فاجر وغیره، د دُنیا ټول قومونه د
الله د عدل او انصاف منتظر کوی د دے په جوړ د الله تعالیٰ سلوک دے
ټولو سره یوشان نه دے پکار ځکه چه د الله عدل به بنکاره نشی
لکه یو انسانی بادشاه چه دافرق کوی وفادار او باغی سره یوشان سلوک
نه کوی وفادار له انعام ورکوی او باغی له سزا ورکوی په دُنیا کښے
دا سے نشوکیدے ردیا تفصیل سره بیان شوے دے:

ketabton.com - The Digital Library

نو دا انسان دویم ژوند دا الله دے قسم انصاف کولو د پاره ضروری شو همدا قیامت دے او د مجازاتِ اعمال ورځ ده چې د عقل له آرخه ضروری ثابته شوه او قرآن دے دے بیان دا سے کړیدے:

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ؛ آیا کچرے آخرت نه وی نو مونږ کَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ؛ په الله باندے یقین کوونکی او کَالْفُجَّارِ ○ ؛ نیکوکاره خلق مفسدانو سره برابر سائو او خدا ترسه؛ په بد بد کردارو په شان سلوک کوو، ډهچرے نه

د قیامت او مجازات اومدلیل

د اضابطه شته چه هر مرکب (اصلی یا مصنوعی) د پاره مفرد ضروری دے لکه انسان چه دخاورے، اوبو، هوا او ورځنه اصل مرکب دے نو خان خان له دے مفردات هم شته خالصے خاورے، خالص اوروغیره او مصنوعی مرکب (شربت شکنجبین) د اوبو سره د اوچینو نه جوړ دے دا درے واړه خالص خیزونه خان خان له هم موجود دی دا ضابطه په اعیانو، اعراضو، جواهرو او اوصافو نولو باندے حاوی ده، مثلاً د یوزړو رنګ چه تورا و سور رنګ نه مرکب وی، نو دا دا په خان خان له خالص هم شته، د دنیا کښ غم او خوشحالی یو مرکب دے چه هر انسان کښ دا دواړه جمع وی، دا سے انسان په دنیا کښ نشته چه مکمل د خوشحالۍ له وی او هیڅ غم د ورسره نه وی، او دا سے هم نشته چه نټول د غم وی او خوشحالی هډوونی نه نو د تیر شوے قاعدے په جوړ د خوشحالئ او غم نه مرکب د پاره خالص مفردات خان خان له پکار دی چه خوشحالی خان له پوائے موجود وی لکه جنت کښے د نیکانو د پاره او غم د خان له پوازے موجود وی لکه دوزخ کښ د بدانو د پاره، او هم دے نه د قیامت مجازاتِ اعمال او د جنت او دوزخ ثبوت کیږی؛

د قیامت او مجازاتِ اعمال انم دلیل

په دنیا کښ بنه خلق هم شته او بد هم، دا سے اګنړه لکه ټول انسانان یو دا سے مجموعه وی، چه یکښے اعلیٰ او قیمتی اجزاء هم وی، خسیس او کم درجے والا اجزاء یکښے هم وی لکه د غنمو ټوټی کښ یو اعلیٰ جزء د غنمو دا نه رغلے ده او بل ادنیٰ جزء ے د ژوند او ټوس دی دا نه ئے د بنیادم خوراک ده او ټوس د هنګرو خوراک ده دے دے بیلول پکار دی چه هغے د پاره په د من کښ دد ے غوبلول او آلوزول پکار دی غله به د انسان معدے نه جوړ ی او ټوس به د هنګرو معدے نه جوړ ی، د غه رنګ میدان حشر د رمن اګنړه چه هغے کښے د نیکانو او بدانو بیلول مقصد دی وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ○ سورهٔ یٰسٓ آیت ۵۹

(اے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شئ)

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا (النباء آیت ۱۷) د نیکانو او بدانو د بیلولو ورځ تاکلے شوے ده، نیکان به خپل فطری خالے جنت ته لاړ شی گویا کښ د جنت انسانی معدہ شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ ته لاړ شی گویا کښے دا دوزخ حیوانی معدہ شوه، او دا سے شوه لکه نیکان غله او غنم وی او بدان لکه ټوس او ژوځ چه د حیوانا نو خوراک شی یا سوزے شی په تنور وغیره کښ!

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کښ د خالص آرام او خوشحالئ تقاضا پرته ده انسان د فرد په شکل کښ وی که د قوم یا د وطن په شکل کښ د هر یو آرزو او تقاضا د ده په فطرت کښ خامخا وی، او س دا آرزو پوره کیدل ممکن ځکه وی چه مونږ وراندے تفصیل سره بیان کړیدے چه ناممکن خواهش، او آرزو باندے ټول دنیا متفق کیدے نشی لکه د شاه اغستو نه بګیړ د

ketabton.com - The Digital Library

ژوندی پاتے کیدو خواهش، هرکله چه د خالص راحت او خوشحالئ
د تمنا پوره کیدو امکان ثابت شوئ نو په دُنیا کښ ددے پوره کولو انتظام
یوخوله دے وجے نشوکیدے چه دُنیا اوزمکه تنګه ده پتول انسانان
پکښ په یوځل نشو جمع کیدے او بل داچه خالصه خوشحالی اوراحت پدنیا
کښ څکه نشی کیدے چه یو بادشاه چه دیر خوشحاله اوآرام کښ بنکاری خو
زړګونه غمونه ورسره وی لکه د حکومت آوریدو د رعیت بغاوت اومرض
بیماری د خپلو خپلوانو مرګ د بَل ملک حمله وغیره، اُس عقل دایقین
لری چه قدرت دِد خالص راحت او خوشحالئ غوندے فِطری خواهش
پوره کولو انتظام کړے وی لکه چه د نورو پتولو فِطری خواهشاتو انتظام ئے
څکه کړیدے چه په فِطرت کښ د اَغَږلی خواهش د پوره کولو انتظام د
قدرت ذمه داری دا سے ده چه هغه حکیم او عادِل دے دا سے خواهش
په فطرت کښ نه ورخښوی کوم چه نه پوره کیدو لپاره وی او انسان پریږه
تزنیږی، اُس دے پوره کیدونکی خواهش دپاره دیولوئے بل جهان ضرورت
دے چه هغه پوره دیر وسیع اولوئے وی او د انسان دا فطری خواهش د
جنت په شکل کښ پوره شی، لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ○ (سوره
البقره آیة ۳۸) نه به (په جنت کښ) د چا غم وی او نه به دویږه اندیښنه
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ○ سوره حٰمٓ
السجده آیة ۳۱) (تاسو کاملو انسانانو نوله پاره به په جنت کښ هغه څیزونه
وی کوم چه ستاسو زړه غواړی یا ئے تاسو په بنکاره اُغواړئ) هلته
به خوا وی بُوډا توب به نه وی، صحت، غنا به وی او مرض او محتاجی به
نه وی، دے خبره سره قیامت او جنت خو عقلاً ثابت شو مګر په دے
بنیاد دوزخ دلته ثابتیږی چه دا د جنت ضِد دے او تُعْرَفُ الْأَشْيَاءُ
بِأَضْدَادِهَا، هر څیز په خپل ضِد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

ورځ اُپیژنی، سپین به هله پیژنده شی چه تور اُپیژنی کرم به هله
پیژندے شی چه یخ اُپیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه
نه بدان یعنی د نیکانو ضِد مُجرمان لاړ شی، جنّت به همیشه وی پتول
آرام او راحت به وی دوزخ به هُم همیشه وی، پتوله بے آرامی او تکلیف
به وی د اَدَ الله دانصاف تقاضا ده چه پتول جنت ته نه بُوځی نو جهنم
څکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم مَنی
دے کښے څه اشکال نشته، څکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملُونو نتیجه
ده دُنیا کښ بنه او بد عملُونه او خَلْق دونو قیامت کښ هم ددے نتیجه
په دغسے فَرق پکار وه چه د الله تعالیٰ انصاف او عدل پوره بنکاره شی

د قیامت او مجازاتِ اعمال لَسم دلیل

د بَشَر اصلاح دُنیا پتول قومونه داسے خوښوی چه هغه د نه د خُدائ
او مَذهب ښاد موحق ضائع کوی چه انسان ژوند په اطمینان امن او خوشحالی
کښ تیرشی هم په دے اوانړه هر قوم په هر دور کښے د بَشَری اصلاح د پاره
انتظامُونه کړیدی مختلفے ادارے ئے جوړے کړے مګر زړه پورے اصلاح اُنشُو
د اصلاح عقلی اسباب درے دی:

① تعلیم ② قانُونِ حکومت ③ او عقیده د مجازاتِ اعمال

① په تعلیم خو د نیک د بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعِث
کیدے نشی،

② دویم سبب قانون هُم په اِصلاح بشری کښ پوره کامیاب نشو څکه چه
جُرمُونه رُوح کوی تزکومه چه رُوح کښ پاکیزگی او انقلاب نه وی را غلے
نو د جُرمونو سلسله نه ختمیږی قانون په دے وَجهو مجرم ته په سزا ورکولو کښ پوره کامیاب نه دے، هرځائے کښے د قانُون حکومت نشی کیدے
په غیر علاقو کښ نه قانُون شته او نه حکومت، کچرته قانون او

ketabton.com - The Digital Library

حکومت وی نو بیا هم مجرمان دا سے خائے اود لسے وخت کښ جرم
کوی چه هلته څوک ګواه نه ؤی په دے بناهغه د سزا نه بچ شی او د
اصلاح کار نا مکمله پاتے شی،

بعضے خائے کښ ګواه خو وی لیکن د ښتیا ګواهی نه کوی ۔

بعضے خائے کښ ګواه کواهی کول غواړی مګر د مدعی علیه لپاره هغه
ته څه مالی لالچ پاویږه ورکول هغه د ګواهئ نه بندکړی،

بعضے خائے کښ د ښتیا ګواهی اُشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جرح
د غه ګواهی مشکوکه اوبے اثره شی، او مجرم د سزا نه بچ پاتے شی،

کچرے جرح سره هم ګواهی صحیح ثابته شی نو فیصله د ج په لاس کښ
ده هغه غلطی هم کولے شی بالخصوص هغه وخت چه په زړه کښ د ترس
رحم او خدا ترسی نه وی، نو رشوت او سفارش فیصله په بل مخ واړوی او مجرم
سزا نه بچ شی ؛

کچرے سزا او ټولے شی نو هغه به د جرم په جوړ هومره سخته نه وی خو
چه جرم سخت وی، دا شیۍ نه چه وی نو قانون جرمونه نشی بندولے
همدغه وجه ده چه قانون او سزا ګانے خوشته مګر جرمونه زیاتیږی
او قیدیان (بندیان) ورځ په ورځ دیمادیږی، بنا په دے اصلاح
بشری کار ډزره (ضمیر) نه دا سے شروع کول پکار دی چه اول خو د جرم
اُنشی او بیا که اُشی نو د سزا نه دې بچ نشی، د دے صورت دا دے چه
په زړه او ضمیر کښے د مجازاتِ اعمال او قیامت دا سے پخه عقیده وی
چه هغے نه سړی سره دا فکر پیدا شی چه هره ګناه او حق تلفی کول خپل
ځان په آخرت کښ تباه کول دی او د څو روځو فانی فائدو په بدل کښ د
آخرت هغه دا سے فائدے بیلل دی چه دیو عقلمند سړی کار نه دے
دا هغه عقیده ده کومے چه غلط اوداکوان (عرب د جاهلیت) فرښ

څوئی جوړ کړل او د دے عقیدے د پوځ والی په وجه د هغوی زړونه او
پاملونه دا سے روښانه شول چه د هغوی نه د جرمونو، ظلم او حق تلفئ
ټول نښان ورک شو د بشری اصلاح همدغه یو مجرب نسخه ده کومے چه د
تجربو او مشاهدو په بنیاد خپلو اصلاحی اثرات نه دُنیا واقف کړه هم
دغه یوه اداره (جه د بشر مکمل اصلاح پرے کیدے شی، هغه ده د
مجازاتِ اعمال (قیامت پخه عقیده او دارنګ قیامت او مجازات
اعمال عقلاً ثابتیږی ۔

د قیامت او مجازات یولسم دلیل

انسان د کائناتو یو قیمتی جُزدے خو عُمر او ژوند ئے لنډ دے آسمان
زمکه او غرونه د ډیرے مُودے راسے دی لیکن د انسان ژوند لکه د
هغے د مرګ په یوچپه ختم شی لکه د چا ګورکنے چه د خاورے لوخے وی،
او د سرو زرو هم نو خاورین به زر تر زره ختم شی او دغه قیمتی د سرو
لوخے به ډیر مُودے پاتے وی حکه چه قیمتی خیز څوک ځان نه لرے
کوی، دے نه معلومیږی، چه د قیمتی انسان سره مُناسب بل قیمتی
اُوږد ژوند دے کوم کښ چه ده نه د عملونو به نه ملاویږی او دا به
ثابتول غواړی چه د خسیسو شیۍ ونو په مقابله کښ د قیمتی انسان عُمر
دهم ډیر زیات وی وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِیَ الْحَیَوَانُ ۔ د انسان اصلی
ژوند د آخرت دے ۔ چه دے قاعدے بنا شوے فرق د خسیس اَدنے
او د قیمتی اعلیٰ پوره بنکاره شی، دغه دے قیامت دغه دے مجازاتِ
اعمال او دغه دے آخرت ۔

د مجازات او قیامت دولسم دلیل

دا کنهر فرانسیسی لیکی، چه د نوی رڼا په جوړ کړ انسان شخصیت په
دریے خیزونو بنکاره کیږی ؛ (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

ketabton.com - The Digital Library

را نیت د انسانی نفس لاندے په شعور کښ محفوظ دے چه هغه یو خیال هیرکړی خوب کښ ئے اُګوری او بیا ورته را یاد شی۔

(۲) او قول د هوا په چپو کښے محفوظ دے چه په دیدہ یائی نظام بوخوا بل خوا نه ولے راځی ولے شی دده رفتار په یو سیکنډ کښ یولاک او شپک اتیا زره (۱۸۶۰۰۰) میله دے، ټول اقوال په فضا کښ محفوظ دی خو یو بل سره گډوډ دی داسے آله لازمه پیدا کومه چه د یو بل نه رابیل کړی کیدے شی چه رُستو پیدا شی، په خلاف د دیدہ یائی نظام نه چه په اُوګدوالی د دیدہ یو ستن په مختلفو لنډو نو برابر و لوسره مختلفو حایونو نه آوازونه را کاږی او یو بل سره گډوډ کیږی نه ځکه چه د هوا چپے په اُوږدوالی کښ بیلے دی دغه رنګ هر فعل په فضا کښ یو حرارت پریږدی چه په نږدے وخت کښ په نوی علمونو معلو مولے شی، لیکن په دیر وخت تیریدو سره داسے آله لاتراُسه نه ده ایجاد چه هغه د فضا نه بیرته راوا خلی کیدے شی چه رُستو داسے آله هم پیدا شی دے تقریر نه د آخرت وجود دست ثابتیږی چه په هغے کښ د نیت قول او فعل (چه محفوظ دی) نتیجے مرتبے شی۔

دے نه علاوه د ماهرینو ارضیاتو د تحقیق مطابق د زمکے په خیټه کښ دیارلس سوه (۱۲۰۰) درجے ګرمے شته حالانکه داو بو یَشَوَلو د پاره سل درجے ګرمی کافی ده۔ دده نه علاوه هرکال د زمکے نه په زګونو زلزلے پیدا کیږی د بعضے پته اُلګی او د بعضے اُنه لګی داد هغه ګرمئ نتیجه ده کومه چه د زمکے په خیټه کښ پرته ده، داټول او د سمندر دا بو تر یخوالے دده خبرے دلیل دے چه جهنم د زمکے او سمندر د لاندے اوداټول د جهنم اثرات دی۔

د قیامت تفصیلات

د قیامت کیفیت

د قیامت حقیقت دوه خیزونه ګڼل یو د دے جهان ورا ټول او د بل ټول جهان (آخرت) جوړول

د اوږدوالی د دیدہ یو ستن یو کوسره تړلی دی، اول پوکل تخریب د پاره دی او دویم پوکل د تعمیر د پاره دی تخریب په حقیقت کښ د دُنیا مرګ دے نامه عادت دادے، چه مرګ نه ورانیدے څه مرض او رنځ وی هغه چه په علاج بنه نشی نو دغه رنځ د طبیبانو په خیال کښ لاعلاج او مُهلک وی، نو هغه رنځور تړ "هلاک شی، ټول انسانان مجموعه یو جسم اُګنړه هرکله چه هغه رنځور شی نو د دے قاعدے مطابق علاج ئے کولے شی که علاج ئے ممکن نه وی نو لا علاج شی او هلاکت ته نږدے شی او بیا د الله قانون د هلاکت په دے نافذ شی او هلاک شی، د انسان د پاره نو د ټول کائنات خادمان دی هرکله چه انسان نه وی نو بیا دده ټول نور د کائناتو هیڅ ضرورت پاتے نشو نو ځکه د انسان هلاکت سره د ټول کائنات اُترلے شی او هلاک شی نو دغه قیامت دے دده نه وړاندے حالت د دُنیا دده مرض موت اُګنړه چه د شریعت په اصطلاح کښ دے ته اَشراط السّاعة یا د قیامت نشانے ویلے شی لکه چه یو سړی کښ د مرګ نه وړاندے د مرګ نښانے ښکاره شی ترمرګه ډیره شان و قفه وی داخور رکوتے انسان دے خو د ټول عالم د مرګ حالت ځکه مختلف دے چه دا د یو انسان په نسبت ډیر لوئے شے دے نو دده د مرګ او نښو د مرګ کښ به ډیره وقفه وی دده د نښو د مرګ علاماتِ کُبریٰ دی کوے چه شریعت بنودلی دی۔

ketabton.com - The Digital Library

عالمی مرض موت یا د قیامت نښې

د خلقو ایمان او هغې سره تړلی ضروری خیزونه عالم د پاره لکه د ژوند د روح مثال لري، همدې کې چې څومره کمزوری راځي هومره عالمي صحت د پاره مرض دے د امرض چې عالمګیر شکل اختیار کړي نو دا به د اعالم هلاکت او د قیامت د پاره به غټې نښې وي او دے د رحمت به ځای د هلاک وسیلې شي لکه چې احادیثو کې دي :-

(۱) د ابن مسعود رضی الله تعالے عنه مرفوعاً روایت دے چې قیامت به په شریرو انسانانو قائمیږي (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی الله د حضور صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي چې څو پورے الله الله وکړي مؤمنان وي، نو قیامت به نه قائمیږي،

(۳) حضرت حذیفه رضی الله تعالے حدیث شریف نقل کړے دے چې قیامت به نه ترهغې نه قائمیږي څو پورے چې د دنیا اقتدار د بدترینو خلقو لاس کې رانشي (ترمذی شریف)

دا احادیث بتائي چې هر کله بدي عالمګیره نه وي نو قیامت به نه کیږي او دا د هلاکت عالم نښه ده او کچرے له دې ایمانداد خلق پاتے وي نو په مسلم کې د حضرت عائشې رضی د روایت مطابق الله به دیر ښائسته هوا راولیږي او په دې به د مؤمنانو روحونه قبض کړي او قیامت به یوازے په بدو خلقو قائم شي بنا په دے قیامت قائمولو کې پورپ پیراهم کردار اداکړیدے د دوی پوهولو علومو فنونو ایماني عقیدے او ایماني عملونه ختم کړل دلیلونه دادی :-

(۱) د امریکې دهم جنسیت پرستانو یعنې د لواطت د حامیانو د اپنجمن د پورپ (روزنامه جنګ ۲۰ د اپریل ۱۹۶۶ کې درج دے) په مطابق د امریکې فوج کې یو کروړ او یا لکه (۱۷۰۰۰۰) هم جنسیت پرستان یعنې لواطت

کوونکي دي او د امریکې په عامو خلقو کې هر څلورم سړے په لواطت کښے بوخت دے :-

یوازے په برطانیه کې څوارلس لکه (۱۴۰۰۰۰) هغه حرامیان وارپه دي د کومو عمرونه چې شپاړس یا اولسو کاله دے :-

هرکال د حرامیانو زوړه پیدائش او یا زده دے د د حمل غورځولو او د پیدائشي بندولونه علاوه دي او سطاهر څوارلسم کې حرامي وي (۱۹۲۵ نه د پورپ مطابق په سلو کې نوي امریکیان په زنا کې او او یا په سلو کې یه لواطت بوخت دي، د دوی اندازه ده چې ۱۹۷۷ نه پورے به هر پنځم بچے حرامي وي (روپورټ د ترجمان اسلام ۴ مئی ۱۹۶۲ نه) مغربي تهذیب چې کومه خونریزي کړیده په هغو راتلونکو جنګونو چې موجوده جنګونه او ایټمي وسلې استعمالوي د دغه ځای د داخلانو نه انکار دے سود او شراب د دوی د ژوند یوغټه برخه ده په دیدګاتو او اخبارونو دروغ خبرے خورول دکامیاب سیاست نښه ګڼلے شي او تعجب دا دے چې دا ګناهونه نشي ګڼلے، لکه انګلستان او کنیډا چې د لاسونو په پرې قادر کې د لواطت د جواز قانون پاس کړو،

د شپیلئ پوکل

رومبے پوکل د جمعے په ورځ به د اسرافیل فرښتے په ذریعه شپیلئ پوک وهلے شي په دے کښے به د جلالي تجلو د ومره زیات طاقت وي چې د هغې خدائي اثر نه به د اټول عالم درپے ورپے شي دا پوکل به په حقیقت کې د الله د "مُمیتُ" د صفت مظهر وي چې هغې نه به په هرڅیز ربړني او کوړني باندے موت او فنا طاري شي، د قرآن بیان دے وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ سورهٔ زمر آیت ۶۸ ؛ او زمکے کائنات به هلاک شي

ketabton.com - The Digital Library

سوا دَ هغو چه الله ﷻ هلاکول نه غواړی؛

دَ هلاکت نه داخیزونه مستثنیٰ دی (ا) د دوزخ کارکوونکی ضربتی (۲) جنت اودَ هغې حورانو غلمان حکه چه دَ دَوی، پیدائش دَ بقاء دپاره دے فنا دپاره نه دے، (۳) خلور مقرّبے فرښتے (۴) او مُدبّران الامر، کومو نه چه کار اغستل وی، دَ شهیدانو دوحونه چه هغوی سره دَ همیشه ژوند وعده ده، (بدور الآخرة فی امور الآخرة) کښ — دا مستثنیات دَحدیثونه ثابت کړیدی، هم په دے کتاب کښ دَ بیهقی نه په روایت دَمُقاتل منقول دی چه دَ شپیلئ دائرے فراخی دَ دَآسمانونو او دزمکو دَ فراخئ برابره ده،

دویم پوکل

قرآن شریف کښ دی (ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ۝ (سورۂ الزمر آیة ۶۸)؛

دوباره شپیلئ پوک وهلو سره به مره انسانان او حیوانات ټول ژوندی شی هم داد ابن عباس رضی الله نه په بدور السافرة» کښ منقول دی، طبرانی مقدام رض نه په حَسَن سند نقل کړیدی چه دَ بچی نه تر بوډی به ټول راژوندی شی، کوم حمل چه دَ وخت نه وړاندے غورځیدلے وی کچرے دَ هغه اندام نه پوره وی او ساه پکښ راغلی وی، نو ژوندے کولے به شی که داسے نه وی نو نه به شی ژوندے کولے، دَ ټولو به عمر دَ دیرش کاله وی،

دا پوکل به دَ الله دَ «مُحیی» صفت مظهر وی، دَ قرآن دَ ذکر شوی، دے آیت ترجمه داده چه (دویم باره به شپیلئ پوک وَهلے شی نو ټول مړی به ولاړ وی او کوری به) په دوارو پوک وَهلو کښ به دَ خلویښتو وقفه وی، (بخاری) په دے خلویشتو کالو کښ به خلویښت ورځے دهغه نه دَ چکه سپینوالو باران کیږی چه دَ مړو په خاورین قالب به وریږی

او دا به په انسانی شکلونو کښ بدلیږی، په بدور السافرة» کښ دَ ابو الشیخ دَ روایت مطابق په شپیلئ کښ دَ ټولو روحونو به شمیر سُری دی هغے کښ به د هغه روحونه وی په پوک وهلو به ټول خپلو خپلو قالبونو نه راوالوزی او پکښ به داخل شی، دَ بدن دَ ذرّو جمع کولو عمل به دَ زلزلے په ذریعه وی، لکه قرآن وائی (اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ۝ (سورة الحج آیة ۱) هرکله چه ذرّو نه دَ کالبوت شکل پخپله یا دَ مُدبرات الامر» فرښتو په ذریعه جوړ شی، نو عرش به هغه سپین آب حیات څلویښتو ورځو پورے بریږی،

په دے به دغه خاورین قالب (کالبوت) کښ بدل شی، او بیا به دا هیچرے نه بدلیږی او نه فنا کیږی، دَ انسان به دهغے وجود (ماء الفناء) او دَ ذهکے دَ اُوبو نه وو، او دَ اُوجود به دَ (ماءُ الحیات) او دعرش دَ اُوبو نه وی،

او ابوهریره رضی الله دَ حضور علیه السلام نه نقل کړیدے چه دے ته (ماء الحیات) حضور علیه السلام فرمائیلی دی، په دویم پوکی به دغه تیاروقالبونو (کالبوتونو) کښ روحونه منتقل شی او روحونه به دا پاسی

دَ پوکلو دَ حکمت بیان

دَ دُنیا نظام په مادی اسبابو روان دے، نو په دنیا کښ پیدا کیدل هم په وارواردی، او مرګ هُم، نه ټول خلق یوځائے پیدا کیږی او نه ټول خلق یوځائے مړی، بلکه پیدا او بنت او مرګ یدل په وار وار او ورو ورو، لیکن دَ آخرت جهان دَ معنو یا تو او دَ جلال او دَ قُدرت جهان دے دَ دے نه عالَم دَ فعلیات (په یو حُل فوراً) هم وئیلے شی، نو دَ دُنیا ټول الهی او انسانی آبادی به په یو حُل ختم کړیشی او په دویم حُل پوک وهلو باندے به په یو حُل سمدستی ټول مړی راژوندی شی، لکه چه فوحُ په

ketabton.com - The Digital Library

په یو شپیلئ جمع کیږی او په یو خوږیږی، د انسان په ډوبی ژوند (د دنیا کښ) دمور په خیټه د بنیاد موده قالبونو (کالبوتو) برابر ګډو کار (مُدبّرات الأمر)، فرښتو نه وا غښتو او دغه رنګ روح قبض کول او مړه کول ئے هم دد غه فرښتو په ذریعه اکړل،

وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا اَيْدِيهِمْ ؛ فرښتے د روح قبض کولو د پاره لاسونه

قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِيْ ؛ خوږی) ته اووایه چه ستاسو روح

وُكِّلَ بِكُمْ (سورهٔ السجده آیة ۱۱) ؛ هغه فرښتے قبض کوی کوم چه تاسو

مقرر دی)

دد ے آیتونو په موجب د فرښتو په ذریعه په دُنیا کښ الله تعالی انتظام د ژوند او مرګ اُچلولو، دے نه د الله تعالی احتیاج او کمزوری نه بلکه خپله بادشاهی بنکاره کول وو، دوایه پوک وهل به حضرت اسرافیل علیه السلام کوی ځکه چه د (اُسْجُدُوا لِاٰدَمَ)، د تقاضا مطابق د مکی قُوّتونو خادمانه حیثیت پوره بنکاره شی، نو دے پوره چه جنت او دوزخ پوره ټول انتظام او خدمت د انسانانو به فرښتے کوی، د جهنم انتظام فرښتے چلوی او جنت کښ د (سلام) اچولو فرض به هم د فرښتو په سپرد وی قرآن کښ ذکر دی، په ډوبی پوک وهلو به الله تعالی تجلّی د امانت په کائناتو تور غورزوی او په دویم پوک وهلو سره به د احیاء مړو ور غورزوی، د دواړو ټولو په پوک وهلو کښ به هم نظم او باقاعدګی وی شروع به د علویاتو (آسمانونو) نه کیږی، لکه (اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ (الانشقاق آیة ۱) وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ) بنائی چه آسمان به مات کیږی کوم چه د دُنیا چت دے دغه رنګ، (اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ (التکویر آیة ۲) په مطابق د کائناتو ټول نظم ستوری به بیکاره او ختم کړی (وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۝ (سورهٔ

الانفطار آیة ۳) او (اِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ (سورهٔ التکویر آیة ۶) په مطابق ټولے خوږے او ترخے اُوبه به یو ځائے کړیشی او په ګرمئ سره به ختم کړیشی د دغے ګرمئ نه به په اُوبو او د اُلګی بیا به غرونه په ګرد او غبار کښ بدل کړیشی زمکه به خوږه کړیشی، لکه قرآن فرمائی، (وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ) (وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنْۢبَثًّا ۝ (سورهٔ الواقعه آیة ۵ و ۶) غرونه به د الوزولے شی، اوذره ذره به کړیشی او ټول به خوروورکړد وغبار جوړ شی، بیا به دویم پوک وهلو نه د تعمیر انتظام کیږی او مړی ټول به راژوندی شی او د الله په مخکښ به په قطارونو کښ اُودریږی،

د محشر زمکه

د محشر زمکه به د دُنیا د زمکے نه بدله وی،

(يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ) په دغه ورځ به د دُنیا ۀ زمکے نه بلله بدله کړه شی دویم داچه صفات به ئے بدل شی او دریم داچه یوواړه برائے صفات بدل شی او بل واړه برائے ذات بدل شی، غوره قول دادے چه صرف صفات به ئی بدل شی، (د بخاری او مسلم شریف کښ د سهل بن سعدؓ نه مرفوع حدیث را غلے دے، (يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى اَرْضٍ بَيْضَآءَ عَفْرَآءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فِيْهَا عَلَمٌ لِاَحَدٍ)، او په صحیحینو کښ د ابوسعید خُدری رضی الله نه مرفوع حدیث را غلے دے،

(تَكُوْنُ الْاَرْضُ خُبْزَةً وَّاحِدَةً) معنی ئے دادے چه خلق به په داسے زمکه (پاسوله شی، چه سپینه غنمو رنګه به وی لکه د میدے د دودئ پشان چه په دے به هیڅ قسم نښه نه وی، د ابوسعید نه د حدیث ترجمه دادے چه د زمکه به د یو دودئ په شان وی، بعضے روایتونو کښے چه د چاندئ ذکر دے، نو د هغے مطلب صرف سپینوالے د چاندئ پشان دے،

ketabton.com - The Digital Library

بیهقی کښ د ابن مسعود رضی الله نه په صحیح سند دا الفاظ نقل دی،
"تُبَدَّلُ الْاَرْضُ اَرْضًا کَاَنَّهَا فِضَّةٌ"، یعنی دا دُنیا زمکه به په داسے نه زمکه بدله شی چه لکه د چاندئ به سپینه وی، ابن جریر رح د زید بن ثابت رض نه مرفوعاً حدیث نقل کړیدے:
"اِنَّهَا تَکُوْنُ یَوْمَئِذٍ بَیْضَاءَ مِثْلَ الْفِضَّةِ"، دا زمکه به په دغه روح لکه د چاندئ سپینه وی ده نه معلومیږی چه غوره قول د صفا تو بدلیدو دے،

د مؤمن خوراک څښاک

په میدانِ حشر کښ به زمکه د کیک پشان وی او مؤمنان به دے نه خوراک کوی، بدور السافره ص۲۲ کښ منقول دی، چه مؤمنان به د خپلو قدمونو له طرفه دغه زمکے نه خوراک کوی، او د کوثر هغه اوبه به څکی کومے چه د پیو نه سپینے، واړے نه ښے او د شاتو نه خوږے وی"،
حافظ بن حجر رح فرمائی، دا دے دپاره چه مؤمن ته د حشر په اوږدو مودو کښ د لوږے، تندے څه تکلیف نه وی، بدور السافره ص۱۳۰ کښ د طبرانی معجمِ اوسط نه مرفوعاً حدیث منقول دے، چه د عرش دلالندے به د الله له طرفه یو دستر خوان خورشی، چه په دے نعمتونه او خوراک څښاک داسے خیزونه اړمیوے وی، چه چا به نه ډی لیدلی، نه به ئی په خیال کښ راغلی وی خو په دغے خوانچه باندے به روژ تیان مسلمانان خوراک کوی د هغوی پیژندګلی به دا وی چه د هغوی د خُلونه به د مشکو او د کستورئ د خوشبوئیو په ډوزے خیژی"،

بیان د حوضِ کوثر

قرآن فرمائی، "اِنَّآ اَعْطَیْنٰکَ الْکَوْثَرَ"، ابن عباس رض فرمائی چه دے نه حوضِ کوثر مراد دے، په میدانِ حشر کښ به د هغه پیغمبر د هغه د اُمت په جوړ یو حوض وی او په هغے کښ د حضور علیه السلام حوض ډیر لوی نه

لوئے وی، دا مضمون ترمذی شریف کښ د سمرہ رض نه د مرفوع حدیث په صورت کښ راغلے دے، د حضور علیه السلام حوض کوثر په میدانِ حشر کښ کیدل د شپږ پنځوسو (۶۰) صحابه ؤ نه نقل دے چه په هغے کښ څلور خُلفاءِ کرام رض او عشره مُبشره هم دی، په ظاهر به هغه حوض څلور ګټیزوی، او څلورواړه غاړے به ئے په یوه اندازه وی چه څلورواړه به یوازے یوازے د یو یو میاشت په منزل اُوبدے وی د هغے لوټے او کلاسونه به د آسمان د ستورو د شمیر نه هم زیاتے وی خو د هغه ستورو کوم چه مُوښ او عوامو ته په نظر بنکاری د اُوبو رنګ به د پیو پشان سپین د شاتو نه زیات خوږ او د واړو نه به ښے وی دا به هغه خلق څښی کوم چه د مؤمن نه علاوه د سُنتِ نبوی تابعدار وی، بدعتیانو ته به ډکے ورکولے شی او دے نه به لرے کولے شی دا بدعت لکه د خوارجو، روافضو او معتزلهؤ اعتقادی وی او کمال وی، ظالمان به هم دے نه شریک شی دا ټول روایات د حدیثو د بدور السافره ص۱۳۰ نه ترصف اکتے شی، حوضِ کوثر په حقیقت کښ د سُنتِ نبوی یا د کتاب او سنت جسمانی صورت دے چه دے نه به یوازے په کتاب او سنت عمل کوونکی فائده اخلی شی لکه چه آخرت کښ د قول اعمال به جسمانی صورت اختیار کړی بد عملونه به د مُضر شیلو او نیک عملونه به د فائده مند شیلو صورتونو نه اختیار کړی وی،

عمل نامے

په قرآنِ کریم کښ ذکر دے

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِیَمِیْنِهٖ فَسَوْفَ یُحَاسَبُ حِسَابًا یَّسِیْرًا وَّیَنْقَلِبُ اِلٰٓی اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ○ وَاَمَّا

چا ته چه په بنی لاس عملنامه ورکړی او په خوشحالئ به جنت کښ خپل

ketabton.com - The Digital Library

مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ فَسَوْفَ: اهل وعیال ته را ارسی، اوچا ته یَدْعُوْا ثُبُوْرًا وَّیَصْلٰی سَعِیْرًا (سورة: چه د شاله طرفه عملنامه ور الانشقاق آیة ۱۰ تا ۱۲) کړے شی نو هغه به هلاکت هلاکت چغے وهی او په دوزخ کښ به اُغورزیږی:

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِیَمِیْنِهٖ فَیَقُوْلُ: چا ته چه په ښی لاس عمل نامه هَآؤُمُ اقْرَءُوْا کِتٰبِیَهْ ۚ اِنِّیْ ظَنَنْتُ اَنِّیْ: ورکړے شی، نو هغه به د خوشحالئ مُلٰقٍ حِسَابِیَهْ ۚ: نه نوره ته ښائی چه اګورئ خما عمل نامه خما په دُنیا یقین ووچه په دے ورځ به الله تعالیٰ سره خامخا ملاقات وی:

(سورة الحاقة آیة ۱۹ تا ۲۰)

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ فَیَقُوْلُ: اوچا ته چه په چپ لاس کښ عملنامه یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ کِتٰبِیَهْ ۚ (سورة: ورکړیشی نو هغه به افسوس کوی الحاقة آیة ۲۵) : چه دا عملنامه خوما ته نه وے راکړے شوے،

اِقْرَاْ کِتٰبَكَ کَفٰی بِنَفْسِكَ الْیَوْمَ عَلَیْكَ: هرګس ته به د خدائے تعالیٰ حکم حَسِیْبًا (بنی اسرائیل آیة ۱۴) : وی چه خپله عملنامه اُولوله او ته پخپله د خپل حساب له پاره کافی ئے:

بدور السافره ص ۱۰۱ تا ۱۰۹) کښ دا احادیثو په بُنیاد بیان کړے شوے دے چه تولے عملنامے به د لوح محفوظ د عرش تر اَوړے شی کوم به چه په دغه ورځ میدان محشر کښ وی او جمع به کړیشی نو الله تعالیٰ به بیا د خاص هوا په ذریعه هرګس ته خپله خپله عمل نامه د هغه د عمل په مُناسب لاس کښ ورکړی او د هرے عملنامے رُوښی الفاظ "اِقْرَاْ کِتٰبَكَ" به ورده اوده د پلار نوم سره آواز کولے شی او حکم به ورته کولے شی دا عمل نامه به لوستی او نا لوستی ټول لوستے شی، په دے وجه حدیث شریف کښ دی چه د اولاد بنه ټوموندا بد دئ، چه د چا نسب ثابت نه وی نو هغه به د

د مور په نوم بلے شی، داد عقل خلاف نه ده چه نالوستی به هم خپله عملنامه لوستے شی. کوم علم چه خدائے پاک د اُستاذ په ذریعه ښودے شی، هغه بغیر د اُستاذ نه په الهامی طریقه هم ښودلے شی لکه د انبیاؤ علیهم السلام عُلُوم او د حیوانا نو عُلُوم لکه د جرګو د خپلے جالے جوړولو علم، د شاتو د مچئ د خپل کبین جوړولو علم میږو نه د اجتماعی اُمورو علم کوم چه په علم الحیوانات کښ بیان شویدی، دے زمانه کښ زندګی ته د پرسیدلو حرونو په ذریعه تعلیم ورکولے شی ما په مشرقی پاکستان کښ پخپله لیدلے دی

ګواهی

۱- د انبیاء علیهم السلام او د عُلماءِ کرام ګواهی

د جُرم ثابتولو د پاره د مضبُوطو او اعتباری خلقو ګواهی ضروری وی انسانانو د تولو نه رُوښے د انبیاء علیهم السلام په ذریعه حق خبرے او د خُدائے تعالیٰ حُکمونه رسیدلی دی په دا سے خلقو به چه پخپله پیغمبران علیهم السلام ګواهان جوړ پرے وی او کچرے د د پیغمبرانو وارثان علماء کرام د رسُولی وی نو هم دوی به پرے ګواهان جوړ پرے وی، قرآن کریم فرمائی

وَجِایْٓءَ بِالنَّبِیّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ اَوْ فَكَیْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِیْدٍ وَّجِئْنَا بِكَ عَلٰی هٰٓؤُلَآءِ شَهِیْدًا (نساء آیة ۴۱)

۲- د کِرامِ کاتبینو ګواهی

دویم دا چه د احکامِ خُداوندی نه د انسانانو خلاف کول او نه کول به څنګه بنکاره کولے شی، په دے به دوے قسمه ګواهئ پیښ کولے شی (۱) د کرامًا کاتبین ګواهی کوے چه بیګناه فرښتے دی (یَوْمَ یَقُوْمُ الْاَشْهَادُ اَیِ الْمَلٰٓئِكَةُ، اِذْ یَتَلَقَّی الْمُتَلَقِّیٰنِ عَنِ الْیَمِیْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِیْدٌ ○ مَا یَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَیْهِ رَقِیْبٌ عَتِیْدٌ ○ وَ

ketabton.com - The Digital Library

جَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيْدٌ ○ کوم وخت چه د انسان عملونه دوه راغستونکی فرښتې را اخلی او کیڼ اوچپ طرف ته ناستې وی څه لفظ د خولې نه وتو سره شیش لکوونکې تیار وی اوهر کس به دا سې راځی چه یو فرښته به ئې راولی او دویم به ئې گواهه وی، د دُرِّ منثور په حدیث مرفوع کښ دی چه دا دوه فرښتې به هم هغه وی کومو به چه نیکی او بدی لیکلې وی۔

۳- د انسان د اعضاؤ گواهی

کوم وخت چه انسان عمل کړے وی د هغه به هغوی پخپله هم گواهی کوی اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝ (سورۂ یٰسٓ آیت ۶۵) ؛ سره له خبرے کوی او د دوی پښې به هم د هغه عمل گواهی ورکړی کوم چه دوی به کول۔

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ ؛ او تاسو نشئ بچ کیدے چه په تاسو عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ اَبْصَارُكُمْ وَلَا ؛ گواهی اُکړی ستاسو غوږ او نه ستړکے جُلُوْدُكُمْ (حٰمٓ السجدة آیت ۲۲) ؛ او څرګند۔

وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ ؛ او دوی به خپلو څرمنو ته وائی چه تاسو عَلَيْنَا ؛ قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ ؛ خو به د خلاف ولے گواهی اُکړه هغوی اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ؛ به اُوائی چه موبنډ هغه خدائے گویا نه وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝ (حٰمٓ السجدة آیت ۲۱) ؛ کړو کوم چه هر شے گویا نه کړے دے او هغه تاسو ډوبے وار پیدا کړی یئ او هغه ته به واپس حئ۔

۴- د ځمکے گواهی

قرآن کریم فرمائی، يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا (الزلزال آیت ۴) ابن عباس رضؓ دے، آیت په تفسیر کښ فرمائی، زمکه به د انسان د هغه

عمل خبر ورکوی کوم ځے چه په دے کړے دے، دا ټول څلور قسمه گواهی شوے، د پیغمبرانو او فرښتو علیهم السلام گواهی اعتباری ده ځکه چه دوارو ګناه نه پاک دی، نور دے دوه گواهی ردا ندامونو او د ځمکے هم اعتباری ځکه دی چه د اخلاف عادت دی دوی پخپله خبرے نشی کولے الله پاک نږ خبرے را ایاسی لکه څنګه چه دوی به پخپله هم دا بیان کوی نو د الله تعالیٰ نه زیات اعتباری به بل څوک وی،

دا اعتراض غلط دے چه انداموند او ځمکه ژبے نه لری نو خبرے به څنګه اُکړی، ځکه چه یو انسان جامد شی، رکیسټ او ټیپ کښ خبرے محفوظ کولے شی، څه وخت چه غواړی نو هغه خبرے آوړی، نو الله تعالیٰ خو په طریق اولی دا سے کولے شی، بله دا چه د الله کار دے ژبے نه خبرے اُباسی او که پښو لاسونو نه ځکه چه ټول انداموند خو ښے دی اول ځے ژبے نه خبرے راوړے نو اُس د نورو انداموبو نه د الله پاک قدرت او طاقت چه اُمنلے شی، نو دا سے خبرو مطلوکښ بیا هیڅ پس پیش نه وی، دے نه علاوه د نوی تحقیق په بنیاد جماد انو او حیوانانو کښ د مړیو په جوړوند هر شته او گویائی هم لیکن د انسان نه علاوه نورو گویائی د انسان د غوږ او نه پته ده۔

آیتونه وَقَالَتْ نَمْلَةٌ ۔ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۔ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ ۔ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ۔ يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۔ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَوٰتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ،

حضور علیه السلام سره د کافرو او د اُوښ خبرے په احادیثو کښ ثابتے وی دا ټول شیان نه بنائی چه هر څه خبرے کولے شی خو فرق دا دے چه د اخو یا انسان آوریدے نشی او یا پرې پوهیږی نه، خو آخرت کښ به د دے عادت په خلاف آوریدلے شی ځکه چه آخرت هم د نا آشنا

ketabton.com - The Digital Library

شیُونو جهان دے، هسے خو تول هر څه الله ته معلوم دی، دګواهو او د عملنامو ضرورت هغه ته نشته خو بیا هم داسے الله د ے د پاره کوی چه بنیاد م ته پخپله خپل عمل ولیاد شی او پخپله په خان اقرار اُکړی او ګواهان پرے د ثبوت د پاره پیش کړیشی، چه دالله عدل وانصاف بنه واضح شی. ځکه چه اقرار او ګواهان د مُدعی ثابتولو مضبُوط دلیلونه دی هم هغه چه دیره اعتباری دی او جرحه پرے ځکه نشی کیدے چه دوی غیر جانب دار دی لکه پیغمبران او فرښتے علیهم السلام، داندامونو شهادت یو قسم اقرار دے چه بتولونه مضبُوط ثبوت دے، البته د ځانے ګواهی ځکه دیره اعتباری ده چه وړاندے بیان اُشو چه دا دالله نعل دے او په دے یو شهادت هم جرحه نشی کیدے ځکه چه بُنیادی جرحے دوه دی یو دا چه ګواهی بے اعتباره ثابته کړیشی دلته داسے هم نشته ځکه چه پیغمبران فرښتے مکان اوندامونه بتول اعتباریان دی د علماؤ تصدیق به هُم پیغمبران کوی، ځکه د ګواهی هم اعتباری شوه، اودویمه داچه د ګواهانو جانبداری ثابته کړیشی دلته داهم ځکه نشته، بلکه چه انسان سره د دری هیڅ لاندے باندے هیڅوک نه نشی کیدے چه داسے تړون د یو بل سره اُلری بلکه داندامونو ګواهی خو ک بتولونه زیاته اعتباری ځکه ده چه دا پخپل خان اقرار دے دوی به پخپله هُم په دغه ګناه عذاب ویزی،

د عملُونو تول

قرآن فرمائی

وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ؛ مُونږ به د انصاف تله دقیامت فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ط وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ ؛ په ورځ اوږدو بیا به په چا هم ظلم حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ط وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ؛ نه وی او کچرے د عمل مقدار دا ری

(د الانبیاء آیه ۴۷)

د دانے برابروی هم به پُرے مومنږ ته راوړلُو، او مونږ حساب د پاره کافی یُو وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذِ نِ الْحَقُّ ط ؛ (د قیامت په ورځ د عملونو تلل حقّ دی) فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ط ؛ چه د چا تولونه درانه وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُمُّهٗ هَاوِيَةٌ (سوره ؛ شو، نو هغوی به زړه سوالقارعه آیه ۶ تا ۹) پورے ګذاران کښ وی، او د چا تولونه چه سپک شُو نو د هغه ټکاؤ نږه ګنده ده ؛

داسے نور و آیتونو ګنږ واحادیثو او د اهلِ سُنّت د علماؤ اجماع سره ثابته ده چه عملُونه به تلے شی، البته مُعتزله بتول او سلفو کښ مجاهد، اعمش او ضحاک داوائی، چه تلل د عملُونو نشته، کوم ځائے چه وزن لفظ راشی نو د هغے مطلب برابرے او عدل الٰهی به وی پوره مطلب دا چه الله به د عمل په برابر (زیاتے کمے به نه وی) د هغے جوګه د انسان فیصله کوی خو دا قول ځکه غلط دے چه وزن او میزان په قرآن کښ درونده والی او سپکوالی سره مَوصُوف دے که انصاف مطلب وے نو دے سره د درونده والے او سپکوالے به ذکر نه وو چکه چه انصاف درونده سپک نشی کیدے نو د جمهورو رائے داسے صحیح ده، چه د غه تله به جسمانی او حِسّی وی، معنوی تله (انصاف) تر نده مراد - د میزان حِسّی په ثبوت کښ د سلمان فارسی رض دا مرفوع حدیث دے ؛

يُوْضَعُ الْمِيْزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَوْ وُضِعَ ؛ تله به اُدرولے شی هغه به دومره فِيْهِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ لَوَسِعَهٗ ؛ فراخه وی کچرے بتول آسمانونه او زمکه په دے کښ کیښودے شی نو زیږکښ به ځائے شی،

حافظ بن حجر رح د احدیث د بخاری د آخری حدیث په شرح کښ حاکم نه په روایت د سلمان رض او ابن مردویه نه په روایت د عائشے رض او بیهقی نه په روایت د انس رض او طبرانی نه په روایت د ابوهُریرہ رض نقل کړیدے

ketabton.com - The Digital Library

او ابن المبارک رح د سلمان رض روایت په کتاب الزهد، ابوالقاسم لالکائی په کتاب السنة او آلوسی، په تفسیر د سورهٔ اعراف کښ نقل کړیدی د حافظ بن حجر په رائے تله یوه ده خوکله که د جمع په صیغه ذکر شی نو هغه د اعمالو به اعتبار سره د څه چه اعمال گنړی د نوجمع اعتباری شوه یا مُراد د جمع د سیے نه تعظیم وی، مطلب ئے دا که یو ده خو کلونه والی په وجه د دے وزن ده چه گنړے ورته اُو ئیلے شی لکه گذّبت قَومُ نُوحِ نِ المُرسَلِینَ، حضرت نوح علیه السلام ئے تعظیماً په گنړو پیغمبرانو شمیر کړو د بعضو رائے ده چه تله په گنړے وی، یا د هر گس د پاره بیله بیله تله ده او یا د هر عمل د پاره بیله بیله تله ده، خو ډیر وجے قول غوره ښکاری:

د موزون لهم بیان

د چا عملونه به تللے شی، او د چا به نشی تللے، قسطلانی رح د امام غزالی رح نه نقل کړیدے چه د دے پر تولو عملونو تللے نشی، او د نورو تولو مکلفو به تللے شی، (۱) معصومین د گناه نه پاک خلق پیغمبران علیهم السلام خو ځما په نزد دے کښ د مسلمانانو نوزاده اولیونی هم شامل دی، (۲) بل تولے خلور اربه اونۍ کروړه (۴۰۰۰۰۰۰۰۰) خلق دی، (۳) دریم تولے د کفارو تللو د پاره مقابله ضروری وی په ډیر مبود دو کښ د مقابلے بد عمل نشته لږ په دریم کښ د مقابلے نیک عمل نشته، دارنګ په آیت فَلَا نُقِیمُ لَهُمْ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَزْنًا کښ دا بنکاره ده چه د کفارو عملونه به نشی تللے لیکن امام بخاری رح د تولو د پاره د عملونو تلل هم منی لکه فرمائی اِنَّ اَعْمَالَ بَنِیْ اٰدَمَ وَتَوْلَهُمْ یُوْزَنُ، چه د تولو بنیاد مو قول او عمل به تللے شی او دا قول حافظ بن حجر او علامه

آلوسی رحمه الله هم غوره گنړلے دے نو، فَلَا نُقِیمُ لَهُمْ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَزْنًا، کښ به د تول نه مطلب قدر او مرتبه وی، یعنی د قیامت په ورځ د الله په نزد د کفارو د عملونو هیڅ قدر او عزت به نه وی بلکه خبره دا چه امام قرطبی د تول د پاره اعمال متضاده ضروری نه گنړی د کفارو د نیکئ چا برے به تش وی او د کفر به تړلو خامخا چا برے درومنډ وی، یا گچرے د کفارو صدقے او خیرات ونه د عذاب د کیفیت په کم والی کښ مؤثر اُو گنړے شی نه په کمیت کښ گچرے هغه په بَل چا برے کښ پرانه هم وی نو د کفر او گناهُونو به مقابله کښ د دوی برکموالی په وجه د کفر چا برے درومنډ پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح په شرح عقائد کښ امام مازُری نه منقول دے چه د کفارو د پاره به د تمیز او فرق معلومولو تله وی په هغے به د معلومولے شی چه د کومو کفارو گناهونه او کفر زیات دی نو د هغوی به عذاب هم سخت وی او د هغوی په نسبت په کفر او گناه کښ کم کفار ته به د هغوی نه لږ شان کم عذاب وی اگرچه ابدی عذاب کښ خو به تولو کافران شریک وی دا فرق به د کیفیت ر زیاتوالی او کموالی وی، حافظ بن حجر رح د ابولهب او ابوطالب د قصو نه دا دلیل نیولے دے چه د کفارو د بعضے نیکئ د کموالی د سپکوالی د عذاب باعث جوړیږی شی، د سورهٔ مؤمنون د آخر آیت نه د کفارو د عملونو تلل ثابتیږی، وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِیْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ ؛ چه د چا تول سپک وی د هغه الَّذِیْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فِیْ جَهَنَّمَ ؛ خلق وی کومو چه خپل ځانونه خَالِدُوْنَ ○ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ ؛ په نقصان کښ غورزولی وو، جهنم وَهُمْ فِیْهَا کٰلِحُوْنَ ○ اَلَمْ تَكُنْ ؛ کښ به همیشه وی د دوزخ او د

ketabton.com - The Digital Library

اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا ؛ دهغوی مخونه سوزوی او خولے به
تُكَذِّبُوْنَ ○ (آیته ۱۰۳ تا ۱۰۵) ؛ پکښ ورانے وی، دوی نه به اُویلے
شی چه آیا تاسوته حُما آیتونه نه ووآورَولے شوی چه هغه تاسو درغ ګڼل
آخری فقره (فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ، نه کفر ثابت شوا دَ رومبنی فقرے
وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ، نه د عملونو تول ثابت شو،

د موزُون بیان

په میزان کښ به څه تللے شی؛ په دے کښ دُے قولَه دی اول د ابن عباس رضی الله عنه قول دے
چه اَعراضو اَجسامونه به جسم جوړ کړیشی او تللے به شی اودا سے
الفاظ (يُقَلِّبُ اللّٰهُ الْاَعْرَاضَ اَجْسَامًا)، قسطلانی رح نقل کړیدی، او
بدور السافره) ص۳۵ اکښ د بیهقی د شعب الایمان دا الفاظ نقل دی
يُؤْتٰى بِالْحَسَنٰتِ بِاَحْسَنِ صُوْرَةٍ وَيُؤْتٰى بِالسَّيِّاٰتِ بِاَقْبَحِ صُوْرَةٍ،
یعنی نیکی به په ښه شکل او بدئ به په خراب شکل کښ راوړے شی،
طیبی د مشکوٰة شریف په شرح کښ دے قول ته ترجیح ورکړے ده؛
دویم قول دادے چه عمل نامے به د عملونو د نوعیت په اعتبار تللے شی
د دے دلیل حدیث د البطاقة) دے او دا امام ترمذی رح د عبدالله
بن عمرو بن العاص نه نقل کړیدے او ښه (حسن) ګرځولے ورته وئیلی دی
او ابن حبان هم په خپل صحیح کښ دا حدیث راوړے دے چه الفاظ یې دا دی
يُؤْتٰى بِتِسْعٍ وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا فَتُوْضَعُ ؛ یعنی یوکم سل غټ کتابونه به
فِيْ كَفَّةٍ وَيُؤْتٰى بِالْبِطَاقَةِ فَتُوْضَعُ ؛ یوچا پری کښ کیښودلے شی، او یو
فِيْ اُخْرٰى فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَ ؛ ورکوټے پرچه د کاغذ به بل چاپری
ثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ ؛ کښ کیښودلے شی، نو دغه یوکم سل کتابونه به
سپک وی او هغه ورکوټے پرچه به درنه شی،
دے ته امام الحرمین ترجیح ورکړیده او وئیلی دی چه درونده والے به د

(جر په آنډازوی، قرطبی رح هم داغوره کړلے ده او د ابن عمر رضی الله عنه قول د
دویم قول دادے، چه هم عملونه به تللے شی چه په هغے کښ ترمذی او
ابوداؤد هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان دده تصحیح
کړیده د حدیث الفاظ دادی:
مَا يُوْضَعُ فِي الْمِيْزَانِ اَحْسَنُ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ (په میزان کښ به د ښه
خُوئ نه زیات خائسته عمل بل شی تللے) دے له حافظ بن حجر
ترجیح ورکړے ده، د عملونو تلل به پخوا د عقل نه لرے خبره ګڼلے
شوه لیکن اُس خو په تهرما میتر د بدن یا د موسم درجهٔ حرارت
معلومیدے شی، حالانکه داعرض دے، حُمونږ په نږدے درے
واړه اقوالو کښ اختلاف نشته، کیدیشی چه په درے واړو طریقو
(عمل د جسم په شکل، عُمّل د عملنامے په شکل او عُمّل پخپله) دے
د یاد ه تللے شی، چه په آخری فیصله کولو کښ هیڅ قسم د شک شبهے
ظاهری صُورت نه کاره نشی،
امام ذهبی رح د علم په فضیلت کښ د عمران بن حصین نه د رسول الله
صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړیدے چه د علماؤ سیاهی او د شهیدانو
وینه به تللے شی خو د علماؤ سیاهی به درنه وی (بهجه والسافره ص۱۴۱)

تلُونکے

تلُونکے د عملونو به څوک وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد دے کښ خلورقوله وی
(۱) الله جل مجدهٗ به تلُونکے وی، دا د امام غزالی قول دے (الدرة الفاخرة
فی کشف علوم الآخرة) او دلیل ګے د قران د آیت بنولے دے، وَ
نَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ) یعنی موږ به اِبن دُوِ خُان نه الله تعالیٰ نسبت
کړے دے،
(۲) دویم قول دادے چه تلُونکے به مَلَكُ الموت وی او ویرو د انس بن

ketabton.com - The Digital Library

مالک نه دے روایت کړے دے (۳) دریم قول دا دے چه تلو
به آدم علیه السلام وی په معجم صغیر کښ طبرانی دابو هریرة ر
په دے الفاظو نقل کړیدے،
يَا آدَمُ قَدْ جَعَلْتُكَ حَكَمًا بَيْنِيْ ؛ اے آدم علیه السلام ما ته حکما او د
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ فَمُرْ عِنْدَ الْمِيْزَانِ ؛ اولاد په مینځ کښ منصف مقرر کړے
حه میزان سره اودریږه

(۴) خلورم قول دا دے چه تلونکے به جبرائیل علیه السلام وی دا روایت
ابوالقاسم الاسکافی د خذیفه په روایت نقل کړیدے،
خو په نزدے خلورو واړو قولو کښ خه اختلاف نشته دا ټول صحیح دی
الله تلونکے په دے وجه اویلو چه ټول به د هغه په حکم کیږی
او عام طور حکم کوونکی ته هم د هغے کار کوونکے ویلے شی، په دُنیا کښ کو
پولیس چه چالان کړی د هغے بیان اهتمال په عدالت کښ ضروری وی د
رنگ عزرائیل علیه السلام د مړو چالان کړیدے د الله تعالی په عدالت
کښ به کده بیان او موجودگی ضروری وی:۔

دُنیا وی عدالتونو کښ د قانونی مشیر ضرورت وی د هغه رنگ د الله
عدالت کښ د جبرئیل علیه السلام پیشی دے د پاره ضروری ده چه
قانون (قرآن) د الله له جانبه راوړے دے او د قانون شکنی په
مقدمه کښ د ده پیشی ضروری ده:۔

د اولاد آدم علیه السلام مقدمه پیش ده نو د سرپرست په حیثیت
حاضری ضروری ده:۔

د عملونو تلل و حکمت

الله عالم الغیب د عملونو د ذرّے ذرّے نه خبر دے، نو د الله
عملونو تللو کښ هیڅ غرض نشته خو عملونه تلل د عدالتی کارروائی

تکمیل لپاره ده۔ (۱) عمل کوونکے د عملناے په ذریعه د خپلو
عملونو نه خبر شی که هیر کړی ے وی نو را یاد به شی ورته (لکه په
دائری کتو چه تیر شوی څیزونه را یاد ږی) او نفسیاتی طور به اُمنی
چه دا ټول درست دی په ژبه اقرار اُ کړی، او که اُ نه کړی، لکه
اِقْرَأْ كِتٰبَكَ ؕ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا چه دے
حکمت ته اشاره شویده ۔

(۲) د عملونو تللو سره نسبت معلوم ږی چه نیک عمل یو ټوټه
او د الله له طرفه د هغے بدل د غه نه هم لوے، انسان ته په دے تللو د
الله د فضل لوے والے بنکاره کول دی، او د بد عمل په سزا کښ د
الله پاک انصاف بنکاره کول دی:۔

(۳) د انبیاء علیهم السلام، د عُلماؤ، د فرشتو، د انسانو نو او د ځمکے
د ګواهو تیږو لونه مطلب دا ظاهر کول دی چه دا ټول کار او عدالتی
کارروائی په حقیقت او انصاف بنا ده:۔

(۴) دے ټولے کارروایئ مقصد دا بنکاره کول دی، چه انسانی
اعمال دومره اهم دی چه دا ټول انتظامات د هغے د پاره هم په دے
وجه کیږی چه د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال دی:۔

د غورِ یزو او نا غورِ یزو پیژندل

د نیکئ او بدئ د چا برو د رنیدو او سپکیدو پیژندلو کښ دے
قوله دی (۱) د دنیا د قاعدے پشان د آخرت هم دا قاعده ده چه
د رُوند چا برے به بنکته او سپک به پورته ځی دا د جمهورو علماؤ
قول دے:۔

(۲) دویم د دے په عکس دے مطلب دا چه کوم چا برے پورته ځی
هغه به د رُوند او کوم چه بنکته ځی هغه به سپک وی، ځکه چه څیز

ketabton.com - The Digital Library

او مرکز د میلان به آخرت کښې بدلیږي د نیکو مرکز به پورته وي کوم ځائے چه جنت دے او د بد و مرکز به بشکته وي کوم ځائے چه دوزخ دے دغه قول د بدرالدین زرکشي دے (البرهان فی علوم القرآن) او شاه عبدالعزیزؒ غوره کړیدے (فتح العزیز)

(۳) دریم قول دادے، چه د نیکو د چابړې نه به یو نور انی ستن را اوزی دا د نیکو د رونده والی ښه دے او د بد و د چابړې نه به تور اړه د تیرو ستن را اوزی نو دا د بد و د رونده والی ښه دے، دا قول علامه آلوسیؒ د سورۃ قارعه په تفسیر کښې نقل کړیدے۔

د تول مقام

حکیم ترمذی په نوادر الاصول کښې او ابوالقاسم اللالکائی په کتاب السنة کښې نقل کړیدی چه میزان به د الله په وړاندے اُدرولے شی، د نیکئ چابړے به د عرش په ښي اړخ اوپورے به تړجنت وي، او د بدئ چابړے به د عرش چپ اړخ ته وي اوپورے به تړ دوزخ وي،

د پُل صراط تیریدل او نور

په قرآن کښې دی

وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝ ثُمَّ نُنَجِّي ۚ پُل صراط په ذریعه به جهنم کښې نه وي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا ۝ (سورۂ مریم آیة ۷۱،۷۲) ۔ به د الله نه ویرېدونکي خلق موږ نن خلاص او ظالمان به ورته په ګوډو راغورزوو او پکښې به ټپر پرېږدو:

په دے آیت کښې ذکر دی چه ټول خلق به جهنم کښې وارد ږي، مسند احمد حاکم سره د سند د تصحیح او بیهقی ابو سمیه نه په اسناد د جابرؓ مرفوعاً نقل کړیدے چه د (وَارِدُ) معنی داخلیدل دی او دا رنګه

مستدرک حاکم کښې ابن مسعودؓ او ابن عباسؓ نه هم منقول دی چه د هغے مطلب د ټولو جهنم ته داخلیدل دی امام قرطبی رح دا قول غوره کړیدے، دویم قول دا دے، چه وارد یدلو نه مطلب د پُل صراط په ذریعه جهنم نه تیریدل دی، داخلیدل نه دی، دا قول امام نووی غوره کړیدے، دا قول په مسند احمد او ترمذی کښې د ابن مسعودؓ نه مرفوعاً نقل دے، په کوم کښې چه دا هم ذکر دی چه څوک به د بریښنا په شان تیریږي، او څوک به د هوا په شان څوک به د تیز آس په شان څوک به د ماړه غلو په شان څوک به د سور لئی په شان او څوک به د جهنم په اوږو زخمي شي او تیر به شي او څوک به پکښې اُغورزیږي:

دریم قول د وارد یدلو نه مطلب نزدے کیدل او د دوزخ لیدل دی چه حساب به د دوزخ سره نژدے وي، بیا په کافران په دے کښې اُغورزولے شي او مسلمانان به جنت ته اُړسولے شي، لکه څنګه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام په قصه کښې، وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ، را غلے دے دے مطلب په اُوبو کښې ننوتل نه دی بلکه هغے ته نژدے کیدل او حوا ته ورتلل دی، کچرے ړومبی قول ته اګورے، نو د هر چا جهنم ته ننوتل به د عذاب د پاره نه وي بلکه په نیکانو خلقو به د جهنم اوراثر نه کوي اولکه د ابراهیم علیه السلام په هغوی به د غه اور یخ او سلام، جوړ شی لکه طبرانی او بیهقی کښې چه خالد بن معدان نه منقول دے چه مؤمنان نو ته به پته هم نه لګی، نو اُبه وائی چه موږ نن خو د وعدے د الله مطابق جهنم ته وارد نه شو نو د الله له طرف به جواب ورکړیشی، ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا، تاسو په هغے تیر شوئ لیکن هغه مړ شوو، طبرانی رح او ابن عدی د یعلی بن منبه رضؓ نه مرفوعاً روایت کړیدے چه دوزخ به مؤمن نه اُوائی

ketabton.com - The Digital Library

تیرشه ستانو ړحما او دمړکړو رجز یا مؤمن اطفأ نورک لهبی
بدورالسافرة، ص۵۲ و ص۱۵۳ د پل صراط په خطرناک وخت کښ به
تیاره وی، د لاس تلے به نه بنکاری، د اعمالو په مناسب به په مؤمنانو ایمانی
نور تقسیمیږی بعضو سره به د غرهو مړه رڼا وی، بعضو سره په د قدمونو
د اوڼی په سمون او تولونه کم د نیک عمل خاوندانو سره د ګټے ګوتے په
سمون رڼا وی (ابن جریر عن ابن مسعود رض) دا رڼا چه اوویني نو
منافقان به مومنانو نه خواست اوکړی،
أنظرونا نقتبس من نورکم قیل ؛ بیرشان حصار شی چه مونږ هم شاسو
ارجعوا وراءکم فالتمسوا نورا ؛ په رڼا کښ تیرشونو هغوی به جواب
ورکړی چه دنیا ته لاړ شئ او هغه ځائے نه رڼا راوړئ
حکمه چه رڼا د عمل نه حاصلیږی او دار العمل دنیا ده آخرت نه ده
آخرت ته دار الجزاء ځی (ابدورالسافرة مع تشریح ص۳۵ و ۱۴۷)

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونړه د دیلوے سټیشن د پل پشان معلومیږی، ابن عساکر
د فضیل بن عیاض رض نه نقل کړیدے چه د جهنم د پاسه د پل صراط اوږدوالے
د پنځلس زرو (۱۵۰۰۰) کالو د سفر پراندازه دے دے په درے ډوله کښ
یوه برخه پورته ختلے دی، بله درنه برخه راکوزیدلے دی او مینځنۍ ډیره خپره
هموار نیغ تلل دی، (ابدورص۱۴۵) بیهقی کښ د انس رض نه مرفوعاً منقول
دی چه راڈق من الشعر و احدّ من السیف،
اودغه رنګ په مسلم کښ د ابو سعید خدری رض او ابن جریر کښ د ابن
مسعود رض نه او مستدرک حاکم کښ دی چه د بعضو پاره به د ډیښته نه
نرے او ټوړے نه تیره او د بعضو پاره به د میدان پشان فراخه وی

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط باندے تلل به د (موقف) میدان حشر نه شروع کیږی او
دا پل د دوزخ د پاسه دے، د څنه چه تیرشی نو د جنت حد به شروع
کیږی، او بیا به جنت ته داخلیدل وی، لکه څنګه چه بدورالسافرة
کښ د روایاتو نه ثابت دی، دیو قول مطابق که بنول خلق به په جهنم د پاسه
تیریږی نو اهل تقوی نه به هیڅ تکلیف نه وی خو کفار او فجار ونه به
تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جهنم ته داخلیدل هر کس د پاره
ضرور دے نو اُس لپاره نه دے مونږ بیان کړیدے چه متقیانو نه به
تکلیف اوپته هم څکه نوی چه د جهنم اور به هغوی ته یخ او سلام وی
او پخپله قرآن کریم کښے هم ذکر دے،
ثم ننجی الذین اتقوا و نذر الظلمین ؛ بیا به مونږ تقوی دارو نه د پل
فیها جثیا ○ سورهٔ مریم آیة ۷۱ و ۷۲ ؛ صراط او د دوزخ اور نه خلاص
ورکړو، او کفار او فجار به ورته په ګوډو ودانګو ټوړو، پل صراط به وینښته
نه نرے او د ټوړے نه تیره صرف کفار او فجار وی د پاره وی د هرچا د پاره
به داسے نه وی، لکه اُس لپاره نه دے مونږ دا مدلل بیان کړیدے، هاں
کچرے د تولو هم دغه یولاړ د پل صراط وی، نو بیا هم د مؤمن څخه خطره
نشته، لکه چه امام بدرالدین زرکشی په (البرهان فی علوم القرآن)
کښ ذکر کړیدی، چه عالم آخرت کښ به جیږ او مرګز بدلیږی د دنیا
د ستورو مطابق به نه وی بلکه د شاه ولی الله رحمه الله د قول مطابق
احکام د روح به په احکام د بدن غالب وی د کفارو مرکز میلان به بنکته
یعنی جهنم آړخ ته وی، او د نیکوکارو او تقوی دارو مرکز میلان به پورته
یعنی جنت آړخ ته وی لهذا کفار به د نه تول پل زور پریږی نو په وجه د څنګ شی
او رنګ دورنګ به شی او درز ورګډ اُبه شی او د تقوی دارو میلان

ketabton.com - The Digital Library

اوزور به پورته وی د پُل هیڅ بوجھ اوزور به پرې نه پریوزی، اوهیڅ تکلیف به ورته نه وی، د دے مثال داسے دے چې څوک دتورے په تیرو پښه کیږ دی نو تکلیف وی، بلکه زخمی کیږی، لیکن که پښه اُوچته کړی اوبیا دتورے په تیرو دپورته نه پرے پښه کیږدی، نو هیڅ تکلیف به ورته نه وی حکه حکمه چه د قدم میلان پورته اړخ ته نه دے، بلکه کوز اړخ ته دے د حیزاو مرکز بدلیدو وجه داده چه کفار و په دُنیا کښ جهنمی عملونه کړی دی چه د هغے میلان اوماتے مرکز جهنم ته اوجنتیان به د جنتی عمل په وجه خپل میلان اوماتے جنت ته لری باقی جهنم د کفر اوګناه مثالی صورت دے، اوجنت د ایمان اوعبادت مثالی صورت دے، دګناهونو مزاج ګرم د اور او تیرے دے، اوایمان اونیکئ مزاج یخ اود نور دے کوم ته چه د نبی علیه السلام په دے دُعا کښ اشاره ده:-

اَللّٰهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَاىَ بِمَآءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ ، اے خدایه خما ګناهونه دواوړے او د ګلئ په اُوبو اُو ینزه، په صحیحینو کښ حدیث دے،

حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ ، (جنت تکلیفونو کښ کیږدے اودوزخ خواهشاتو کښے کیږدے،

جنت نه تلو د پاره د پُل صراط نه تیریدو مطلب دا حقیقت نبکاره کول دی چه شریعت باندے عمل کولو د پاره دے خلقو هر قسم تکلیفونه تیرکړی دوا وجنت د پاره ے سړک تیار کړے وو، اود نورانی عملونو په وجه هغوی نورانی دارالسلام اوجنت ته اُرسیدلے، او چاد شریعت په پُل اوپه سړک باندے تلل پریښی وو یا څه په شریعت تلل او څه پخپل طبیعت تلل د جنت په سړک (شریعت) تلل لکه چه دوی ته په دُنیا کښ ګران معلومیدل د غه رنګ به آخرت کښ هم د جنت په سړک (پُل صراط) تلل دوی ته ګران وی مطلب دا چه آخرت عالم مثال دے، شریعت له به الله تعالیٰ د قیامت

په ورځ د پُل صراط شکل ورکړی د چا چه دے سره په دنیا کښے تعلق وو، خپل خواهشات ے پریښی وو او په شریعت ے عمل کولو هر قسم تکلیفونه برداشت کول او قربانئ ورکول دوی ته د شریعت د پاره آسان وُو دوی شریعت سره داسے ځان عادت کړے وو چه هم په دے کښ به ورته آرام رنړا او اطمینان حاصل وو، نو هغوی به په دیرے آسانئ فراخئ اورنړا کښ په دے تیرشی، اوخپل مرکز میلان (جنت) ته به اُرسی کوم چه د نیکو او بنیګړو مرکز هم دے، اوکوم خلق چه په دُنیا کښ داسے نه وُو، شریعت سره ے تعلق نه ساتلو په دے باندے عمل کولو ته ے سادو به وه، خپل خواهشات به ے په د دے غوره کنترول، نو هغه خلق په پُل صراط هُم نتئ تیریدے دا به ورته د تورے نه تیره شی اود ویښته نه به نرے شی، لکه څنګه چه ورته دُنیا کښ بنکاریدلو او دے نه د تیریدو په وخت به خپل مرکز میلان (دوزخ) ته ګذار شی کوم چه د بدو اوګناهونو مرکز هم دے،

د نور اسباب

اَلصَّلٰوةُ نُوْرٌ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِیْ اُنْزِلَ مَعَهٗ، اَلصَّبْرُ ضِیَآءٌ وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ،

په پُل صراط به رنړا د نوځ، قرآن، وه او وایه د ظلم په نه کولو سره حاصلیږی بدور السافره ص۱۴۷)

پُل صراط باندے تیریدل د کوم و عملونو په وجه آسانیږی

(۱) کمزورے سړے د حکومت د ظلم نه په خپل اثر رسوخ خلاص، صول (طبرانی عن عائشة رض)

(۲) د دین کار د پاره جُماتونو سره تعلق لرل او هم په دے غرض جُماتونه بیا بیا راتلل (بزاز بِاِسْنَادٍ حَسَنٍ عَنْ اَبِی الدَّرْدَآءِ)

ketabton.com - The Digital Library

(۲۹۲) په خپله رائے په دین کښ د زیاتی نه ځان ساتل، او د سُنّت تعلیم ورکول (دیلمی فِی الْاِبَانَةِ بدور السافرة ص۱۵۱)

جَنّت او دوزخ

د اهل السنّت والجماعت په دے عقیده اتفاق دے، چه جنت او دوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین واختلاف المُصلین کښ (بِلَفظِ مَا اَجْمَعَ عَلَیهِ اَصحَابُ الحَدِیثِ وَاَهلُ السُّنَّةِ) مطلب دا چه اهل حدیث او اهلِ سنّت په کومو عقائدو وچه متفق دی د هغے په تفصیل کښ فرمائی: وَاَنَّ الجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخلُوقَتَانِ (جنت او دوزخ پیدا شویدی)

امام ابن قیّم رح صحابه کرامو رض تابعینو تبع تابعینو رح اهل السنة والحدیث فقهاؤ او اهل تصوّف په دے عقیده اجماع نقل کړیده (هادی الارواح ومُعتزله وُ دا وینا غلطه ده چه اُس جنت او دوزخ نه دی پیدا د قیامت په ورځ به پیدا کیږی چه ضرورت به ئے هغه وخت وی، غلطه ځکه ده چه اُس د دوارو موجود والے عبث نه دے بلکه په دے کښ فائدے دی)

د جنت او دوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

(۱) ټولو انبیاؤ علیهم السلام د جنت زیرے ورکړیدے او ګورو لو تاثیر هله قوی وی چه دا دوارو اُس موجود وی"

(۲) په صحیح احادیثو کښ د مړک په وخت او په قبر کښ د جنت دوزخ لیدل او د هغے اثرات محسوسول ثابت دی چه دا دے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کښ دا هم ذکر دی، چه د بعضے نیکانو

لکه شهیدانو، صِدّیقینو، انبیاؤ او بعضے مؤمنانو رُوحونه پس له مرګه د جنت د نعمتونو نه فائدے اخلی او بدکارانو خلق د دوزخ تکلیفونه ګوری د قیامت نه ورانده د نیکانو او بدانو د جنت او دوزخ سره د ربط او ارتباط دا بنائی چه اُس هُم دا دوارو موجود دی او د قیامت نه ورانده دده پیدا کیدل دا قسم فائدے نلری

د جنّت او دوزخ د وُجود نقلی دلائل

په قُرآن کریم کښ د آدم علیه السلام په جنت کښ آستوګنه او بیا زمکے ته راتلل ذِکر دی، دا جنّت آخرت والہ هغه دار الثواب دے، (دا صحیح قول دے) د امام رازی رحمه الله دا قول د ابوالقاسم بلخی معتزلی او د ابومسلم اصفهانی نقل کول (چه د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے د زمکے یو باغ وو، او پخپله د امام رازی په دے کښ خپله رائے نه بنکاره کول، یا د جُبّائی دا وینا چه دا د اُوم آسمان جنت وو، یا د بعضے صُوفیا نورځ دا وینا چه (دجبل یا قُوت یو باغ وو، یا د یهود و نصارٰی و د باغ عدن یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی،

وجوهات دادی

د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے آسمانی جنت وو نه

هر کله چه د جنت لفظ په لام د تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کښ د زمکے د یو باغ مُراد کولو څه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هلته دار الثواب دی بالخصوص په دے صورت کښ چه د قرآن الفاظ په دو قرینو دا ګواهی کوی چه د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے آسمانی جنت وو، یو خو په سورت طٰهٰ کښ چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دار الجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه دا دے چه الله تعالیٰ آدم علیه

ketabton.com - The Digital Library

السلام نه د جنت بو تلو نه پس اُ فرمائیل، فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ○ إِنَّ لَكَ أَنْ لَّا تَجُوْعَ فِيْهَا وَلَا تَعْرٰى ○ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيْهَا وَلَا تَضْحٰى ○ (سورهٔ طٰهٰ آیة ۱۱۷ تا ۱۱۹، دا پنځه صفتونه د دُنیا د هیڅ مقام نشی کیدے، مثلاً دا چر د جنت نه په دلتو پس به ناته تکلیف وے کښی ۲ بر لوړه نه وی، بر بندیدل به نه وی، تندا به نه وی، اونږه به نه لګی، دا ټول خصوصیات د بَرَنی جنت کیدے شی د زمینی نهٔ، د دنیا یو باغ کښی کومه فائده چه کیدے شی هغه د دُنیا په بل باغ کښی هم کیدے شی چه د اوّل باغ نه دا اُوزی مګر نورے خلور فائدے د دُنیا په هیڅ یو باغ کښی نشی کیدے،

دُویم په سُورهٔ بقره کښی وی، قُلْنَا اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ إِلٰى حِيْنٍ ○ (سورهٔ البقرة آیة ۳۶) په دے آیت کښی د جنت نه په دا کوزیدو دوه نتیجے مُرَتَّبے کړے اوّله دا چه ستاسو د اولاد په مینځ کښ به د دُشمنی وی لکه څنګه چه ورانده د فرښتو په ژبه هُم ظاهره کړے شوے وه، اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ ۔ چه نړۍ د خلق په زمکه کښی جا نشینۍ د جوړے کوم به چر فساد او خُون ریزی کوی، په دے آیت کښی اِهْبِطُوْا کوزشی بیائے د جمع په لفظ اُ فرمائیل چه ستاسو اولاد به دیو بل دُشمنان وی، او بل دا چه ستاسو او ستاسو د اولاد آ ستوګنه به ترتیا کلی وخته پورے په زمکه وی او دے نه به فائده حاصلول وی کچرے د آدم علیه السلام د کیدو ځائے آسمانی نه وے نو د الفاظ د الله تعالیٰ نه وے وَیلے حُکمه چه د دُشمنی خو ژمکے چه د ژوند خصوصیت دے او دا به ځے هم نه وے وَیلے چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کښی اُسیږئ حُکمه چه ژمکے نه د کوزیدو واد

د ژمکے دیو باغ نه بل باغ په تلو دا سے الفاظ هیڅ معنیٰ نه لری، ژمکے نه ژمکے نه کوز شی، د ژمکے د یو باغ نه اُوزئ او په ژمکه کښی اُسیږئ معلومه شوه چه دا زمینی باغ نه وو بلکه آسمانی جنت وو لوړ، باطنی ذلت دے او بربند، ولے ظاهری ذلت دے، تندی باطنی گرمی ده او د نر ظاهری گرمی، د دے په مینځ کښ جوړه نه ده، د آدم علیه السلام د کیدو ځائے دے ټولو نه پاک وو،

د آدم علیه السلام د کیدو ځائے متعلق استدلال

د حدیث استدلال په صحیح مسلم کښ د ابو هریرة رضی الله او د حذیفه رضی الله نه مرفوعاً حدیث دے چه د قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پرانستو غوښتنه اُ کړی د دے په جواب کښ به حضرت آدم علیه السلام اُ فرمائی وَهَلْ أَخْرَجَكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ إِلَّا خَطِيْئَةُ أَبِيْكُمْ، چه تاسو خو جنت نه هم ستاسو پلار غلطی راوِیستی یئ، دِ ځکه معلومیږی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام راوِ ستے شوے وو، هر کله چه د جنت اُ سنے وُجود ثابت شو نو د دوزخ هم خامخا حُکمه موجود دے چه د فرق هیڅوک قائل نه دے،

قرآنی استدلال د جنت په باره کښی قرآن کریم فرمائی اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِيْنَ ۝ او د دوزخ په باره کښ فرمائی اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ۝ دواړه د ماضی صیغے دی، مطلب ئے دا دے چه جنت او دوزخ د ورانده نه مرجُود دی، دریم دلیل دا دے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی، اُغْرِقُوْا فَأُدْخِلُوْا نَارًا ۝ دا هم دواړه د ماضی صیغے دی چه په یوه شوه زمانه کښی د فرعون او فرعونیانو غرقیدو سره هغوی اوږد جهنم ته تَنوستے شو،

ketabton.com - The Digital Library

کچرے قیامت نه وړاندے دوزخ ته وے نو دوی څه ته داخل کړے شوی

د آدم علیه السلام د کیږ او ځائے جنت وو په دے شبهو ازالہ

د آدم علیه السلام د کیږ او ځائے جنت الخلد نه منلو شبهې دا دی،

(۱) جنت کښ داخله به د قیامت په ورځ وی، خو آدم علیه السلام د قیامت نه وړاندے جنت کښ څنګه داخل شو؛

(۲) جنت کښ به بر بندې نه وی او غمونه را ټلل نه وی. که داجنت الخلد وے نو آدم علیه السلام ته دا دواړه هلته څنګه پیښ شول؛

(۳) جنت په آسمان کښ دے چرته چه امر او نهی نشته او نه مکلف کیدل شته نو آدم علیه السلام ته د منع (نهی) حکم څنګه هلته راغلو،

(۴) آسمانی جنت ته داخلے نه پس هلته نه وتل نشته، نو بیا آدم علیه السلام هلته نه ولے اُوتیے شو؛

دے ځلورو اړو جواب هُم یَو دے، هغه دا دے چه داځلور واړه خبرے هغه وخت د پاره دی چه د قیامت په ورځ به مُومنان د نیک اعمالو په نتیجه کښ داخل شی او د دے تائید د قرآنی آیتُونو سیاق او سباق دے کوم کښ چه داځلور واړه خبرے په جنت کښ د قیامت د داخلے څخه مخکښ د حاصلولو یُحمه داشبه چه د جنت نه بے برتلے شوے شیطان بیا جنت ته د وسوسے اچولو د پاره څنګه لاړو،

نو اوّل جواب دا دے چه وسوسے اچولو د پاره جنت ته داخلیدل ضروری نه دی دا یقیني هم کیدے شی لکه څرنګه چه کروړو نومیلے لرے موږ نه ګورو او زمونږ اړ سَوے شی، حالانکه نمر جسم کثیف دے جسم لطیف (شیطان) خو د دے نه زیات هم لرے نه دتُوډ نه زیات مضبُوط اثر غورځَولے شی، دوّیم جواب داچه شیطان په جنت کښے د آسمانو نه بندوو د هغے پیښیدو او د امتحان او آزمیښت کولو

د نه وو، دریم داچه د شیطان بندیز قانُونی وو قانونی بندیز د مجرمان د بندیز خلاف نه په پټه او غلا غُلتیا تلے شی، دالله ډیټ مُمکن نه دی لیکن الله د څه حِکمت د وجے نه دده په دغه قسم کښ څه دَخل اُ نکړو:-

یر مه شُبه داده چه آدم علیه السلام په زمکه خلیفه جوړ شوے وو د آسمان جنت نه ولے بوتلے شو، د دے جواب دا دے، چه د الله حکمت دده په دغه بوتلو کښ دا سے وو لکه چرد عیسیٰ علیه السلام د سمان نه په خیژولو او بیا په زمکه راکوژولو کښ څه حکمت دے، ه آسمانی جنت کښ د آدم علیه السلام د استوګنے او د اُونے د خوراک وجه د هغه راکوزولو کښ د الله تعالیٰ حکمت ؛

ژوبے حکمت

ژوبے حکمت داووچه د آدم علیه السلام په اولاد کښ د اشعور مضبُوط کړیشی چه د دوی اصلی وطن مکه نه بلکه آسمانی جنت دے او دوی زمینی ژوند کښی د دے حاصلولو د پاره د انبیاؤ علیهم السلام د هدایاتو د هغوی د تعلیماتو مکمّل پیروی دے کومه کښ چه داځلور واړه خبرے په جنت کښ د قیامت د داخلے څخه مخکښ د حاصلولو پوره پوره کوشش اُ کړی او د خپل پلار د کَنی وطن جنت د حاصلولو د هم دغه وجه ده چه په قُرآن کښ د آدم علیه السلام د نُزول جنت نه پس دا مضمون ذِکر دے، فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ د سورۂ البقرہ آیت ۳۸

یعنی په زمکه د راکوزیدو نه پس هرکله د انبیاؤ علیهم السلام او د آسمانی کتابونو په ذریعه دالله له طرفه کوم سامان د هدایت چه راشی د څوک په هغے عمل کوی نو هغوی به د جنت هغه ژوند بیا موی کوم چه د ویرے او د غمه پاک دے،

ketabton.com - The Digital Library

دویم حکمت

لکه څنګه چه دے واقع نه معلوم یږی، دویم حکمت په دے کښ د الله د نافرمانۍ دائمی خطر نا کو نتیجو نه د انسانانو نو یو ډل دی، آدم علیه السلام د انسانانو پلار او د خدائے تعالیٰ محبوب او مقبول بنده وو هر کله چه هغه په دا کار (هغه اُونے نه خوړل) چه ګناه هم نه وه (وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا) د هغه نه خارج کړیشو نو د ګناه نتیجے خو به دے نه هم نه یاتے خو اے وی اګر هغه نافرمانی د الله ده کومے سره چه قصد او اراده شامله وی قرار ګواه دے چه د آدم علیه السلام دے فعل کښ اراده د نافرمانۍ نه وه خکه چه جنت د شرعی احکامو څخه نه ده چه د هغے خلاف کول ګناه وی بلکه تشریعی نه وو بلکه تشفیقی وو، د حکم تشفیقی د مطلب وی، چه مثلاً یو داکتر ډاکټر ته د پرهیز کولو مشوره په دے غرض کړی، چه د دے په خلاف کولو کښ د ډیر نقصان دے هر کله چه بدپرهیزی اُوکړی نو د داکتر هیڅ نقصان اُونشوا ونه د حکم عدولی اُشی نقصان د ډیر نه اُشو چه د ډیر نه ځے نږدې ته پیدا شی یا داحکم عام وو د هذِهِ الشَّجَرَةَ، نه مقصد د الله تعالیٰ دغه قسم پولو اُونو نه بند یزوا او آدم علیه السلام د یوے خاصے اُونے بند ترینه مطلب واخستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشته سوال پیدا کیږی چه هر کله د ګناه نه وه، نو ولے فرمائی، (وَعَصٰى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى) ځ دے جواب دا دے چه حقیقت کښ عصیان او غوایت نه وو بلکه په صورت د دے وو د ځ ډے د قواعدو په لحاظ هغه نیکئ نه هم بدی ویلے شو کوم چه د بد هم شکله وی لکه (جَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا) سوره الشوریٰ او (فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ

سورہ البقرۃ آیۃ ۱۹۴، او دویمه آیت کښ ئے د اشکلئی په وجه د بدے ته نه بدی اُویلے شوه حالانکه بدله اخستل جائز دی، دغه رنګ د دویم آیت کښ د زور ظلم بدل اخستلو ته د هم شکلئی په وجه زور اُویلے شوه حالانکه بدله اخستل څه بده نه ده د ګناه خبره نه ده مطلوب داسے خلق وائی چه د سپیرے بدل ئے په سپیره واخستو سپیرے دواړه یوشان دی مګر اوس دویمه سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کښ دواړه سپیرے یوشان دی، خلاصه دا تولو سپرو داچه دے واقعه کښ د الله د حکمت پنوښتل وو چه هر کله آدم علیه السلام د دے سوال یوکار اُکړو چه صرف شکل او صورت د ګناه وو او حقیقت کښ ګناه نه وو) مګر په نتیجه کښ ئے د جنت نه راُ ښکلو د هغے آرام او د پایان نعمتونه تر واخستے شوا و د دُنیا په تکلیف او ژوند غمونو سره کړدا نو کښ ئے مبتلا کړو او کار هم یو وو نو هغه کسانو ته عبرت کول وو کومه چه حقیقی ګناه کوی او یو هم نه بلکه یتول عمر په ګناهونو کښ آړم وی نو د هغه به څه حال وی خو مره خطرناکے نتیجه به هغه د قیامت په ورځ را اُوزی، او هغه هیڅ ژوند به څومره خراب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت دا دے چه جنت دار د راحت او زمکه دار د محنت دے لهذا په دے دار د محنت کښ دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصلولو اکی یوه ذریعه دی، په دے وجه زمکه کښ تکلیف تیر کړئ مشقت اُګرئ چه د جنت راحت مو نصیب شی،

هر احتے نرسید آنکه محنتے نه کشید،

د دُنیا نظام هم داسے جوړ دے چه څوک محنت کوی نو هغه راحت بیا مومی،

ketabton.com - The Digital Library

څلورم حکمت

د آدم علیه السلام او د ابلیس د واقع نه د انسان نه د ثبوت وړکول چه شیطان د انسان د تولو نه لوے دُشمن دے د هغه کار د الله تابعداری نه لرے کول او په خواهش نفسانی کښ ځ ای، مَول دی د انسانیت او ابلیسیت کښ به جاری عداوت وی، خو د انسانی کامیابی په دے کښ پټ دے چه هغه د ابلیسی حویندا رکونه څان اُساتی او ده نه د خپل پلار مقام او خپل وطن اصلی په ګوتو ورشی ګوندی د اصلی وطن نه به لاس ونخلے وی،

پنځم حکمت

جنتی ژوند نه د دنیا ژوند نه د آدم علیه السلام را بدلولو حکمت دا هم ووچه د جنت د خوشحالو ژوند د دُنیا د غمونو ژوند سره مُقابله کړی او د تاریخی حقیقت دِ په اولادِ آدم علیه السلام کښ برابر جاری وی چه غور ریږی ژوند د آخرت دے حکمه دوی د دُنیا په جنجالونو کښ اَ ټمید و سره د آخرت او د جنت حقیقی شانه اُنه غور زَوی، او د وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى، را علی آیت ځ د الصُّور چه د آخرت او د جنت تول عُمری او هیشه ژوند دیر ښ د اولادِ آدمؑ په هغه کوشښونو کښ د بجلۍ چپے پیدا کړی کوم چه د جنتی ژوند ګټلو وړ ده کوی،

شپږم حکمت

آدم علیه السلام قصه د ابلیسی عداوت بنکاره کولو د پاره یو آیت په دے کښ د الله تعالیٰ دا پټ حکمت بنکاره ګول دی چه انسان د با د د ابلیسی عداوت وجود له دے وجے ضروری دے چه هغه د دے نه څان محفوظ کولو د پاره هر وخت تیار او سیږی او د دین د دے خطر

غټ دُشمن د دُشمنئ خیال په انسان کښ د دین د حفاظت خیال اوجد به پیدا کوی، انسانی وُجود یوور کوتے حُکومت اُګنره د دے اندامونه د رعیّت پشان او روح ځ د یو بادشاه پشان دے، قانونِ الٰهی او شریعت د دے ورکوتی حُکومت آئین او دستور دے شیطان او ابلیسیت لګی شی د هغه اندامونه په بغاوت کولو آماده کوی، چه د هغه دستور اُنه مَنی کجرے د انسان روح د خپل دے حُکومت په ټ کولو او به حفاظت کښ پاتے راشی نو دشمن به پرخیته واچوی او د دے انسانی اندرونی مملکت یتول انتظام به ګډوډ کړی (لکه ن صبا لبنان کښ چه اسرائیلو اُکړل) او کجرے د دشمن د چالونو هروخت نګرانی کوی، د حکومت د حفاظت خیال ساتی او د غه انتظام ځ مضبوط وی نو ابلیسی چلونه به تول بیکاره شی، د دے بنکاره مثال د پاکستان حکومت دے چه په خواکښ ځ د بهارت یو مکار دُشمن حُکومت موجود دے کجرے دا دُشمن نه وے نو حکومت او عوام د پاکستان دوارہ به بے فکره ناست وُو د خپل ملک د بچ کولو او د حفاظت د جوش ډک انتظام به ځ نه کولو او د پاکستان بری، بحری او فضائی فوځ به د نیشت برابرو، جنګی وسله او جنګی توپونه به ډکار نه راوستل، دا خو د غټ دُشمن بهارت صدقه ده چه پاکستان کښ د دفاعی سازوسامان مخ په ترقی دے،

مطلب دا چه د انسانیت د تکمیل راز د ابلیس په دُشمنئ کښ پټ دے لکه چه حضرت علی هجویری ؒ مشهور په داتا گنج بخش، خپل هغه مُرید داسے پوهه کړو کوم چه د دُشمنانو نه د ضررونو شکایت کړے وو، دا واقعه علامه اقبال په خپلو شعرونو کښے داسے بیانولے وی۔ ع

راست گویم دشمنم یارِ لست | هستئ او رونق بازارِ لست
برکه دانائے مقاماتِ خودی ست | فضلِ حق داند اگر دشمن قوی است

ketabton.com - The Digital Library

کشت انسان را عدو باشد سحاب	مکنانش را بر انگیزد ز خاک ؛

دَ جنت دَ ژوند حقیقت

دَ جنت حقیقت او نعمتُونه دومره اُوچت دی، چه دَ انسان په خیال کښے هم نه شی راتلے :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ اَعْيُنٍ ۚ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُوْنَ ۝ سورهٔ السجده آیه ۱۷

ترجمه :- یعنے په خپلو ستر کو لیدونه وړاندے هیڅ یو کس دا نعمتونه نه پیژنی کوم چه مابت سا تلی دی دوی دپاره دَ ستر کو یخوالے دے، چه ددوی دَ عملُونو بدله به وی ؛

په بخاری او مسلم کښی دَ ابُوهریرة رض په روایت دَ حضور علیه السلام ارشاد منقُول دے، چه الله پاك فرمائی چه ما په جنت کښ هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خو کوم سترګو لیدلی دی او نه کوم غوږُونو دَ دے تعریف آوریدلے دے، او نه کوم یو زړه دَ دے خیال را وَ ستے شی، دَ دُنیا نعمتُونو سره دَ دغے نعمتُونو هیڅ مُناسبت نشته، ځکه دَ دے اصل حقیقت بغیر دَ لیدو او اُستعماله مهکن نه دے خو د انسان پوهَ لوَ دپاره دَ دے اجمالی پیژندګلی دَ علومِ آخرت په ضمن کښ ضروری وَه لیکن دَ انسان پوهه دَ دُنیاوی خبرُونو نه پورته نه وه، ځکه لے په دغه رنګ کښ قرآن شریف او حدیث بیان اُکړو ؛

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه دَ جنت نعمتونو دَ پاره دَ دُنیوی شیانو کوم الفاظ چه استعمال شویدی دا صرف دَ رسمی او تعبیری مناسبت په وجه دی کوندی دَ آخرت دَ نعمتُونو حقیقت دَ دُنیا دَ نعمتُونو نه بالکل مختلف دے، ځکه وایم چه جنّت کښی به هم اُوبه وی، او په دُنیا کښے هم اُوبه شته لیکن په دواړو کښ دَ آسمان اوزمکے فرق دے کجرے دَ تولے دُنیا

دولت اُلګولے شی او په هغے یوکلاس شربت تیار کړیشی نو دا به دَ جنت دَ اُوبو په مقابله کښ دا سے وی چه په لیدو به لے هغه چا تنه سرخُون ورځی چا چه دَ جنت اُوبه څښلی وی ځکه چه دَ جنت په اُوبو کښ مُونډ ونکی خونده ونه بدنی او رُوحانی اثرات هغه دلی کوم چه دَ دُنیا په هیڅ څښاک کښ نشته ؛

دَ آخرت دَ ژوند اِجمالی نقشه

قُرآنِ حکیم دَ جنت دَ ژوند په منفی انداز کښ دا نقشه را ښکلے ده، لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝ هغه ژوند دَ ویرے او دغم نه بیخی پاك دے، او په مثبت انداز کښ دَ دے بیان کړے دے،

وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَشْتَهِيْٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ۝ نُزُلًا مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ ۝ (سورهٔ حٰمٓ السجده آیه ۳۱ و ۳۲) ؛

ترجمه : یعنے دَ جنت په ژوند کښ به هغے شے ملاویږی کوم چه په زړه کښ تیر شی او هغه شے به هم ملاویږی کوم چه اُغوښتے شی، او پخپله دَ انتظام کولو ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق دَ الله پاك ټولے عُمرے میلمانه وی، ټول عمُرے انتظام به هم دَ الله پاك وی، په بدو السافره کښے مذکُور احادیثو کښ دَ دغے پاك ژوند دا تفصیل بیان دے :-

غِنَاءٌ لَّا فَقْرَ صِحَّةٌ لَّا مَرَضَ ؛ یعنے دَ جنت په ژوند کښ بے نیازی شَبَابٌ لَّا هَرَمَ حَيَاةٌ لَّا مَوْتَ ؛ اوغنی توب دے، فقیری او محتاجی پکښ نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی اورنځ پکښ نشته ځوانی شته بوډا توب نشته، ژوند شته، مرګ نشته داهغه لنډه نقشه ده، چه دَ هغے مُطابق یومیټ ژوند به په دُنیا کښ ټولو نولوے بادشاه تنه دری نصیب شوے په دے وجه دَ الله ارشاد دے : وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۝ (سورهٔ عنکبوت آیه ۶۴) ؛

ketabton.com - The Digital Library

چه لوازے دآخرت ژوند حقیقی دے، په حدیث شریف کښے راځی چه
دیوجنتی سړی طاقت به دیوسلو مضبوطو خوانانو هومره وی هیڅه
دپاره او هیڅ کموت به پکښی نه راځی دهغه بنائست به بیمثاله وی او په
هیڅ کښ به زیات والے راځی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکو کښ
ثابت دی، دے نه علاوه داچه دلیدار الٰہی خوند به دومره وی چه
بل هیڅ دجنت خوند به دے نه نه رسیږی ؛

دقیامت په نبنوکښ دحضرت عیسٰی علیه السلام آسمان نه راکوزیدل په بحث کښ شامل دی :

دحضرت عیسٰی علیه السلام آسمان نه خیژول او وخت دهغوی
ژوندا و په آخره زمانه کښ په زمکه راکوزیدل دمسلمانانو اتفاقی عقیده
ده حکه چه په تیرشوو خوارلس سوو کالو کښ په دے کښ هیڅ یو مسلمان
عالم اختلاف په دے نه دے کړے چه دا دتواتر نه دا سے صفا مسئله ده
چه اسلام او دے انکار نشی جمع کیدے په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲
ص ۴۷۳ کښ دامام ابن عطیه رح نه داجماع الفاظ منقول دی ؛ ؛ ؛
حَيَاةُ الْمَسِيحِ بِجِسْمِهِ إِلَى الْيَوْمِ وَنُزُولُهُ ؛ تردے وخته دمسیح علیه السلام
مِنَ السَّمَاءِ بِجِسْمِهِ الْعُنْصُرِيِّ مِمَّا أَجْمَعَ ؛ ژوند سره دجسمه او جسم عنصری
عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَتَوَاتَرَ بِهِ الْأَحَادِيثُ ؛ سره دآسمان نه دده راکوزیدل
دا سے یو عقیده ده چه په دے اُمت متفق دے، اوله متواترو احادیثو ثابت دے
په جامع البیان تفسیر کښ دَإِنِّي مُتَوَفِّيكَ ؛ تفسیر وخیژ نه نقل شوید ؛
وَالْإِجْمَاعُ عَلَى أَنَّهُ حَيٌّ فِي السَّمَاءِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ ؛ په دے اجماع ده چه
الدَّجَّالَ وَيُؤَيِّدُ الدِّينَ ؛ حضرت عیسٰی علیه السلام په آسمان کښ
ژوندے دے، راکوزیږی په دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوطوی
، دارنګ دامام شوکانی رح په رساله اَلتَّوْضِيحُ فِيمَا تَوَاتَرَ فِي

الْمُنْتَظَرِ وَالدَّجَّالِ وَالْمَسِيحِ ، او دامام سیوطی رح په اَلْأَعْلَامُ بِحُكْمِ
عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ کښ هم تواتر او اجماع مذکور ده ، صَحِيحُ الْكَرَامَةِ
ص ۲۳۴ کښ امام شوکانی رح یوکم دیرش احادیث دعیسٰی علیه السلام
دنزول په بارہ کښ ذکر کولو نه پس دتواتر او اجماع ذکر شویدے ،
دغه رنګ حافظ ابن حجر په تَلْخِيصُ الْحَبِيرِ، کتاب الطلاق کښ لیکلی
دی، اَلْإِجْمَاعُ عَلَى أَنَّهُ رُفِعَ بِبَدَنِهِ حَيًّا ، یعنی په دے اجماع ده چه
هغه سره دبدن نه ژوندے پورته کړے شویدے ،
دارنګ په رفع الباری کښ دادریس علیه السلام ذکر سره دحضرت
مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول کړه ، دغه رنګ په تفسیر
ابن کثیر کښ دنزول تواتر صفا بنکاره کړے شویدے ، داشان
را مرزا غلام احمد ، بزاهین احمدیه ص ۴۹۵ کښ دحضرت مسیح علیه
السلام دآسمانی ژوندون او دوباره راتلو تصریح کړیده او دا
کتاب دده دا اقرار مطابق هغه وخت لیکلے شوے دے چه هغه پخپل
خیال کښ نبی وو دایام الصلح ص ۷۵ ،
(۲) مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۵۰۵ کښ دَإِنْ عُدْتُمْ
عُدْنَا ، په تفسیر کښ لیکی ، چه په دے کښ دمسیح علیه السلام په جلالی
انداز راتلو ته اشاره ده ، کچرے نرمی نه قبلوی ، نو هغه زمانه هم را
تلونکے ده چه مسیح علیه السلام به سره دجلالت په دنیا راکوزشی او جلال
الٰہی به کمراهی نیست او نابود کړی ، همدا زمانه دغے زمانے دپاره د
ارهاص په توګه واقع شویده ؛
(۳) مرزا غلام احمد یه براهین ص ۴۹۵ کښ ، دَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ
تفسیر دا سے بیانوی چه هرکله حضرت مسیح علیه السلام دویم
ځلی دے دُنیا ته تشریف راوړی نو دهغوی په لاس به دین اسلام

ketabton.com - The Digital Library

په ټولو آفاقو او قطارو کښې خو رشی، (۴) مرزا غلام احمد په ازالهٔ اوهام ص۲۲۵ کښې لیکی چه آنحضرت صلی الله علیه وسلم عُمَرؓ د قتل نه منع کړو او وے فرمائیل کچرے دا دجال وی نو ده د صاحب عیسیٰ علیه السلام بن مریم دے هغه به ئے قتلوی موبنږه دے نشو قتلولے د مسیح علیه السلام د ژوندون او د هغه د نزول په مسئله به موبنږ د قرآن، حدیث، تاریخ، او عقل په رنړا کښې مختصر بحث کوو. دا اجماع په رنړا کښې موبنږ په دے مسئله بحث اُکړو،

د مسیح علیه السلام ژوندون د قرآن په رنړا کښې

(۱) وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ: یهود و د حضرت مسیح علیه السلام د وژلو چل اُکړو او الله د هغه د بچ کولو چل اُکړو، د الله چل د ټولو چلونو والو نه دیر ښه دے مرزا صاحب ددے آیت دا مطلب بیان کړیدے ر یهود یانو د حضرت مسیح علیه السلام د پاره د قتل او سُولئ چل چور کړے وو، خو دا خدائے تعالیٰ مسیح علیه السلام ته وعده ورکړه او وے وئیل چه تا به زه خپل خان ته راپورته کړم، (ازبعین جلد دیم ص۱۰۰)

بیا په آئینه کمالات ص۴۶،۴۷ کښې لیکی چه د وعدے الفاظ دلالت کوی چه هغه دیره زر پوره کیدونکی وه) بیا مرزا صاحب په ازالهٔ اوهام ص۳۰۰ کښې لیکی چه بیا دے نه پس ئے هغه علیه السلام د هغوی (یهودو) په حواله کړو، په چا بکونو اُوهلے شو، کخل آو ریدل، سپیرے خوړل ټوله مسخرے وړ پورے کیدل هغه اُلیدل آخرئے په سُولئ اُخیژولو، دا مرزا ئی تفسیر یوازے بے دلیله او تحریف د قرآن دے بلکه یو لوئے بُهتان دے او د ذاتِ الٰهی د شان هم خلاف دے د مرزا په قول یهودو د حضرت مسیح علیه السلام خلاف چل اُکړو او الله پاک د

د هغه د بچ کولو چل اُکړو او بیا یهودو هغه په ټکونو او کړو وړو اُوهلو کخل ئے هم ورته اُکړل ټوله مسخرے ئے هم ورپورے اُکړے په سُولئ ئے هم اُخیژولو، او بیا هُم قرآن دا اُدئیل چه اَللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ دے، دده چل د پیر ښه او کامیاب شو، کچرے د مرزائی تحریف دا دغانه جوړه کړے ټوټکے هم اُمنلے شی چه د سولئ نه راکوزولو په وخت یهودو هغه مړ اُګڼلو، لیکن آخری سلکئ ئے پاتے وے چه په علاج کولو ښه شو بیا کشمیر ته لاړو او دیره مُوده پس پخپل مرګ مړ شو خو بیا هُم د ده د مرګ په لاره کښې د یهودو غلط فهمی یو ښه جوړ نشو او نه خُو عجیبه واقعه اُشوه،

په ذکر شوی آیت کښې د روح الله د حفاظتی ته پیر د یهودی چل سره مقابله کولو کښې د الله د ته پیر د پوره کامیابئ اولوئیئ بیا ثبوت مقصود وی، لیکن د مرزا په تفسیر کښې د دے وعدے الٰهی سره هم یهودو په بختو حضرت مسیح علیه السلام سره هر هغه څه اُکړل کوم چه هغوی غوښتل او بیا هم د مرزا په قول ته د پیر الٰهی او د هغه وعده بلنده او کامیابه شوه، مرزا په دے شان د حضرت مسیح علیه السلام او د قرآن والا خدائے د یهودو په مقابله کښې توهین او تذلیل اُکړو،

کچرے د ماغوکښې کوږوالے او الحاد نه وے نو د آیت مطلب صاف دے چه یهودو د حضرت مسیح علیه السلام خلاف چل اُکړو چه هغه بیعزته شی او سُولئ ته اُخیژولے شی، لیکن د الله ته پیر د هغه د بچ کولو وو، لهذا الله پاک ته پیر غالب شو هغه ئے آسمان ته پورته کړو او یهودو د هغه یو ویښته هم کوږ نکړو، خوالس سوو کالو نه خو د قرآنی علومو ماهر انو صحابه رضؓ او تابعینو رح وغیره د آیت نه دا مطلب واخستو لیکن په خوار لسمه صدئ کښې د مسیحت دُکان پرانستو والا دا "نا معقول"

ketabton.com - The Digital Library

مطلب دخانه جوړکړو ؛

(۵۵) اِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيْسٰٓى اِنِّىْ مُتَوَفِّيْكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَجَاعِلُ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْكَ فَوْقَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيْمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ (سورہ آل عمران ایة ۵۵)

کوم وخت چه الله پاک اُوئیل اے عیسیٰ علیه السلام زه به تا واخلم اوخپل طرف ته به وړا اُوچت کړم او کافرانو نه به پاک کړم او ستا تابعدارانو به په کافرانو غالب کړم تر قیامته پورے بیا خما طرف ته ستاسو تولوراتک دے بیا به زه فیصله اُکړم دهغے چه کوم تاسو جګړے کوے ،

د "توفّی" په بارہ کښ دابوالبقاء په کُلیات" کښ دی

اَلتَّوَفِّى اَلْاِمَاتَةُ وَقَبْضُ الرُّوْحِ وَعَلَيْهِ ؛ دتوفی معنی مړکول او روح اِسْتِعْمَالُ الْعَامَّةِ وَالْاِسْتِيْفَاءُ اَخْذٌ ؛ قبض کول دی او دا په استعمال د الْحَقِّ وَعَلَيْهِ اِسْتِعْمَالُ الْبُلَغَاءِ ؛ ؛ عوامو کښ لیکن د بُلغاؤ په نزد دده معنے پوره وصول او صحیح اغستل دی گویا که دهغوی په نزد په مړک دتوفّی اِطلاق په دے حیثیت سره دے چه په دے کښ دیو خاص اندام نه بلکه دپوټل بدن نه روح اَغستے شی ، نو کچرے خدائے پاک د چا روح سره د بدن نه واغستو نو هغه ته به په طریقِ اولی توفّی ویلے شی ، حکمچه د توفّی په مفهوم کښ روح سره د بدن نه اغستل پرانه دی ، عموماً روح بغیر بدن نه قبض کولے شی نو ځکه په مړک د توفّی اِطلاق ډیر کیږی او دلته دا راز دے ، چه د عیسیٰ علیه السلام حالت دهاموحالا تو نو نه مختلف دو ، او دتولونو زیات اهم ضرورت په موقعه هُم الله تعالیٰ د عیسیٰ علیه السلام د موت ، لفظ استعمال کړو ، بلکه د توفّی ، لفظ ځے استعمال کړو چه هغه د روح یوازے قبض کولو یا روح سره د بدن نه قبض کولو نه شامل دے

دا خبره غلطه ده که څوک اُوائی چه حق ځے فاعل وی او ذی روح مفعول او د توفّی معنے به مړک وی بالفرض که موږ ترده مړک په معنے اُمیتو نو ابن عباسؓ شاګرد ضحاک په معالم کښ د تقدُّم او تاخر قول چه د مُتَوَفِّيْكَ ، معنی به داسے وی ، چه زه به تا مړ کوم په زمکه راکوژه ولونه پس او دلیل ځے دا آیت دے ، اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِىْ لَمْ تَمُتْ فِىْ مَنَامِهَا ، دلته فاعل الله پاک دے او مفعول ذی روح دے ، خو د خوب په وخت د تَوَفّی ، معنے بیا هم مړک نه دے نو دده حقیقت نه پس په تیر شوی آیت کښ د عیسیٰ علیه السلام د تَوَفّی ، معنی مړک نه دے ، بلکه د دے معنی پورته خیزول دی ، لکه چه دا مطلب تر ابن عباس رضی الله عنهم په صحیح قول کښ اغستے دے چه دا رُوح المعانی کښ ذکر دے ، او د عیسیٰ علیه السلام د حال مناسب هم دے چه حضرت عیسیٰ علیه السلام نه چه د یَهُودی کیږے په وخت کوے پریشانئ وے نو هغه په دے وَجهوے ،

(۱) چه زه به دیهودُو د تښے اوزور ظُلم نه پخ شم که نه ، هغه په جواب کښ الله تعالیٰ اُفرمائیل (یٰعِيْسٰٓى اِنِّىْ مُتَوَفِّيْكَ) زه به تا واخلم اود هغوی د پنجے نه به دِ خلاص کړم ، لکه چه بل آیت کښ فرمائی ، وَاِذْ كَفَفْتُ بَنِىْٓ اِسْرَآئِيْلَ عَنْكَ ، زه به تا ته د رسید و نه بنی اسرائیل بند کړم ؛

(۲) دویم فکر ورُسره دا وُو چه زه به د زمکے په پرتخه کښ پخ کیږم چه یهود به ما نه نشی را رسیدے که بل څه صُورت به وی ۱۲ نو دده په جواب کښ الله پاک اُفرمائیل چه زه به دِ خپل طرف آسمان ته را پورته کړم ؛

(۳) د خپلے مور بی او نور خاندان د پاره پریشانه وو ، چه د خلقو د تهمتونو نکولو په وجه به د هغوی څه حال وی نو الله اُفرمائیل ،

نقل کړیدے د خلیده د اخبارو

ketabton.com - The Digital Library

وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا (سورهٔ ال عمران آیة ۵۵)
یعنی زه به دمنکرانو نه تا او ستا مور بی پاکه کړم، لکه چه دانتظام
دقرآن او د محمد رسول الله په ذریعه اُکړے شو، د عیسیٰ علیه
السلام او د هغوی د والدے ژوند بے داغه دے،

(۴) یو پریشانی داهُم وه چه حُماد پورته کولو پی به حُماد تابعدارو
څه حال وی نو الله تعالیٰ اُفرمایل وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ (سورهٔ ال عمران آیة ۵۵) چه تر
قیامته به ستا تابعدار ان ستا په منکرانو غالب وی، داوعده
نن هم حقیقت دے، د اسرائیل وجود په دے وعده خکه اثر نه
اچوی چه قُران پخپله د یهود و ذلت او مسکنت دوه اسثنائی صورتونه
بیان کړیدی، یو داچه یهود مسلمانان شی او د اسلام په پناه کښ
راشی، او دوهم داچه د یوقوم (عیسائی) په پناه کښ راشی، اِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ
اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ (سورهٔ ال عمران) اُس که اسرائیل مرجوع دی
نو په دویم استثنائی صورت کښ خکه چه دوی د برطانیے امریکے او نورو
عیسائی قومونو پناه اغستو په وجه موجود دی د یهود و اقتدار د
او قوت د عیسایانو په آسرا قائم دے لیکن د مسلمانانو اقتدار د
عیسایانو د آسرے حاجتمند نه دے خواه امریکه وی او که رُوس وغیره
دوی که محتاج دی نو خپل منبع کښ د اتفاق لکه الله تعالیٰ فرمائی:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَّلَا تَفَرَّقُوا (سورهٔ ال عمران)؛
او بل د سامانِ قوت تیار کولو، لکه چه فرمائی وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَّا
اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ هرکله چه مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
دولت په قوت جمع کولو، کښ صرف کړی، نو مسلمانانه به بیا هیڅوک شکست
نشی ورکولے، خوهله چه په حبل الله او اسلام باندے عمل

کوی نه چه مغربیت ته کچکول اُنیسی او په اسلام کښ تحریف اُکړی
د یورپ د قُوت راز هُم اسلامی اجزاء باندے عمل کول دی، لکه
سامان د قُوت جمع کول گوندی هسے خو په غیر اسلامی اجزاؤ باندے
عمل کولو په وجه دوی د یر کمزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاء دادی
چه دوی خدائے او آخرت هیر کړیدی، د پیغمبرانو علیهم السلام اخلاقی
قدرونه ئے دخپل ژوند او تهذیب، تمدن نه خارج کړیدی، د نسل
او وطن غوندے بتانو عبادت کوی، زنا، لواطت، جوارئ شراب
نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتونه دومره کمزوری کړیدی چه دوی
د وهمے نه برطاقت د کوریا او ویت کانگ غوندے د یر معمولی طاقتونو
دلاسه وهلے کیږی اُس خو توبے ته جوړ شویدی خو توبه ئے نه قبلیږی
دا د مغرب زده مُسلمانانو بد قسمتی وه چه د دوی کمزوری ذهنونو
دوی لره د سامانِ قُوت په پریښودو (چه اسلامی جزء دے) او د
هغوی اخلاقی کمزوری په خان کښ پیدا ستونزو (چه غیر اسلامی جزء دے)
مجبوره کړل او په خپل لوے قُوت (اسلام) کښ ئے تحریفونه اُکړل او
کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تهذیب په خان کښ راولی،

۳- وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ
وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِن شُبِّهَ
لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ
إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۝
بَل رَّفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ

د یهودو په زړونو هدایت د بندیز
مُهر لګیدلے دے د دوی د کفر په وجه
او په حضرت مریم باندے د غټ بُهتان
تړلو (تورپورے کولو) په وجه او په دے
وجه چه دوی وائی چه مونږ د خدائے
رسول عیسیٰ حُوئے د مریم بی بی وژلے
دے حالانکه نه د دوی هغه قتل کړے
دے، او نه ئے په سُولئ کړیدے، بلکه

ketabton.com - The Digital Library

عَزِيزًا حَكِيمًا ۝ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ۝ سورة النساء آیه ۱۵۶ تا ۱۵۹ ؛

شک کښی پریوتی دی او د حضرت عیسی علیه السلام متعلق چه دوی اختلاف کولو نو هغه شک کښی دی دوی یقیناً حضرت عیسی علیه السلام

نه دے قتل کړے، بلکه الله تعالی هغه خپل طرف ته پورته کړے دے، هغه غالب او حکمت والا دے، د اهل کتابو هیڅ یو هغوی به دا سے نۍ خو ایمان به پرلږه د هغه د مرګ نه وروسته راوړی او د قیامت په ورځ به هغه په دوی گواه وی

په دے آیت کښے څو څیزونه بیان شوی دی،

(۱) بودا چه حضرت عیسی علیه السلام نه قتل شوے دے او نه په سولۍ خیژولے شوے دے، څوک چه د قتل او د سولۍ قائل دی، هغه ښکاره غلط دی، ځکه چه قرآن شریف ښکاره ددے رد کړو، د مرنا یا نو یا د مټرنا داوینا چه په سولۍ خیژولے شوید ے، لیکن هلته نه دے مړ شوے نو دا خبره هم لکه د یهودو او انصارو، د قرآن نه خلاف ده وَمَا صَلَبُوهُ، دامعنی کول چه په سولۍ اُخیژولے شوخو په سولۍ مړ نشو د عربو د لغت نه خلاف ده، د (صَلَب) معنی په سولۍ خیژول او د مَا صَلَبَ، معنی په سولۍ نه خیژول دی دا خو قطعاً د قرآن تحریف دے چه د مَا صَلَبُوهُ، دامعنی اُشی چه یهودو حضرت عیسی علیه السلام په سولۍ اُخیژولو خو هلته مړ نشو،

(۲) په آیت کښ د مَا قَتَلُوهُ يَقِينًا، نه پس اُفرمائیل، بَلْ رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ط یعنی حضرت عیسی علیه السلام قتل نشو او الله پاک خپل طرف ته پورته کړو، په مَا قَتَلُوهُ، او بَلْ رَّفَعَهُ اللَّهُ، دواړو کښ ضمیر (ه) حضرت عیسی علیه السلام ته راجع دے او عیسیٰ د روح او جسم دواړو نوم دے مطلب دا چه روغ رُوح سره د جسمه پورته اُخیژولے شو، ځکه چه د

په نتیجه کښ جسم بے روحه پاتے شی نو د عدم قتل مطلب به جسم سره د روحه پورته کول وی، علاوه له دے (رَفَع) د عیسیٰ علیه السلام نه مطلب هغه قول د رُوح او جسم دواړو اجتول دی نو څوچه د دے خلاف بله قرینه نه وی، لکه د وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ، دا مطلب دے چه حضرت یوسف علیه السلام خپل والدین د رُوح سره د جسمه تخت نه پورته کړل نه دا چه یوازے رُوحونه د هغوی ته پورته کړل،

(۳) کچرے د عیسیٰ علیه السلام رُوحانی پورته کول مُراد واخستے شی، نو دا په خوو جهو غلط دی،

① یو وجه دا ده چه بے له قرینے مجاز مطلب اخستل غلط دی، ـ بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، کښ کړ دَرَجَاتٍ، په قرینه دینی پورته کول مُراد دی جسمانی پورته کول نه دی مراد لکه څنګه چه په رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ، کښ "دَرَجَاتٍ" په قرینه د رفع مجازی مُراد دے،

بله وجه په وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ، کښ د رفع رُوحانی رفع په دے معنی مراد اخستل چه یهودو قتل نه کړو خو خدائے د هغه درجه بلنده کړه غلطه ځکه دا چه عیسیٰ علیه السلام دے نه وژلے نه د خلوبیت کالا پیغمبرو او د پیغمبرۍ نه بلکه اُوچته د درجه نشته نو د درجے اُوچتولو دلته بیا هیڅ مطلب نه را اُوزی او د الله کلام دے نه پاک دے،

② دے نه علاوه په عربی ژبه کښ (بَل) دوه مقابل خیژولو د پاره استعمالیږی، کچرے دا معنی دلته واخلو چه عیسیٰ علیه السلام په سولۍ نکړے شو خو مرتبه ئے الله تعالی بلنده کړه نو مقابله را نغله او د (بَل) ـ ستعمال به غلط وی چه د الله کلام له دے پاک دے مقابله به هله را تله چه دا سے ویلے شوے وے چه یهودو په سولۍ کړو خو الله تعالیٰ ئے

ketabton.com - The Digital Library

درجه بلنده کړه ځکه چه یو مؤمن یا پیغمبر قتل شی نو الله تعالی هغه له د شهادت رتبه ورکړی، او په داسې به "بَل" استعمال هم صحیح شوی دلته د مرزا یانو دا توکړې دي چې کچه دی بلکه تحریف دی، چې د (یا بل) په موجب (په سولئ موی سړی ملعون وی، نو د (بَل) په تقاضا مقابله به داسې جوړیږی چه الله تعالی د سولئ د قتل نه بیخ کړو کوم چه لعنت وو، او د هغه په مقابله کښ ئې ورله د درجې بلنده کړې نو مقابله هم راغله او مراد هم پوره شو، زه وایم چه داحواله بالکل دروغ او غلطه ځکه د چه بائبل کښ ئې هغه سولئ شوی سړی ته ملعون ویلی دی کوم چه څه جرم کښ په سولئ شی او کوم چه ناحق سولئ شی نو هغه شهید وی، نو د مرزا یانو د غلط خیال مطابق په دې کښ بیا مقابله توت کیږی او هغه آر تو پر تو نړ جوړیږی او دا سې نسبت د الله کلام ته کول د هغه توهین دی ۱۲ اَعَاذَنَا اللّٰهُ ؛

دویمه وجه دا ده چه د رحمانی رفع الله تعالیٰ هر نبی نه ورکړې وی، خصوصاً د تو لو نه زیاته رفع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم نه ورکړې شوې وه، نو د عیسیٰ علیه السلام خصوصیت په دې صورت کښ نه وو، دلته خصوصیت د رفع صفا بنکاره کوی چه رفع نه مراد رفع جسمانی دا کومه چه خاص د عیسیٰ علیه السلام سره یا چه د چا رفع جسمانی شوی وی، څلورمه وجه دا ده چه دې د رفع نه پس په قرآن کښ وو کَانَ اللّٰهُ عَزِیْزًا حَکِیْمًا ۝ الفاظ را غلی دی کوم چه د بَل نبی د پاره په دې انداز کښ نه دی را غلی نو دې نه هم معلومیږی چه رفع جسمانی مراد ده په کومه کښ چه قدرت او قوت بنکاره کول هم مراد دی چه لفظ د "عَزِیْزًا" پرې دلالت کوی او د حکمت اظهار هم دې چه لفظ د "حَکِیْمًا" ۵ پرې دلالت کوی، او دا بیان به اُس مؤنث لپاره وخت پس کوو،

دویمه خبره چه آیت نه معلومیږی هغه دا ده چه د اهل کتابو نه تولے فرقے به د عیسیٰ علیه السلام د وفات نه وړاندے په هغه ایمان راوړی کوم به چه د نزول قرآن نه پس زمانه کښ هغه وخت وی چه هغه دوباره له آسمانه راکوزکړیشی، بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ، نه صُعُود ثابت شو نو په دې آیت کښ دواړه (صُعُود او نُزُول) ثابتیږی، تشریح ئې داسې ده وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْکِتَابِ اِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ، نه دا ثابتیږی چه هر فرقه د اهل کتابو به په رسیدلو ایمان راوړی، د هغه له وفات نه وړاندے، ځکه چه د (بِهٖ) او (مَوْتِهٖ) دواړه ضمیرونه (ه) حضرت عیسیٰ علیه السلام ته راجع دی (لَیُؤْمِنَنَّ) کښ نون تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارع صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به ئې دا شی چه د اهل کتابو تولے فرقے به د قرآن د نزول نه پس په هغه وخت په عیسیٰ علیه السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه راکوزکړے شی،

هم دا وجه ده چه صحیحینو کښ د حضرت عیسیٰ علیه السلام د نزول حدیث مرفوع روایت کولو نه پس بخپله راوی ابوهریره رض فرمائی (فَاقْرَءُوْا اِنْ شِئْتُمْ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْکِتٰبِ اِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهٖ) دکته دا ښودلے مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسیٰ علیه السلام د هغه د آسمانه د نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، دا مسئله خالص نقلی ده په عقل نه معلومیږی په دې وجه د ابوهریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه یا ابوهریره رض ضرور آوریدلی وی، چه ټول اهل کتاب به خامخا په عیسیٰ علیه السلام د هغه د نزول آسمانی نه پس ایمان راوړی، (مَوْتِهٖ) ضمیر (ه) کتابی ته راجع کول صحیح ځکه نه دی چه انتشار د ضمائرو د بلاغت له شانه خلاف دے، دویم (مَوْتِهٖ) قید به عبث او د بلاغت له شانه خلاف ځکه وی چه معنی به ئې دا ترنګه ده

ketabton.com - The Digital Library

چه هرکتابی به په عیسی علیه السلام د خپل مرګ نه ورانده ایمان
راوړی، ایمان راوړل خوی د مرګ نه ورانده، نو دا قید لګول بیا
عبث شو، او که څوک پرې زور لګوی، نو دا انکار کول به ضروری شی چه هیڅ
داسې وینا نه خوښوی، چه ما دو دی د مرګ نه ورانده اخوره او ما اوب
د مرګ نه ورانده اخښلے) ځکه چه دده قید لګولو ضرورت په دې
نشته چه هرکس پوهیږی چه خوراک څښاک د مرګ نه ورانده کیږی
د مرګ نه رسټو خو دو دی چا نه ده خوړلے، که څوک بیا هم زور لګوی
اووائی چه د ځنکدن په حالت کښ به ایمان راوړی نو دا ایمان منظور
نده، هرکافر د ځنکدن په وخت کښ ایمان راوړی خو منظور پرې
نو تخصیص د عیسی علیه السلام پاتے نشو او دا سے نا منظور ایمان ذکر
د قرآن او د الله د شان سره مناسب نه دے دا سے تاویلات تو د
سائل پکار دی الله ﷻ توفیق راکړی۔

(۴) وَاِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ○ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ؕ (الزخرف آیة ۶۱ د ۶۲)

حضرت عیسی علیه السلام د قیامت
نښه ده، نو قیامت کښ شک مکوی
او ځما تابعداری اوکړی همدا سم
لاره ده شیطان تاسو د دے خبرے
مخلونه بند نکړی بیشک هغه ستاسو بنکاره دشمن دے۔

د دوو روڼو نه ځکه عیسی علیه السلام ته د قیامت نښه اوسپارله، یو د هغه
بغیر پلار څخه پیدائش چه د مړو دوباره ژوندی کولو دلیل کیدے شی
دویم قیامت سره نږدے دآسمانه د هغه نزول چه د قرب قیامت
نښه ده، د سیاق سباق مطابق د (اِنَّهٗ) ضمیر (ګ) عیسی علیه السلام
ته راجع دے نه بغیر هریو بله رائے ضعیفه ده، ابن ماجه ص ۳۰۹
د باب فتنة الدجال، کښ د حدیث اسراء په تشریح کښ حضرت عیسیٰ

د قیامت سوال څوشتو هغوی اوفرمائیل، چه د هغے د واقع کیدو وخت
سوا د الله نه بل څوک نه پیژنی او څه وخت چه دجّال ذکر اوشو نو دے
فرمائیل چه ځکه به راکوز یږم او هغه به وژنم، د دے آیت په تفسیر
کښ ابن جریر رح د حضرت عیسی علیه السلام د قیامت نه ورانده نزول
د ابن عباس رض، ابی مالک رض، عوف رض، مجاهد رض، قتاده رض، سدی رض
ضحاك رض او ابن زید رض دروایاتو نه نقل کړیدے چه د هغوی علیه السلام
د نزول دلیل دے، او د دے نزول په وجه په دے آیت کښ ده ته د
قیامت نښه ویلے شوید ه او دا صحیح معنی ده، کچرے بغیر پلار د
پیدائش نښه د قیامت وی، نو دے حقدار د بتولو نه زیات حضرت
آدم علیه السلام وو چه د هغوی پیدائش د مور او پلار دواړو نه بغیر
شوے وو، معلومه شوه چه دلته په آیت کښ د نښے د قیامت مطلب قیامت
ته نزدے د حضرت عیسی علیه السلام د آسمانه نازلیدل دی، او که څوک
په دے عقیده کښ خندان پیدا کوی نو هغه شیطان دے۔

(فَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ، ئے دلیل دے)

(۵) اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ ؕ (هغه وخت یاد کړئ) چه فرښتو
يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيْحُ ؕ اوویل اے مریمه بیشک الله تا ته
عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيْهًا ؕ زیږدے درکوی دیوے کلمے چه د الله له جانبه
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ؕ (به وی د هغه نوم به مسیح عیسی ابن مریم
آل عمران آیة ۴۵) ؕ وی باعزته به وی په دنیا او آخرت کښ او د مقربینو
له ټولی به وی ؕ آیت کښ داویلے شوی دی چه عیسی علیه السلام د مقربینو
د ټولی نه به وی، په بل ځائے (سورة واقعه) کښ د جنتیانو په بارہ
کښ دا سے بیان دے (اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُوْنَ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ) په دریم ځائے
د ملائکو په بارہ کښ دا سے راغلی دی

ketabton.com - The Digital Library

لَنْ يَّسْتَنْكِفَ الْمَسِيْحُ اَنْ يَّكُوْنَ عَبْدًا ؛ مسیح علیه السلام د الله په بنده
لِّلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ۝ ؛ کیدو نه شرمیږی او نه مقرّبے فرښتے
شرمیږی، دے درے واړو ځایړ نو کښ د قرب نه مُراد جسمی حِسّی او
آسمانی قرب مراد دے همدا وجه ده چه دے آیت په تفسیر کښ امام
رازی رحمه الله تعالیٰ په تفسیر کبیر کښ او ابوالسعود رح په خپل تفسیر کښ د
حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته پورته کیدل د جسم سره ذِکر کړیدی
اومدارک خازن، سراج المنیر او کشاف کښ دی، فَكَوْنُهٗ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ
د حضرت عیسیٰ علیه السلام د مقرّب کیدو مطلب د هغه آسمان ته پورته
کول د فرښتو ملکرتیا ور نه حاصلیدل او بیا د نورو اُمورو د تکمیل دپاره
د هغه علیه السلام زمکے ته را نازلیدل لکه نکاح، حج، جهاد کولو او د
مسیحی قوم نو فتنو ختمولو لپاره:

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث په رنړا کښ

بخاری کښ ابوهریرة رض د حضور علیه السلام نه حدیث نقل کوی،
فرمائی رقسم رم دِ په خُدائے وی چه عیسیٰ علیه السلام به د پورته نه په
تاسو کښ نازلیږی د حضرت مریم خوئے چه حاکم به وی، انصاف دار
صلیبی قوّت به مات کړی او د خنزیر د قتل حُکم به ورکوی او د ټولو
خلقو د مُسلمانیدو په وجه به د جهاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو ته
به دومره مال ورکړی چه څوک قبلولو والا به نه وی، او د عبادت شوق
به دومره زیات شی چه خلقو ته به یوه سجده د ټولے دُنیا د دولت نه ډیره
ښه بنکاریږی، بیا ابوهریرة رض دے تصدیق دپاره دے آیت آخر
ته توجّه ورکړه چه د هغے معنیٰ داده رح په دے وخت کښ به دا ستا یوکتابی
پاتے نشی چه په عیسیٰ علیه السلام به ایمان را نوړی (د مرزا د قول مطابق
قرآن نه پس د ټولو نه د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث داد ے، چه حضور علیه السلام اُفرمائیل رح دا او د عیسیٰ
علیه السلام په مینځ کښ نبی نشته او د هغه به راکوزیږی، چه څه وخت ے
اُوینځ نو وے پیژنئ، د هغه قد درمیانه سُور سپین دے، دوُو
زیړو جامو کښ به راکوزیږی د سر وینښتر به ئے معلومیږی چه گویا کښ
اُوبه تړے راځاخی اگرچه اُوبه ئے ونه وی رسیدلے، نو په اِسلام به خلقو سره
جهاد کوی، صلیبی قوّت به مات کړی، د خنزیر د قتل و حُکم به ورکوی
جزیه به بنده کړی، په دے وخت کښ به د اسلام نه بغیر چول دِ ینُو نه
ختم وی، دجّال به قتل کړی، په زمکه به خلویښت کاله اُسیږی او بیا به
وفات شی او مسلمانان به پرے د جنازے لونځ اُکړی (ابوداؤد عن ابی
هریرة رض مرفوعاً جلد ۲ صـ ۲۳۸)

(۳) په مشکوٰة باب نزول عیسیٰ ع کښ عبدالله بن عمرو د حضور علیه السلام
نه نقل کړیدی چه ابن مریم رم به په زمکه راکوزیږی واده به کوی اولاد به ئے
کیږی په زمکه به پنځه خلویښت کاله پاتے کیږی او بیا به فوت کیږی او دفن
کیږی به هُما په مقبره کښ نو قیامت کښ به زه او عیسیٰ علیه السلام د یو
مقبرے نه پاسُوچه د ابوبکر رض او عُمر رض په مینځ کښ به وی،

(۴) په صحیح مُسلم کښ روایت دے حضور علیه السلام فرمائی، چه د حضرت
عیسیٰ علیه السلام به د دمشق په مشرق کښ په سپینه مُنارة په دوُو جامو
کښ د دوُو فرښتو په مینځ کښ راکوزیږی، دوارة ولا سو توتکی به ئے په فرښتو
اینبی وی، دجّال په (لُدّ) دروازه بیا مومی اووے به ئے وژنی:

د مسیح علیه السلام په ژوندون آیتونه ډیر دی او احادیث د تواتر
حد ته رسیدلی چه د یوکم ډیر شو صحابه کرامو نه منقول دی لیکن موږ د هغو
اختصاراً په غرض په یُوآیتونو او څلورو احادیثو اکتفا اُکړه، حضور علیه السلام
په دے محل د ځوکښ د ایمانی د تحفظ او د گمراهئ نه د بچ کولو د پاره د حضرت

ketabton.com - The Digital Library

مسیح علیه السلام چه کومے نبے نبانے ذکر کړیدی هغه کاڼی شاڼی دی۔
او کوم کمراهانې چه د استعارا تو او مجازا تو په زور پوره تاریخ او یو ډیا بدلوی
شی: نو هغوی د پاره د قرآن او حدیث پوره دفترهم بیکاره دے۔ په دے
احادیثو کښ د حضرت مسیح موعود علیه السلام د پیژندلو چه کومے بینکاره
نبے نبانے دی هغه په نمبر دادی،

(۱) د مسیح موعود علیه السلام به پلار نه وی، نود عام قاعدے خلاف به
هغه بچے مور بی بی مریم ته منسوب وی۔ د مرزا غلام احمد پلار مرزا
غلام مرتضی وو او د مور نوم ئی ممتاز بی بی وو۔ د هغه نسبت به پلار ته
کیدو او مور نه نه

(۲) هغه به حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انګریزا نو غلام وو،

(۳) هغه به عادل وی، د الله تعالیٰ قانون چلول عدل دے، د مرزا
په وخت کښ شرعی قانون بند وو، او د انګریزا نو قانون په ډاډه اوده
په مریدانو جاری وو،

(۴) حضرت عیسیٰ علیه السلام به صلیبی قوت ماتوی خو د مرزا په
وخت کښ صلیبي قوت دومره زور اګرو کوم چه دے نه ورانده
چرے هم نه وو۔ پخپله د ده اقرار دے چه پلار ته ئے پنځو د آسونو سواره
ورکړے شوی وو او هغه د ۱۸۵۷ء په تحریک د آزادئ کښ په هندستان
د صلیبی قوت مسند کولو پاره جنګ کړے وو۔ او په تحفه قیصریه کښ مرزا
پخپله دخپلوا تو مقصدونه بیکاره کړے دے، چه زه د انګریز صلیبی
حکومت د پاره یو داسے فوج تیار کړم چه د انګریز حکومت وفادار وی،

(۵) د حضرت عیسیٰ علیه السلام په وخت کښ به د خنزیر خوراک ختم شی
لیکن د مرزا په وخت کښ دا زیات شو:۔

(۶) حضرت عیسیٰ علیه السلام به په خلقو دومره مال وړے وی چه څوک به ئے

قبلوونکے نوی، مرزا خو هیڅ اله مال ورنکړو، بلکه پخپله ئے آغستو
چنده او غسل ئے عام کړه او د بهشتی مقبرے د پاره ئے چنده غونډول
د ایمان یو شرط اُتیا کلو۔

(۷) د عبادت خوند به د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښ دومره زیات
شی چه د یو سجدے قیمت به د خلقو په نظر کښ د نړۍ له
دُنیا نه زیات وی لیکن د مرزا په وخت کښ عیسایانو مسلمانان د
لکهونو په شمیر کښ مرتدان کړل۔

(۸) حضرت عیسیٰ علیه السلام به د آسمان نه په زمکه راکوزیدی
لیکن مرزا په زمکه پیدا او هم په زمکه پاتے شو۔

(۹) په فرښتو به حضرت عیسیٰ علیه السلام لاسونه اینبی وی
لیکن د مرزا په نصیب کښ د یو فرښتے لیدل هم نه وو،

(۱۰) عیسیٰ علیه السلام به د دمشق په سپینه مناره راکوزیدی،
لیکن د مرزا په نصیب کښ د یو عرب زمکه لیدل هم نه وو،

(۱۱) حضرت عیسیٰ علیه السلام به لګی شی په (لُدّ) به یهودی
دجّال قتل کړی، لیکن د مرزا په قسمت کښ نه خو (لُدّ) لیدل وو او
نه د دجال، البته د ده روحانی اولاد د دجّال قوم یهود وسره تعلق په
دے وخت پیدا کړو، چه د عالم اسلام نه د دوی تعلق ختم دے، خبره
داسے معلومیږی چه د دجّال په ظاهر یدو به دوی د هغه مدد
د پاره د غلته د اُسه موجود وی۔

(۱۲) د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښ به یو باطل دین هم پاتے نشی
لیکن د مرزا په وخت نول باطل دینونه په جوړ وو
او د اسلام خلاف نور نوی دینونه را برسیره شوچه په هغے کښ
د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چه د اسلامی یووالی په خلاف

ketabton.com - The Digital Library

ایتم بم دے (۱۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام به حج کوی، لیکن نزمرزا
د مرزا حج نصیب نشو:

(۱۴) د حضرت عیسیٰ علیہ السلام به آسمان نه پورته کیدو نه وراندے
نه واده وی او نه ئے اولاد بلکه د نزول نه پس به واده کوی او اولاد به ئے
کیږی. لیکن د مرزا د نبوت د دعوے نه وراندے واده هم وه او اولاد
هم وو:-

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیہ السلام به جهاد کوی او جزیه به بنده کړی لیکن
مرزا د جهاد کولو په ځای جهاد کولو ته حرام اوګیلے:-

او د نصارے د استعمار لارے صفا کړه او د جزیے بندولو هڅه سوال
پاتے نشو:-

(۱۶) د عیسیٰ علیہ السلام په وخت کښے د ټولو خلقو دین یعنی اسلام
به وی، نو په دے وچه اسلام سره د هیڅ یو مذهب جنګ به نشی کیدے
لیکن د مرزا په وخت کښ کفر و باطلو مذهبونو د هندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقے په مسلمانانو نو کوم ظلمونه چه اګریز
د هغه مثال په تاریخ کښ نشته او دا د مرزا برکت کیدے شی:-

(۱۷) د عیسیٰ علیہ السلام په وخت کښ به امن قائم شی او جنګ به ختم
لیکن د مرزا په وخت کښ څه چه د هغے نه پس د امن و امان نوم او
نښه پاتے نشوه او د جنګ د پاره هغه د سلے او سامان جوړ شو
چه د مرزا د وخت او د هغے نه پس دیو جنګ بربادی د تیر شوو سوو نو
جنګونو د بربادی نه زیاته وه:-

د دے ټولو نښو نښانو په رنړا کښ دا دینا په حقه وه چه مرزا د مسیح
موعود ضد دے. لیکن د مجازا تو استعمارا نو او تاویلا تو په زور قرآن
حدیث تاریخ اووا قعاتو پورے چه مرزا کوے خندا کانے او پوتے اکوے

د هغے په موجب هیڅ یو حقیقت نشی پاتے کیدے داخو هره
دافسوس خبره ده چه د مسیح موعود علیه السلام تولے ښے نښانے په
داسے یو سړی (مرزا) ور... اُ پټلے شی چه نه ئے خپل نوم نه ئے د مور
نوم نه د هغه مکان نه د نزول مقاصد مسیح موعود علیه السلام سره
سمون خوری، په داسے بے سره او پینو تاویلو نو خو د ټولو بادشاهیڅ
یو نظام د کار او فائدے نشی پاتے کیدے:-

شیخ اکبر رح او د عیسیٰ علیہ السلام ژوندون

شیخ اکبر رح په فتوحات مکیه باب ۳۶۷ کښ لیکی:

فِی حَدِیْثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ بِجَسَدِهٖ فَاِنَّهٗ لَمْ یَمُتْ اِلَی الْاٰنَ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلٰی هٰذِهِ السَّمَآءِ وَاسْکَنَهٗ بِهَا وَحَکَّمَهٗ فِیْهَا وَهُوَ شَیْخُنَا الَّذِیْ رَجَعْنَا عَلٰی یَدِهٖ وَلَهٗ بِنَا عِنَایَةٌ عَظِیْمَةٌ وَلَا یَغْفُلُ عَنَّا سَاعَةً وَاَرْجُوْ اَنْ اُدْرِکَهٗ فِیْ نُزُوْلِهٖ اِنْشَآءَ اللّٰهُ تَعَالٰی ۔

د معراج په حدیث کښ دی چه هغوی
داخل شو نو عیسیٰ علیه السلام سره
د جوړے ورسره ملاقات اُ کړو حُکه
چه هغوی علیه السلام لامړنے نه بلکه
الله تعالیٰ هغوی علیه السلام د آسمان
ته پورته کړیدی دے کښ ئے اُ سوی
او په دے کښ ئی د دوی حکم چلولے دے
داخو نبزړو هیڅ عزت منلے دے چه د
هغه په لاس مونږ خدائے ته رجوع کړیده

د هغه په مُونږ لو یه مهربانی ده او مونږ نه یو کهړی هغه غفلت نه کوی خُما اُمیده
که خدائے پاک اُ غوښته نو څه به د هغه د نازلیدو (رزکه ته) زمانه بیا
مُومم:

په تاریخی لحاظ سره د مسیح علیہ السلام ژوندون

حضرت مسیح علیه السلام حضور علیه السلام سره د ټولو نزدے
پیغمبر دے او ټول نصاری او مسلمانان د هغوی لوئی او شخصیت منی

ketabton.com - The Digital Library

آسمانی ژوند کوونکی فرښتو په شان دے هلته هغه د زمکے د بشری ضرورياتو محتاج نه دے، بلکه داسے خو په زمکه هم کیدے شی چه الله اغواړی۔

(۱) طبقات شافعیه جلد ۴ ص ۳۰۷ کښ د شیخ عزیزالدین فاروقی نه روایت دے، چه هغه په عراق کښ داسے سړے لیدلے وو چه خوراک څښاک ے نه کولو۔

(۲) امام ذهبی فرمائی چه اندلس کښ یوه داسے بنځه وه چه د شلو کالو نه خوراک څښاک نه کولو (واقعه مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کښ د عیسیٰ بن محمد الطهمانی نه نقل کوی، چه د رحمت په نوم د یوے بنځے خاوند شهید شوے وو، هغے د هغه خاوند خوب کښ داسے لیدو چه د جنت طعامونه خوړلو یو ټکړه ے خپلے بنځے ته هم ورکړه هغه چه له خو به راوبینه شوه نو تول عمر ے خوږ نه حاجت پیښ شو

د ذکر شوی طبقات په حواله دویم جواب دا دے چه د آسمان اوزمکے نسبت په خپل منځ کښ لکه د غر (آسمان) او د اوړی د دانے (زمکے) دے هر کله چه خدائے پاک په دے وړوکی زمکه دا ارښونو مخلوقات د خوراک انتظام فرمائیلے دے نو په آسمان د یوکس د ضرور یا نو انتظام کول هغه ته گران دی څه! هیڅ ے نه دی گران۔

۲۔ د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسیٰؑ د نزول حکمت

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ ؕ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِىْ ؕ قَالُوْٓا اَقْرَرْنَا

څه وخت چه الله تعالیٰ د نبیانو نه عهد واغستو چه څه کتاب او علم مادرکړو او بیا تاسو ته یو لوئے رسول راشی کوم چه تاسو سره کتاب ته هم ښیادانی نو تاسو به په هغه ایمان راوړی او د هغه مدد به کوئ، وے فرمائیل

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ۝ (ع) سورهٔ ال عمران ۔ موځما عهد قبول کړو؟ هغوی اوویل هو مونږ اقرار اوکړو، نو وے فرمائیل تاسو اوس گواه اوسئ او زه به هم تاسو سره گواه یم۔

د حضرت علی او عبدالله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاؤ علیهم السلام نه داوعده د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کښ اخستے شوے وه گویا کښ حضور علیه السلام (نبی الامم) او (نبی الانبیاء) هم دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاؤ علیهم السلام د خاتم الانبیاء علیه السلام نبوت اعتقاداً او اقراراً او د هغه نصرت (امداد بالواسطه) امنلو، یولو انبیاؤ علیهم السلام د حضور علیه السلام د نبوت تصدیق اوکړو او خپلو امتیانو ته ے د هغه د نبوت منلو او مدد کولو تاکید اوفرمایلو لکه چه موسیٰ علیه السلام د تورات کتاب استثناء باب ۱۸ او باب ۳۳ کښ داؤد علیه السلام په زبور باب ۴۵ کښ، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات) کښ حضرت عیسیٰ علیه السلام په انجیل یوحنا باب ۱۶ آیت ۱۴ تر آیت ۱۵ کښ اعلان کړیدے، اوس د دے خبرے ضرورت ووچه د د نبی الانبیاء، عملی بالذات ظهور اوشی، لکه په حدیث د معراج یو صورت د دے دا اوشوچه یولو پیغمبرانو علیهم السلام ته ے امامت اوکړو او بل عملی صورت ے دا شوچه کله د نزد ے پیغمبر حضرت عیسیٰ علیه السلام تر آخرے زمانے ژوندے اوساتلے شو او بیا د هغه نبی د حضور علیه السلام د یوامتی په شکل د دین محمدی د خدمت پاره د آسمانه راکوز کړیشو، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د یولو نبیانو

ketabton.com - The Digital Library

ابنیآو علیهم السلام د یو نمائنده په دول د شریعت محمدی خدمت
او امداد عملاً اکړی او په دے دول د حضور علیه السلام د پیغمبرانو د
پیغمبرئ عهده واضحه کړی - د پیغمبرانو د پیغمبرئ د اعهده د حضور
علیه السلام د یو پیغمبر په ذریعه عملاً مکمّلول حکمتناممکن وو چه د حضور
علیه السلام نه پس د نبوّت دروازه بنده ده د ختم نبوّت او د پیغمبرانو
د پیغمبرئ عهده د حضور علیه السلام بنه بنکاره کولو د پاره د یو پیغمبر
راالیزل په دول د اُمّتی ضروری وو چه په نزول د عیسی علیه السلام د
حکمتِ الهی مکمل شو:

نو د اخیره یقیناً صحیح شوه چه د عیسی علیه السلام نزول د حضور علیه
السلام د ختمِ نبوّت په حیثیت دی:

۳- د عالمی فتنو او د عمومی اصلاح په لحاظ د مسیح د نزول حکمت

په دے باره کښ د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حکمتونه دا دی
(۱) د دوی د نزول یو مقصد د دجال تقتیل څتمول او د دجال قتلول دی
دجّال به د خُدائیئ دعوبداروی، نو عیسی علیه السلام به د توحید
الهی قائمولو په غرض دجّال په دے جُرم کښ اُوژنی چه هغه به د الله
نه سوا د بل چا خُدائیئ ته خلق را بلی د دے بل حکمت به د عیسی علیه
السلام خپل اُمت (نصاریٰ) ته دا بنکاره کول وی چه د الله نه
بغیر د بل چا د خدائیئ عقیده لرونکے گمراه د قتل حق دار دے، نکه چه
نصاریٰ پخپله هُم د حضرت عیسی علیه السلام د خُدائیئ دعوه لری
(۲) د حضرت عیسی علیه السلام د لاسه د (یهودی) دجّال او د یهودیانو
د ژوندی نیولو او قتل کیدل د هغوی (یهودو) د دے دعوے تردید کول
او سزا ورکول دی د کومے د نکه چه هغوی حضرت عیسی علیه السلام خپل
مقتول او مصلوب کنړی ۞ ۞

(۳) دیو (رحمتی) مسیح (علیه السلام) په لاس د بل (لعنتی) مسیح
(دجّال) او د هغه د مُریدانو تباهی ډیره مناسب معلومیږی،
موبزور راندے بیان کړی دی، چه حضرت عیسی علیه السلام مسیح
هدایت دے او بل په دے وجه مسیح دے چه هغه خاص ځائے نه
او سیاحت په ځمکو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل په دے وجه
مسیح دے چه هغه کینړه ستر بنه داسے ښکاره لکه چه هوار لیوونکړے شوے وی:

(۴) نوی تمدّن او د سائنس ترقی د تباهئ په غاړه اُودرلے ده،
دا تباهی وینځ بیول او غټ فسادونه په مادی قُوت هیڅ نشی
ختمیدے، که یو نیک حکومت کارخانے جوړے کړی و سلے راجمع
کړی نو خدائے دُشمن، فسادیان، د نیا تباه کوونکی مشرقی او مغربی
غټ طاقتُونه په سائنسی، ایټمی، بلکه هر قسم سامانِ جنګ او تباهئ
په چلُونو کښ دومره وراندے دی چه په مادی طاقت ئے د غه صالح
طاقت (حکومت) نه شی را الاندے کولے دے د یاره داسے یو لوړ
روحانی طاقت پکار دو چه د هغه په یو شُف او د دُعا په یو جُمله ماتول
هرڅه تباه شی او د امن دوره دورشی، دے کار د پاره حضرت عیسی
علیه السلام حکمُناسب دے چه هغه کښ څلور غټ خلافِ عادت
رُوحانیتُونه جمع دی، هُغه د روح القدس له پُوکی پیدا دے د نکے
په ژوند کښ رُوح القُدس ورسره وو، وَاَیَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ،
آسمان نه د رُوح القدس په ذریعه اُوچت کړیشو، د آسمانه راکوزیدو
په وخت به ئی دواړه لاسونه د دوُو فرښتو په اُوږو ایښی وی، وَاضِعًا
کَفَّیْهِ عَلٰی اَجْنِحَةِ مَلَکَیْنِ، د احدیث د نواس بن سمعان په روایت
د مُسلِم شریف دے. د دے څلورو خاص رُوحانیتُونو اثر به دادی

ketabton.com - The Digital Library

چه ددې دعا په یوجمله به ټول یاجوجي ماجوجي فسادي قوتونه په خپل خپل حملې تباه شي ټوله زمکه به ددوی د مړدار و نه بدبوئیه شي، په مسلم شریف کښ د نواس بن سمعان په روایت حدیث شریف دے، چه یاجوج ماجوج به حضرت عیسیٰ علیه السلام او د هغه ملګرو راکیر کړي (فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللهِ عِيسَىٰ وَأَصْحَابُهُ فَيُرْسِلُ اللهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیه السلام او هغه ملګري په دعا اکړي نو الله به د هغوی په څټونو زکړد ټونو (یو رنځ راولي، فَيُصْبِحُونَ فَرْسَىٰ كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ، نو ټول به د مړو یو داسے ډیرے شي لکه چه یو سړے مرشوے وي یو لیښت زمکه به هم د دوی نه نشته نو وي د دې بو نسټي نه به وکه پکه وي نو الله تعالیٰ د ټجتې او بنا نو پشان خت خت مارغان راالیږي هغوی به د غه مړدارے چرته بل خوا یوسي،

د دنیا و را ټولونکی غټ خدائے د شمن طاقتونه د دجّالی فتنے ده د کوم متعلق چه د عمران بن حصینؓ په روایت په مسلم شریف کښ حدیث ذکر دے مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَمَ إِلَىٰ قِيَامِ السَّاعَةِ بِخلاد م علیه السلام د پیدائش نه تر امر اکبر من الدجال، قیامته پورے د دجّال د فتنے نه بله غټه فتنه نشته،

دیاجوج ماجوج په باره کښ ذکر پکار دے چه داخبرے دے یاجوج ماجوج ته په عبرانی ژبه کښ (رغوغ ماغوغ) او په انګریزی ژبه کښ (ګاګ میګاګ) وائی (عقیدة الاسلام ص۲۹۰) روس او چین یاجوج دی، او برطانیه او امریکه ماجوج دی چه یعنے دے ته (کاس میکاس) او یعضو رته (چین ماچین) وائی (تاریخ التواریخ د آدم علیه السلام د خلقت څخه ګڼلو په ۱۹۰۰ تر تاریخ د ذوالقرنین پورے ۳۵۱۰ کاله تاریخ

هبوطی لیکلے دے) او کله یاجوج ماجوج هر کافر ته د ویلے شی، لکه د حشر په حدیث کښ وی،

مِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ وَمِنْكُمْ رَجُلٌ، یعنے په دوزخ کښ به یاجوج ماجوج (ز کسان او تا سو یوکس (یوکس په زړو کښ) حافظ ابن حجر رح او قرطبی رح ددے تشریح کړیده، أَيْ مِنْهُمْ وَمِمَّنْ كَانَ عَلَى الشِّرْكِ مِثْلُهُمْ وَرَجُلٌ مِنْكُمْ أَيْ مِنْ وَمِمَّنْ كَانَ مِثْلُهُمْ، کویا کښ دزړو نه مطلب مطلق کافر او د منکم، نه مطلب مطلق مؤمن دے (سهدرین جوکار الیهود) د یهودو په عقیده کښ د حدیث درجه لري په (خزائن الروم) کښ عبرانی خط سره موجود دے، په دے کښ نقل دی، چه، عالم به د شته نه پس یتیم شی او د هغے نه پس به د رکوک ماکوک جنګونه وی او پاتے زمانه به د ماشیح وی، صاحب ناسخ ماشیح مبارک، خاتم الانبیاء صلے الله علیه وسلم ته ویلی دی او په (عبری کمارم) کښ د (ماشیح) نه پس لیکلی دی چه ددے نه پس به دنیا یتیمه بے محافظه پاتے شی، یعنی نبوت به ختم شی،

پنځم حکمت

پنځم حکمت دادے چه د موجوده دور د عالمی فتنو او د ایټمی تباهو بانیان یهود او نصاریٰ دی، د اشتراکیت بانی کارل مارکس یهودی دے روسی ایټم بم جوړونکے شوپن هار، یهودی دے د نوی تهذیب خدائے هیروئنکے د فاسقانه معاشرے او انسان کش سامراجیت بنیاد مسیحی طاقتونه قائم کړیدے او د تورو مذهبو نو خصوصاً د مسلمانانو نوعقیدے او عملونه خرابوونکی قومونه هم عیسایان دی، په دے وجه ضروری وه چه د یو اسرائیلی پیغمبر (چه عیسائی قوم ته خپل پیشوا منی) د لاسه د دغه د امت پیدا کړی فسادونه ختم شی، غرض دا چه د عیسی علیه السلام امت مادی

ketabton.com - The Digital Library

سائنسی، ایټمی ذریعو سره کوم فساد چه دا پورته کړ یدے، د
آسمانی تدبیر نه بغیر ـ د ذې طاقتونو نړۍ هغې د مقابلې توان
نه لري په دے وجه عقل، د عیسیٰ علیه السلام راکوز یدل ضروری ګڼلی
د کوم چه تدبیر الٰهی په زړګونه کاله وړاندے فیصله کړیده د دے
د دجّالی قوّتونو تالی ستر د اصلاح هیڅرے نشی کولے کوم چه عیسائی او
مسیحی ډکان چلولو د پاره د دجّالی قوّتونو ځنګ مضبوط کړے او د
اسلام ټوله ګټه (د خوارلسو سوو کالو مسلمانان کافران کړی ع
تباه کړی:

فائده

د ذوالقرنین د بند متعلق

په دنیا کښے داوخت دیر بند و نه دی تر دې چین دیوال چه د پراوږد
او پلن دے او هغه ته په منګولی ژبه کښ (نکوده) او په ترکی ژبه کښ
(بوقورته) وئیلے شی،
دویم: د بخارا او ترمذ په منځ کښ چه ورته (د بند) وئیلے شی، دا د تیمور
په وخت کښ موجود و:۔
دریم د زداغستان، بند۔ دے ته نوم (باب ابواب) دے اوړ (بند)
هم ورته وئیلے شی، بستانی په (دائرة المعارف) کښ د دے تفصیل
بیان کړیدے:۔
څلورم، هغه بند دے کوم چه (کاکیشیا قفقاز) سره په دالیال د ډره
کښ دے (یاقوت) په (معجم البلدان) کښ لیکلی دی چه دا د ډیلی شوے تالے
نه جوړ دے او دا نور د دے د کانړو دی بنا په دے، د قرآن د تشریح
مطابق د ذوالقرنین بند هم داخلورم دے، په (ناسخ التواریخ) کښ دا
بنکاره بیان شویدے د دے تائید داسے هم کیږی، چه (رخد دار)
په (کتاب المسالک) کښ لیکلی دی چه (عباسی خلیفه واثق بالله ذوالقرنین

د بند د تحقیق د پاره د ماهرانو یو کمیشن الیږلو نو هغوی هم دا بند د قرآن
مطابق د ذوالقرنین بند اُ پاکلو (د ذوالقرنین دے بند نه په فارسۍ ژبه کښ
د ډره آهنی، ترکی ژبه کښ «دامرکیو»، او په چینی ژبه کښ د «بهاګ کورائی»، وائی
یعنی د کور، د ډره د «کور» مطلب د کورش سائرس، دے چه دا د «کیخسرو»
نوم دے،

ذوالقرنین

د ذوالقرنین د ډرے سفر په قرآن کښ ذکر دی، یو مغربی، بل مشرقی او
دریم غالباً شمالی دے، ذوالقرنین څوک و، امام رازی رح په تفسیر کبیر
د سورۂ کهف کښ لیکی چه دا د مقدونیے سکندر د فیلقوس څوے د
ارسطو شاګرد و، امام رازی ارسطو ته بنکارۂ کافر وئیلی دی، بعضو
ذوالقرنین کیقباد ته وئیلی دی، او بعضو مغفور چین ته، بعضو دین بادشاه
ذونواس حمیری ته، او بعضو د حضرت ابراهیم علیه السلام د زمانے سامی بادشاه
ته ذوالقرنین وئیلی دی، بعضو وائی چه دا مصعب بن عبدالله و لکه چه
ابن عبدالبر لیکلی دی، بعضے عبدالله بن ضحاک بنائی او بعضے دا سائرس
(کورش) ګڼړی دا اخیری صحیح دے نور ټول غلط دی نور اقوال هم
شته خو هغه هم غلط دی، د مصعب بن عبدالله او د عبدالله بن ضحاک
سند صحیح نه دے حافظ بن حجر رح د دے تردید کړیدے، او د ابراهیم
علیه السلام د زمانے مصعب او عبدالله بن ضحاک (په تاریخ ثابت
نه دی چه دوی د ابراهیم علیه السلام د زمانے وو او دا هم نه دی ثابت چه
دوی دا بند جوړ کړیدے، نور بادشاهان مومنان نه وو سائرس
ذوالقرنین چه مؤمن صالح و او ۵۹۵ ق قبل از مسیح کښ تیر شویدے
صحیح حنبره داده چه دا بند هم د ده جوړ کړیدے چګه چه قرآن کریم نا کامل ده
ته نیک سړے خو ئیلی دی او د دے بند نسبت کول د ده نه درست

ketabton.com - The Digital Library

سنائی دا رنګ په تاریخ کښ دده دې سفرونه هم ثابت دی، سکندر
دقفقاز سفرنده کړے او نه نوردِ ذکر شوو ګسانو سفر کړیدے
دذوالقرنین مغربی سفر دایشیائے کوچک وو، اودنمرګ وبیدل په
عَيْنٍ حَمِئَةٍ، کښ دسمرنا دسمندر په اوبو کښ ووکوے چه تورے
دی، سائرس بابل فتح کړو بنی اسرائیل ے خلاص کړه، دبیت
المقدس تعمیر ے اوکړو اویسعیاه علیه السلام اته شپاړس کاله دوه
دبیت المقدس د تعمیر پیشن ګوئی کړے وه، چه بابل کښ به اوبا کا له
یهودیان قیدوی بیا به بیت المقدس آباد شی، امام رازی رح په تفسیر
کبیر کښ بنګاړه دلیلی دی چه دا بند سائرس جوړ کړیدے او دا
چه ذوالقرنین یقیناً سائرس دانیال علیه السلام په دین وو، دا تحقیق
دتاریخ نه علاوه دیسعیاه علیه السلام صحیفے باب ۴۵ ع ۱ تا ۴ او د
دانیال علیه السلام مکاشفے باب ۸ آیت ۱ تا ۸ دزکریا علیه السلام کتاب
باب ۱۰ آیت ۱۰ اودعزرا باب ۱ آیت ۱ تا ۴ نه را څرګند شویدے
کومه چه دقدیم تاریخ اهم ترین بنیاد ګڼو نه دی، ابراهیم زردشت
هُم دانیال علیه السلام شاګرد اوهُمَوَحِّد وو ځکه چه دهغه اُوستاد
اعوذُ بالله او بسم الله نه شروع کیږی دابن کثیر تحقیق هُم داسے دے
دکتهات اصطخر کښ دا راته هُم مؤمن اودمجوسیت دُشمن دلیلے
شویدے، سائرس ذوالقرنین کدارنه وراندے نیر شویدے، د
یاجوج ماجوج په بارہ کښے دهغوی دلوړوالی واقعات غلط دی، ابن
کثیر رح په خپل تاریخ کښ اوبخاری رح په باب د یاجوج ماجوج کښ دے
تردید کړیدے، دغه رنګ په ترمذی کښ دابوهریره رض هغه روایت چه
هغوی بند کښ اوبیاوائی چه صبا به نور کنو خوانشاء الله وئیل هیر
کړی نو بیا بند په خپل حال شی اوشه وخت چه دوی انشاء الله اوائی

نو دغه بند به مات کړی او تر ... به را اوزی، دا هم ضعیف روایت
دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح په خپل تفسیر جلد ۳ ص ۱۰۵
کښ نقل کړیدی چه داخلاف قرآن دی،
فَمَا اسْطَاعُوْٓا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَاعُوْا ۔ یاجوج ماجوج نه په بند خلے شی
لَهٗ نَقْبًا (سوره الکهف آیت ۹۷) اونه یکښ موری کولے شی۔
ابن کثیر رح لیکی چه دا روایت ابوهریره رض دکعب الاحبار نه را غستے دے
اوخلقو دغلطئ نه ورته مرفوع دلیلی دی (دعقیدة الاسلام) په مطابق
یاجوج ماجوج به په بند بهر نه نه را پورے اوزی بلکه دتجیرة کیپسین
نه ترمخور یا پورے به دلیو خائے را اوزی، قرآن دده بند مضبوط
والے بیان کړیدے اودهغے ماتول ے دقیامت غلامه بنودلے دے
مګر دیاجوج ماجوج ذکر چرته چه را غلے دے هلته دبند ذکر نشته دے
نه معلومیږی چه یاجوج ماجوج به دبند په لاره نه بلکه په بله لاره را
اوزی (حدیث شریف متفق علیه) وَيْلٌ لِّلْعَرَبِ قَدِ اقْتَرَبَ مِنْ فَتْحِ رَوْمَ
يَاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ مِثْلُ هٰذِهٖ ۔ عمدة القاری جلد ۸ کښ دکرمانی
نه منقول دی چه دا استعاره ده مطلب ے فتنے خوریدل دی، لکه چه
دکوتے دکړئ په اندازه یوُ سوراخ شی او فتنے تر را برسیره شی، لیکن مطلب
ے هرګز دا نده چه دغه دذوالقرنین بند به ماتیږی او یاجوج ماجوج
به پرې را اوزی، په عقیدة الاسلام کښ دذوالقرنین تشریح په مختلفو اقوالو سره
شویده لیکن دا صطخر له آثارِ قدیمه دذوالقرنین کومه مجسمه چه برآمد
شویده په هغے کښ دذوالقرنین دا سپینے دتوپک کیږے او چپے غاړے
ته له مینځه تش دا سپینے بنکروند غوندے جوړ شویدی دده نوم
داوجه بنودل صحیح بنکاری۔

ketabton.com - The Digital Library

تتمه

د کفارو د عذاب همیش والے

د خدائ رحمه الله آیت تفسیر بیانولو په وخت امام رازی رح په تفسیر کبیر کښ د کفارو په دائمی عذاب اشکالونه پیش کړیدی، احقر به د الله په فضل دغه شبهے نقل کو او جواب به ے ورکوی:-

د ټولو مبنیٔ شبه

په مسئله غټ اشکال دا دی چه دا د خدائے د انصاف نه خلاف ده، دده جواب دا دے چه د عذاب همیش والے ظلم نه دے بلکه انصاف دے، د ظلم مطلب دا دے چه د بل په ملکیت کښ تصرف اوکړیشی او کفار خو د خدائے ملک دی خدائے په خپل ملک کښ تصرف کوی د بل چا په ملک کښ نه کوی:-

دویمه شبه

همیشه عذاب د خدائے رحمت خلاف دے د دے جواب دا دے چه د مجرم سزا عین رحمت دے ځکه کوم حکومت کښ چه سزا نه وی هغه قول خلق د رحمت نه خلاف ګڼری

دریمه شبه

د جرم وخت لږ دے یعنی د بلوغ نه ترمرګه او د عذاب وخت خو همیشه دے نو دا مناسب نه ښکاری، د دے،

اول جواب دا دے، چه د جرم او سزا په وخت کښ برابرے ضروری نه دے د اکه د یو ګهنټے یا ګهنټے غورځی لیکن سزا په کالونو خوری اصلی خبره دا ده چه سزا د جرم د نوعیت په مطابق ورکولے شی د هغے د وخت په مطابق نه، د کفر د جرم نوعیت سخت دے، نو حکمے سزا هم سخته پکار ده، دویم جواب دا دے چه د کفارو جرم (کفر) هم نه خو همیشه د بل په ملک کښ نه وی دا تر بے

اختیار ده پاتے شوګه دے ژوندے دے نو په خپل اختیار ده کفر نو ل عمر نه پریښودے د ده اګیریدو او مجبوری په حالت کښ جرم پاتے کیدل مخلوق او خالق دواړه نه منی، مطلب دا چه د کفر جرم هم نه ختمیدو نکے دے او عذاب هم نه ختمیدو نکے مناسب دے:-

دریم جواب دا دے، چه کفار و د الله تعالے د لا محدود او بے پایانه انعاماتو او کمالاتو نه انکار او بغاوت اوکړو نو ځکه سزا هم لامحدوده او بے پایانه مناسبه ده:-

څلورم جواب دا دے، چه د کفارو سزا د طبعی تاثیر په دول ده، لکه د سرطان جراثیم چه د عمر سره سم وی نو ل عمر تر رنځور بے آرامه او تکلیف کښ وی، د کفر جراثیم هم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی د همیشه په اورکښ همیشه پاتے کیدل فرق او بیلتون څرګند دومره دے چه د جسمانی رنځ (سرطان) اثرات او نتیجے د جسم په ختمیدو سره ختمیږی او د روحانی رنځ (کفر) اثرات او نتیجے د روح سره تړلی دی کوم چه ختمیږی نه خو مره پورے چه د روح ژوندی وی (چه په آخرت کښ نه ختمیږی) نو مناسب دی چه عذاب د کفر هم په آخرت کښ همیشه وی:-

پنځم جواب دا دے، چه د هر تکلیف سبب تر خو چه وی نو تکلیف به هم وی لکه پینټورکی کښ چه کانړے تر خو وی تر هغے به پهکښ درد هم وی یا د اورکاوی په شیشه کښ دننه د (نارنج ویستون ریلوے) حروف تر هغه وخت موجود وی تر کومه چه دا شیشه موجود وی، هرکله چه کانړے د پینټورکی نه اوتو یا شیشه چپ چور شوه، نو هلته به دهم داو دغه حروف ختم شی، دغه رنګ د کفرن هر څرګند چه روح کښ موجود وی نو عذاب به هم تر هغے وخته وی مګر دا سے په روح کښ ورننوتے دے چه د بیلیدو امکان نے هډو شته نه

ketabton.com - The Digital Library

لکه الله تعالی فرمائی

وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ ؛ کچرې کُفّار د آخرت نه دُنیا ته راوستے شی نو بیا به هم دغه کفر کوی کوم نه چه منع کړے شوی وو

(سورهٔ انعام)

مطلب دا چه سبب یعنی کُفر تر خوچه موجُود وی، نو عذاب به ئے هم تر هغو وخته پورے وی، لیکن کُفر په رُوح کښ داسے ننوتے وے چه تر جُدا کیدے نشی او رُوح ختمیږی نه خو چه د هغے په ختمیدو دغه سبب (کفر) هُم ختم شی نو حُکمِ وَرله دا ډیر عذاب مُناسب دے :

تَمَّت بِالْخَیْر

یوه نادره تحفه

عصمت انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام

(اُردو)

از افادات

علامه شمس الحق افغانی رحمة الله علیه

جمع وترتیب :- شیخ فتح الرحمٰن لیکچرر شعبه عربی پشاور یونیورسٹی

ناشر

تاج کتب خانه محله جنکی نزد قصه خوانی پیښور

دملاویدو پته

کتب خانه رشیدیه محله جنکی قصه خوانی پیښور شار

دَدین تبلیغ په هر مُسلمان نراوښځه باندے فرض دے. خو څنګه چه دَ جهاد دپاره وسله ضروری ده. هم داشان دَ تبلیغ دپاره **دَدین علم** ضروری دے. او دَ دین دَ زدکړے دپاره ښهٔ کتابونه څان سره ساتل او یا یاد ول پکار دی. دَدے مقصد دپاره **تاج کتب خانے** تاسو دپاره ښائسته علمی ملغلرے د کتابونو په شکل کښے چاپ کړے دی، چه په هر کور، حجره او جومات کښے د هغے نه یوه ښائسته کتابخانه جوړیدے شی. ښهٔ کتابونه څان سره ساتل کار ثواب دے او د مرګ نه پس ترینه صدقه جاریه جوړیږی.

د مُفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندی مشهور تفسیر

معارف القرآن

په پښتو ژبه کښے یو اهم مقام لری. په پښتو ژبه کښے دومره مفصل او مُستند تفسیر بل نشته چه په هغے کښے دَ قرآنِ کریم شانِ نزول، تفسیری بحثونه، د پخوانو تفسیرونو خلاصه او د موجوده زمانے دَ هرقسمه مسائلو وضاحت دَ قرآن مجید په رڼا کښے درانده شوے دے. دَ قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او په کورونو کښے دَ زنانو دپاره عظیمه تحفه ده. هرچا سره چه دا تفسیر موجود وی هغوی ته پکاردی چه نور خلق څان سره آیښی او هغوی ته یې دَدے درس اوُرَوی. انشاء الله دَ زړونو او عملونو اصلاح به په تیزی سره وګوری.

دا تفسیر په (۳۰) جلدونو کښے چاپ شوے دے

د شاه ولی الله او شاه عبدالقادر د فارسی اوُردو تفسیرونو آسانه پښتو ترجمه

آسان تفسیر

په یوجلد کښے دَ قرآن مجید بهترین پښتو تفسیر دے. چه په دے کښے دَ قرآن مجید دَ لفظی ترجمے سره سره دَ پښتو محاورے خیال هم ساتلے شوے دے. او په حاشیو باندے ډیر قیمتی معلومات یکجا شوی دی. دَ قرآن پاک د ترجمے دزدکړے دپاره دا په موجوده زمانه کښے یو لوئے نعمت دے. په مَتن خط کښے هم چاپ شوے دے، او په دروکی سائز کښے هم ترلاسه کیدے شی.

تاج کتب خانه

ketabton.com - The Digital Library

هدایه شریف د اسلامی حنفی فقهی یو جامع او مستند کتاب دے چه په ټولو اسلامی مدرسو کښے نو ښتے شی. په پښتو ژبه کښے تراوسه پورے ډیر کم کتاب شرح شوے وو. تاج کتب خانه پېښور الله پاک توفیق ورکړو چه د ستر عالم حضرت مولانا حنیف گنډاپوری "غایة السعایة فی شرح ما فی الهدایه" د پښتو ترجمے انتظام اوکړو او فقهی اعظم الشان ذخیره

تاج الهدایه پښتو شرح هدایه

په نوم په ډیر ښائسته ډول چاپ شوې ده. د کتاب په نوښتو سره په اسلامی فقه کښے مهارت حاصلیږی شی.

د احادیثو رسول صلی الله علیه وسلم اهمیت هرچا نه څرګند دے. د هغه ټوله اوخوږه ژبه ده چه تر قیامته به مسلمانان پرېخپله تنده ماتوی. د احادیثو په ذخیره کښے

مشکوٰة شریف

ته لوړ مقام حاصل دے. مونږه د پښتو نوستونکو د پاره د مشکوٰة شریف یوه داسے نسخه تیاره کړے ده چه د پاڼرے په یو طرف مکمل عربی متن سره د اعرابو چاپ شوے دے. او مخامخ ورته آسانه پښتو ترجمه ټکی په ټکی لیکلے ده. د دے کتاب په نوستلو سره د خوږ نبی صلی الله علیه وسلم قول مبارک ژوند او حکمونه د سترګو په وړاندے اوکړیږی. ایمان پرې مضبوطیږی او د نیک عمل شوق زړونو کښے پیدا کیږی او غلط عادتونه او عملونه پرې د بچه ورکیږی. د علم دین د طالبانو نه علاوه په کورونو کښے د زنانه ګانو هم په آسانه نوستلے شی. مشکوٰة شریف پښتو په پنځو ښائسته جلدونو کښے چاپ شوے دے.

* د حدیث شریف یو بل اهم کتاب سُنن ترمذی دے. علماء وائی چه د چاپه کور کښے ترمذی شریف موجود وی نو هغوی ته دے داسے اوکتړی لکه چه د دوړو جهان لوے سردار حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د هغهٔ په کور کښے خبرے کوی. دغه سعادت د حاصلولو د پاره تاج کتب خانے **ترمذی شریف** (پښتو) په داسے انداز کښے چاپ کړے دے چه د پاڼرے په یو طرف مکمل عربی متن دے او مخامخ ورته ټکی په ټکی آسانه پښتو ترجمه ده. (زیر طبع)

تاج کتب خانه ۔ محله جنګی، قصه خوانی پېښور

په پښتو ژبه کښے د تاج کتب خانے علمی تحفے

چه د دین د علم د پاره د هرکور، مدرسے او کتب خانے د پاره ضرورۍ دی

تفسیر معارف القرآن د مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندی د مشهور تفسیر پښتو ترجمه - په پښتو ژبه کښے داڅو نوته لوړه تفسیری ذخیره ده چه د خواص او عاموالو د پاره یوشان اهمیت لری.

مشکوٰة شریف د احادیثو مشهور او مستند کتاب په ډیر ښائسته انداز او آسانه پښتو ترجمے سره ډیر زر چاپ کیدو لکے دے چه په نوستلو ئے سترګے پخے ږی.

تاج السلام د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او د هغوی د صحابو د ژوند حالات په ډیر تفصیل سره علمی انداز کښے په دے کتاب کښے بیان شوی دی. د سیرت د مسلمانانو سندی او د نورو علماؤ تصنیف دے.

مکمل منهج د ماشاء الله پاڼرے کښے په پښتو ژبه کښے نو نوته ئے او مستند کتاب چه هر قسم مسائل پکښے په ډیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوی دی. په پښتو ژبه کښے د منهج په ډول دغه ډومره مفصل کتاب به ستاسو نظر نه ده وی شیر شوے.

د وضو مسائل د کورنی ژوند متعلق هر قسم ضروری او نازک مسئله په دے ښائسته کتاب کښے بیان شوے ده، چه د هر بالغ نارینه او زنانه د پاره د ښکلے زړه ګرۍ د پاره ډیر ضروری دی.

د خطبو امثله او قدوری پښتو شرح د مدرسو د طالبانو او عاموسلمانانو د پاره د فقهی اکثرو په ډول سره د پښتو شرح حاتم سره چاپ شوی دی چه د دے ذریعه طالبانو ته درس په اسانه ډول ورکیږی.

تاج التفاسیر د هر بنی ژبه د طالبانو او استادانو د پاره یوه ډیره ښائسته تحفه ده.

تاریخ اسلام د مولانا محمد میان صاحب مشهور تصنیف، تاریخ اسلام + سوانح جهانګیر.

ښائسته درخواست دے چه د دے کتابونو د اشاعت او نوستو هر مسلمان ته ترغیب ورکړی د ثواب دارین او د کثرو فوائد

تاج کتب خانه ۔ محله جنګی، قصه خوانی پېښور

ketabton.com - The Digital Library

سیرت النبی ﷺ

یعنی ـــــ سید ابوالحسن ندوی

د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ژوند تر ټولو مینه وال ایمان ټینه وه. په نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندے رحمت او درود وئیل. د هغۀ تعلیمات زده کول د هغۀ د ژوند حالات معلومول د هر مؤمن لپاره ډیر ضروری دی.

دا د پښتون خوش قسمتی ده چه د سیرت النبیؐ په ذخیره کښے یو بهترین کتاب "نبی الرحمة" په پښتو ژبه کښے د "سیرتُ النّبیؐ" په نوم چاپ شو. دا د موجوده زمانے د یو ستر عالم او مجاهد "سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے. دا کتاب د سیرت د عربی، فارسی، اردو او انګریزی کتابونو ډیر ښه خلاصه ده. د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژوند تفصیلی حالات د سیرت په بارہ کښے د دنیا د لویو لویو علماؤ تحقیقی معلومات، د مسلمانانو نه علاوه د غیر مسلم علماؤ څرګندونے عقیدت، د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د تعلیماتو بهترینه خلاصه او د هغۀ د مبارک ژوند هر اړخ په دے کتاب کښے ډیر په وضاحت سره جمع کړے شوے دے.

دا کتاب ضرور په خپل کور کښے اوساتئ

د واده مسئلے

هر بالغ نارینه او زنانه له پکار دی چه د کورنی ژوند په بارہ کښے د اللہ او رسولؐ د حکمونو نه ځان خبر کړی. د دے غرض د پاره مونږ یو ډیر ښه اسان کتاب "د واده مسئلے" چاپ کړے دے، چه په هغے کښے د هغۀ خاوند تر مینځه د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت او نور هر قسم ضروری مسائل جمع کړے شوے دی. د دے کتاب په لوستو ستر کے پرانیستے شی او بکاره شی چه زمونږ ناپوهه خلق د خپل جهالت په وجه څومره کناهونو کښے مبتلا دی او دغه خبر نه دی. کتاب په ظاهره ډیر کے دے، ولے په "کوزه کښے سمندر" هم دا سے کتاب ته د ویلے شی.

نوح کتب خانه

ketabton.com - The Digital Library

* د اسلامی فقهے علم د هر مسلمان د عملی ژوند د پاره ډیر ضروری دے. په پښتو ژبه کښے د فقهے درسی کتابونو ترڅنګ بهر ګڼو سره دی لکه خلاصه، مُنیه، قدوری، کنز وغیره. ولے دا سے یو کتاب چه په آسان انداز کښے د ژوند تولے اړخے مسئلے پکښے ذکر شوے وی، تر اوسه نه وو چاپ شوے. دا دے ضرورت د پوره کولو د پاره مونږ ډهنډ د ستر عالم مولانا حبیب الله ندوی صاحب مشهور کتاب:

اسلامی فقه

پښتو ژبه کښے چاپ کړو. دا دے کتاب یو څو خصوصیات دادی:

* د فقهے د هر یو اهم بحث نه د قرآن مجید د آیتونو او احادیثو په رڼا کښے په زیږنور مسئله بحث شوے دے.
* بیا په آسان ترتیب سره متعلقه مسائل پرله پسے بیان شوے دی.
* د یو عام مسلمان په ژوند کښے روزمره پیښیدونکے هر قسم مسائل د موجوده حالاتو د تقاضا مطابق بیان شوی دی.
* د طهارت، مونځ، روژے، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، تجارت، مضاربت وغیره د موجوده زمانے د نوے نوے مسئلو جوابونه د قرآن وحدیث په رڼا کښے د راښودلے شوی دی. که څوک دا کتاب اول تر اوله د درسی کتابونو په څیر په درته د پیره آسانه شی. او د خپل ځان نه علاوه د نورو خلقو رهنمائی به هم کولے شی.

* د قیامت علامے: ژوند د باد پشان تیریږی، هره شپه او هره ورځ مونږ قبر ته ورنږدے کوی. ولے مونږ په غفلت کښے پراته یو. په قرآن مجید او احادیثو کښے بیا بیا د قبر او آخرت د ژوند بیان هم په دے غرض شوے دے چه انسان د غفلت نه خوب نه راویښ شی او آخرت د پاره تیار شی. په دے غرض مونږ د

مستند کتاب تذکرة المعاد پښتو ترجمه

د قیامت علامے او آخرت احوال

په نوم چاپ کړے دے. چه په لوستلو سره زړه نه ډیلے کیږی، د ویښتو اودریږی، سترګے د اوښکو نه ډکے شی او انسان خپل خالق او مالک ته متوجه شی. د وعظ او نصیحت د پاره ډیر ښائسته کتاب دے. لیکونکے: مولانا سید روح الله د مازاخے

تاج کتب خانه، محله جنګی، قصه خوانی پیښور
فون: ۲۵۶۴۲

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English